

ӘРКИН ВОҲИДОВ

Сайланма

Иккинчи жилд

Икки жилдлик

САДОҚАТНОМА

*Шеърлар,
таржималар,
достон ва
драма*

Тошкент
Ғафур Ғулом номидаги
Адабиёт ва санъат нашриёти
1986

Воҳидов, Эркин.

Сайланма: Икки жилдлик. 2-ж. Садоқатнома: Шеърлар, таржималар, дoston ва драма.—Т.: Адабиёт ва санъат нашриёти, 1986.—528 б.

Эркин Воҳидов сайланмасининг иккинчи жилди — «Садоқатнома» шеър ва дostonлар мавзунга кўра «Муҳаббатнома» китобидан хийла фарқ қилади. Маъкур жилдга эвторнинг 1975 йилдан кейинги шеърлари, оташин бенгал шоири Назрул Ислом қисмати ҳақидаги «Рухлар исёни» дostonи ва бугунги кун мавзундаги «Истамбул фожиаси» шеърый драмаси киритилди. Шунингдек, жаҳон адабиёти ва қардош халқлар шеъриятидан қилган таржималаридан намуналар ҳам китобдан ўрин олган.

Вахидов, Эркин. Избранные произведения в двух томах. Т. 2. Садокат — наме (Книга прегапности).

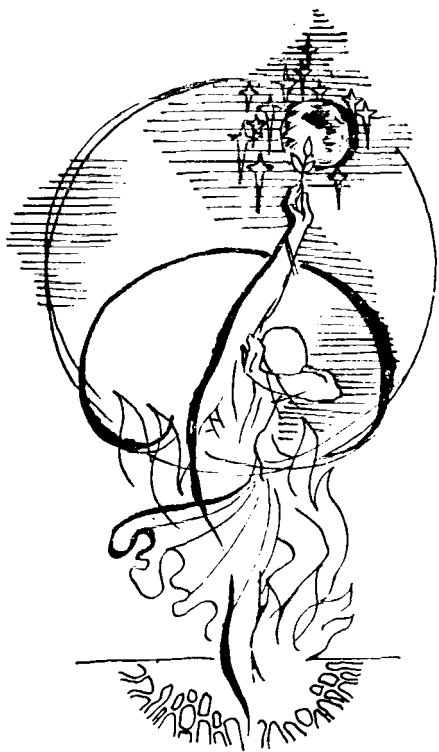
Эй, мен билган,
 билмаган дунё!
Заррадан то Коинот қадар,
Ҳам аён,
 ҳам тилсимот қадар
Фикрат бовар қилмаган дунё!
Мен ҳам сендан
 бир қисм бўлиб,
Ҳис,
 идрок,
 жон
 ва жисм бўлиб
Яралибман,
 яшамоқдаман.
Оқар экан тириклик — дарё
Ҳаёт билан гоҳ тўлқин аро,
Хаёл билан гоҳ қирғоқдаман.
Куйламоқнинг шавқи ҳам — яшаш,
Ўйламоқнинг завқи ҳам — яшаш,

Қай бири чин ҳаёт —
билмасман.

Элга очдим қучоқларимни,
Елга сочдим хуш чоқларимни,
Лекин

тунги қийноқларимни
Ҳеч кимсага ҳадя қилмасман.

1976

I

Бағринг толе нурига тұлсин,
Она юртим, мунис маконим.
То тирикман, сеники бұлсин
Шеърим,

умрим,

юрагим,

жоним.

ИФТИХОР ТУЙҒУСИ

Уйласам, мен оламнинг ярмин кезиб қўйибман,
Жаҳонгашта умримнинг ярим йўли ортимда.
Қайда бўлмай, аввало, мен бир ҳисни туйибман,
Бир туйғу ҳамроҳ бўлмиш шу йўлчи ҳаётимда.
Бу ҳис — Ватан ўғлининг ифтихор туйғусидир,
Бу ҳис менинг умрбод ҳамроҳим бўлғусидир.

Бир томон Болтиқ бўйи, бир томонда Сахалин,
Қуёш ботмас тунларни кўриб юрдим Шимолда.
Мақтансам-мақтанмасам, Ватаннинг тўрт сарҳалин
Кезиб, буюклигини ҳис қилганман, ҳар ҳолда.
Қайга бормай, юрагим ифтихорга банд қилдим,
Ўзбек боласиман деб кўксимни баланд қилдим.

Искандар ватанидан Ваймар деган ергача,
Бир ёнда булғор юрти, бир ёнда мулки фаранг,
Шарқи Монреалдан то фарби Ванкувергача
Америка қитъасин кезиб чиқдим кўндаланг.
Қайда бўлмай, ифтихор ҳиссига тўлиб юрдим,
Буюк Совет юртининг фарзанди бўлиб юрдим.

Эй, сен менинг Ватаним, толеим осмонида
Ой бўлиб, офтоб бўлиб кулиб турар экансан,
Буюк Ильич бошлаган инқилоб давронида
Табаррук олтмиш ёшга тўлиб турар экансан,
Даставвал, қалбим тўла сен боис ўша ғурур,
Сўнгсиз ифтихор учун айтажакман ташаккур.

Ўз юрти қисматидан гофил ўғлон — ўғлонми?
Кечмишнинг китобини варақлайман — тўла шон.
Олтмиш йил, тарих учун, ўйлаб кўрса, замонми?
Ким эдигу ким бўлдик, олам кўзида аён.
Мушкул, аммо шарафли тақдирингга қарайман,
Юртим, яна ифтихор туйғусидан яйрайман.

Одамлар бор оламда, бу туйғудан бенасиб,
Ҳеч кимсанинг бошига тушмасин бу кўргилик.
Дунёда туғилибсан, ватанингда бўл соҳиб,
Юртинг бўлсин, замининг, дадил босиб юргулик.
Минг-минг карра шукурким, менинг шундай юртим бор,
Менинг шундай юртимдан бағрим тўла ифтихор.

Инқилоб ватанисан, Ленин мамлакатисан,
Эркесвар халқлар учун энг биринчи мададкор.
Биродарлик мулкисан, дўстлик салтанатисан,
Олам мақтаганида мақтанишга ҳаққим бор.
Осмон гумбази эмас — ғурур тўла кўкракдир,
Қуёш эса осмонда дўппимдек чамбаракдир.

Кекса олам кўп қонун, тузуқ, дастурлар кўрмиш,
Ҳар шоҳ демиш ўз сўзин адолатнинг тимсоли.
Аммо қайси бир юртнинг ҳаёт қонуни бўлмиш —
Миллионларнинг ижоди, миллионларнинг хаёли.
Бу дастур сатри аро менинг ҳам тилагим бор,
Ифтихор туйғусидан яйраган юрагим бор.

Ҳаёт уммони аро юртим улкан кемадир,
Бир — ул кема аҳлининг жони ҳам, имони ҳам.
Унга аён — долға не, офат, тўфон нимадир,
Тинчликда кўрмоқ тилар ўзин ҳам, дунёни ҳам.
Олам эли биледи — юртим тинчлик кўрғони,
Бўлмоқ не бахт дунёда шундай юртнинг ўғлони.

Ватаним, фидоларинг ўлмаган руҳи ҳаққи,
Сени жондан севаман, йироқда соғинаман.
Қалбим бойлиги бўлган туйғу шукуҳи ҳаққи,
Шу мўътабар айёмда хокингга сиғинаман.
Омон бўл, онажоним, дил қувончим, сурурим,
Омон бўлсин сен берган юракдаги ғурурим.

1976

ТИРИК САЙЁРАЛАР

Деразамдан тушган тола нур
Сомон йўли каби товланур.

Ҳайратки, шу тола нур аро
Минг-минг зарра кезар овора —
Ҳар бир зарра балки бир дунё,
Эҳтимол, бир ўзга сайёра...

Кўриб не бор ўз тақдирида,
Балки, яшар минг-минг коннот.
Ҳеч ажабмас, шулар бирида
Мавжуд бўлса тараққий ҳаёт.

Инсон-чи, дўст топмоқни ўйлаб
Танҳоликдан бу тор дунёда,
Юлдузларга кемалар йўллаб,
Жонзот излар чексиз фазода.

Бордек йироқ туркумлар аро
Ўзи каби оқил бир хилқат,
Инсон кўкка боқар доимо,
Тинтув қилар осмонни фақат.

Аммо билмас, қилмас тасаввур,
Хаёлига келтирмас башар,
Ўзга жонзот балки бўлиб нур,
Оҳанг бўлиб у билан яшар.

Ўзга ҳаёт балки сокин тун
Қамишларнинг шовиллашидир.
Тонготарда балки лолагун
Шафақларнинг ловиллашидир.

Ҳожат эмас кўкдан изламоқ,
Кемаларни қилмоқ овора,
Одамзоднинг ўз қалбидаёқ
Яшаётир ўзга сайёра.

Фазоларнинг қай бурчагига
Фикри билан етадир инсон,
Аммо не бор ўз юрагида —
Билмай ўтиб кетадир инсон.

У яшайди тилсимлар аро,
Ҳар кашфиёт янги маррадир.
Унинг ўзи сирли бир дунё,
Дунё эса фақат заррадир.

Деразамдан тушган тола нур
Сомон йўли каби товланур.

1976

БИЗЛАР ИШЛАЯПМИЗ

— Гапинг бўлса,
мендан тўғрича сўра,
Микрофонингни қўй,
мухбир укажон!
Мен учун темирга сўзлашдан кўра,
Эртадан кечгача ер чопган осон.
Бизнинг ишимизни
«саховат» дединг,
«Дала полвонлари» атадинг бизни.
Бунча баландпарвоз сўзламас эдинг
Билсайдинг кўнглимиз,
одатимизни.
Бизга тўғри келмас
«чавандоз» сўзи,
«Жонбозлар» деганинг эришроқ бир оз.
«Зафар маррасини қучмоқ» не ўзи?
Бизлар ишляпмиз,
Бу — меҳнат, холос.

Тўғри,
Биз кўплардан эрта турамиз,
Бошқалардан кўра
ётамиз кечроқ.
Езу қиш
далада «жавлон урамиз»—
Сеннинг сўзинг билан айтганда —

Бироқ,
Пахтакор касбининг
шоҳ-бутоғи йўқ,
Фақат меҳнатимиз
сал ўзига хос.
Қўл қадоғи бор-у,
иш адоғи йўқ,
Бизлар ишляпмиз,
Бу — меҳнат, холос.

Касбнинг ўнғайи йўқ,
ишнинг осони,

Байт бор:
машаққатсиз бўлмайди ҳунар.
Кимнинг ширин бўлса агарда жони,
Ҳар бир касб кўзига мушкул кўринар.
Тириклик деганнинг ўзи бўлмайди,
Ризқ осмондан тушмас
чекиб ётсанг нос.

Озроқ жон койитса, одам ўлмайди,
Бизлар ишляпмиз,
Бу — меҳнат, холос.

«Бободехқон» эмас,
биз оддий деҳқон,
Шунинг учун гапнинг тўғриси маъқул.
«Пахта ишқи» дединг,
бу ишқмас, ишон,
Пахта жононамас, гул ҳам эмас ул.
У пешона тери,
машаққат,
озор,
Елкадаги юк у — бизларга мерос.
Асалари учун «балли» на даркор? —
Бизлар ишляпмиз,
Бу — меҳнат, холос.

Дала хаёлингда балки соф ҳаво,
 Фақат тиниқ сувдир,
 кўм-кўк майса ўт.

Иўқ,
 бунда
 техника, илм бор,
 кимё,

Пахтазор ҳам бугун каттакон завод.
 Биз ҳам,
 ўйлаб кўrsa,
 рабочий одам,

Энгил мой,
 кўнгилда моторга ихлос.
 Лекин биз хурсандмиз шунисига ҳам,
 Бизлар ишляпмиз,
 Бу — меҳнат, холос.

Фан-ку, ўз йўлига,
 пахтага туйғу,
 Илми ғайб дегандек
 сезги ҳам керак.
 Бир кун эрта эксанг, эрта бўлар-у,
 Бир кун кеч қадасанг,
 кеч қолдинг, демак.

Темирчидан эмас, деҳқондан чиққан
 Бу мақол:
 темирни қизигида бос.
 Кўзимиз ўрганган,
 юрак чяниққан,
 Бизлар ишляпмиз,
 Бу — меҳнат, холос.

«Чопиқ гашти» дединг,
 эҳ, бу не роҳат,
 Билмоқ бўлсанг,
 сезмоқ бўлсанг, не ҳузур,

Кун бўйи демайман,
бир-икки соат
Лолақизғалдоқнинг офтобида тур.
Бу иш
«пўлат отни мағрур суриш»мас,
Рост гапни айтавер,
уялтирмас рост.
Далада чанг ютиш «жавлон уриш»мас,
Бизлар ишляяпмиз,
Бу — меҳнат, холос.

Газетда шеърингни ўқидим у кун,
Сувчи тўғрисида
битибсан «ашъор».
Тасвирлабсан:
сувчи оппоқ-ойдин тун
Сув бўйида ёрин
кутар интизор.
Бир кеча кўрсайдинг
сувчи заҳматни,
Ойни ҳандалакка қилмасдинг қиёс.
Тарк этиб саҳарги уйқу лаззатни,
Бизлар ишляяпмиз,
Бу — меҳнат, холос.

«Улкан мажбурият»,
«аҳду паймонлар»—
Деҳқон сўзимас,—
биз кўкрак кермаймиз.
Ҳисоб-китоблидир бизнинг планлар,
Кўзимиз етмаса, ваъда бермаймиз.
Ҳар бир режамизда
тажриба,
ҳаёт,
Ҳар сўзимизда бор бир илмий асос.

Қилмоқда эмасмиз

«афсона бунёд»,

Бизлар ишляепмиз,

Бу — меҳнат, холос.

Чигитнинг навияю

Тупроқ кучидан

Тоғнинг қоригача ҳисобда,

бирок

Табиатда иш кўп бизлар кутмаган,

Пахтанинг дўстидан душмами кўпроқ.

Қурт тушса,

қўл билан терамиз баъзан,

Қайтадан эгамиз

дўл урса паққос.

Талашиб, келишиб

табиат билан,

Бизлар ишляепмиз,

Бу — меҳнат, холос.

Баъзан янглишамиз,

биз ҳам инсонмиз,

Хато — тонналарни нобуд этади.

Райкомдаги гаплар, мисоли бигиз,

Суяк-суяклардан ўтиб кетади.

Чидаймиз.

Отадан қолган мол эмас,

Ўз мулкимиз учун

барча эҳтирос.

Гап бор:

от тепкисин от кўтарар, бас,

Бизлар ишляепмиз,

Бу — меҳнат, холос.

Теримни айтмайман,

ортиқчадир гап,

Кузда келсанг, ўзинг кўрасан, укам,
Раислар уйида ётмас ҳафталаб, .
Йигирма тўрт соат

секретарга кам.

Терим ҳам машаққат,

ҳам қувонч,

ташвиш,

Пахта доим бирдек

очилмас қийғос.

Бари бир,

терим ҳам ўзимизнинг иш,

Бизлар ишляпмиз,

Бу — меҳнат, холос.

Ҳар бир машаққатнинг

роҳати ҳам бор,

Ҳар кўшиш бир қувонч

ҳадя этади.

Кўпкарида отни қамчилаб, бир бор

«Ҳайт» десанг, губоринг чиқиб кетади.

Турмушимиз кўриб турибсан, мана,

Кетмас давлатимиз — феълимизга мос.

Бунга боис,

такрор айтаман яна:

Бизлар ишляпмиз,

Бу — меҳнат, холос.

Ҳа, биз ишляпмиз,

чунки бу меҳнат

Ўзбек шухратига шухрат қўшади.

Юртнинг ғазнасига

бизнинг баракат

Жарақ-жарақ олтин бўлиб тушади.

Оламда борми ҳеч

бунақа фараҳ!

Лекин яшляпмиз беайюҳаннос.

Ҳаёт — жаннат эмас,
иш — эмас дўзах,
Бизлар ишляпмиз,
Бу — меҳнат, холос.

Камимиз йўқ
уйга келганда меҳмон,
Битта қўй сўйишга етар қурбимиз.
Фақат тилагимиз — эл бўлсин омон,
Омон бўлсин доим
ота юртимиз.
Сенга айтадиган гапим шу,
укам:
Жимжима гапни қўй,
тўғрисини ёз.
Токи кўрсин,
билсин,
англасин олам,
Бизлар ишляпмиз,
Бу — меҳнат, холос.

1975-76

ОТА ТИЛАГИ

Таажжуб, дейману ёқа тутаман,
Мурғак бола эдим кеча-ку ўзим.
Бугун қарабсизки, мен ҳам отаман,
Менинг ҳам ўғлим бор — умид
юлдузим.

Қалбим урмакда шу муштдек юракда,
Янгидан ўсмакда кичкина жисмим.
Демакки, ҳаётим давом этмакда,
Демакки, оламда қолмакда исмим.

Нима бор мен учун унингдек азиз?—
Арзир бир сўзига жон фидо этсам.
Жаҳонда нимаки бўлса энг лазиз,
Фақат унинг учун муҳайё этсам,
Кипригига зарра қўнмаса қайғу,
Бахти комил бўлса, толен бекам.
Кўрса мен кўрмаган шодликларни у,
Етса мен етмаган ниятларга ҳам.

Аммо у бир умр бўлмай ошино
Тириклик деганнинг заҳмат, дардига,
Била олармикин надир бу дунё,
Ета олармикин ҳаёт қадрига?!

Ўғлим, эй, умидим боғида ниҳол,
Ёруғ пешонангни ўпиб силайман.

Шу азиз бошингга энг нурли хаёл,
Қалбингга энг тоза ҳислар тилайман.

Улғаярсан, йигит бўларсан бир кун,
Ортда қолар ёшлик, ўйин, эрмаклар.
Оламни елкада кўтармоқ учун
Дунёга келади, билсанг, эркаклар.

Эртанги кунингни ўйлаб шу пайтдан
Борлиқни қувончим билан ўрайман.
Сени менга берган бу табиатдан
Сенинг юрагингга олов сўрайман.

Майли, мушкул бўлсин сен
танлаган йўл,
Толе ҳам, майлига, келмасин осон.
Фақат одам қадрин билар одам бўл,
Бўл инсон дардини билгувчи инсон!..

1976

ЗАНГОРИ ШУЪЛАЛАР

Сокин куз ойлари шаҳарда
Нақадар сўлимдир кечалар.
Қандайдир сеҳр бор қамарда,
Кўк билан сўзлашар кўчалар.

Мен ўша сеҳрни ҳис этиб,
Сукунат бағрида кезаман.
Юлдузлар эртагин эшитиб,
Ўзимни кўкларда сезаман.

Ҳаммаёқ осуда, осуда,
Кўчада кўринмас бир жонзот.
Гўёки одамлар уйқуда,
Гўёки борлиқда йўқ ҳаёт.

Ҳолбуки, кўчалар чароғон.
Ҳолбуки, дарчалар сочар нур.
Уйғоқдир ҳар дил, ҳар хонадон,
Бедордир хаёлу тасаввур.

Оқадир одамлар кўзига
«Зангори экран»нинг шуъласи.
Барчани банд этмиш ўзига
Бўрининг қуённи қувлаши.

Кўчада сукунат, сукунат,
Уйларда ҳаяжон, ҳаяжоң.

Ун олти қисмли уқубат
Асабни арралар беомон.

Тугамас катталар бардоши,
Гўдаклар қарамас овқатга.
Уқ тегиб йиқилар қўрбоши,
Штирлиц чап берар офатга.

Бир йингит ўзганинг бағридан
Қайтган ёр лабини сўради.
Ўтишиб қўғирчоқ баҳридан,
Бу ҳолни қизчалар кўради.

Ҳар кун шу,
Биз оқшом чўккандан
Бу жоду қошига чўкамиз.
Туйғулар оқади экрандан,
Қуламиз, кўзёшлар тўкамиз.

Мен бугун дунёнинг юзига
Бир қараб қўймоқни истадим.
Ариқлар, гулларнинг ўзига
Термулиб тўймоқни истадим.

Елкамга юлдузлар ёғадир.
Борлиқда бир ажиб тароват.
Фалакдан кўксимга оқадир
Бир салқин, бир тотли ҳаловат.

Мен танҳо кезаман кўчада,
Сукунат ўзига чорлайди.
Борлиқ жим,
Ҳар битта дарчада
Зангори шуълалар порлайди.

1976

ОНА ТИЛИМ УЛМАЙДИ

Поттиқ деди:
«Тақдир шул,
Бу жаҳоний прода.
Тиллар йўқолур буткул,
Бир тил қолур дунёда».

«Эй вонз, пастга тушгини,
Бу гап чиқди қасрдан!»
Навой билан Пушкин
Туриб келди қабрдан.

Ким дарғазаб,
Ким ҳайрон,
Чиқиб келдилар қатор:
Данте,
 Шиллер
 ва Байрон,
Фирдавсий,
 Бальзак,
 Тагор.
«Ваъзингни қўй, биродар,
Сен айтганинг бўлмайди».
Барча деди баробар:
«Она тилим ўлмайди».

— Ҳей, бу қандай ақида!—
Қўлида табаррук жом,
Форсий тили ҳақида
Рубоий айтди Ҳайём.

Эҳтиросли, оташдил
Беранже сўрди нолон:
— Наҳотки фаранги тил
Иўқолгуси бир замон!

Неруда, Лорка турди
Сервантеснинг ёнига:
— Қим қасд этиб тир урди
Она тилим жонига!

Фузулий ёнди:
— Озар —
Тили гулдек сўлмайди.
Барча деди баробар:
«Она тилим ўлмайди».

Қамалакдек ранго-ранг
Бўлсин деб санъат, тиллар,
Асрларча қилдик жанг,
Армон қилдик минг йиллар.

Беқадр бўлса наҳот
Тиллардаги тароват!
Иўқолди бу кун, ҳайҳот,
Қабрларда ҳаловат!

«Фауст» ёнди гуриллаб,
«Хамса» ўтга туташди.
Бир садо жаҳон бўйлаб
Таралди, тоғлар ошди.

Бу садо янграр ҳамон,
Сира адо бўлмайди.
Олам айтар:
Ҳеч қачон
Она тилим ўлмайди!

1976

ЕШ ШОИРЛАРГА

«Оҳ, сенинг ёшлигинг менда бўлсайди...»

Ҳамид ҒУЛОМ

Катта шоирларга қилмангиз ҳавас,
Сизга ҳавас қилсин катта шоирлар.
Чунки шеър бахтига устозлар эмас,
Муяссар бўлади кўпроқ шогирдлар.

Ҳали ёшсиз,
Ҳали шеърингиз ғўра,
Элнинг назаридан ҳали йироқсиз,
Лекин

юртга машҳур шоирдан кўра,
Билинги, юз чандон сиз шоирроқсиз.

Шеър сизга ҳавасдир,
Ҳали эмас иш.
Сиз, шеърга сидқидил кўнгил берганлар,
Ов чоғи ўзини қилмай намойиш,
Панада бўлади донм мерганлар.

Танҳолик — шоирга дил эҳтиёжи,
Хаёлга ошнолик — буюк бахтингиз.
Қўнғач бошингизга шуҳрат гултожи,
Ташбеҳ изламоққа қолмас вақтингиз.

У пайт кўп бўлади ҳамдаму жўра,
Обрў, мартабада юксак бўласиз.
Сиз унда дафтару қаламдан кўра,
Тўйлар учун кўпроқ керак бўласиз.

Ахир, ҳар инсоннинг, шоирлар деса,
Кўз олдига келар фидойи мардум.
Қимгадир сиз билан ичмоқ бахт эса,
Нечун қилмоқ уни бу бахтдан маҳрум!

Сизни сўраб, сизни истаб чириллар
Бу оламнинг барча қўнғироқлари.
Сиз билан учрашув ўтказмоқ тилар
Ен қўшни боғчанинг чақалоқлари.

Қаерга бормангиз, ана шоир, деб
Эл кузатар ҳар бир қадамингизни.
Сиз инсон қалбини ўрганмоқ қолиб,
Ўргана бошлайди одамлар сизни.

Бир кун омадингиз келса не ажаб,
(Омад дегани ҳам бор-ку дунёда)
Донишманд одамлар айтар:
Бу не гап,
Наҳот шундай одам юрса пиёда!

Амалдор бўласиз,
Курсингиз баланд,
Хизматингиз қилар машина ҳар кун.
Тонгда олиб кетиб мағзингиз билан,
Пўчоғингиз ташлаб кетар кечқурун.

Бир марта тушгансиз элнинг кўзига,
Энди кўздан нари кетмайсиз бир дам.
Фахрий аъзо қилар сизни ўзига
Қаламуштутарлар жамияти ҳам.

Бесором қушлардек сиз учиб-қўниб,
Ҳайъатдан ҳайъатга парвоз этасиз.
Тунлар шеър қаламин оҳиста йўниб,
Эртанги мажлисга нутқлар битасиз.

Сизда ҳар нарса бор,
Йўқ сизда йўғи,
Етгансиз, ҳар қалай, тилагингизга.
Лекин, ёзилмаган шеърларнинг чўғи
Кул бўлиб тўкилар юрагингизга.

Бир кун тонгда
Оппоқ сочингиз тараб,
Дилингиз шогирдлик вақтин қўмсайди.
Айтасиз ҳаваскор ўсмирга қараб:
«Оҳ, сенинг ёшлигинг менда бўлсайди...»

Катта шоирларга сиз қилманг ҳавас,
Сизга ҳавас қилсин катта шоирлар.
Чунки шеър бахтига устозлар эмас,
Муяссар бўлади кўпроқ шогирдлар.

1977

БОНГ УРИНГ

Бонг уринг,
 хаммани
 уйғотинг,
Бонг уринг,
 шаҳару
 қишлоқда.
Ҳаяжон
 кўтаринг,
 тўп отинг,
Ут кетди,
 ҳаммаёқ
 ёнмоқда,
Овозлар борича
 бақиринг,
Одамлар!
 Ё ҳаёт,
 ё мамот!
Сим қоқинг!
 Ноль бирни чақиринг:
Ёнғин, денг,
 керак, денг,
 тез нажот!
Дод солинг
 не кечар ҳолимиз,
Аламдан
 жонимиз
 қийноқда.

Жавонда
ёнмоқда
китоблар.

Кечаги
айшдан бош
зириллаб,

Уринда
ётибмиз,
бир ёқда

Столнинг
устида,
гуриллаб,

Ижоду
кашфиёт
ёнмоқда.

Райгазда
эшикка
битилган:

«Бир учқун —
даҳшатнинг
сабаби!»

Шу ерда
портлашга
етилган;

Ёнмоқда
инсоннинг
асаби.

Ёмондир
бу олов
даҳшати,

У бизни дарахтдек
йиқадир.

Наҳотки,
одамзод
фурсати

Шунчалар,
шунчалар
беқадр?
Кечалар,
кўчалар
чарогон,
Езувлар
электрон
чироқда.
Ут билан
ўйнашманг,
ўт ёмон,
Аслида
бу дунё
ёнмоқда.
Биз эса
қилурмиз
томоша,
Гов қўймай
ёнғиннинг
йўли а.
Ким бериб
қўйибди
бепарво
Гугуртни
болалар
қўлига.
Бонг уринг,
ҳамман
чақиринг,
Бонг уринг
шаҳару
қишлоқда.
Овозлар
борича
бақиринг,

Ут кетди,
 ҳаммаёқ ёнмоқда.
Одамлар,
 уйқудан
 уйғонинг,
Шошилинг,
 қидиринг
 тез нажот.
Жон куйсин,
 қалб ёнсин,
 сиз ёнинг,
То ёниб
 кетмасин
 бу ҳаёт.

1977

ЕЛГИЗЛИК ИСТАГИ

«Мени ёлғиз қўйинг, дўстларим,
Чарчаганман,

ором олайин.

Бугун менга керакмас ҳеч ким,
Ўзим билан ёлғиз қолайин.

Истамайман,

безовта қилманг,

Мемсиз ўтсин бугунча гурунғ.
Бир кунгина қошимга келманг,
Бир кунгина чақирмай туринг.

Толиққанман теккундек жонга
Улфат, тўю тамошолардан.
Чарчаганман, мени меҳмонга
Чақиргувчи ошинолардан.

Керак эмас менга бу фараҳ,
Бу кун менга керакмас шароб.
Дўстлар аро кўтариб қадаҳ,
Шеър ўқиш ҳам мен учун азоб.

Қўйинг,

бугун қолай гаштакдан,

Бўлолмасман сиз билан бирга.
Бари бир мен яйраб юракдан,
Кулолмасман сиз билан бирга.

Бугун менга сукунат керак,
Сукунатки, йўқлик қадар тинч.
Фақат жимлик тилайди юрак,
Сиздан бугун биргима ўтинч:

Ёлғиз қўйинг мени, дўстларим,
Чарчаганман,

ором олайн.

Бугун менга керакмас ҳеч ким,
Ўзим билан ёлғиз қолайим».

Эй дўстларим,

бир замон келиб,

Шундай сўзлар учса лабимдан,
Сиз ишонманг соддалик қилиб,
Чиққан бўлмас бу сўз қалбимдан.

Юр, денг мени ўшандай дамда,
Қулоқ солманг, сўзларим ёлғон.
Ёлворсам-да,

фарёд қилсам-да,

Ёлғиз қўйманг мени ҳеч қачон.

Токи ҳеч вақт эшикка танҳо
Термулмасин маъюс кўзларим.
Майли,

мени ўлдирилинг,

аммо

Ёлғиз қўйманг сира,

дўстларим.

1977

ТОҒ ЛОЧИНИ

Тоғ лочини кўкда танҳо
Парвоз этарди,
Қанотлари оғушида
Беғубор осмон.
Ёлғизликда кунлар бир хил
Сокин ўтарди,
Тонг юлдузин кўриб қолди
Бир кун ногаҳон.

Зухро порлаб турар эди
Шундоқ ёнида,
Сор лочиннинг ўзи каби
Ўйчан ва якка.
Кўрдию бир сирли оташ
Чақнаб қошида
Етаман деб учиб кетди
Тиклаб фалакка.

Учиб кетди, пастда қолди
Ўрмонлар, тоғлар,
Йўлга ёйган пахталардек
Булутлар қолди,
Учаберди соат сайин
Ердан йироғлаб,
Мовийликка чўмиб олам
Кўздан йўқолди.

У билмасди, поёни йўқ
Бу тубсиз осмон,
Юлдузларга етмоқ учун
Умри етмагай.
Она лочин айтган эди
Унга бир замон:
Интил фақат, интилиш ҳеч
Зое кетмагай.

У қувонар: ҳаётимга
Ёр бўлди маъно,
Қанотимга қудрат кирди,
Нурланди кўзим.
Қайда эдинг мени қўйиб
Фалакда танҳо,
Қайда эдинг шу пайтгача,
Менинг юлдузим.

Учаберди, учаберди,
Толди қаноти,
Зухро ҳамон қаршисида
Турарди порлаб.
Кучи битди, тамом бўлди
Охир саботи,
Қурқураган овоз билан
Ўнглади зорлаб.

Кўкни тутиб фарёд чиқди
Ошиқ юракдан,
Самоларда сўнг бор ёниб
Улкан қулочин,
Оҳ деди-ю, қулаб тушди
Тоқи фалакдан,
Парчаланди тик чўққига
Урилиб лочин.

Шундан буён тоғ юлдузи
Ғамгин ва ёлғиз,
Шундан буён тоғ ортидан
Қўтарганда бош,
Чўққи узра тўхтамоқни
Тарк этмас ҳарғиз,
Қўзларида қалқиб турар
Донм томчи ёш.

1977

ТЕМИРТАН ДАҲОЛАР

Академик Восил ҚОБУЛОВГА

Бу —
кибернетика институти,
Сехру мўъжизалар мамлакатидир.
Музаффар,
баркамол
тафаккур юрти,
Темиртан даҳолар салтанатидир.

Бу ерда фикрлаш тезлиги нурдай,
Мана бу —
кўримсиз пўлат жомадон —
Биз бирни иккига қўшиб улгурмай,
Мильярдни мильярдга
зарб қилур осон.

Фикрат қутисида
коинот сири,
Буржлар нурланади темир даҳодан.
Ер қаърига шуъла юборса бири,
Тўлқинлар тутади бири фазодан.

Мана бу чамбарак
«Қансса —90»
«ЧС —7» билан шахмат суради.
Манов сандиқ эса
уч кундан буён

Бўлажак шаҳарга режа қуради.

Бу — рассом,

ўйнатиб нейлон кўзларин,

Суратлар чизади,

рангин, жимжима.

Бу ғўла — таржимон,

чулчук сўзларин

Қайта чулчукчага қилар таржима.

Темиртан даҳолар

ишлар шу йўсин,

Шовқин йўқ,

жанжал йўқ —

тўлқин — ишора.

Улкан темир тахта —

шифт бўйи устул

Улар меҳнатини қилар идора.

Бу юртда режа бор,

иш бор,

ғайрат бор,

Темирлар ҳордиқ кун қилмаслар талаб.

Душанба бошлари оғримас наҳор,

Кечикиб келмаслар ишга эрталаб.

Бунда тама қилмас

ҳеч ким дўстидан,

Бу юртда бўлмайди фитна,

ғайбатлар.

Ҳеч қачон «К—14» «Д—5» устидан

«Б—3» га ёзмайди юмалоқ хатлар.

Темирлар юртида мажлисбозлик йўқ,

Соатлаб маъруза айтмайди ҳеч ким.

Асаблар торини узмас таҳқир — ўқ,

Ҳеч кимса йиқилмас кўксин ушлаб жим.

Ҳар ким ўз қудратин одил баҳолар,
Касбдоши йўлига қўймайди тузоқ.

Чунки улар фақат —

темир даҳолар,

Нисомий даҳодан ҳали кўп узоқ.

Не ажаб, улар ҳам ўрганса бир кун,

Ким билсин,

олимлар балки туймишлар.

Одамзод нафаси тегмасин учун

Уларни шишага солиб қўймишлар.

Темирларга ётдир севинчу кўз ёш,

Дунё можароси

уларга абас.

Бизнинг низоларга бермаслар бардош,

Чунки улар — темир,

одамлар эмас.

1977

ЗАМИН САЙЁРАСИ

— Эй замин!
Битмайин не ишинг қолган?
Бетиним айланиб жонинг ҳалакдир.
— Сўрма,
Мен шўрликни шу кўйга солган —
Тириклик ишидир,
Чархи фалакдир.
Мен на қуёшдирман,
На олтин қозиқ,
Ўлтирсам фалакнинг кошонасида.
Пешонамга азал шу экан ёзиқ,
Дастёрман самоват корхонасида.
Бошлиғим офтобдир,
Парвона бўлиб
Йил бўйи айланмоқ турмушим эрур.
Бу ҳам етмагандай,
Кунда ўгрилиб
Боримни кўрсатиб турмоғим зарур.
Кўк тўла сайёра,
Бу паст, у баланд,
Узоқ-яқин юлдуз ундан ҳам бисёр.
Мураса қиламан ҳар бири билан,
Барининг кўнглини топмоғим дўшвор.
Мана, мисол — Баҳром,
Яъни, қаттол Марс,
Кўзларида ёнар жангари чақин.

Биламан,
Ундам ҳеч яхшилиқ чиқмас,
Аммо қўрққанымдан юраман яқин.

Тижорат элига —
Аторуд посбон,
Хабардор бўлурман улдан ҳам
сергак.

Яшириб не қилдим,
Ўзингга аён,
Савдо аҳлидан ҳам ошнолар керак.

Зухални энёрат қилурман ҳар кун,—
Ҳосил сайёраси — дўст бўлмай нега?
У менга керакдир
Тириклик учун,
Тўрт миллиард болам бор,
Осонмас менга.

Чақмоқ қилчини доим ўқталиб,
Гулдираб турса ҳам
Муштарий бадкор,
Баҳорда фойдаси тегиб қолар деб,
Кузда салом бериб қўяман бир бор.

Юрак ўйноғидан
Хастаман, дўстим,
Кўксиму елкамга қўйганман
музлар.

Яна мен шўрликка ўқталар муштин
Узоқ-яқиндаги думлик юлдузлар.
Ҳаётим шу —
Чопмоқ
Тилмай бир нафас,
Ҳалқа ичидаги олмахон мисол.
Ғил эмас,

Асрмас,
Минг йил ҳам эмас,
Мангулик нимадир —
қилмайсан хаёл!
Сен эсанг беш кунлик
Қисқа умрингда
Чеккан заҳматингга қиласан фирон.
Меннинг турмушимни ўйлаб
кўргин-да.
Шукур қил,
Боқиймас умринг, эй инсон!

1977

ШЕЪРИЯТНИНГ ҚИЗИЛ ҚАРВОНИ

Пахтаободдаги мени аъзо бўлган Энгельс номли колхоз пахтакорларига мактуб

Ҳужжатим бор.
Муҳри мустаҳкам.
Колхозчиман, қаторда борман.
Топшириқлар беринг менга ҳам,
Хизматингиз учун тайёрман.

Ўзингизга мени эш биллиб
Чорладингиз, нега қочайин?
Қаламимни ўтомоч қилиб
Мен ҳам янги ерлар очайин.

Қани, мен ҳам
Сизга тенглашсам,
Бардош берса бу баҳсга дилим.
Куз келганда, қани менинг ҳам
Баракали бўлса ҳосилим!

Зафар майини тўла пилла
Ичиб кўкрак кермоқ нистайман.
Мен сизларга
ингичка тола
Ипак шеърлар бермоқ нистайман.

Бўлсин деб у шеър намунаси,
Пахтадек оқ, пишқи ва майин,
Сатрларга ҳам узунаси,
Ҳам кўндаланг ишлов берайин...

Пахта каби
Шеъриятнинг ҳам
Илми бисёр, йўриқлари кўп.
Фақат унинг тайёр ери кам,
Очилмаган қўриқлари кўп.

Бошдан-оёқ бунда қир, ўра,
Қуёшни кам, кўпдир булутлар.
Бу майдонда экиндан кўра,
Кўпроқ ўсар бегона ўтлар.

Сиз биласиз,
Пахтага ҳар кун
Меҳр офтобин ёқмаса бўлмас.
Гумайларнинг ривожини учун
Сал бепарво бўлмоқ ўзи бас.

Экин борки, ўт ҳам омондир,
Шеъриятнинг ерида бироқ —
Ноқобиллик қуртдан ёмондир,
Шеърбозлик вилътдан баттарроқ.

Фидойилик бўлсин
Чиннакам
Пахтазору шеър майдонида.
Ишқ оташи бор бўлсин ҳар дам
Деҳқон каби шоир қонида.

Токи биз ҳам
Буюк байрамга
Соф дурдона, олтин терайлик.
Таралгудек қилиб оламга
Ғалабадан рапорт берайлик:

Шоирлардан қабул эт, Ватан,
Бораётир қалб армуғони —
Аъло сортли дostonлар ортган
Шеърятнинг қизил карвони!

1977

«ОҚСОҚОЛ»

Уни ҳамма бирдек
Дерди «оқсоқол»,
Гарчи соч-соқоли оқ эмас эди,
Илму донишда ҳам тоқ эмас эди,
Бироқ ҳамма бирдек
дерди «оқсоқол».

Чоғроқ бўйли эди
«Оқсоқол» ўзи,
Қаддида салобат бор эди лекин.
Ениб турар эди кўкимтир кўзи,
Секин гапирарди,
Юрарди секин.

Уни ҳурмат қилар эди одамлар,
(Агар ҳурмат бўлса қўрқувнинг оти).
Ундан нажот тилар эди одамлар,
Элга керак эди унинг «нажоти».

Чунки «оқсоқол»да ноёб фазилат —
Қаҳр,
бешафқатлик,
зуғум бор эди.
У пайт зарур эди
балки бу хислат,
Эл қаттиққўлликка балки зор эди.

Урушнинг охириги йилин эслайман,
Биз саҳардан нонга навбат олардик.
Бола эдик,
Уйқу элтиб баъзан,
Деворга суяниб ухлаб қолардик.

Дўкон очилганда
Жон кириб бизга,
Елкалардан ошиб интилар эдик.
Навбат узун эди,
бўйимиз қисқа,
Нон кам,
Халойиқ кўп,
Не қилар эдик?

Шунда етиб келар эди «оқсоқол»,
Қўлида ўйнатиб тол хивичини.
Тартибга келарди одамлар дарҳол,
Ушанда билганман
Қўрқув кучини.

Болалар,
катталар жим, итоаткор,
Бир сафга тизилиб турар эди тек.
«Оқсоқол»
Тартибни кўрарди бир бор,
Айланарди парад қабул қилгандек.

Сўнгра,
Қўлларини тиқиб камарга,
Қора оломондан қилгандек ҳазар,
Тепаликда туриб
пастдагиларга
Ғазаб, нафрат билан
ташларди назар.

У хипчини билан
 Қилса ишора,
 Навбат билан ҳар ким оларди ҳақни.
 Сафдан чиқса борми бирор бечора,
 Беизн дўконга келсами яқин,
 Оч қолиши тайни эди ўша кун,
 «Оқсоқол» аёвсиз эди шу қадар.
 Мен ҳайрон бўлардим,
 Ажаб, не учун
 Шу мушук кўзликка тобе одамлар?
 Ахир уларники
 дўкондаги нон,
 Тартиб билан бориб олсалар нетар?
 «Оқсоқол»га эмас,
 Босабру имон
 Қалбларига қулоқ солсалар нетар?

У замон очлигу муҳтожлик дарди
 Қилиб қўйган эди қоматларни дол.
 Балки шунинг учун
 улар чидарди,
 Балки зарур эди у пайт «оқсоқол».

Мана йиллар ўтди,
 «Оқсоқол» бугун
 Аввалги иззату мавқеда эмас.
 Қариб соч-соқоли оқарган бутун,
 Лекин бугун ҳеч ким «оқсоқол» демас.

У баъзан кечқурун,
 Баъзан эрталаб
 Нон дўкон ёнида ўлтирар узоқ.
 Ўтган-кетганларнинг ортидан қараб,
 Кўкимтир кўзлари мўлтирар узоқ.

Бу нигоҳ маъноси
Элга ноаён,
Балки шукронадир,
 покдир тилаги.

Балки...
Хотирига келар у замон,
Уша тол хивични қўмсар юраги.

Қўзига кўрмнар
Балки шу тобда
Навбат кутиб турган ожиз бандалар.
У мудраб ўлтирар,
Янграр атрофда
Шодом қўшиқлару
 қувноқ хандамар.

1977

АРМОН

Кеча керак бўлдинг,
Болалик чоғим!
Сенга қўл узатдим,
Иўқ,
Етолмадим.
Ошкора фирромлик қилди
Ўртоғим,—
Мен: бор, ўйнамайман,
Деб кетолмадим...

1977

ИХЛОС

На мартаба, на бойлиги бор эди унинг,
Пироқ эди маишату аёл дунёси.
Қўчасига кирмаганди ўйин-кулгунинг,
Жиндек жони бор эди-ю, катта ихлоси.

Ихлос эди унга олам, унга саодат,
Ғазналарга бериб бўлмас мулки бебаҳо.
Ул йигитни тақдир азал, қодир табиат
Оҳангларнинг дунёсига қилганди ошно.

Саҳар чоғи шабнамлардан тинглар эди куй,
Шафақлардан юрагига оқарди қўшиқ.
Вужудида туман чолғу қилар эди тўй,
Миллион-миллион таронага борлиғи тўлиқ.

Жунун тўла кўзларида ёнарди ҳар вақт
Бизга — оддий бандаларга ноабн шуур.
Бу оламнинг эвазига қодир табиат
Берган эди юрагига оламча сурур.

У бастакор эмас, фақат ихлосманд эди,
Бир оҳанглар пири эди йигитга ҳам пир.
Ихлос билан кўкси доим сарбаланд эди,
Ғойибона меҳри унга энг аъло тақдир.

Ушал устоз фикри билан нафас оларди,
Ушал пирга бахш этганди тамоман ўзин.
Қўшиқларин тинглаб тунда ухлаб қоларди,
Қўшиқларин тинглаб тонгда очарди кўзин.

Қушлар ўтиб, йиғитчага тор келди қишлоқ,
Елкасига тўнни ташлаб чиқди сафарга.
Қанот бўлди пок нияту эзгу иштиёқ,
Маъсумликнинг фариштаси учди шаҳарга.

Шаҳар уни гуллар тутиб қабул қилмади,
Хатто кутиб олмади энг улуғ баетакор.
Аммо йиғит камтар эди, хафа бўлмади,
Ўзи улуғ пир олдига йўл олди наҳор.

Аммо сокин ухлар эди бу маҳал устоз,
Қуш билан мажлисларда тўкилган жисми.
Мухлисига қучоқ очиб чиқмади пешвоз,
Сўрамади, қаердан у, ким у, не исми.

Кечроқ келинг, деди фақат, ёпди эшикни,
Сўнг не деди — бўлмай қолди йиғитча огоҳ.
У кўрмоқчи бўлган эди тирик Қўшиқни...
Буюк тангри қулаб тушди аршидан ногоҳ.

Бир дақиқа тош ҳайкалга айланди мухлис,
Наҳотки, шул мусиқанинг пири сарвари.
Наҳот, бедор эмас субҳи сабоҳ бастакор,
Тароналар шул юракнинг бўлса самари.

Наҳот, улар тонготарнинг меваси эмас,
Наҳот, бедор эмас субҳи сабоҳ бастакор.
Унга буюк орзу эди, умрлик ҳавас,
Қўшиқ бўлиб кирмоқ устоз қошига наҳор.

Йиғит қайтди орзулари ёшдек тўкилиб,
Барбод бўлди қалбидаги буюк эҳтирос.
Тасодифий бир ҳолатнинг қурбони бўлиб
Сўнди у кун пок юракда буюк бир ихлос.

Сўйла, нега бундай қилдинг, шафқатсиз
фалак,

Нега қилдинг ўшал мудҳиш ҳолатни пайдо?
Нега ерда учрашдилар бу икки малак,
Нега суҳбат қурмадилар фазолар аро?

Ёруғ юлдуз кўкка чиқмай йўқолди бенз,
Улкан даҳо завол топди бўлмай намоён.
Бир қотиллик содир бўлди тонгда мислсиз,
Танҳо буюк бастакордан айрилди жаҳон.

На мартаба, на бойлиги бор эди унинг...

1977

ИККИ ЭПИТАФИЯ

I

У, дунёга келиб, ташвишнинг
Орқасидан елиб-югурди.
На сўнгига етолди ишнинг,
На дунёни англаб улгурди.

Охир бир кун,
Ақли тўлгач, у
Ўз жонининг қадрига етди.
Бор-эй, дея қўл силтадию
Бу дунёни ташлади-кетди.

II

У, оромни суяман, дерди,
Тинчим бузган — душман, дерди у.
Ўнгга боқиб: туяман, дерди,
Чапга боқиб: қушман, дерди у.

У оламдан ўтмади яшаб,
Ошаб ўтди фақат ошини.
У ўлмайди,
Қавмига ўхшаб
Қумга тиқиб ётар бошини.

1977

ТААЖЖУБ

Болалар онасининг
 ухлатишидан чўчиб,
Кечкурун уйга келмай
 қочиб юргани каби,
Эрталаб туrolмасдан
 ширин уйқудан кечиб,
Кўрпасини бошига
 тортиб тургани каби,
Ёзнинг иссиқ кунида
 анҳор бўйида туриб,
Тушолмаган каби биз
 муздек сувга дафъатан,
Сўнг эса оромижон
 сувнинг роҳатин кўриб,
Қайтиб чиқишни сира
 иштамагандек бадан,
Одамзод ҳам йўқликдан
 борлиққа келиш чоғи
Чинқириб бу дунёни
 кўтаради бошига.
Лекин даҳшат туюлар
 ўз аслига қайтмоғи,
Фарёд чекар оламни
 кўмгудек кўз ёшига.

1977

ОТДОШЛАРИМГА

Исмларнинг тарихи узоқ,
Исмларда асрлик қисмат.
Улар бари орзудек порлоқ,
Покизадир бамисли ният.

Фарзанд асли умр давоми,
Тирикликка эгизак армон.
Армон билан болалар номи
Нурхон бўлди, бўлди Шодмон.

Ўғлон кўриб қилдилар тилак,
Омон бўлсин офатдан бу бош,
Балоларни ёғдирса фалак,
Исми каби бўлсин Темир, Тош.

Чақалоқни йўргакка тугиб,
«Яна ҳолва», деганда доя,
Ота, энди ўғил керак, деб
Қизига ном қўйди: Кифоя.

Ўғил бўлса — юрт кўксин баланд,
Ўғил тутар кетмону ўқ-ёй...
Ўғил бола орзусин билан
Қизлар номи бўлди Ўғиллой.

Она фарзанд кўриб тўртовлон,
Қаро ерга берса тўрттасин,

Туғилганда бешинчи ўғлон
Умид билам деган «Тўхтасин».

Бўлиб тақдир қаҳридан малул,
Чекиб фалак жабридан озор,
Фарзандларга ном қўйдилар — қул,
Абдуқаҳҳор ва Абдужаббор.

Зора толе белгиси бўлса,
Зора бўлса омад ривожи,
Бола қизил доғлик туғилса,
Атадилар бахт учун Тожи.

Неча юз минг авлоддан қолган
Армонли бу дунёда яшар —
Фарзандларга ҳақ тилаб олган
Умрбоқий, Умрузоқ башар.

Бу кун янги олам баробар
Номларда ҳам янгича маъно.
Тўрт йигитнинг бириси Анвар,
Бешта қизнинг бириси Раъно.

Боқиб Озод номли ўғлонга
Кўкка етар севинчдан бошим.
Қадам қўйсам қай хонадонга
Рўпарамдан чиқар отдошим.

Отдошларим,
Толеимизга
Шундай исм бахту кўркимиз,
Эгиз бўлди, эш бўлди бизга,
Ҳам эътиқод бўлди эркимиз.

Ном қўйдилар бизга оталар
Эркин кўрмоқ бўлиб дунёни.

Мангу Эркин бўлсин дедилар
Фарзандларнинг юраги, жони.

Эркин бўлсин ҳаёт ва меҳнат,
Эркин бўлсин муҳаббат, ижод.
Яйраб ўссин фарзандим,
Фақат —
Эл ғамидан бўлмасин озод.

Қалби кураш шавқига тўлсин,
Ошно бўлсин унга тугёнлар.
Эрк йўлида фидойи бўлсин
Эркин номин олган ўғлонлар.

Дилларида сўнмасин оташ,
Чақнасинлар мисоли қилнч.
«Эркинликнинг
мазмун —
кураш»,
Дея бежиз айтмаган Ильич.

1977

ТОЖИК БИРОДАРИМГА

Муборакбод

Биз икки ёндош юртга,
Қадрдон, жондош юртга,
Қадимдан қондош юртга
Фарзанд бўламинз, дўстим.

Кору

ишу

амалдан

Ҳамуҳдаминз азалдан.

Бир байт каби

ғазалдан

Пайванд бўламинз, дўстим.

Шажарада томирмиз,
Тиёншонмиз, Помирмиз,
Ўзимизни танирмиз,
Баланд бўламинз, дўстим.

Беруний, Синоларга,
Жомийдек сиймоларга,
Фонийдек даҳоларга,
Гафуру Мирзоларга
Дилбанд бўламинз, дўстим.

Эй, биродарим, қуллуқ,
Бугун зафарлар қутлуғ,

Дилдан яйраб, ўзда йўқ
Хурсанд бўламиз, дўстим.

Бу қут қутлуғ Ватанга,
Яна қуллуғ Ватанга
Шундай улуғ Ватанга
Фарзанд бўламиз, дўстим.

1977

ҚАЛАМҲАҚИ ВА ОЙЛИК

— Шопр, нега кўнмасдан
Шеърдан келган бойликка,
Эртаю кеч тинмасдан
Ишляяпсан ойликка?

— Чунки ойлик ҳамхона
Ёрдек собит ошнодир.
Қаламҳақи — жонона
Қизлардек бевафодир.

1977

УЧ БАЙТ

* * *

Агар дўстинг билан
 тенг кўрсанг баҳам,
Шодлик тенг кўпаяр,
 тенг бўлинар ғам.

* * *

Сўзлаганда оқил
 дилинга жо қил,
Аmmo ўз дардинга
 ўзинг даво қил.

* * *

Қўрқувнинг кўзи катта,
 Юраги кичик бўлур,
Қўрқув зўр келган юртда
 Арслонлар кучук бўлур.

1977

ШАҲР АРО...

Шаҳр аро кўзлардан ўзга
Дилкушо маскан топай,
Унда ўзни сен билан
Бир жон кўрай, бир тан топай.

Неча кундирким, йўқолмиш
Дилда оромим, уни —
Бу кеча излаб сенинг
Жоду қароғингдан топай.

Тун қоронғусида мен
Сочинг шабистонини кўрай,
Тонготарда юзларингни
Тонг каби равшан топай.

Мен кўнгиш кўйинга кирсам,
Билмайин боссам тикан,
Туш биллиб таъбир этингким,
Унда бир гулшан топай.

Айри тил бирлан риё
Берса менга юз яхши дўст,
Дўст керакмас, тўғри сўзлаб
Бир ҳалол душман топай.

Неки мақсуд бор кўнгилда,
Пок кўнгил бирлан етиб,
Неки бахт топсам жаҳонда,
Бир ўзинг бирлан тонай:

Бир умр Эркин муҳаббат
оташида ёнмасам,
Ўтга чулғансин вужудим,
Қатлима гулхан топай.

1977

НАВОИЙ ҒАЗАЛИГА МУХАММАС

Айрилиқ они яқиндур, кема йўл бонгин чолур,
Ваҳ, мени ташлаб фироққа, ёр йироққа йўл олур,
Жон бориб жоно билан, соҳилда бир жисмим қолур,
Ҳар қачонким кемага ул ой сафар раҳтин солур,
Мавжлиғ дарё каби ошуфта кўнглим қўзғолур.

Мен неча айтдим, кўнгул, жондин кечиб ёр севма деб,
Сўнг йироққа кетса ташлаб, урма оҳ, дод дема деб,
Кетди ёр, бас энди, ким айтди ёшингни тийма деб,
Йиғлама, эй кўз, недин соҳилга чиқмас кема деб,
Ким ёшинг дарёсидур ҳар сориким эл кўз солур.

Ел турар, йиғлар фалак, бу гулдурак ҳам барқ дема,
Дарди ҳижронимни ўкраб сўзлар осмон ҳар кима,
Жисм аро жондек омонат чайқалиб боргай кема,
Титрабон сиймобдек кўнглим, етар жон оғзима,
Тунд ел таҳрикидин ҳар дамки дарё чайқолур.

Эй фалак, бас йиғлама, йўқ фойда, ул ой кемада,
Уртада дарёю мен бу жойда, ул ой кемада,
Келмас энди ойда не, минг ойда, ул ой кемада,
Сабр кўнгулда, кўнгил ул ойда, ул ой кемада,
Ваҳки, бориб, термулиб кўз, мунграйиб жоним қолур.

Таскним шулким, кема кўздан йўқолмабдур ҳали,
Бир нафас бор фурсатим ул кемага термулғали,

Оҳ, демай, сақлаб нафас, қўзғолмайин турдим, вале,
Дам тутилгандин ўлар элдек етибман ўлгали,
Сурмасин деб кемасин, баским, нафаслар асролур.

Эй шамол, жим тур, само жим, мавжудот бир лаҳза жим,
Тингла олам, тингла одам, сен агар бўлсанг-да ким,
Булдур устоз панди: сиймин тандин ўзга сурма сийм,
Қирма савдо баҳрига оламдан истаб судким,
Сийм нақди тушса лекин, умр нақди сийғолур.

Сун қадаҳ, бергил менга жоним ҳақин, эй пири дайр,
Ким қадаҳлар зарбидан чиқсин чақин, эй пири дайр,
Борми Эркинга ул устоздин яқин, эй пири дайр,
Ғарқ этар баҳри фано ғам заврақин, эй пири дайр,
Илгига чунким Навоий бода киштисин олур.

1977

ҒАЗАЛ

Ёшлигимда келган омад
 Мен учун омад эмас,
Ёшлик андоқ бахт эрурким,
 Ўзга бахт ҳожат эмас.

Неки толе бўлса, кўрсам
 Дейман улғайгач ёшим,
Ёшлигимга, чунки бахтни
 Қадр этиш одат эмас.

Тонг қувончи бирла яйраб
 Нурга чулғанган чоғим
Мен учун шоми ғарибон
 Вақт эмас, соат эмас.

Ёшлигимда, не таажжуб,
 Билмасам дўст қадрини,
Чунки ёлғизлик, ғариблик
 Мен учун ҳолат эмас.

Тут қадаҳ, дўстим, тиларман
 Сўнги қатра лаззатин,
Қим бу лаззатсиз ҳаёт ҳам,
 Бода ҳам роҳат эмас.

1977

БОЛАЛАР

Сизлар — ота,
Биз — бола бу кун,
Биздан — салом, сизлардан — алик.
Аmmo эриш туюлар нечун
Энди сизга бизнинг болалик!
Сиз ҳам, ахир, бола бўлгансиз,
Қўзингизда порлаган ҳайрат.
Ўйнагансиз, шўхлик қилгансиз,
Қалбингизни қийнаган ғайрат.
Айтинг,
Ё сиз гоҳи-гоҳида
Қондани бузмаганмисиз?
Тирмашиб ё ўрик шохига,
Қўк ғўралар узмаганмисиз?
Ўзбошимча номини олиб,
Чўмилмаганмисиз анҳорда?
Ялангоёқ, тўғри йўл қолиб,
Юрмаганмисиз ҳеч деворда?
Сизлар — ота,
Биз — бола бу кун,
Сиздан ҳай-ҳай, биздан — тўполон.
Нега сизга ҳар нарса мумкин,
Нега бизга ҳар иш қатагон?
Чиқирлайди деворда соат,
Секундларни қилади ҳисоб.
Сизга унинг борлиги — роҳат,

●

Бизга эса мислсиз азоб.
Сизга унинг борлиги — керак,
Қўндирмоқни истамайсиз гард.
Бизлар уни очиб кўрмасак,
Дилимиздан тарқамайди дард.
Тошсйнага коптокни урса,
Синарми ё синмасми — қизиқ.
Ошпичоқни тупроққа суқса,
Унарми ё унмасми — қизиқ.
Бизлар бу кун кони хатонинг,
Не иш қилсак, бари зиёндир.
Хатоларсиз лекин дунёнинг
Бутунлиги ўзи гумондир.

Сизлар — ота,
Биз — бола бу кун,
Биздан — салом, сизлардан — алик,
Бизни ҳадеб тергайсиз нечун,
Ўзингизда йўқми болалик?
Ишонасиз гоҳи эртакка:
Бир марта тан бериб қўйинглар,—
Ўхшаб кетар бизнинг эрмакка
Сиз ўйнаган баъзи ўйинлар...
Биз гоҳида ширинлик учун
Яширмаймиз, бўламиз айёр.
Ахир, сиз ҳам тириклик учун
Нималарга бўлмайсиз тайёр?
Бизлар данак талашсак боғда.
Хипчин олиб қувасиз бизни.
Сизлар курси талашган чоғда
Қим турғизар бурчакка сизни!
Сизлар — ота,
Бизлар — боламиз,
Ўзгаришда дейдилар олам.
Бир кун сизга етиб оламиз,
Болаликка қайтасиз сиз ҳам.

Ошно бўлар сизга хаёлот,
Бизга эса...
Биз — оилалик...
Болалик — бу асли камолот,
Камолти умр эса — болалик.

1977

АРУЗ ВА БАРМОҚ

Икки шеър
Дафтарнинг икки бетига,
Бир ёнда — арузий,
Бир ёнда — бармоқ.
Дастхат бир,
Имзо бир шеърлар кетида,
Лек, ажаб,
Ҳамиша қилурлар нифоқ.
Арузий бармоқни
Тўпори, дейди,
Сен пастсан, мен сендан —
Юқори дейди.
Бармоқ уни кўҳна —
Харобасан, дер,
Парвозлар асрида
Аробасан дер.

Мен эсам
Ўтмишу келажак аро
Ўрта йўлда қолган
бечорадирман.

Улар юрагимда
Қилса можаро,
Келиштирмоқ билан
оворадирман.

1977

МАНФААТ ФАЛСАФАСИ

Мен сенга очай кўнглим,
 Ўзгага баён бўлмас,
Иккинмизга маълум сир
 Элга ҳеч аён бўлмас.
Билки, мен каби ҳеч ким
 Сенга жонажон бўлмас,
Қўлни қўлга берсак биз,
 Ҳар қалай, зиён бўлмас.
Менга ҳам бўлур яхши,
 Сенга ҳам ёмон бўлмас.

Бўлма соддадил, дўстим
 Бандан хаёл бўлма,
Тўғрилиққа ҳам ҳад бор,
 Бунчалар ҳалол бўлма.
Хўжадек кўтар қаддинг,
 Жўжадек увол бўлма,
Кимки ўз нафин билса,
 Ўзгага товон бўлмас,
Менга ҳам бўлур яхши,
 Сенга ҳам ёмон бўлмас.

Сендан ул ва мандан бул,
 Қўлни қўл ювар, дўстим,
Нафи йўқ жиян келса,
 Тоға ҳам қувар, дўстим.

Битта қўл узатса лой,
Битта қўл сувар, дўстим,
Кимга тишлатиб қўйсанг,
Унда тил — забон бўлмас,
Унга ҳам бўлур яхши,
Сенга ҳам ёмон бўлмас.

Бўлса ҳам қилич кескир,
Ёнда тутди қалқонин,
Манфиатдан ўзга йўқ
Даҳр аро асос — қонун.
Кимга сен суянч бўлсанг,
У сенга берар жонин,
Шубҳа сенда ҳам бўлмас,
Унда ҳам гумон бўлмас,
Унга ҳам бўлур яхши,
Сенга ҳам ёмон бўлмас.

Мартаба кулоҳига
Етса бир кунни бошинг,
Авалло яқинроқ тут
Хеш ила қариндошинг,
Қуллуқ этгучи сенга
Бўлса ёру йўлдошинг,
Бир кунни товонингга
Қиргучи тикон бўлмас,
Унга ҳам бўлур яхши,
Сенга ҳам ёмон бўлмас.

Кимда бўлса истетъод,
Қўзласа узоқларни,
Сен унинг танобин торт,
Қўллагин пачоқларни,
Сув юзида ўйнатсанг
Қалқитиб пўчоқларни,

Ўз йўлини топиб, сендан
Бир сари равон бўлмас,
Унга ҳам бўлур яхши,
Сенга ҳам ёмон бўлмас.

Ушбу фалсафа бирлан
Сен узоққа боргайсан,
Яъни, бир куни жарга
Ё тузоққа боргайсан,
Ким билан ўшал фурсат
Иттифоққа боргайсан?
Манфаатпарастлик бул
Маслагинг омон бўлмас,
Сенга... билмадим, аммо
Элга ҳеч ёмон бўлмас.

1977

ТАНГРИ ВА ЯМОҚЧИ

Ямоқчи тангрига деркан тинмайин:

— Эй худо!

Менга ҳам бир қайрилиб боқ!

Чориғинг сўкилса, тикиб берайми,

Кавушинг тешилса,

Солайн ямоқ.

Тангри дебди бир кун:

— Ол боқий умр,

Фаришта бўлурсан!

— Э, қўй, керакмас!

Умр берма менга, бер озроқ кўмир,

Устига бир четан

Янтоқ бўлса, бас.

Тангри дебди:

— Тун-кун саждалар қилиб

Шунгамиди чеккан нолаю оҳинг?

Нима қилар эдинг менга сиғиниб,

Асли

Аравакаш экан

Илоҳинг.

1976

* * *

Уйлайман,
очилса ҳар йил навбаҳор,
Мовий кенгликларда алвон лолалар.
Булар —
бахт йўлида жон этган нисор
Йигирма миллион
аскар болалар.
Токи бор оламда
ҳаёт қудрати,
Токи замни узра
инсон омондир,
Совет аскарининг
ўлмас шуҳрати
Абадият учун буюк дostonдир.

1977

ТИЛАК

Сахййликни одат қилган бўлса ким,
Элга сочган бўлса борини доим,
Ҳиммати бор бўла туриб, тилагим,
Қўлидан давлати кетмасин унинг.

Ким умрида сира билмаган тиним,
Меҳнатсиз бир лаҳза туrolмаган жим,
Ғайрати бор бўла туриб, тилагим,
Белидан қуввати кетмасин унинг.

Бир ишга қасд қилиб шоир ё олим,
Хаёл суриб — кейин не бўлур ҳолим —
Қудрати бор бўла туриб, тилагим,
Дилидан журъати кетмасин унинг.

1976

ТАНДИР ҲАҚИДА ЭРТАК¹

Мўъжаз ҳовли,
Пастгина девол,
Пастаккина тандири билан;
Яшар эди кичкина бир чол
Кичкина бир кампири билан.

Яшардилар камтар ва ҳалол,
Осойишта тақдири билан.
Пичоқ чархлар эрмак учун чол,
Кампири банд хамири билан.

Нафақа бор,
Чол-кампир мамнун,
Дарахт ҳам бор — бир туп олуча.
Лекин шу тор ҳовлидан бир кун
Утар бўлди каттакон кўча.
Улар бу гап тарқаган кундан
Мунғайишиб сўлиб қолдилар.
Бамисоли нни бузилган
Муснчадек бўлиб қолдилар.

Ўз бошидан кечирган билар,
Ўйлаб кўринг, осонмас, ахир,
Шу ҳовлида турган эдилар
Нақ олтмиш йил чол билан кампир.
Улар бунда кўрди гўшанга,

Икки ўрил ўстирди ўктам.
Икковини кузатди жангга,
Қайтгани йўқ ammo бири ҳам.

Мана,
Уй ҳам бузилар энди,
Тан бердилар яна тақдирга.
Фақат улар ўрганган эди
Парча ерга, пастак тандирга.

Бошқармага қатнамади чол,
Райсоветга юрмади кампир.
Пешонада борини алҳол
Юрт қатори кўрармиз, ахир.

Не қилардик,
Кўпга келган тўй,
Нолиш бизга ярашиқ ишмас,
Тегар ахир бизга ҳам бир уй,
Кўча-кўйга ҳайдаб қўйишмас.

Шундай бўлди,
Бердилар уй ҳам,
Кўчирдилар кўрсатиб ҳурмат.
Бирам ёруғ,
Озода, шинам,
Ҳаммадан ҳам... биринчи қават!

Кампир чолни чимчилаб кулса,
Жилмаяди чолнинг мийиғи.
Бир жўмракдан совуқ сув келса,
Бир жўмракдан келар илиғи.

Гулдор палос,
Егоч каравот,
Ҳатто пўчоқ ташлашга пақир...

Ҳамма нарса жойида,
Фақат...
Фақат бунда йўқ экан тандир.

Бусиз улар бир кун туролмас,
Татимайди берса жаҳонни,
Чол қурмағур оғзига олмас
Газ ўчоқда пиширган нонни.

Бошқармага арза қилди чол,
Райсоветга қатнади кампир.
«Қандай кечар тандирсиз аҳвол,
Уй керакмас бизга бетандир».

Бошқармада елка қисдилар,
Райсоветда бўлдилар ҳайрон.
Жилконторда шартта кесдилар:
«Йўқ, бўлмайди тандирга имкон».

«Ҳеч бир ерга қўндириб бўлмас
Гап шу,— деди ЖЕКнинг раҳбари,—
Ҳамма рухсат берса ҳам, кўнмас
Ут ўчириш ташкилотлари.

Бошда ҳеч ким қилмаган хаёл,
Проектга қўшмаган, ахир...»
Сабабларни тушунмади чол,
Далилларга кўнмади кампир.

Икковни ҳам тегди тишига
«Аммо», «Лекин», «Ҳа», «Албатта»лар.
Хуллас калом, тандир ишига
Аралашди охир катталар.

Бошқармада дедилар мумкин,
ЖЭКдагилар топдилар тадбир.

Баланд уйнинг ёнида бир кум
Чол-кампирга қурдилар тандир.

Қўшвилар ҳам қараб турмади,
Ким гишт терган,
Кимдир қорган лой...
Тушмади ҳам ЖЭКнинг ҳурмати,
Топилди ҳам тандирга мос жой.

Тандир битди
Ва ўша-ўша
Тонг ёришар чоғида ҳар кун
Осмон бўйи томлардан оша
Кўкка ўрлар ингичка тутун.

Ўша-ўша, бизга бешикдан
Таниш хуш бўй таралар ҳар ён.
Тонгда ҳар бир очиқ эшикдан
Ризқдек кирар бир жуфт иссиқ ном.

Шундай яшар —
Сокин, безавол
Пастаккина тандири билан,
Катта уйда кичкина бир чол
Кичкина бир кампири билан.

1977

КУЗАТИШ

Шеърларим, болажонларим,
Қора-қура полапожларим,
Жо қилайин сизни жонимга,
Чуғурлашиб келинг ёнимга.
Эгнингизга қарайин бу кун,
Сизни ювиб-тарайин бу кун.
Отлантирай олис сафарга,
Олисдаги ойдин шаҳарга.
Етар энди тараллабедод,
Етар энди кўча чангитмоқ.
Қилинг энди фикрингизни жам,
Фурсат етди қуюлмоққа ҳам.
Эртангизни ўйлайин энди,
Таҳсил учун йўллайин энди.
Сизга бериб тарбия, таълим,
Тил ўргатсин доно муаллим.

Шеърларим, полапонларим,
Чағир-чуғур қақажонларим,
Уст-бошингиз тузатарқанман,
Олис юртга кузатарқанман,
Сизга боққан ёшли кўзим бор,
Йўл олдидан айтар сўзим бор:
Сизга бердим умримни барча,
Ҳар бирингиз дилимдан парча,
Адоқладим ҳар бирингизни

Меҳрим бериб ўстирдим сизни.
Гоҳ эркалаб, гоҳ қийнаб, лекин
Турғизолдим оёққа секин.

Сал тўпори, бир оз бебошроқ,
Лек ўсдингиз ёлғондан йироқ.
Кўмганим йўқ сизни зийнатга,
Ошно қилдим самимиятга.
Ёқавайрон, бетарош, пахмоқ,
Лекин бўлди юрагингиз оқ.
Ўргатолдим озроқ илмга,
Тил ўргатдим — она тилимга.
Сизга халқим урфу одатин
Таништирдим, сингдирдим кам-кам —
Токи қилинг элнинг хизматин
Тўйларда ҳам, маъракада ҳам.
Очиққўнгил ва дилбар бўлинг,
Шоҳ, гадога баробар бўлинг,
Бошингизга келса ҳам қилич,
Қайтманг, дедим, ҳақиқатдан ҳеч.

Шеърларим, болажонларим,
Сержанжал, сертўполонларим,
Сизни йўллаб ҳаёт йўлига,
Қардошимнинг берай қўлига.
Ул қардошнинг исми таржимон,
Унга аён ошкору ниҳон.
Фикри эпчил, чаққон қўллари,
Сизни бошлаб кенгликлар сари
Ўз тилида сўзлатур бийрон.
Бугун сизга яна бир қараб,
Ўсиқ пахмоқ сочингиз тараб,
Юрак тўла ҳаяжонларим,
Хайр энди, жонажонларим.
Омон бориб, қайтинг саломат,

Лекин дўстим олдида фақат
Уялтирманг, болажонларим!

Тийрак бўлинг, озода бўлинг,
Камтар бўлинг ва содда бўлинг.
Бўлсангиз ҳам оташ ва олов,
Бўлманг ортиқ саркаш ва асов.
Қийнамангиз уни мендайин,
Қочиб юрманг тутқич бермайин.
Сиз дўстимга қулоқ солингиз.
Тил ўрганиб, таълим олингиз.
Не истаса йўқ деманг асло,
Фақат ўзни унутманг аммо,
Менинг шеърим бўлиб қолингиз.
Ўзга руҳга берилиб кетманг,
Тил билдим деб керилиб кетманг.
Ёдингизда бўлсин бул замин,
Кезиб ўзга сўзлар оламин,
Чиқиб ўткир, доно қаламдан,
Қарамангиз ерга баланддан.

Сиз, таржимон,
Эй муҳтарам зот!
Шеърларимга бергувчи қанот!
Бир-бир йўниб тарашлагувчи,
Олам сари йўл бошлагувчи,
Бахш этгувчи янги бир ҳаёт!
Мана сизга, полапонларим,
Ҳар бири нақ бир жаҳонларим,
Танлаб олинг — кераги сизга,
Қай бирини чертиб олсангиз,—
Эти сизга, суяги бизга.

Илтимосим, уларга фақат
Бўлмагайсиз ортиқ бешафқат.
Соддалигини айб этиб кулманг,

Кўп ичида хижолат қилманг.
Тўғрилангу юриш-туришин.
Ўзгартирманг туриш-турмушин.
Ўз феълига хоелиги қолсин,
Ўз элига моелиги қолсин.
Тўғри сўзлик дарсин ўтган дам
Унутмасин қочиримни ҳам.
Мағрур қилган чоғида хитоб,
Йўқолмасин шарқона одоб.
Бўлсин демам тўнли, яктакли,
Бўлсин демам, дўппи, телпакли,
Бу кун ўзга вақт, ўзга одат,
Замонавий кийдилинг, фақат —
Фақат бўлсин ўзбек юракли.

Шеърларим, болажонларим,
Қора-қура полапонларим,
Йўлларингиз бўлсин чароғон,
Хайр энди, соғ бўлинг, омон!

1977

II

Шоир! Эй, тинчимас, оловли юрак!
Адолат юлдузи сенга маёқдир.
Ҳақ йўлда фидойи аскарсан, демак,
Сенинг қароргоҳинг шарқий қирғоқдир...

Канада туркумидан

КАЛГАРИДА СОАТ УН ИККИ

— Калгари — ковбойлар ватани,
Ковбой — чўпон,
Менинг отим Жан.
Автобусга марҳамат,
қани,
Қолган гапни
йўлда айтаман.—
Ел нам ажриқ ҳидин уфурар,
Қамаштирар кўзни оппоқ тош.
Мовий кўкда
Чарақлаб турар
Биз бир ҳафта соғинган қуёш.
Бетон йўлдан учамиз елдек,
Тинглаб жазнинг шўх-шаддод куйин.
— Мана, дўстлар,
Шаҳарга келдик,
Соагларни тўғрилаб қўйинг,
Калгариди ҳозир ўн икки.

Ҳамма соат милин суради.
Узгармасдап
Фақат меники
Тошкент вақти билан юради.
Ҳоғ ошганда,
Уммон ошганда
Гоҳ соатга қараб қўямай,

Тонготар пайт бўлса Тошкентда,
Дилда саҳар завқин туямам.
Калгарида
Ун икки ҳозир,
Садоқатли
 соатим менинг —
Минтақалар ошарак охир,
Тошкент,
 етди вақтингга сенинг.

Она шаҳрим —
Сенда ярим тун.
Фарқ бу юртдан ўн икки соат.
Эл уйқуда,
Шеър аҳли учун
Айни меҳнат
 бошланган фурсат.
Калгарида эса
 туш пайти,
Чарақлайди тиккада офтоб.
«Бозургоний» қўшиғин айтиб
Кенг даладан борамиз шитоб.

Ажаб,
Ковбойлар маконида
Ковбойлардек қадам
 ташлайман.
Ер шарининг терс томонида
Тошкент вақти билан
 яшайман.

1977, апрель

АУКЦИОН

— Кеп қоллинг,
ютади
иш билган!—
Биржада қайнайди эҳтирос.
Улгуржи
савдога
қўйилган
Иккита гунажин,
бир новвос
Чарх уриб айланар
майдонда,
Шарақлар
ковбойнинг
қамчиси.
— Кеп қоллинг!
Олмаган
армонда,—
Чақирар
бөзорнинг
жарчиси.
Бизнесмен лабида
сигара,
Қўлида
титрайди
чек қоғоз.

— Кеп қолинг,
опқолинг,
мол сара!—
Биржада
қайнайди эҳтирос!
Ёнади харидор
кўзлари,
Ғанимат
ҳар лаҳза,
ҳар бир он.
Қулоқда жарчининг
сўзлари,
Юракда
ҳаяжон,
ҳаяжон!
Ловулар
электрон
чироқлар.
Аукцион
турфа бир жаҳондир.
Савдога қўйилган
бузоқлар
Бу жаҳон
ишига
ҳайрондир.

1977, апрель

АРСЛОН УРГАТУВЧИ

Ванкувер томошагоҳида

Панжарада
Олов ҳалқа ёнар чарсиллаб,
Арслон узра —
Узун қамчи ўйнар қарсиллаб.
Ёлдор йиртқиҷ
Эгасига совуқ тикилар,
Наърасидан
Томошагоҳ ларзага келар:
— Ожиз одам!
Бас, бошимда қамчи ўйнатма!
Кўксимдаги
Ухлаб ётган ҳисни қўзғатма!
Ҳаддан ошма!
Ўз бошингга ўзинг етарсан,
Этларингни
Нимта-нимта қилсам, нетарсан!
Кўриб қўй,
Бу панжаларни сийнаингга солсам,
Шуҳратпараст юрагингни
Суғуриб олсам,
Йилтираган баданингдан
Тирқиратсам қон,
Нажот бермас
Сенга қарсак чалган оломон.
Бор!
Оловдан сакрамасман!

Бўлма овора!
Биласанми —
Мен кимману сен ким, бечора!
Мен — тўқайлар шоҳи,
Тутқун бўлсам-да агар,
Сен-чи,— нўноқ масхарабоз,
Пасткаш бозингар!
Шухратга маст,
Уз ҳолини билмаган басир!
Номард тақдир
Мени қилди қўлингга асир!
Ҳалол кучга завол берган,
Ҳийлага қудрат,—
Мени банди қафас этган
Дунёга лаънат!
Эй, ивишиқ кўкрагини
Завқ билан кериб,
Шер зотини масхарабоз
Қўлига бериб,
Мард ҳолидан
Роҳат олиб қилган хандалар,
Лаънат сизга,
Томошабини, гумроҳ бандалар!

Панжарада
Олов ҳалқа ёнар чарсиллаб,
Арслон узра
Узун қамчи ўйнар қарсиллаб.
Елдор йиртқич
Эгасига совуқ тикилар —
Ургатувчи
Аста унинг ёнига желар.
Қулоғига бир сўз айтар
Эгиб қоматин:
— Нодон дема,
Мен биламан арслон қудратин.

Сен тўқайлар подшосисан,
Мен — бечораман,
Ҳамла қилсанг,
Бир лаҳзада тилка-пораман.
Фалак иши —
Бизнинг бундай турфа шериклик,
Менга қамчи,
Сенга қафас берди тириклик.
Сен тантисан,
Наздингда мен қув, доғулиман.
Асли ўша тирикликнинг
Сендек қулиман.
Менга недир оломоннинг
Олқиш, қарсаги,
Сенинг ҳар бир ўтли наъранг —
Менга тарсаки.
Нетай, мен ҳам эгалик қул,
Бошда хўжам бор,
Ғазаб қилса,
Кўзларимга дунё бўлар тор.
Менда-ку дард, истеъдод бор,
Бор андак сеҳр,
Ҳеч бўлмаса, ҳайвонотга
Шафқату меҳр.
Томошагоҳ эгаси ким
Менинг, қошимда!
Аммо қамчи ўйнатар у
Донм бошимда.
Ҳолатимни тушун,
Исён қилма, биродар,
Чарх олдида иккимиз ҳам
Асли баробар.
Гарчи арслон ўйнатаман,
Гарчи мен — Одам,
Ой сўнгида қанд кутама
Хўжамдан мен ҳам.

Гоҳ жонимдан ўтса зулм,
Наъра тортаман,
Лекин бундан
Фақат бошга бало ортаман.
Бу сўзларга чидолмади,
Тўлғонди арслон:
— Бўлди, бас қил!
Юрагимни қон қилма, инсон!
Ўт олсин бу чарх-фалакнинг
Ризқу рўзини!..

Арслон
Олов чамбаракка
Отди ўзини.

1977, апрель

АЛИШЕР НАВОИЙ КЕМАСИ

Азалий даврида чарх уради ер,
Муштарий азалдек чақнаб туришти...
Беш аср сўнгида буюк Алишер
Баҳри муҳит аро кезиб юрипти.

Тирикликда чархдан топмаган омон,
Бошига ғам гардин ёғдирган фалак —
Даҳр аро танҳою зору саргардон
Қалқиб бормоқдадур беором юрак.

Аччиқ тўлқинларга кўкрак урадир
Умрида ҳаловат тополмаган жон,
Жаҳон уммонида кезиб юрадир
Долғаия ҳам сокин жаҳоний уммон.

Улуғвор бастиди ўйчан бир шукуҳ,
Қилкидан тўқилган ғазалдек боқий,
Беш аср сўнгида кема бўлган руҳ,
Беш қитъа оралаб кезар Навоий.

Мен уни Узоқ Шарқ соҳилларида
Бир бор кузатганман Ванкувер томон.
Бугун Колумб очган қитъа шаҳрида
Бобом руҳи яна бўлди намоён.

Ўшандай сарбаланд, ўшандай улуғ,
Азамат юртимнинг битта бўлағи,

Парча шафақ каби боши узра тур,
Мана у — шоирнинг улкан юраги.

Ҳаяжон кўнглимда, ҳайрат ақлимда,
Қирғоқда турибман — бу нечук тимсол!
Ярим минг йил оша ўзга иқлимда
Бундоқ учрашувни ким этмиш хаёл.

Азалий даврида чарх уради Ер,
Муштарий азалдан чақнаб турипти.
Юртнинг хизматида буюк Алишер
Жаҳон уммонида кезиб юрипти.

Ванкувер

Апрель—май, 1977

УНУТИШ ҚУШИҒИ

Йўл четида беҳол ётибман,
Не бўлди, деб сўрар киши йўқ.
Ишим йўқдир бу олам билан,
Бу оламнинг менда иши йўқ.

Дунё учун фақат пул бўлсин,
Йўқ нарсадир ҳис, имон эса...
Менга деса, борлиқ кул бўлсин,
Мен йўқ бўлай дунёга деса.

Жоним бор-у, юрагим ўлган,
Очиқ туриб кўрмайди кўзим.
Қариндошлар мендан қутулган,
Қутулганман дўстлардан ўзим.

Тўйдим борлиқ, йўқликни кўриб,
Тириклик ҳар кўйга бошлади.
Охир менинг сувимни сўриб,
Данагимни туфлаб ташлади.

Не наф ўкинч,
Не фойда алам,
Дардларимни жим ютмоқчиман.
Дунё мени унутди, мен ҳам
Энди уни унутмоқчиман.

Билагимда игналар изи,
Дори мени элитган, мастман.
Недир замон, макон сезгиси,
Бу ерми ё кўкми, билмасман.

Қачон,
 қайда кимдан туғилдим,
Мен ким,
 недир Ватанимга ном,
Бас, билмасман,
Билиб не қилдим,
Кечган бўлсам баридан тамом.

Кўтараман баландга ҳолсиз
Илма-тешик бўлган билагим.
Унутишни куйлайман ёлғиз,
Ёлғиз шудир менинг маслагим.

Бас, унутинг,
Лаҳзалик ҳаёт
Абадийлик олдида надир?
Яна бўлса бунча бенажот,
Бўлса бунча
Хору беқадр...

Йўл четида беҳол ётибман,
Не бўлди деб сўрар одам йўқ.
Олам учун йўқман тамоман,
Бундай олам мен учун ҳам йўқ.

Монреаль
Апрель, 1977

САРМОЯДОР

«Олтмиш йилки, битмас ҳамон,
Талашамиз, баҳсимиз,
Сизлар бизни дейсиз — ёмон,
Бизлар деймиз — яхшимиз.

Дарёлар ҳам бир ён оқмас,
Ҳукм йўқдир ҳисларга.
Бизнинг турмуш сизга ёқмас,
Сизнинг турмуш бизларга.

Илож қанча,
Узга замон.
Чидамоқдир ишимиз.
Сизни ердик аллақачон,
Утса эди тишимиз.

Биз зулукмиз,
Биз айёрмиз,
Ҳам тулки, ҳам бўримиз.
Ҳар нафасда сиз тайёрсиз
Қуритмоққа шўримиз.

Ун еттинчи йилда илк бор
Сизни асли йўрғакда...
Афсус,

Ҳануз шу армон бор,
Пушаймон бор юракда».

Сармоядор кўзларида
Аён эли бу ҳислар —
Бизга деркан:
— Шодман жуда,
Хуш келибсиз, азизлар!

Оттава
Апрель, 1977

КУЧА ЧЕТИДАГИ АЕЛ

Бу дунёда
 ҳамма нарса
 сотилади,
Мартаба ҳам,
 истеъдод ҳам,
 эътиқод ҳам.
Ҳаёт ўзи
 ҳар бир мулкни
 наrx қилади,
Менинг мулким —
 қизил юзим,
 оппоқ танам,
Ҳусним борки,
 оламда мен
 бўлмасман хор,
Мен эмасман
 шўрлик, бахтсиз,
 ё девона.
Узгаларнинг ҳунаридек
 ҳунарим бор,
Меҳнатим — айш,
 хизмат жойим —
 ишратхона.
Уйлаб кўрса,
 эзгулик не,
 ахлоқ недир?

Тўғрилиқ не,
 поклик надир
 бу жаҳонда?
Улар бари
 асли нисбий
 тушунчадир.
Ўзгачадир
 ҳар инсонда,
 ҳар замонда.
Аждодларинг
 кўрмаган бу
 томошалар,
Бу китоблар,
 бу санъат,
 бу давру даврон...
Сен ўтмишнинг
 кўзи билан
 боқсанг агар,
Маҳкумадир
 бугун ҳар бир
 қизу жувон.
Шафқат билан
 боқма,
 шафқат тиламасман,
Қисматимдан
 йўқдир асло
 шикоятим,
Нафрат билан
 боқма,
 ўзга имламасман,
Хуфя эмас,
 ошкорадир
 иноятим.
Қонунийдир,
 касбимнинг йўқ
 уят, ори,

Озод юртда
мени таъқиб
қилолур ким?
Аслии олсанг,
бу ўлкада
энг юқори
Курсиларда
ўлтирибди
ҳамкасбларим.

Бойваччалар
уларга пул
сарф қилади.
У жаноблар
олдида мен
пок бир санам...
Бу дунёда
ҳамма нарса
сотилади,
Менинг молим —
қизил юзим,
оппоқ танам.

Монналь
Апрель, 1977

Замин отли бир Сайёрани
Икки бўлак қилиб сўйдилар.
Ғарб дедилар битта порани,
Бир порани Шарқ деб қўйдилар.

Тақдир яна минг парча этди.
Эл-элатлар ва динлар аро —
Дона-дона сочилиб кетди
Анор каби кесилган дунё...

1977

ВАТАН СОҒИНЧИ

Чет элларда хизмат қилаётган ўзбек биродарларимга

Қай олис маконга сафар қилмайин,
Қай йироқ соҳилга элтмасин қисмат,
«Ассалом алайкум!» дея жилмайиб
Бир ўзбек қондошим қаршилар албат.

Бизлар Коломбога қўнганда саҳар,
У трап ёнида парвона бўлди.
Шунда рутубатли, бадбўй бу шаҳар
Кўзимга чарақлаб Фарғона бўлди.

Мадорасда тилмоч ул ўзбекзода
Баробар сўзларди саккиз тилда ҳам.
У оқ халат кийиб дорушшифода,
Афғон боласига қўярди малҳам.

Нур қасрни тиклаб Фурот узра у
Араб хонасига ёқарди қуёш.
Пахта ўстирарди Нилдан олиб сув,
Қалбида Африқо филича бардош.

Мисрда Юсуфдек бўлиб кўринди,
Яманда у менга туюлди Ҳотам.
Бу аён туйғудир — на қилса энди
Оловдек ташланар кўзга ўз одам.

Букуя олис йўлдан қайтганим чоғда
Илк сатримда сизни қилдим мукаррар —

Эй, сиз, жондошларим, юртдан йироқда
Юртнинг хизматига боғлаган камар!

Сиз хоҳ Сўфиётӣй, хоҳ Шўравийдур,
Муқаддас Ватандан бир бўлак жонсиз.
СССР деганда, мен деган мағрур
Ўзбексиз, демакки, Ўзбекистонсиз.

Биламан не азоб юки ҳижроннинг,
Не дарддур ой-йиллар бўлмоқ интизор.
Биламан, соғинчи Ўзбекистоннинг
Кўзингиз тубида ҳамиша бедор.

Ахир мен сафарда уч кун ўтмасдан
Она диёримни соғинганман, бас.
Бизда не ихтиёр — бу шундай Ватан,
Меҳри ўртагувчи, соғинмай бўлмас.

У жаҳон ичида битта жаҳондир,
Бир кўргач, умрбод қилгуси хумор.
Ернинг тортиш кучин енгмоқ осондир,
Лекин кўнгил узмоқ бу юртдан душвор.

Дўстларим, ҳар қайда бўлинг саломат,
Омон қайтинг уйга олис макондан.
Тилагим, ҳеч қачон, ҳеч қачон қисмат
Бизни айирмасин Ўзбекистондан.

1981

ШАРҚИЙ ҚИРҒОҚ

Иван Новиковга

«Табиат қонуни,
Қайда бор қирғоқ,
Билмадим, фанда не боис омиллар,
Шарқий соҳиллардан ҳамиша тикроқ,
Баландроқ бўлади ғарбий соҳиллар.

Неча дарёларни кузатиб юрдим,
Ҳеч ерда истисно топмадим бироқ.
Ғарбий соҳилларда тепалар кўрдим,
Шарқий соҳилларни кўрдим ётиқроқ.

Боқиб кўнглим чўкди неча мартаба,
Нега бундай қилдинг, чархи кажрафтор?
Бир соҳилга бериб юксак мартаба
Бошқа бир соҳилни қилдинг хокисор?

Аслида замин бир, тенгдир соҳиллар,
Ноҳақлик эмасми, гардуни золим!..
Қайда қирғоқ кўрсам,
Оловли йиллар,
Қонли кечувларга учар хаёлим.

Биз доим борганмиз кун чиқар ёқдан,
Улимнинг юзига тик боқиб ҳар гал.
Ёв эса юксакдан, ғарбий қирғоқдан
Қаттол ва бешафқат ёғдирган ажал.

Биз шарқдан борганмиз, шарқий соҳиллар
Тўпга нишом бўлди, текис ва яйдоқ.
Биз бўлсак — фидойи жони сабиллар
Тикка боравердик, таянимиз байроқ.

Дарё бўлиб оқди дарёда хунлар,
Дўзах оловида бамисли дунё.
Минглардан юз қолдик, юзлардан ўнлар,
Қирилдик, орқага қайтмадик аммо.

Бизга душман эди ҳийла ва ҳадик,
Йўқ эди мардликдан ўзга ҳимоят.
Ев ўқи тугади, биз тугамадик,
Фарбий соҳилларни олдик ниҳоят».

Садоси замину кўкни титратиб
Поезд Будапештга тезлаб борарди.
Белорус ҳамроҳим,
Жангчи ва адиб
Менга хотиралар сўзлаб борарди.

Сариқ сочларига оқ оралаган,
Мовий кўзларида тубсиз бир хаёл.
Тирик юрса эди Есенин агар,
Бугун бўлар эди балки шундоқ чол.

У сўзлар,
Тирилик келарлар гўё
Бирга қонли жангга кирган ўртоқлар.
У сўзлар,
Қалбимда беради садо
Фарёд чекиб ётган шарқий қирғоқлар.

Мава, мен юксалиб
Гелерт тоғига,
Фидолар қабрига эгарканман бош,

Қарайман Дунайнинг у қирғоғига,
Ногоҳ кўз пардасин қоплаб келар ёш.

Шарқий соҳил ётар тинч ва беозор,
Ҳеч қачон ҳач нарса кўрмаган гўё,
Гўёки бўлмаган у қонли баҳор,
Оҳиста чайқалиб оқади дарё.

Ҳолбуки, қирғин жанг давом этмоқда,
Ҳолбуки, қурбонлар руҳи уйғоқдир.
Ҳамон ёв қўрғони ғарбий қирғоқда,
Ҳамон бизнинг маскан шарқий қирғоқдир.

Дардлар гирдобида чарх урар замин,
Мажруҳ сийнасида силқиб оқар қон.
У ҳар кун, ҳар лаҳза минглаб одамин
Шарқий қирғоқларда бермоқда қурбон.

Бомбай, Мадорасда одам тумонат,
Яратган бандаси мисли тупроқдир.
Очлик ҳар сония минг жонга офат,
Жизғинак кўчалар — шарқий қирғоқдир.

Ногоҳ, гумбурлайди Ҳайфон осмони,
Юрагин чангаллаб қолар бир аёл.
У шарқий соҳилнинг битта қурбони,
Тириклайин топган ёш жони завол.

Ҳамон қитъаларда йўқдир сукунат,
Ҳамон жабҳаларда уйғоқдир ғаним.
Жафокаш дунёда, азалий қисмат,
Шарқий қирғоқдадир менинг ватаним.

Дунёда бор экан ноҳақлик, зулм,
Дунёда бор экан асорат, жафо,

Жангdamиз, бир бошда бор битта ўлим,
Шарқий соҳилларда жонимиз фидо.

Шоир! Эй, тиңчимас оловли юрак!
Адолат юлдузи сенга маёқдир.
Ҳақ йўлда фидойи аскарсан, демак,
Сенинг қароргоҳинг — шарқий қирғоқдир.

Зулм қўрғонига қила бер ҳужум,
Билки, бизникидир, ниҳоят, зафар.
Дунёда бор экан энг сўнгги мазлум,
Шарқий соҳилларда ўчмас машъаллар.

1979

ЯНГИ ЙИЛ ОРЗУЛАРИ

Умримнинг китобидан

Бир варақ очиб бу дам,
Соқийдан сўрайман гап
Бенавбат, бетакаллуф.

Янги йил шаробидан

Бир қултум ичган одам
Бўлар экан, во ажаб,
Дафъатанда файласуф.

Майли, ахир, қадаҳ ҳам

Дилкушо дўстлар аро
Юракни очмоқ учун
Сабабу баҳонадур.

То бор экан бу олам,

Биз бор экан даҳр аро,
Янги йил бор, май гулгун,
Сукунат бегонадир.

Дўстлар, биз шу мамлакат

Сафдаги ўғлонлари,
Биз қилган тилакларда
Унинг шони муддао.

Юртнинг ташвишу заҳмат,

Севинч, ҳаяжонлари,
Бизнинг ҳам юракларда
Садо берар доимо.

Ортга бир ташланг нигоҳ,
бир йилда юрт — паҳлавон
Неча йилга баробар
Йўлларни юргани рост.
Яна виждонлар огоҳ,
Довон ортида довои,
Мураккаб муаммолар
Олдинда тургани рост.

Агар янги ўн йилнинг
Қутлуғ остонасида
Олам режалар учун
Белимизни боғлаймиз,—
Демакки, учинчи минг —
Пиллик кошонасида
Яшамоққа биз бугун
Ўзимизни чоғлаймиз.

Муқаддас ул кошона,
Остонаси мўътабар,
Пок этсин руҳан, қалбан
Лениннинг руҳи бизни.
Довон ошмоқ баҳона,
Сарҳисоблар баробар
Инсоф мезони билан
Ўлчайлик умримизни.

Дилга берайлик савол,
Йўлга боқайлик бир дам,
Бир бутун ҳаёт олдда,
Ортда бир бутун ҳаёт.
Яшай олдикми ҳалол,
Бўла олдикми одам,
Кетсак биздан ҳаётда
Не қолгуси хотирот.

Қолмасин юракда занг,
Дилда заррача губор.
Кўнгиллар кўзгусини
Тоза қилиб ювайлик.
Келажакка биз билан
Кириб бормасин зинҳор,
Манманлик туйғусини
Кўнгиллардан қувайлик.

Ётган бўлса мабодо
Дилнинг қай бурчагида
Риё, тама, кин, ҳасад,
Бир-бир термоқ чоғидир.
Зар ишқи ҳам бир савдо
Одамзод юрагида,
Уни абадул абад
Ўтга бермоқ чоғидир...

Юкладик футувватга
Мўъжизий рақамларни,
Бор экан ғайрат, истак,
Адо этурмиз, бироқ —
Энг олий балоғатга
Бошламак одамларни,
Юракларни пок этмак
Анчайини мураккаброқ...

Чинги йил даврасида
Фақат ўзимиз эмас,
Ўртада бизлар учун
Жон берганлар руҳи бор.
Дастурхон теграсида
Улар билан ҳамнафас
Суҳбат қурмоқнинг букун
Ўзгача шукуҳи бор.

Руҳлар сокин хобидан
Туриб келдилар бу дам.
Улар — ҳисоботталаб
Бедаъво, бетаассуф...
Янги йил шаробидан
Бир қултум ичган одам
Бўлар экан, во ажаб,
Дафъатанда файласуф.

Майли, ахир, қадаҳ ҳам
Ишонган дўстлар аро
Юракни очмоқ учун
Сабабу баҳонадир.

То бор экан бу олам,
Биз бор экан даҳр аро,
Янги йил бор, май гулгун,
Сукунат бегонадир.

1980

СИРДАРЕ УЛАНИ

Осмонўпар Тиёншоннинг қорисан,
Кўҳна Жайҳун йўлдошисан, ёрисан.
Она водий ҳаётисан, борисан,
Қувончисан, аламисан, зорисан,
Оқиб тургин, қуриб қолма, онажон.
Туман аср кечмишидан дараксан,
Юртим учун ҳам томир, ҳам юраксан,
Нега букун бемадорсан, ҳалаксан?
Сен бизларга ҳали мангу кераксан,
Оқиб тургин, қуриб қолма, онажон.
Сен борсанки, кенг воҳада ҳаёт бор,
Демак, юртнинг лабида бол, набот бор,
Сенда элим саботидек сабот бор,
Собит бўлгин, Она сойдан нажот бор,
Оқиб тургин, қуриб қолма, онажон.
Сен пахтасан, олма, анор ва нурсан,
Ўзбек учун сурурсан ҳам ғурурсан.
Ўзни ерга томчи-томчи берурсан,
Дарё эмас, халқ тимсоли эрурсан,
Оқиб тургин, қуриб қолма, онажон.
Мен болангман, нидо бўлай сен учун,
Бир жилғадек даво бўлай сен учун,
Керак бўлса, фидо бўлай сен учун,
Майлига, мен адо бўлай сен учун,
Оқиб тургин, қуриб қолма, онажон.

1979

МАЙ МУСТАЗОДИ

Май келдию соз олди яна
аҳли наволар,
куй бошлади ёна.
Не тонгки, гўзал бўлди жаҳон,
еру самолар,
ҳар тилда тарона.

Кўк бирла замин бир-бирига
ошиқу маъшуқ,
бир-бирга туташган,
Сочмоқда у борон ила
жонбахш зиёлар,
ичмоқда бу қона.

Зумрад далалар бағрига
ўт қўйди шафақгун
рақс этгувчи лола,
Ёндирганидек бизни пари
моҳи лиқолар,
ўт насли — жонона.

Гул бошин эгиб жилмаядир,
бахтли келинчак,
машшотаси — офтоб,
Булбул тилида нола надир,
завқли садолар,
бу — савти замона.

Мен ҳам қаламим қўлга олиб
 ўй сурадирман,
 ташбеҳ қидирурман,
Май шаънига ёзмоқ тилагим
 ҳамду санолар
 Шайху Фафурона.

Эй сен, Ватаним, кўнглим учун
 битта жаҳонсан,
 бир ўғлинг эрурман,
Кўп гарчи диёр, юрт кўпу кўп —
 жойи сафолар,
 сен менга ягона.

Мен неки ёзар бўлсам, ўзинг
 боиси назмим,
 мадҳим сенга доим,
Битдим яна, жоним, юрагим,
 сенга наволар,
 Май шеъри баҳона.

1980

БИР БУРДА НОН

Мўйсафид йўл узра бир бурда нонни
Тупроқ орасида кўрдию ногоҳ,
Аста қўлга олди, ўпди, бу онни
«Шиқ» этиб сувратга туширди сайёҳ.

Бир куни бу сурат олис маконда
Рўзномалар аро бўлди намоён.
Ёздилар: шўрлик халқ Ўзбекистонда
Мана шундай яшар зору нотавон.

Қим рад этар сурат далолатини,
Ишонмай, не қилсин беҳабар олам?
Ўзбек деб аталган халқ одатини
Қаёқдан ҳам билсин беҳабар олам?

Қаёқдан ҳам билсин гофил одамлар,
Бир бурда нон узра энгашган шу чоғ
Кеча тўй қилганин катта ош дамлаб
Етмишга етгани учун безавол?

Бу шеърдан мақсадим раддия эмас,
Юртим жаҳон билган Ўзбекистондир.
Дастурхони олам қилғудек ҳавас,
Лекин нон қадри ҳам унга аёндир.

Мен ўша йилларни эслайман ҳамон,
Эслаб юрагимга чўқади музлар.

Уртада бир бұлак қора кепак воц,
Очликдан ичига ўтирган кўзлар...

Шукурким, у кунлар олисда қолди,
Шукурким, Ватаним маъмур ва обод.
Шукурким, бу юртда менинг авлодим
Муҳтожликни кўрган энг сўнгги авлод.

Олис рўзномалар не ёзсалар ҳам
Майлига, ёлғоннинг умри бир кунлик.
Оч, юпун элларга биз ҳамкор, ҳамдам,
Чунки бизга аён очлик, юпунлик.

Биз йўқсил бўлганмиз, йўқсил бу жаҳон
Заҳматини тортиб бораётирмиз.
Эҳсонлар юкини бамисли карвон
Елкамизга ортиб бораётирмиз.

Нажот юлдузи деб олам шу боис
Кўз тикар толебахш бизнинг юлдузга.
Ердан ушоқ топсак биз ҳам шу боис
Эъозлаб ўпамиз, суртамиз кўзга.

1980

АФҒОН ШОИРЛАРИГА

Бас, тарки қафас эт, амри букуннинг,
Ҳаволан, кўкларни қучгил, юрагим.
Тўлқинлари оша кўҳна Жайхуннинг
Афғон диёрига учгил, юрагим.

Қандахор йўллари,
Мозори шариф,
Боболар қадами теккан муқаддас —
Қадим Хирот аро танҳо бир ғариб
Мақбара қошида тиз чўк бир нафас.

Ассалом айтгину бир қучоқ гул тут,
Буюк шоирини севгучи жондан —
Севгиси беҳудуд, фахри беҳудуд,
Тилаги беҳудуд Ўзбекистондан.

Сўнг шоир дўстларим ёнига боргин,
У юртда бор менинг дилдош дўстларим.
Юрагим, сен ўзни анордек ёргин,
Дона-дона сочиб ташла сўзларим.

Айт уларга менинг ҳамнафаслигим,
Дилдаги бернё муҳаббатим айт.
Айтгин хиёнатга қўл бермаслигим,
Қондошлик ҳиссига садоқатим айт...

Инқилоб йўллари бўлмагай равон,
Тайёр дастурлар йўқ саодат учун.
Бу йўлда кураш бор, зафар ва армон,
Ишонч бор, шубҳа бор, янглиш ва тугун.

Олам узра эсган тонг нафасининг
Қушлар ҳаловатин бузгани каби,
Не ажаб, инқилоб зилзиласининг
Марказида бўлса шоирлар қалби.

Осонмас, осонмас шоир юракка,
Унда туманларнинг дарди, оҳи бор,
Унга бу дунёда яшаш мураккаб,
Чунки шоир қалбнинг иштибоҳи бор.

Эй, сиз, менинг афғон шоир дўстларим,
Қалбимни қалбингиз билан улайман.
Сизга инқилобнинг мушкул йўлида
Бардамлик тилайман, қудрат тилайман.

Дунёда бор бўлсин адолат ва шеър,
Эрку биродарлик доим бор бўлсин.
Рўзи махшаргача уйғоқ Алишер
Руҳи сизга букун мададкор бўлсин.

1979

ШОИРЛИК

Устоз Миртемирни излаб

Шоирлик — бу ширин жондан кечмакдир,
Лиммо-лим фидолик майин ичмакдир.
Шоирлик — жигарни минг пора этмак,
Бағир қони билан сатрлар битмак.
Ўзни томчи-томчи, зарра ва зарра
Элга қурбон қилиб, энг сўнгги карра
Армон билан демак: «Эй она юртим,
Кечир, хизматингни қилолмай ўтдим».
Шундоқ яшар асли соҳиби ижод,
Шундоқ яшаб ўтди Миртемир устод.

1980

МУҲАРРИР

Нега ҳадеб менга танбеҳ берасан,
Нега ўз ҳолимга қўймайсан, ахир!
Нега ҳар сўзимдан айб қидирасан,
Беомон, ноннсоф, қаттол муҳаррир.

Ҳар сўзим маъносин қирқ хилда чақиб,
Гоҳ нолали дейсан, гоҳи тумтароқ.
Айтгин, эй, каттакон кўзойнак тақиб,
Нималар излайсан шеъримдан, ўртоқ!

«Холис» хизматингни, биродар, қўйгин,
Илтимос, керакмас менга ёрдамнинг.
Мнинг хил тафтишлардан, рост айтсам, тўйдим,
Жонга тегиб бўлди қизил қаламинг.

Қачон бу зулмдан бўлурман озод,
Қачон тугар экан бедодлик, ахир!
Афсуски, ҳеч кимга деёлмайман дод,
Чунки, мен ўзимман ўша муҳаррир...

1980

КЕЧИКИШ

На тўю на аза,
 на иш, на байрам,
Ҳеч қайга,
 ҳеч қачон,
 ҳеч бир ҳолатда —
Вақтида келмаган
 бу шўрлик одам,
Бир соат кечикар
 ками, албатта.
Унда сира айб йўқ,
 югурик давр
Мос келмади унинг
 сусткаш жонига.
Тақдир кечиктирди,
 бир соат надир,
Қамнда бир аср
 ўз замонига.

1980

ТУЙ ОҚШОМИДА

Икки ошиқ ўхшар юлдузлар аро
Учиб юрган ёндош сайёраларга.
Севги фазосида улар бор танҳо,
Не парво ердаги овораларга.

Улар биздан олис қилмоқда парвоз,
Сомон юлдузлари кумуш пойандоз...
Сиз эса, янгалар, таванда шаввоз
Чучвара уясиз тоғораларга.

Уларнинг қалбида илоҳий туйғу,
Қудрати олийга турар рўбарў,
Сиз эса, нотиқлар, сизга не қайғу,
Ҳадеб панд ўқийсиз бечораларга.

Севги — япроқларнинг штирлашидир,
Севги — юлдузларнинг шивирлашидир.
Севгида самовий сукут яхшидир,
Сиз карнай қўшасиз ноғораларга.

Интизор жонларга беринг ал-амон,
Муҳаббат аршида урсинлар жавлон.
Эй, сен, гўзал синглим, ошиқ укажон,
Оқ йўл саодатли ситораларга!

1980

ҒАФЛАТ

Табиатга дейлик ташаккур,
Бош эгайлик унга, албатта,
Ноқуслиги учун тафаккур,
Бўлганимиз учун ғафлатда.

Севинамиз борлигимиздан,
Дўстлар билан қиламиз ҳузур,
Улар ўйи ниҳондир биздан,
Биз билмаймиз... Шунга ҳам шукур.

Муқаддасдир биз учун вафо,
Табаррукдир маъсум аҳдимиз,
Не эканин алдамчи дунё
Англамаймиз — бу ҳам бахтимиз.

Бу дунёдан кетармиз бир кун,
Бизга аён, аммо қай соат?
Беҳабармиз...
Одамзод учун
Ғафлат ўзи буюк саодат.

1980

* * *

Совуқ чордоқларда қувғинди, шумшук,
Оч ўлим ваҳмида яшаб ҳар нафас,
Тақдирдан нолийди эгасиз мушук,
Хонаки қавмига қилади ҳавас.

Бу эса ухларкан тинч ва бепарво,
Бош қўйиб беканинг иссиқ тўшига,
Хаёлида кезар бўғотлар аро,
Еввойи озодлик кирар тушига.

1980

КУҲИНУР¹

Қай маконда, қай замонда
Бино бўлдинг, Кўҳинур?
Қай бахтсиз кун Ҳиндистонда
Пайдо бўлдинг, Кўҳинур?

Сенмасмидинг, кезиб юрган
Тутанхамон тожида?
Сенмасмидинг, порлаб турган
Аждар илон бошида?

Қадимликда ким муқаддам,
Оламми ё сенмидинг?
Азимликда ким муаззам,
Одамми ё сенмидинг?

Қай кун сенга тенгсиз жило
Сеҳрин берди табиат,
Одамзодга молу дунё
Меҳрин берди табиат.

Боғландилар то инсонлар
Жавоҳирга жон билан —
Хазиналар ва имонлар
Олуд бўлди қон билан.

¹ К ў ҳ и н у р — Ҳиндистондан инглизлар олиб кетган маъхур қимматбаҳо олмос.

Бунча жозиб, бунча соҳир,
Якто бўлдинг, Кўҳинур?
Соҳибингга аввал-охир
Бало бўлдинг, Кўҳинур.

Сенинг учун жангга кирди
Фуқаролар, ҳожалар.
Бир-бирига қилич урди
Маҳоражу рожалар.

Туман янглиғ, булут янглиғ
Тутди еру самони —
Қўлга олиб қастингда тиг
Фил сурганлар тўзони.

Жигар жигар кўзин ўйди.
Дўст қасд дўсти жонига.
Фарзанд қўлин бўяб қўйди
Ўз падари қонига.

Инсоф деган сўздан тонди
Тиллар, динлар, мазҳаблар.
Нуринг билан ўтда ёнди
Хочлар, бутлар, мусҳафлар.

Қай бир мулкка ошно бўлдинг,
Горат бўлдинг, Кўҳинур.
Қай бир юртда пайдо бўлдинг,
Офат бўлдинг, Кўҳинур,

Одам насли жондан кечиб
Нега бўлди сенга ром?
Улар чоғи сени ичиб
Нажот топмас ташнаком.

Ҳеч ким сени лабга босиб
Даво топмас очликка.

Умри битган сени осиб
Қайта олмас ёшликка.

Сени асраб кўкракларда
Зар тожларга тақдилар.
Ғазналарда, чўнтакларда
Сени пулга чақдилар.

Асли сени қилса ҳадя
Бир оч ҳинди гадога,
Менга тошмас, нон бер дея,
Нола қилар худога.

Қиёси йўқ бу жаҳонда
Олмосмидинг, Кўҳинур?
Бир тош эсанг, Ҳиндистонда
Қолмасмидинг, Кўҳинур?

Қўшин тортиб Ҳиндистонга,
Ғолиб кетди Нодиршоҳ,
Сени «ҳаққи ал-амон»га
Олиб кетди Нодиршоҳ.

Мулки ҳиндга қайта келдинг,
Қайта кетдинг Ажамга.
Ошно этиб ҳар гал элнинг
Қисматини аламга.

Охир сени олди Шимол
Мағлуб ҳинднинг божида.
Оловландинг хотин-қирол
Виктория тожида.

У ҳам сени тарошлатди,
Ўз дидига қилди мос.
Мисли ғарбга қуёш ботди,
Парвин қолди кўзда ёш...

Сунъи қудрат инъом қилган
Бениёзсан, Кўҳинур,
Ҳатто ярим ҳуснинг билан
Беқиёссан, Кўҳинур.

Фиръавнлар, шаҳаншоҳлар
Кетдилар ҳам йўқ бўлиб,
Нигоҳларни то бу чоғлар
Ёндирасан чўғ бўлиб.

Чанг бўлдилар кўк баробар
Чанг кўтарган лашкарлар;
Қайхисравлар ва Доролар,
Искандардек сарварлар.

Сен деб туман жонни тиккан
Қаттол соҳибқиронлар,
Сен деб ота қонин тўккан
Ул валиаҳд ўғлонлар —

Адам сари кетди бари,
Сен омонсан, Кўҳинур.
Мен деганга вақт сингари
Беомонсан, Кўҳинур.

Бунча зўр деб ишқи зарнинг
Балки ҳайрон бўларсан,
Сенга меҳр қўйганларнинг
Аҳволидан куларсан.

Сен куларсан, о, яна ким
Бўлур менга эга, деб.
Одамзодга қонли йўлим
Сабоқ бўлмас нега, деб.

Сен куларсан, кулгуликдир
Сенга бизнинг тилаклар.

Чиндан ҳайрон бўлгуликдир
Биз ишсизга эртақлар.

Асли бу чарх гоҳ ўнг қолиб,
Терс айланар гардундир.
Қимлар эса бугун қолиб,
Эрта бир кун забундир.

Сен забунлар саноғини
Ўйлармисан, Кўҳинур?
Минг йилларнинг сабоғини
Сўйлармисан, Кўҳинур?

ҚАЛБ ШУНДАЙ УММОНКИ...

Қалб шундай уммонки, унинг бағрида
Даҳшатли долғалар силсиласи бор.
Қалб шундай заминки, оташ қаърида
Вулқонлар отгувчи зилзиласи бор.

У бир сайёрадир, Ердек шафақгун,
У бир оламдирки, билмас ниҳоя.
Уни меҳваридан чиқармоқ учун
Атом жанги эмас, бир сўз кифоя.

1981

ЎЗБЕКИСТОН КОММУНИСТЛАРИ

Баландпарвоз ҳайқириқлар
Урф эмас бугун,
Одми сўзлар тилаб қолган
Кўнгил ҳислари.
Бари бир мен қалам йўндим
Қасида учун,
Қаҳрамоним —
Ўзбекистон коммунистлари.

Ҳали олам билмай туриб
Надур синфлар,
Ҳали пайдо бўлмай туриб
Фирқа деган от,
Хаёлларда яралди бу
Ҳақпеша сафлар,
Орзуларда бунёд бўлди
Бу ҳур эътиқод.

Инсон қалби кўнган эмас
Қулликка ҳеч вақт,
Эрк тилаги одамзоднинг
Ўзидан қари.
Алпомишу Гўрўғлини
Яратганда халқ —
Мурод эди
Ўзбекистон коммунистлари.

Аср — йигирма,
Йил — ўн етти,
Баҳори нави,
Олам қутлуғ арафада
Қалқиб турган дам,
Фидойи ул юракларнинг
Бўлди устави
Қора мойли деполарда
Ичилган қасам.

Унлар эди,
Юзлар бўлди,
Юзлардан минглар,
Гулдуракли Октябрнинг
Чақмоқ лашкари.
Нева узра отилган тўп
Садосин тинглаб,
Бош кўтарди
Ўзбекистон коммунистлари.

Бош кўтарди:
Адолатсиз чархи кажрафтор —
Минг йил ортга улоқтирган
Ўрта Осиё.
Бош кўтарди
Она тарих унутган днёр
Жаҳолатли асрларнинг
Зулмати аро.

Ҳақ қўшини парчалади
Зулм қалъасин,
Кўтарди дол қоматини
Ғамдийда деҳқон.
Уч ярим минг чақирим оша
Ленин нафасин
Шундоқ сезиб турар эди
Кўҳна Туркистон.

Бўронларга кўкрак очди
Шарқлик шунқорлар,
Шунқор неки — ўт фарзанди,
Эрк самандари.
Байроғида шафақ бўлиб
Тонг нури порлар,
Тонг жарчиси —
Ўзбекистон коммунистлари.

Бўлмас дерлар жанг қурбонсиз,
Лашкар бехатар,
Бу дунёда адолатнинг
Душмани бисёр.

Аймо мардлар ўлмас,
Ўзбек ҳаёти қадар
Шумиловлар номин ёддан
Чиқармас зинҳор.

Зинҳор ўчиб йўқ бўлмагай
Қумликлар аро
Миршаропов аскарининг
Босган излари.
Букун бизнинг юракларда
Бермоқда садо
Қурбон бўлган
Ўзбекистон коммунистлари.

Алвон-алвон гуллар каби
Бу гулшан аро —
Фидоларнинг бағир қони,
Учмас ёди бор.
Коммунист бу қалбимизда
Қутлуғ муддао,
Марказкомнинг байналминал
Эътиқоди бор.

Букун қуёш меҳр қўйган
Сахий ўлкамнинг
Қуёш юзлик, юлдуз кўзлик
Ўғил-қизлари —
Ватанимнинг, олам ичра
Нурли оламнинг
Фахру кўрки —
Ўзбекистон коммунистлари.

Даврон ўзбек деҳқонининг
Ҳаққига битди
Пахта деган юмшоқ сўзнинг
Қаттиқ меҳнатин.
Она халқим, шонли халқим
Насиби этди
Оқ тоғларнинг заҳматин ҳам
Шону шуҳратин.

— Пахта — иссиқ манглай тердан
Унгувчи гавҳар,
Пахта — ватан хазинасин
Бебаҳо зари.
Пахта — кураш,
Пахта — жангдир.
Бу жангда сарвар —
Яловбардор
Ўзбекистон коммунистлари.

Не тонг, дунё қилса юртим
Кўркига ҳавас,
Синоий бу ҳайбатлардан
Ҳайратда олам.
Ўзбекистон — у кечаги
Ўзбекистонмас,
Кечаги у ўзбек эмас
Ўзбек халқи ҳам.

У — қаторда улкан чинор,
Асрий, навқирон,
Туташган ер меҳварига
Зўр илдизлари.
Замин — Ватан,
Обиҳаёт — ленинча имон,
Қудрат унга —
Ўзбекистон коммунистлари.

Икки минг деб саналгувчи
Йиллар ҳам яқин,
Башар истар у йилларга
Етмоқни омон.
У замоннинг эгасидир
Бамисли чақин —
Букун қутлуғ сафга турган
Навқирон ўғлон.

Эй, сен, ўғлон, ёш коммунист!
Қўлингда алвон —
Шаҳидларнинг қони теккан
Муқаддас байроқ.
Сен ҳам уни табаррук тут
Бамисли виждон,
У абадий пок ниятдек
Бўлсин ярқироқ.

Бизни жангга чорлаб турсин,
Ҳақ жангга ҳар вақт,
Оталарнинг эътиқоди,
Эзгу ҳислари.
Омон бўлсин исёнкор руҳ,
Мардлик, садоқат,
Омон бўлсин
Ўзбекистон коммунистлари.

1981

БУРОНЛАР АВЛОДИГА

Боболар ўт ичра қилганда бунёд
Ўзга бир тариху ўзга бир дунё —
Яшайди демаган келажак авлод
Сийму зар қўйнида, ҳаловат аро!

Биз ким? Курашларни сурур деб билган,
Бўронда туғилган юртнинг наслимиз.
Хамиртурушимиз ўтга қорилган,
Алангадан бино бўлган аслимиз.

1981

ОЛЕГ ҚОШЕВОЙНИНГ НИДОСИ

Александр Фадеева

Ватаним,
Мен сени шундоқ суймадим,
Куйиб-ёниб суйдим,
Уртаниб суйдим.
Мана, сўнгги лаҳза
Қора тупроғингга
Лола бўлиб қолган бошимни қўйдим.

Мен қаҳрамонманми?
Мен шу кенгликларда
Ялангоёқ чопиб юрган боламан.
Сенинг боланг эдим,
Энди юрагингга
Битмас яра бўлиб қоламан.

Мен қаҳрамонманми?
Бу дунёга келиб,
Жангарилик ҳиссин дилга солмадим.
Фақат, юртим, сени оёқости қилган
Сарик махлуқларга чидай олмадим.

Мен қаҳрамонманми?
Муштипар онамга,
Сенга керакмиди менинг бу шоним!
Юрсам бўлмасмиди

Борлиқни тўлдириб,
Кўксимда кетмоқда армоним...

Энди халқим менга
Узоқ аза очар,
Алами дунёга сиғмайди.
Бу дунёда сўнгги ватандошим қолса,
Мозоримга келиб йиғлайди.

1981

КУЗ ЕМҒИРИ

1. РАЙКОМ СЕКРЕТАРИ

Мана, у ниҳоят бир ўзи қолди,
Роса ярим тунга занг урди соат.
Кун бўйи ҳаммадан маслаҳат олди,
Энди ўзи билан қилар маслаҳат.

Секретарь кўнглига қил сиғмас бугун,
Қафасдаги шердек бориб келади.
Хаёлида минг хил: «Қандай?» ва «Нечун?»,
«Нима қилмоқ керак?», «Нима бўлади?»

У мижжа қоқмайди учинчи кеча,
Уч кеча-кундузки, дунёси қаро.
«Емғир ичра ёғар» сўзи рост эса,
Секретарь ичида айқирар дарё.

Тонгдан тингани йўқ райкомга оқим,
Мункайган чолгача талаб этади:
— Айт, кутиб ётамиз токайгача жим,
Пахта зар бўлса ҳам чириб кетади.

Дўстлари келади:
— Узинг бошлаб чиқ,
Ҳамма нарса тайёр, сенга не керак?
Беш мингта этик бор, беш минг ёпинчиқ,
Яна беш минг нафар фидойи юрак.

Қор аралаш ёмғир урар дарчага,
Секретарь кўнглида миллион муаммо.
У бир оғиз чиқдик деса, барча халқ —
Етти ёшдан етмиш ёшга қадар то —

Эркакми, аёлми, чолми, болами,
Дехқонми, ишчими ва ё муаллим —
Оёққа туради фидо олами,
Лекин секретарь жим, уч кундирки, жим.

Эзик ўйларини ютади кулдон,
Хаёли тутундек чулғар дунёни.
Бир томонда пахта, орият, виждон,
Бир томонда тирик одамлар жонм.

Қулоғидан кетмас бригадир Сафо,
Кеча айтган сўзлар, тўлиб аламга:
«Пахта инсон учун яралганми ё —
Инсон пахта учун келган оламга?»

Йўқ, мен беролмайман бирорта одам,
Улар эртага ҳам керак-ку, ахир!..»
Унга кўплар дашном берган бўлса ҳам,
Балки, бир ҳисобда Сафо ҳам ҳақдир.

Одамзод, ҳарқалай, темирдан эмас,
Кўрсатмасин, дардга чалинса бир жон —
План тўлдиргани унга татимас,
Кўксини куйдирар таққани нишон.

Курсига ўтирди... Шу пайт баногоҳ
Нуроний бир сиймо кирди хонага.
Йўқ, бу хаёл эмас, тушмас, у огоҳ,
Отаси тирикдай келди ёнига:

«Сўзимга қулоқ тут, бардам бўл, болам,
Йигит бўл, қилабер элни сафарбар.
Ишинг ўнгдан келар!»— деди-ю, шу дам —
Ғойиб бўлди. Сапчиб турди секретарь.

Дераза ёнига келди. Дафъатан —
Кўзларига унинг қалқиб чиқди ёш.
Бу ёш севинч эди. Тоғ орқасидан
Чиқиб турар эди чарақлаб қуёш.

2. ТАБИАТ ВА ҚИЗАЛОҚ

Бийрон қизчам ёмғир ёққан кун
Елворади хўрсиниб оғир:
«Энди бирпас ўйнаб келайин,
Айтинг, дада, ёғмасин ёмғир!

Қутиб қолди яшил коптокчам,
Ҳай-ҳай, нимчам зерикди ёмон.
Йиғлаяпти қўғирчоғим ҳам,
Ёмғир тинсин, айтинг, дадажон!

Бувим дерлар дуо қилиб: «Тин!»
Деҳқонларга қийин бўлармиш,
Ёмғир тинса — план тўлармиш,
Айтинг, дада, ёмғир ёғмасин!»

Шириним, ҳақ сўзларинг бари,
Эл зори бор бувинг зорида.
Сен ўйлайсан, фалак ишлари
Дадажонинг ихтиёрида.

Шундай бўлса, мен ўзим билиб
Булут кўзин ўймасми эдим.
Юрт бошига ҳеч ўчмас қилиб
Қуёш ёқиб қўймасми эдим?!

Қизалоғим, билмайсан ҳали,
Муаммоси оламнинг — олам.
Ожиз чархга тўзим бергали
Даданг надир, инсоният ҳам.

Изминизда эмас бу дунё,
Самоватга ўтмас сўзимиз.
Билки, ундан нажот йўқ асло,
Бизга нажот... фақат ўзимиз.

Шунча қайғу сенда ҳам, қизим,
Хафа бўлма, баланд кўтар бош.
Ўзбек деган халқ бор, юлдузим,
Қалби унинг миллионлаб қуёш.

Уни тарих қилган имтиҳон,
Табиатнинг синови надир.
Унга фақат сен бўлгин омон,
Жону қалбин сен қилгин қадр.

У буюк халқ. Юки ҳам буюк,
Қаноати билмас ниҳоя.
Ишон, қизим, ҳеч қандай булут
Халқ бошига сололмас соя.

1982

МАКСИМ ГОРЬКИЙ БИЛАН СУҲБАТ

Вафо қилди андуҳ олами кимга?
Қимга бахш этди у умрлик сафо?
Эй, заҳмат соҳиби, болалигимга —
Гўдак аламларинг бўлди ошно.

Бетинч юрагимга дорилфунунда
«Дорилфунунларинг» солганда ғулу,
Мен ҳам ўз диёрим водийларинда
Пиёда кезмоқни қилганман орзу.

Устоз, сен бир инсон умри муқаддам
Хато қилган эдинг, излаб худованд.
Не тонг, даҳоларнинг хатолари ҳам
Майда рост йўллардан юз карра баланд.

Ишондим, дунёга келган кунидан
Башар изламабди бесабаб илоҳ.
Мен бугун қўрқмасман дин афъюнидан,
Худоси йўқлардан қўрқаман бироқ.

Мана, у қаршимда ўлтирар ҳозир,
Қалбида ҳис, кўзда маъноси йўқдир.
Берсанг, бу дунёни ютмоққа қодир,
Чунки юрагида худоси йўқдир.

Шоҳми у, гадоми, кулолми, заргар,
Йўлга солган чоғи шайтон нидоси,

У қайси тафтишдан қўрқадир, агар —
Қўрқмоққа бўлмаса дилда худоси?

Дўзах ўтларининг минг битта шаклин —
Кўрсатиб минг бир хил ёниши билан,
Лол қилмоқ бўлган ким одамзод ақлин,
Бўйла, номуборак дониши билан?

Ким у зар қасдида, дунё қасдида
Ваҳшат ханжарини қайраган жаллод?
Муқаддас туйғуси йўқлар дастида
Жонсарак оҳудек бўлмиш одамзод.

Устоз, сен бир инсон умри муқаддам
Хато қилган эдинг излаб худованд.
Не тонг, даҳоларнинг хатолари ҳам
Майда рост йўллардан юз карра баланд.

Мен ҳақ билдим Ленин эътиқодини,
Оламга табаррук зиёси тўлсин.
Имон денг, виждон денг, майли отини,—
Лекин одамзоднинг «худо»си бўлсин.

1982

КЕЛАЖАККА МАКТУБ

Иван Васильевич — даҳшатли подшоҳ
Ғазаби жунбушга келганда ногоҳ,
Темир асо билан уриб ўғлини,
Фарзанд қони билан бўяб қўлини,
Ўзи даҳшат ичра лол қотди бир дам...
Роса ярим аср
Шундан муқаддам
Ўзга мамлакатда ўзга бир тождор —
Ул ҳам беҳуш ётган ўғли узра зор
Кўкка қўл чўзганча чекарди фиғон:
«Менинг жонимни ол, эй, парвардигор,
Аммо фарзандимни қолдиргин омон!»

Мирзо Бобур оҳи фалакка етди,
Ҳумоюн кўз очди.
Соат-басоат —
Ҳаётга қайтди-ю ўғлон саломат,
Отани хасталик тўшакка элтди.
Сокин шифтга боқиб ётар Бобуршоҳ,
Умри битганидан юраги огоҳ.
Соҳибни салтанат, соҳибни қалам,
Қўнглида шукрона ва битмас алам.
Шукрим, куймади фарзанд доғида,
Аламким, ўлмади юрт тупроғида,
Шукрим, байтларда номи қолажак,
Аламким, зобит дер уни келажак.
Шукрим, бу юртни қилолди обод,
Аламким, муҳтожлик бўлмади барбод.

Гадолар юртидир бу гавҳар тупроқ,
Шу боис шукридан алами кўпроқ.
Бошида валиаҳд ўлтирар ёлғиз,
Еш келмас, кўзлари мўлтирар ожиз.
Раиғпар чехрасида унинг шоҳ Бобур
Бенажот салтанат рамзини кўради.
Мана,
Тўплаб сўнги саботни шоир,
Аста қўл узатди,
Қалам сўради.
Шоир: «Қалам», деди.
Янги бир ғазал,
Янги рубойими келар дунёга?
Йўқ,
Хат ёзар бўлди шоҳ Бобур бу гал,
Мактуб битар бўлди ўрис подшога:
«Фоний бу дунёда холиқи қудрат
Подшолар амрини қилмишдир вожиб,
Сизга Рус тожини кийдирган қисмат
Бизга Ҳинд тахтини кўрмиш муносиб.
Бахтми бу, бахтсизлик — оллоҳга аён,
Не бўлсак, ҳақ амри ифодасидир.
Ва лек эллар аро жангу алъамон
Энди биз подшолар иродасидир.
Бу ғамлик, бевафо фоний оламини
Тарк этмоқ муҳаққақ шоҳу гадога.
Фақат эзгу ишлар насли одамни
Марғуб этгувсидир икки дунёга.
Кўп кўрди бу замин офат ва қирон,
Тингламоқ чоғидир адолат сасин.
Эй, халқи бешумор, юрти бепоён —
Буюк шоҳ, боғлайлик дўстлик риштасин.
Мен — салтанат шоҳи, йўқ, саргашта жон
Ҳақиқат излаган дунёда якка.
Машриқ сийнасидан силқиб ётар қон,
Шоир қалби ожиз малҳам бўлмакка.

Умрим поёнида мен кўрган нажот
 Қисмат саҳросида балки саробдир.
 Аммо ният қилдим ўқиб саловат,
 Пок ният ўзи ҳам олий савобдир.
 Эмди бу жаҳонга бир қудрат керак,
 Жаҳоний зулматни енгмоққа қодир.
 Сизга тилагувчи тангридан кўмак:
 Имзо — Заҳририддин Муҳаммад Бобур».

Олис Россияга етиб келди хат,
 Неча тоғлар ошиб, денгизлар ошиб,
 «Сизга Рус тожини кийдирган қисмат
 Бизга Ҳинд тахтини кўрмиш муносиб...»
 Қайси Ҳинд?
 Қайси тахт?
 Бу қандай диёр?
 Нечук империя? Хитойми, мўғул?
 Москва князи — мағрур ҳукмдор
 Бир дақиқа бўлди хаёлга машғул.
 Сўнг тасалли топди:
 «Бор бўлса бордир,
 Дунё кенг, эллар кўп, билмоқ душвордир...»
 Князь ғофил эса маъзур —
 Бу мактуб
 Унга тегиб қолди тасодиф фақат.
 Унга тегиб қолди хатолик ўтиб
 Олис келажакка жўнатилган хат.¹

1982

¹ «1533 йилда (шоҳ Иван Грозний тахтга ўтирган йили) Москвага князь Василий Шуйский ҳузурига Ҳиндистон императори Бобурдан элчи келган.

Ўз мактубида Бобур улур Москва князига дўстлик алоқалари ўрнатишни таклиф қилган. Билим доираси кенг бўлган илм толиби Бобур Россия ҳақида маълумотга эга эди.

Москвадан қайтарилган жавоб Бобурнинг ниятига мувофиқ бўлмади. Хатда Бобур томонидан Ҳиндистон ва Афғонистонда катта давлат барпо этилгани ҳақида Москвага ҳеч қандай маълумот келмаган, демакки, улур князь Бобурнинг шоҳни ёки бирор ҳукмдорнинг хизматкори эканини билмайди, деб ёзилган эди. Бу англашилмовчилик натжасида Бобур давлати билан Русь давлати ўртасида алоқа ўрнатилмай қолди». (Н. Павлов. Туркистон тарихи. Тошкент, 1910 йил, русча.)

ТУШЛИК ТАНАФФУС

Сокингина яшар эди у,
На шодлиги аён, на дарди.
Тонгда тўғри ишга борару
Оқшом тўғри уйга қайтарди.

Улфати йўқ, кўча кезмаган,
Маишат не — билмаган одам.
Биров сезиб, биров сезмаган
Борлигию йўқлигини ҳам.

Бир мўминга доим бир қотил
Эш бўлгандай ёруғ дунёда,
Манглайига битганди хотин,
Азроилдан ўн бор зиёда.

Чўнтагига эрнинг тўр халта,
Қулоғига солиб олам гап,
Рўйхат қоғоз билан, албатта,
Кўзатарди ҳар кун эрталаб...

Содда, ношуд, ориқ, кичкина...
Ҳар кун уйда ўлтириб оқшом,
Газетдан кўз олмай тинчгина
Эшитарди хотиндан дашном.

Тирикликнинг ташвишу ғами
Ҳаммани ҳам қилгандек адо,

Сўнди бир кун умрнинг шами,
Бу оламдан кетди бенаво.

Хотин кўзни очиб гафлатдан,
Билди — таянч тоғи йўқолди.
Шаддод хотин шунда дафъатан
Муштипарга айланди-қолди.

Кўргиликнинг бари — дафъатан,
Қазо боқмас нолаю зорга.
Мана, у ҳам ийд кун одатан
Шам кўтариб келди мозорга.

Қудрат тиланг энди сабрига,
Уни кутар бунда турфа ҳол,
Қотиб қолди!
Эри қабрига...
Шам ёқарди ўзга бир аёл.

Лол қотди у.
Тўплаб ниҳоят
Бор макрию иродасини,
Яширолди кўздаги ҳайрат
Ва ҳаяжон ифодасини.

Аёл сари юрди бепарво,
Салом берди.
Сўраб кечирим,
Деди кўнгил олгандай гўё:
— Ким бўлади бу одам?
— Эрим.

«Эрим». Бу сўз хотин кўксига
Оловли ўқ бўлиб санчилди.
Энди билди,
Уни эр мега —

Хуш кўрмасди,
Ҳа, энди билди.

Наҳот, шундай беозор одам...
Наҳот, бўлган бошқа хотини...
Мана, энди шундай кейин ҳам
Оқлаб кўринг эркак зотини.

Қани энди гўрни очсаю
Бевафони тутса сўроққа.
Сўнг эрига қўшиб мана бу —
Мегажинни кўмса тупроққа.

Э, воҳ, аёл ғазабидан ҳам,
Макридан ҳам асра, худойим!
Ендирса-да ичини алам,
Савол сўрар яна мулойим:

— Болалар-чи?
— Қолмади ёдгор,
Менга унинг ёди кифоя.
Ғайри одат бу ишқ — бетакрор,
Эшитсангиз, қилай ҳикоя:

Мен у билан тушлик чоғида
Ошхонада дастлаб кўришдим.
У столнинг нариёғида.
Мен бу ёқда ўтирганча жим —
Овқатландик.
Эртасига ҳам,
Индинга ҳам шу бўлди такрор.
Еттинчи кун деганда илк бор
«Яхшимсиз» деди бу одам.

Танишув кун бўлди у бизга,
Саломлашиб юрдик неча кун...

Кечирасиз, не бўлди сизга?
Титраяпсиз, сингилжон, нечун?

— Ҳечқиси йўқ, совқотдим бир оз.
Давом этинг.

— Хулласи калом,
Бир-бировга ўргандик оз-оз,
Бир-бировга боғландик тамом.
Шундай экан қисмат хоҳиши,
Мен ҳам эдим кимсасиз, танҳо.
У камина беозор киши
Юрагимга бўлди ошино.

Мен-ку, ёлғиз эдим,
На отам,
На онам бор, на оилам бор.
Ёлғиз экан дунёда у ҳам,
Фарзандлар ғўр, хотин — дилозор.

Содда, ночор, кўримсиз, аммо —
Қалби унинг бир олам эди.
Теран фикрат, ҳислар мусаффо,
Фидойилик жамулжам эди.

Э воҳ, қадрин билмади дунё,
Тупроқдаги дур эди бу зот.
Менинг зулмат ҳаётим аро
Ярқ этган бир нур эди бу зот.

Дардлашардик бечора билан,
Иккимизда надомат, афсус.
Ғам-андухлар изҳори билан
Ўтар эди тушлик танаффус.

У сўзларди, мен тинглар эдим,
Мен йиғлардим, куярди у ҳам.

Гоҳи узоқ ўлтирардик жим,
Кўзимизга чўкиб тубсиз ғам.

Менинг кўзим дерди:
«Эй азиз,
Қайда эдинг ўттиз йил аввал?»
Унинг кўзи дерди:
«Фойдасиз...
Бу оламда бахт йўқ мукаммал».

Менинг кўзим дерди:
«Мен муҳтож
Қидиргандим сени бир умр».
Унинг кўзи дерди:
«Не илож,
Кеч бўлса ҳам кўришдик, шукр».

Сўрсаларки, қай вақт саодат
Бўлган сенинг умрингга ошно?
Дердим: Беш йил —
Ҳар кун бир соат,
Фақат тушлик танаффус аро.

Ўзга макон, ўзга замонда
Мавжуд бўлган олис юлдузлар,
Эл кўзидан пинҳон осмонда
Кўришгандек фақат кундузлар —
Биз ҳам шундай яшадик беш йил,
Бу ҳам турмуш...
Мана, ниҳоят,
Жудо бўлдик...
Бор гап шу, сингил,
Тамом бўлди дардли ҳикоят.

Оқшом чўкар,
Тушар қоронғу,
Хазонларни супурар шамол.

Яримта ой, сурганча хаёл.
Сокингина таратар ёғду.

Қабристонда қолмаган одам,
Ҳувиллаган сукунат аро —
Бир қабр узра ёнар икки шам,
Икки аёл йиғлар бесадо...

1982

ПИЁЛА

Чинни заводи қизларига

Аслида лой — недир ул?
 Лойдан гувола бўлгай,
Жонона тегса қўллар,
 Жонон пиёла бўлгай.
Бир коса ичра лим-лим
 Тилло сувидур офтоб,
Теккач пиёлага, нур —
 Зарнақш тола бўлгай.
Тонг унга бергай оқлик,
 Солгай баҳор гуллар,
Май нуш этиб шафақгун
 Бечора лола бўлгай.
Иўқ, ул пиёла эрмас,
 Санъат экан мукаммал,
Кўрганда етти иқлим
 Ҳайрону вола бўлгай.
Жонон пиёла қилган
 Жонон қўлидан Эркин
Май ичмаса, дилида —
 Улгунча нола бўлгай.

1982

ҒАЗАЛНИ СЕВГАН ҚИЗ

Холбуви Рустамовага

Сен кулиб турибсан,
Ҳар қандай шоир
Қўзларинг ўтида эриб кетади.
Ҳофизни Шерозий тирилиб ҳозир,
Холингга дунёни бериб кетади.
Нотўқис оламнинг тўқис ва тугал
Ижоди сенмисан, мўъжизий талъат?
Сени пайдо этиб бунча мукамал,
Ҳайрат қилмасмикин ўзи табиат.
Ўлмас шоирларнинг ўлмас қалами
Ўлмас байтлар битса сен учун, жоиз.
Аммо шеърининг ташбиҳ олами
Қамолнинг олдида нақадар ожиз.
Ғазални севибсан,
Сенга муносиб
Ғазал бор эканми ёруғ дунёда?
Шоир бахтли эди бир ташбиҳ топиб,
Шу кулиб турганинг қилса ифода.
Минг йил балки сени қилдилар таъриф,
Гоҳи ой дедилар, гоҳида қуёш.
Олам китобини кўрдим ахтариб,
Ҳеч шоир қалбингга топмабди қиёс.
Қошингга ёй нисбат, сочингга занжир,
Париларга нисбат жоду ва сеҳринг.
Байт йўқдир оламда қилғувчи тасвир
Оддийгина меҳринг, фидойи меҳринг.

Ғазални хушлабсан,
Синглим, ташаккур,
Шеърга ишқ қўйганинг, майли, рост бўлсин.
Сенга бирор сатрим бўлолса манзур,
Оёғинг остига поёндоз бўлсин.

1982

• • •

Оддий севги бўлса у майли эди,
Қўшиқ эди у ишқ баркамол.
Иигит Мажнун эди, қиз Лайли эди,
Бу — офтобдил, у — офтобжамол.

Ошкор бўлди бу севги бир кун,
Уртага тушдилар дўст-қадрдонлар.
Тўй бўлди, туташди ўртанган жонлар,
Осонгина ечилди тугун.

Нодира, Анбара, Алишер, Фурқат,
Етишдилар фарзандлар олим.
Менга қийин бўлди орада фақат,
Мен ишқ достонини ёзолмай қолдим.

Бўлмади, майли, мен кутган можаро,
Ошиқлар кезмади сарсон афтода.
Ишқ достонини ёзган шоирлар аро
Мендан бахтли йўқдир дунёда.

1980

ЯХШИЛИК ВА ЕМОНЛИК

Ғазаб — муҳаббатга,
Кураш — меҳнатга,
Ендош бўлар қаламга қилич.
Буюк меҳр билан инсониятга,
Феликсга суянган Ильич.

Силаса тубан зот бошин мабодо,
Мунофиққа берса омонлик,
Бу ёруғ дунёда бўлмагай асло
Яхшиликдан ортиқ ёмонлик.

1982

САЛБИЙ ҲАЯЖОН

Бунча ҳам ярашиқ оқ халатингиз,
Опажон дейинми ёки аяжон.
Бул ажаб тил билан ширин айтдингиз:
— Сизга мумкин эмас салбий ҳаяжон.

Ажабо, қидирса бутун дунёни,
Топилар эканми шундай бир одам —
Ярашса юзига ғазаб тугёни,
Ёқса юрагига андуҳ билан ғам.

Не илож, биздамас ихтиёр бироқ,
Нур ва соялардан баҳс қилмоқ абас.
Қўшиб бир кафт ҳасад ва бир кафт нифоқ,
Одамзод лойини қорган биз эмас.

Биз эмас, бу дунё яралган вақтда
Ғишт қўйган вафосиз, бемеҳр, ёлғон.
Хиёнат зарби у — бизнинг луғатда,
Сизнинг тилда эса — салбий ҳаяжон.

Ғийбатдир, бўҳтондир, шубҳадир, киндир,
Балоким, қўл силтаб кетмоқ муаммо.
Иифарктдан югуриб қочмоқ мумкиндир,
Ўзимиздан қайга қочурмиз аммо?

Ҳаёт устозидан ёлбориб сўраб,
Асрлар ўргандик дунё ҳикматин:

Ўргандик андиша пўстига ўраб
Аламни оғудек ютмоқ санъатин.

Гоҳ хаёл қиламан, тасқин бор дилда,
Пушкин бу дунёдан кетди беармон.
Агар ўлмаганда шонр дуэлда,
Уни ўлдирарди салбий ҳаяжон.

Ўйлайман гоҳида, ўшал машъум кун .
Маҳмуднинг дорида сўнмаса жони,
Салбий ҳаяжондан борлиққа бутун
Тирқираб кетарди Машрабнинг қони.

Ҳар инсон зотида ўзга бир матлаб,
Ҳар инсон зотида ўзгача қисмат.
Мендан ҳар нарсани қилингу талаб,
Кўру кар бўлмоқни сўраманг фақат.

Ахир, бизга азал орзу — яратмак
Ўзга бир жаҳону, ўзга бир инсон.
Ҳаяжон чекармиз, токи келажак —
Билмасин, нимадир салбий ҳаяжон.

1982

Қуллуқ қил дема сман.
Юрт тупроғин ўп,
Унга қуллар эмас, фидолар керак.
Унинг сену мендек шоирлари кўп,
Буюк элга энди даҳолар керак.

Қаддингни баланд тут,
Бўлма сертаъзим,
Чўққи бўлолмасанг, маҳкам қоя бўл.
Пиллапоя бўлдим сенга, азизим,
Сен ҳам гал келганда пиллапоя бўл..

УЗИМГА САВОЛ

Умринг ўтадир, сен на хаёллар сурадирсан,
Беғам юрадирсан?
Мақсад не, фароғат кўйига йўл бурадирсан,
Кимга жўрадирсан?

Очилгали кўз шартми экан тошга бош урмак,
Сўнг кўзни яшурмак.
Не ўй била нодон тошига бош урадирсан,
Не наф кўрадирсан?

Пиллар кўпи кетди, ози қолди, не қилолдинг,
Ким бўла олдинг?
Қум устига сен бўйла иморат қурадирсан,
Ҳам айш сурадирсан.

Ҳаддингни билиб чек қўй, ўйин, базм, ўтиришга,
Кўз оч, ўтир ишга.
Кўрсатмагай ул кунники, сен оқ урадирсан,
Ҳайрон турадирсан.

Пинглаб келадир ушбу жаҳонга азиз инсон,
Кулгай у кетар он.
Шоядки, ҳаёт қарзин узиб улгурадирсан,
Қаҳ-қаҳ урадирсан.

1983

ДЕҲЛИ АЭРОПОРТИДА БУЛГАН ВОҚЕА

Ташқари қирқ саккиз даража..

«Боинг»

Бомбай парвозига турар эди тахт.

— Жаноб, юкингизни бу ёққа қўйинг,

Ўзингиз бу ердан ўтинг, марҳамат.

Узун милтиқ осган соқчилар огоҳ,

Бамисли локатор кўз, қулоқлари.

Безовта чириллаб қолди-ку ногоҳ

Электрон назорат қўнғироқлари.

Ҳамроҳим хижолат.

Бошин тебратиб

Чала инглизча уэр айта-айта,

Сўнги чақагача чўнтак бўшатиб,

Магнит қопқасига йўл олар қайта.

Лекин қўнғироқлар тинчиса қам,

Таҳликалик ёнар қизил чироқлар.

— Нима яширгансиз, шоир оғайни?

Ҳазил қилишади ҳамкасб ўртоқлар.

Полисменга эса кулги бегона,

Пайпаслаб тинтувга бошлар бадгумон.

Ҳеч нарса тополмас ва лекин яма

Қўнғироқ чириллар. Нозирлар ҳайрон.

Шунда таржимонга дер кекса шоир:
«Тушунтир, ҳеч нарса яширганим йўқ,
Сергак аппарати иллаган темир —
Кўкрагим остида қолиб кетган ўқ».

Қирқ йил яшайпман ўша ўқ билан,
Борлигин билдирар баҳор чоғлари..
Қайси юртга қадам қўймай, дафъатан
Бонг урар назорат қўнғироқлари.

У менга Смоленск жангидаң ёдгор,
Уруш ўчмас қилиб қолдирган дастхат.
Айт, узр на даркор,
Афсус на даркор,
Менга ачинмасин —
Ишонсин фақат».

Биз кетдик.
Ўчмасдан қизил чироқлар
«Ҳушёр!» ёзувида пириллаб қолди.
Назоратгоҳ ичра бор қўнғироқлар
Худди жони бордек чириллаб қолди.

1985

ЮРТИМ БОЛАСИ

Ун саккиз минг олам севинч, ноласи,
Ҳайрати, умиди, алами билан
Сен дунёга келдинг, юртим боласи,
Ун саккизинчи миллион рақами билан.

Онаиғ Узбекистон сени ўради
Январь даласининг оқ йўрғагига.
Сенга алла айтди кекса самовот
Эгилиб заминнинг беланчагига.

Ҳозир кимдир сенга тикмоқда либос,
Ким сен яшар уйга илк ғишт қўймоқда.
Кичкина жонингга лекин қай ғаним
Юз минг мегатонлик бомба қўймоқда.

Серташвиш асрда дунёга келдинг,
Она юртингга ҳеч бўлмаган осон.
Букун ҳам бир қўлда сени ардоқлаб,
Бир қўли бошингда ушлагаи қалқон.

Мақсад манзилига йўл мушкул, олис,
Жаннат бўлганча йўқ бу азиз тупроқ.
Фалак тоқидаги юлдузлар қанча,
Кўксимизда умид юз карра кўпроқ.

Мен ҳам умид билан тонгда шеър
битдим,
Сен — янги меҳмоннинг баҳонасида.
Ун беш ёшга кириб ўқирсан шояд
Икки мингингчи йил остонасида.

Ҳозир эса йиғла, қичқир, овозинг
Таралсин дунёнинг ҳар тўрт ёнига.
Мурғак вужуд билан бонг ур тил бўлиб
Боқий омонликнинг қўнғироғига.

1985

* * *

Профессор Шабот Хўжаева

Доктор хонасида ҳамма нарса оқ,
Тонг нур талашади оқ туслар билан.
Оқ халатдек соч ҳам оқармиш бундоқ
Олиша-олиша вируслар билан.

Сизга ҳавас қилдим, доктор, менга ҳам
Мўъжизий бу ҳикмат берилса эди.
Сиз дору сургандек, мен қалам сурсам,
Энг мудҳиш вируслар қирилса эди.

Қўлмаклар қуриди, тўқайлар ёнди,
Тарих архивида безгаклар букун.
Лекин қонимизга кирган — сохталик
Аъзон танимиз қақшатар бутун.

Сафсата қасрига меъмор устодлар
Моҳи хоссадаги товуслар мисол,
Нопок сармоядан семирган зотлар
Бағоят урчиди вируслар мисол.

Мансаб савдоси ҳам классик вирус,
Қиритса арзийди тиббий дарсликка.
Шарсимон вирусни мумкин ўлдириш,
Чора йўқ юмалоқ худпарастликка...

Инсоф, диёнатни, ору номусни
Сариқ чақага ҳам олмаса инсон,

Олтин дарди каби сариқ вирусни
Йўқотмоқ мушкулдир — гепатит осон...

Ўўталсиз ҳеч ерда ишинг битмаса,
Кўк қоғоз тутмасанг — кўролмасанг кун,
Бундоқ кўкўўталга чора этмаса,
Кўкариб, ўпкалар қуришин мумкин.

Юлғичлик ҳар лаҳза лол қилар бизни,
Гриппдек унда ҳам минг бир хил тус бор.
Доктор, очиб кўринг дафтарингизни,
Бундоқ жони қаттиқ қандай вирус бор?

Бу не дард — минбарга чиққан бенбо
Чиройлик ёлғонга қарсак уришлар.
Мўминликнинг илиқ муҳити аро
Яйраб кўпаяди манфур вируслар.

Доктор, қулоқ тутинг! Момогулдирак!
Ҳаво тозармоқда — вирусга қирон.
Салом сенга, оппоқ, тиниқ келажак,
Олқиш бўлсин сенга, уйғонган бўрон.

1984

III

Китоб бўлар таърифи,
Езса минг бир саҳифа.
Донишларнинг ишидан
Тингланг уч-тўрт латифа...

СОФ ҲАВОНИНГ ФОЙДАСИ

Қирқ йил ҳаёт қурдик
Хотинжон билан.
Қирқ йил бир-бировга
Ёндош, меҳрибон.
Уни «жоним» десам
Ҳаяжон билан,
У мени атайди
Ҳануз «акажон».
Олтмиш беш ёшимда
«Акажон» деса —
Не ажаб, мен ҳамон
Ёшликка ошно.
Ёшликнинг бир сири
Аҳиллик эса,
Иккинчиси — сайр,
Мусаффо ҳаво.
Фақат ўзимизга
Аён сиримиз,
Қелишиб олганмиз
Гўшангадаёқ —
Жаҳлдан жунбишга
Келсак биримиз,
Ҳавога чиқамиз
Бошқамиз шу чоқ.
Танга даво экан
Соф ҳаво, билсам,

Неча қор, ёмғирда
Ивидим, қотдим.
Хотин билан қирқ йил
Яшаган бўлсам,
Қирқ йил соф ҳавода
Кечди ҳаётим.
Шундоқ умр кўрдик
Хотинжон билан,
У мени асради
Соғлом, навқирон.
Уни «жоним» десам
Ҳаяжон билан,
У мени атайди
Ҳануз «акажон».

1981

ЕЛИМ АЙТАР...

Елим айтар қари дарахтга:
— Тўнка бўлгур, нодон, илмсиз,
Мен етказдим сени давлатга,
Не кечарди ҳолинг елимсиз?!
Сен-ку, ўтин бўларсан бир кун,
Мени кутар ёрқин келажак.
Чунки ҳар бир амалдор учун,
Муҳр керак, демак, мен керак.
Менга тўшаб бахмаллар ҳали,
Неча пўлат сандиқлар зордир.
У юксакка етиб боргани
Фақат елим бўлмоқ даркордир.
Ҳар нарсдан азиз, бообрў
Парча қоғоз бўлган дунёда —
Ишонч қадрини бир пул бўлар-у,
Менинг қадрим бўлар зиёда.
Мен зарб урсам, олимдир нодон,
Зарб урмасам, инсонмас инсон.
Яшай олар жуфтлар меҳрсиз,
Қовушолмас аммо муҳрсиз.
Зўр донишлар кирар сўзимга,
Мард қалбларга титроқ соламан...
Ушанда кел, сени ўзимга —
Даста қилиб ишга оламан.

1981

МАЖЛИС ҚИЛИНГ

Вақтингиз бўш бўлса ҳам,
 Бўш бўлмаса, мажлис қилинг,
Кўнглингиз хуш бўлса ҳам,
 Хуш бўлмаса, мажлис қилинг,
Овчилар, сиз отгани
 Қуш бўлмаса, мажлис қилинг,
Аҳли бозор, сотгани
 Гўшт бўлмаса, мажлис қилинг,
Ҳеч ҳисобмас,
 Қўш бўлмаса — мажлис қилинг.

Сиз бирор мажлиссиз ўтган
 Кунни кун деб айтмангиз,
Тортингу хомуза,
 Маъруза узун деб айтмангиз,
Ҳамма такрор этса бир гапни,
 Нечун, деб айтмангиз,
Кўкка вовайло қилиб,
 Гардуни дун деб айтмангиз,
Дод демакка сизда
 Товуш бўлмаса, мажлис қилинг.

Сиз ҳам эй, тафтишчилар,
 Мажлис саноғин такширинг,
Ҳам қарор, кун тартибу
 Ҳужжат вароғин текширинг.

Нотик оғзин текширинг,
Соме қулоғин текширинг,
Курси тешган нозик ул
Жойда қадоғин текширинг,
Гар жароҳат унда
Қўш-қўш бўлмаса, мажлис қилинг.

Кўрмасин деҳқон дала,
Созанда соз, шоир қалам,
Ишчи ҳам дастгоҳ ёнига
Қўймасин асло қадам,
Очмасин олим китобу
Қилмасин тажриба ҳам,
Кимки гап билмас, билар иш,
Қилсин ўлгунча алам,
Иш биларни ургани
Мушт бўлмаса, мажлис қилинг.

Гар мабодо мажлисингиз
Эртароқ бўлса тамом,
Не ажиб ишдир, йиғинни
Уйда эттирмоқ давом,
Хонага минбар ясангу
Юксалинг соҳибкиром,
Масъала қўймоққа уйда
Бир сабаб бўлгай мудом,
Газ қозон ё ванна, ё —
Душ бўлмаса, мажлис қилинг.

Белни боғланг, бу жаҳонни
Тўлдилинг қоғоз билан.
Ўзин алданг, бўлмагани
Бўлдилинг қоғоз билан.
Иш билан шод этмангиз ҳеч,
Кулдилинг қоғоз билан.

Ким қоғозбозликни суймас,
Улдинг қоғоз билан.
Улмаса у ёки
Беҳуш бўлмаса, мажлис қилинг.

Соҳиб идрок бўлсангиз гар,
На фақат соҳиб суҳан —
Демангиз мажлисни мажлис,
От қўйинг турли-туман,
Гоҳи суҳбат, гоҳи ҳайъат,
Давра денг, ё анжуман,
Лаҳзалик денг, ҳафталик денг,
Не десангиз жону тан,
Номи минг бўлгач,
Фаромуш бўлмаса, мажлис қилинг.

Вақт ўтар, соат ўтар
Кун ой бўлур, ой йил бўлур.
Ким у ўтган умрига
Қарсак чалур, қойил бўлур,
Фурсат энг олий ҳакамдур,
Доймо одил бўлур,
Барча бир кун ул ҳакамнинг
Ҳукмига дохил бўлур,
Тўплангиз эс-ҳушни,
Эс-ҳуш бўлмаса, мажлис қилинг.

1982

БИР ТАВАККАЛЧИ ДЕЯДИКИ...

Менга на суду савдо,
 Бор, нима бўлса бўлсин.
Мендан қолувчи дунё,
 Бор, нима бўлса бўлсин.
Бир бор берилган олам,
 Бир бор яшайдир одам,
Ғанимат айшу ялло,
 Бор, нима бўлса бўлсин.
Мендан кетарми кетса,
 Менга келарми келса,
Қуйдирма жонни асло,
 Бор, нима бўлса бўлсин.
Қўнглим саҳога мойил,
 Ҳотамлигимга қойил,
Чекдим таваккал имзо,
 Бор, нима бўлса бўлсин.
Сармаст эрур хаёлим,
 Ҳам файласуфман, олим,
Бир ғоя менда танҳо:
 «Бор, нима бўлса бўлсин».

1982

БУ ҚУҲНА ҲАСРАТ

«Ераб, қандоқ кунга қолдик, бу нечук савдо?
Одамларда на шафқат бор, на меҳру вафо.
Ингитларда одоб йўқдир, қизлар ҳаёсиз,
Хотин зоти кун ўтказмас бир можаросиз.
Қўйиб берса, эл бир-бирин ўяр кўзини,
Овбошилар эса фақат ўйлар ўзини...
Дунё охир, биродарлар, йўқ энди ҳаёт.
Кунн кеча тамом бўлди охирги мамонт...»
Қадим аждод ўкинч билан чўкиб сояга,
Бу сўзларни чўкич билан ёзди қояга.

1981

СИЕСИЙ САБОҚ ЁКИ БЕК БЕКОВНИНГ ҒАРОИИБ САРГУЗАШТИ

Бошқармага қўнғироқ
Бўлди гараждан:
Бугун — сиёсий сабоқ,
Мана шу ваядан —
Шофёрлар банд. Кечқурун
Машина бўлмас,
Майли, ой-йилда бир кун,
Осмон узилмас.
Гарчи бошлиқ ошёни
Озгина йўлмас,
Жиндак қийналса жони,
Ҳойнаҳой, ўлмас.
Билъакс, очиқ ҳавода
Мириқар одам.
Хўжайин камтар, содда,
Хўжайин — ҳотам.
Бўлмади ҳеч норизо,
Қирмади томоқ.
Ушқирмади мутлақо:
«Қанақа сабоқ?»
Чунки масала нозик,
Шофёр — ишчи халқ.
Сабоқ эса — сиёсий!
Демак, гараж ҳақ.
Шундоқ ажиб ишлар ҳам
Бўлар дунёда.

Мана, Бек Беков акам
Борар пиёда.
Яёв юрмоқ нечоғлик
Ноёб неъматдир.
Вақт олтин, аммо соғлиқ
Ундан қимматдир.
Дер ўзига, ҳеч меҳнат
Битмас дунёда,
Қани энди, бўлса вақт,
Юрсанг пиёда.
Юрсанг, кўриб завқ билан
Атрофни, элни.
Ҳам бадан, ҳам кўнгиладан
Ёзсанг чигилни.
Бу не ҳаёт? Ҳамиша —
Гўё касалманд,
Уйда, йўлда, ҳам ншда
Ўриндиққа банд...
Шундай хаёл билан у
Борар лорсиллаб.
Аммо бир оз юрди-ю,
Қолди ҳарсиллаб.
Тўхтаб пича олди дам,
Бекатга келди.
Автобусда кетса ҳам
Бўлади энди.
Чарчаганда бошқа ўй
Келарми бошга?
Автобус келди,
Вой-бўй,
Контингент бошқа.
Тўлиб турфа эл келар,
Тисланди...
Лекин
Сиқиб келган елкалар
Кўтариб секин,

Миндирди беихтиёр.
Шунда тиқинда
Халқ қудратин у илк бор
Сезди биқинда.
Бу ҳам қисмат иши-да,
Бўлари бўлди.
Зўр тирсаклар ичидан
Зўрға қутулди.
Кўйлак доғ-дуғ, шим — латта,
Қошу киприк — чанг.
Дуч келган бир бекатда
Тушдию аранг —
Ногоҳ ёмон сўз келди
Ажаб, оғзига.
Лекин сўкмади, деди:
«Безобразие!»

Турар йўлда у якка,
Олдда анча йўл.
Утган ҳар ғилдиракка
Кўтаради қўл.
Эгар мағрур бошини:
«Олиб кет мани!»
Аммо бирор машина
Тўхтаса қани.
Ҳеч кишида бўлмасин
Бундоқ кўргулик.
Ҳеч бошлиқни қилмасин
Яёв юргулик.
Фигонидан чиқар дуд,
Ранжир дамодам —
Шофёрларнинг бемавруд
Сабоғидан ҳам.
Фурсат ўтди, на қилса
Фойдасиз энди.
«Дежурка»ни чақирса

Уларми эди.
Е уйига қўнғироқ
Қилса-ку тайёр —
Гаражида янги оқ
«Жигули» ҳам бор.
Оғриса-да оёғи,
Юриб боради.
Бош айланиб, томоғи —
Қуриб боради.
Ура-ура «хом калла»
Пешонасига,
Етиб келди маҳалла
Чойхонасига.
Уйигача қирқ қадам,
Ана, у ҳовли.
Лекин тўрт қадамга ҳам
Етмас мажоли.
Умрида ҳеч чойхона
Қўрмаган бир зот
Шу саргузашт баҳона
Ноилж, ҳайҳот,—
Лаънат ўқиб шўрига,
Ичкари юрди.
Гурс чўкдию сўрига,
Кўк чой буюрди.
Енбошлади минг йиллик
Чойхўрдай худди.
Бир оз ором олгандек
Бўлди вужуди.
Чанқоғини босди обдон,
Ростлади нафас.
Ҳа, дунё бир азобдан
Иборат эмас.

У ҳозир жаннат аро
Сезар ўзини.

Сезмас атрофнинг аммо
Ҳайрон кўзини.
Атрофда ҳар хил гумон,
Э воҳ, ажабо —
Чойхонада — каттакон,
Бунда не маъно?
Қимдир деди минг тахмин,
Фараздан кейин:
«Ишдан кетган у, тайин,
Тамом хўжайин».
«Чақув бўлган ё бошқа —
Бирор кўргулик.
Ҳа, иш тушган шўр бошга
Аҳвол сўргулик».
Ликобчада майиз, қанд
Олиб Шокирвой,
«Янги дўст»ни қилар банд,
Узатар кўк чой:
— Амал ўзи бевафо,
Қайғурманг, ука.
Гоҳи чикка бу дунё,
Гоҳида пукка;
Мен ҳам қирқ йил давлатга
Ишлаган бўлсам,
Фақат «зав» бўлдим катта,
Энг камида — «зам».
Неча пўлат сандиқлар
Қўлимда бўлди.
Неча гўзал дўндиқлар
Иўлимда бўлди.
Келган чоғда омадим,
Бўлмадим сергак.
Бирор нарса олмадим
«Ҳайфсан»дан бўлак.
Шу-да, чархи дун иши,
Жон этсанг нисор,

Оқибатда ҳеч киши.
Бўлмас миннатдор.
Лекин тер тўккач одам
Маълум ёшгача,
Чойхонанинг гашти ҳам
Жуда бошқача...
Борган сари очилиб
Сайрар Шокирвой
Текин қулоқ топиллиб,
Яйрар Шокирвой:
— Сиз ҳам энди биз қатор,
Қўшилиниг дарров.
Бегим куни шўрва бор,
Якшанба — палов.
Хуш кўрсангиз шахматни,
Шахмат бор, ниним.
Лекин ўша ғурбатни
Суймайди жиним.
Соатлаб мук тушишга
Сабр йўқ сира.
Ғуборингни тўкишга
Энг зўри — «пирра».
Лекин анов сўрига
Борманг ҳеч қачон,
Чиқиб олар тўрига
Соли партизан,—
Қоқиб қулорингизни
Қўлга беради.
Ушлаб олса бас сизни,
Сўзлайверади.
Зўри аммо улфатнинг
Бизларнинг улфат,
Гап бор ахир: суҳбатнинг
Яхшиси — ғийбат...

Бек Беков худди қулоқ
Солгандай сўзга,
«Ҳа, ҳа», дейди-ю, бироқ
Хаёли ўзга.

Англар, аҳли чойхона
Бир шу зот эмае.
Юрагида — нуроний
Чолларга ҳавас.
Кўзлардаги хотиржам
Сокни ҳаловат
Бахш этади унга ҳам
Осуда ҳикмат.
Гироқларга элтади
Фикратнинг оти.
Кўз олдидан ўтади
Бутун ҳаётн.

Уйлаб кўрса, эс-ҳушини
Таниган кундан,
Билди фақат юрт ишини,
Завқ топди шундан.
Ишлади, иш деб ёнди,
Ҳар он боғлиқ бел.
Фақат элга ишонди,
Унга эса — эл.
Ҳалол бўлди ва одил,
Ҳақ — дўсти, ёри.
Кўтарилди йилдан-йил
Пастдан юқори.
Бугун салкам министр...
Ва лекин, ҳайҳот,
Елдек ўтиб кетибдир
«Елвизак» ҳаёт.
Уф тортади бемажол,
Кўнгли бўлар ғаш.
Кунлар қуйма гишт мисол

Бир-бирга ўхшаш.
Ҳар кун бирор топшириқ,
Ҳар кун фурсат зиқ.
Умри экан, воҳ, қизиқ,
Чизилган чизиқ.
Мажлис, сайлов, нутқ, якун...
Эртадан то кеч.
Ўзи учун бирор кун
Яшамабди ҳеч.
Ешланади кўзлари,
Умр ўтибди.
Ешликдаги дўстлари
Тарқаб кетибди...
Унга ётдир нақадар
Аҳли чойхона.
Ўзи тенги кексалар
Буткул бегона.
Манглайига қўл тирар,
«Пишмаган калла!
Тобутингни кўтарар
Ахир, маҳалла!
Тўй қилса ким, сўроглаб —
Қирганинг борми?
Азасида бел боғлаб
Турганинг борми?
Ё кулбанг бошқа лойдан
Солинганмиди?
Тупроғинг бошқа жойдан
Олинганмиди?
Жон тикиб халқ йўлига
Тинмадинг, бироқ —
Бир одамнинг кўнглига
Еқднингми чироқ?
Дунё кўрган, фикри кенг,
Улуғвор, хотам —
Шуни ўйламабди, денг,

Министр одам».
Четдан боқиб танқидан
Ўз образига,
Хафа бўлди ақлидан:
«Безобразне!»
«Безобразне!»— деди...
Шокирвой шу он
Насихат қилар эди
Куйдирганча жон,
Ўргатарди: ҳар беш кун
Ҳаммомда наф бор.
Фойда қайси узв учун
Қайси доривор.
Бек Бековнинг сўзига
Қотдию қолди.
Олди уни ўзига,
Дарҳол йўқолди...

Мана, Бек Беков уйга
Қайтиб боради.
Чўмганича жим ўйга
Айтиб боради:

«Дунёда энг олий фан
Ва энг мушкул фан —
Муҳимни номуҳимдан
Ажратмоқ экан.
Ҳаёт экан зўр дарё,
Осонгина иш —
Ўша катта сув аро
Оқизоқ бўлиш.
Аввал сени ҳалимдек —
Қилиб ташлайдир.
Сўнг майдалаб минг бўлак
Бўлиб ташлайдир».

Шунча яшаб ниҳоят
Топди бир ҳикмат:
Тирик жонга оқибат
Боқийдир фақат.
Уйга кирди. Хотин лол.
Жовдирар кўзи.
Нима бўлди? Бу не ҳол?
Тинчликми ўзи?
Бек Беков дер хотиржам:
— Ҳа, энди, шундоқ...
Сабоқ бўлди, жонгинам,
Сиёсий сабоқ.

1982

ЭЗМА ЧОЛЛАР

Йигитлар чарчамас сўзлашиб дилдор
Дўндиқ аёллардан, хушхаёллардан.
Оловдан қочгандай турфа жонивор,
Юлқиниб қочамиз эзма чоллардан.

Аммо тақдир бизга осмайди қулоқ,
Рўбарў қилади нохуш ҳолларга.
Бизни жононларга учратиб камроқ,
Кўпроқ дучор этар эзма чолларга.

Гарчи ҳаёт бизни яратган бардам,
Бизга ато қилган мустаҳкам оёқ,
Инқиллаб юргувчи эзма чоллардан
Баъзида қочолмай қоламиз бироқ.

Ҳар бирининг битта гина, ёзғир,
Ҳар бирининг битмас бир достони бор.
Ана, оқсоқланиб келмоқда бири,
Қоч, тили тагида палахмони бор.

Улар овчи, бизлар қуёнмиз фақат,
Билмасдан қоламиз тутилганимиз.
Гоҳида биз учун чексиз саодат
Насиҳатдан омон қутулганимиз.

Лекин биз билмаймиз, чоллардаги феъл
Асли бу оламнинг адолатидир.

Қочиб юрмоғимиз бизларнинг бу хил
Қамоли шодонлик аломатидир.

Билмаймизки, чоллар олам ҳикматни
Қолдириб кетсинлар дея, табиат —
Олса ҳам кўздан нур, белдан қудратни,
Улар забонини қилган бақувват.

Билмаймиз, бизга энг мустаҳкам асос,
Асо ушлаган шу қомати доллар.
Бизга насиб бўлган бойликлар аро
Энг бебаҳо бойлик — шу эзма чоллар.

Уларнинг ҳар бири бир дорилфунун,
Тирик тарихимиз, ҳаёт дарсимиз.
Бахтлимиз, келажак олдида бир кун
Узолсак улардан олган қарзимиз.

Майлига, ҳар қанча қиссаси мавзун,
Майли, эзмалиги ўтса жонлардан,
Бу дунё мукамал бўлмоғи учун
Бизни айирмасин эзма чоллардан.

1982

ДОНИШҚИШЛОҚ ЛАТИФАЛАРИ

1. МАТМУСАНИНГ ҚИШЛОҒИ

Донишқишлоқ деган жой
Бордир бизнинг томонда.
Уша қишлоқ аҳлидек
Доно халқ йўқ жаҳонда.
Жўяк тортиб томига
Макка эккан ўшалар.
Қалишини перронга
Ечиб кетган ўшалар.
Юз қоп ганчни бир йўла
Сувга қорган у ерлик.
Эчкини сартарошга
Олиб борган у ерлик.
Кўриб минораларни
Уша ерлик улуғлар,
Деган: «Булар тескари
Туриб қолган қудуқлар».
Томдан бошлаб уй қурмоқ
Бўлиб тиккан ҳавоза,
Девори йўқ ҳовлига
Ўрнатган ҳам дарвоза;
Ойга чиқмоқ йўли бор,
Жуда осон деган ҳам,
Темир йўлни кўтарса,
Тайёр нарвон деган ҳам,
Машинаси бор туриб
Миниб юрган хачирга,

Хизмат қилган «Волга»си
Эшакка ем таширга,
Пашшага сопқон отган,
Қопқон қўйган чивинга,
Алмаштирган саррофдан
Ўтган кунни индинга,
Ой нурига хум тутиб,
Умид қилган пишлоқдан —
Соҳибхаёл фаришта
Уша Донишқишлоқдан.
Донишқишлоқ қаерда?
Ўзимизнинг томонда.
Уша қишлоқ халқидек
Доно халқ йўқ жаҳонда.
Ақл кўплик қилса, бош
Ёрилади деб ҳалак —
Бошларига донишлар
Кийиб юрар чамбарак.
Содда деманг уларни,
Улар содда бўлмайди.
Кулдирса ҳам сизларни,
Ўзлари ҳеч кулмайди.
У машҳур Алдаркўса,
Қалкўсанинг қишлоғи.
Ўзимизнинг қаҳрамон
Матмусанинг қишлоғи.
Қитоб бўлар таърифи,
Ёзса минг бир саҳифа.
Донишларнинг ишидан
Тингланг уч-тўрт латифа...

2. МАТМУСАНИНГ ҚАЛПОФИ

Қалпоқ олди Матмуса,
Қалпоқ деса — қалпоқдай.

Уни кийиб Матмуса,
Ингит бўлди чақмоқдай.

Унта қўйга арзийди,
Ярақлаши бир жаҳон.
Бир қарасанг — сувсардек,
Бир қарасанг — олмахон.

Қалпоқ эмас — эртак у,
Қалпоқ эмас — тилла тож!
Қўйинг-чи, ресторанда
Ювмаса ҳеч йўқ илож.

Қирдилар, ўлтирдилар,
Буюрдилар арақни.
Доно Матмуса учун
Ичдилар бош қадаҳни.

Қалпоққа тери берган
Сувсар учун ичдилар.
Шундай қалпоқни сотган
Овсар учун ичдилар.

Эсланмаган қишлоқнинг
Итигача қолмади.
Мақталмаган қалпоқнинг
Ипигача қолмади.

Хўп ичдилар ўйламай
Ҳисоб-китоб қилмоқни.
Охирида пул етмай,
Топширдилар қалпоқни.

3. МАТМУСАНИНГ ЛАГАНИ

Матмусавой шаҳардан
Лаган олиб қайтарди.

Гүл-йўлакай ўй суриб,
Ўз-ўзига айтарди:
Бу лаганни кўтариб
Олиб борсам қишлоққа,
Хотни уни албатта
Идиш қилар пишлоққа.
Тийиб бўлмас ҳеч қачон
Бола-чақа деганни.
Улар пишлоқ талашиб
Синдиришар лаганни.
Шунда излаб чегачи
Мен нотавон бечора,
Қайта келиб шаҳарга
Бўладирман овора.
Машойхлар гапи бор
Иш кўзини бил, деган.
Ҳар юмушда эртанинг
Ҳисобини қил, деган.
Нима қилсам экан деб,
Бир дам ўйга толди у.
Сўнг лаганни синдириб,
Чегалатиб олди у.
Шундай қилиб, уйига
Қайтди оғзи қулоқда.
Ҳамма унинг ақлига
Қойил қолди қишлоқда.

4. МАТМУСАНИНГ ЧАРХПАЛАГИ

Полвон эди Матмуса,
Тўрт фил кучи жам эди.
Қишлоқда энг зўр, аммо
Ақли бир оз кам эди.
Матмусани шундан ҳеч
Кўзга илмас эдилар.
Қўрқсалар ҳам ундан, ҳеч —

Ҳурмат қилмас эдилар.
Бир кун деди Матмуса,
Шундай кучга эгамен.
Шухратим йўқ эл аро,
Беобрўман нега мен?
От кўтардим тиш билан,
Кулди фақат одамлар.
Арзимаган иш билан
Топди ҳурмат одамлар.
Энди зўр бир иш билан
Ҳайрон қилай ҳаммани.
Доно бўлиб бир ўзим,
Нодон қилай ҳаммани.
Бўз ариқда кўп замон
Бор эски бир чархпалак.
Кўрибдики, бир томон
Айланар у филдирак.
Балки минг йил нарида
Айлангандир шу йўсин.
Матмусанинг даврида
Янгилик бир иш бўлсин.
Турди бир оз ўй суриб,
Юрди шаҳдам илгари.
Чархпалакни суғуриб
Шартта қўйдн тескари.
Бу ижоддан эл дарак —
Топди саҳар паллада.
Жадал чопар чархпалак,
Лекин сув йўқ далада.
Ўйлар аҳли уламо
Тузатмоқнинг йўлини.
Мағрур турар Матмуса
Белга қўйиб қўлини.
Қим чархпалак косасин
Ялпоқ қилиш керак, дер,
Қим косага осма снм

Қопқоқ қилиш керак, дер.
Дер идроки энг юксак
Қашиб туриб каллани:
— Дарёни сал кўтарсак.
Сал туширсак далани...
— Йўқ, иш битмас «сал» билан!
Қишлоғимиз эрлари —
Чархпалакни гал билан
Айлантирсин тескари.
— Йўқ, кучимиз ожизроқ,
Қийналмасин эл жони.
Тескарига оқизмоқ
Тўғри бўлар дарёни...
Эмиш, ҳамон қилар баҳс
Уша қишлоқ эрлари.
Чархпалак-чи, сув бермас,
Айланармиш тескари.

5. МАТМУСАНИНГ ТАНДИРИ

Матмусага бир куни
Хотини: «Ҳой, эр,— деди.
Ҳаммада бор, мешга ҳам
Тандир қуриб бер», деди.
Пишиқ эди Матмуса,
Бошга қўйиб қўлини,
Уйлаб топди энг арзон
Тандир қурмоқ йўлини.
Дехқончилик сомон, жун,
Лой қоришни билади.
Ўзи тайёр қолип-ку,
Нега пул сарф қилади?
Лойни қорди, ишлатиб —
Занг кетмону пақирни.
Сўнг офтобга чўк тушиб,
Болаларни чақирди.

Қийқиришиб болалар
Атрофида чопдилар.
Қорни, бўйни аралаш
Лойшувоқни ёпдилар.
Бундоқ тандир бўлмаган,
Йўқдир ҳеч бир китобда.
Тандирини Матмуса
Қуритади офтобда.
Қотган сари танда лой,
Ҳар бир мўйи жимирлар.
Чиғаноқ қурт сингари
Фақат боши қимирлар.
Қўп қийналди Матмуса,
Мард эмасми — чидади.
Тандир тайёр, энди мард
Ундан қандоқ чиқади?
Пилла ёрар капалак,
Қил суғрилар хамирдан.
Лек Матмуса чиқолмас
Ўзи қурган тандирдан.
Етар етти қўшнига
Унинг нола-хониши.
Маслаҳатга йнғилар
Қишлоқ аҳли дониши.
Ким дер: Э воҳ, бечора,
Ким дер: Кўринг тақдирини.
Баҳс бошланди — масала:
Бутун олмоқ тандирни.
Охир деди бош ҳакам
Чимирганча қошини:
— Бир чора бор: арраланг
Матмусанинг бошини.
Майли, деди Матмуса,
Рози бўлмай нетайин,
Билмадинглар қадримни,
Ҳамманг жинни, бетайин.

Кессангизлар бошимни,
Мен ниятга етарман.
Бошим олиб бу ердан
Бирор ёққа кетарман.

6. МАТМУСАНИНГ УЙЛАНИШИ

Сафар қилди Матмуса
Олисдаги шаҳарга.
Ул шаҳарда йўлиқди
Бир ҳур пари-пайкарга.
Бўйдоқ эди Матмуса,
Узоқ турмай ўйланиб,
Қишлоғига қайтди у
Ул санамга уйланиб.
Ҳеч гап эмас бахт келса,
Айтар омад деб бунни:
Уч ой ўтмай жононнинг
Яқинлашди ой-кунни.
Ҳамма ҳайрон, ҳамма лол:
«Биз бир йилча кутардик,
Матмусанинг хотини
Чиқиб қолди ударник».
Не экан деб, шошилиб
Зарбдорликнинг бу сирини,
Чопиб келди суҳбатга
Донишгазет мухбири.
«Биз ҳам четда эмасмиз,
Биз ҳам шерик меҳнатга»,—
Деб Матмуса тиржайиб,
Қўшилади суратга.
Эртасига бу хабар
Тарқаб кетди ҳар ёққа.
Сарлавҳа ҳам чиройлик:
«Илғор ўртак — қишлоққа».
Хат ёғилар эрлардан:

Ташаббусни қўллаймиз!
Хотинларни тажриба
Алмашишга йўллаймиз!»
Алвон-алвон шиорлар
Пайдо бўлар ҳар жойда:
«Янгиликка — катта йўл!»
«Тўққиз ойни — уч ойда!»
Ҳайъатларда кеккайиб
Яйраб юрар Матмуса.
Биз ундоқ, биз бундоқ деб
Сайраб юрар Матмуса
Алқисса шу — баъзида
Шундай бўлиб қолади —
Биров қилиб меҳнатни,
Биров обрў олади.

7. ҚИЗИҚУВЧАН МАТМУСА

Оппоқ кўйлак, янги шим
Кийиб олиб байрам кун,
Уйга қайтар Матмуса
Ширин бўлиб кечқурун.
Қайтар завққа қўшиб завқ,
Ҳам куч қўшиб кучига.
Бир пайт кўрса, аллаким
Симёғочнинг учига —
Қоғоз осиб қўйибди,
Икки қатор ёзиб хат.
Ўқимоққа Матмуса
Ҳарчанд қилар ҳаракат —
У томондан қарайди,
Қарайди бу томондан.
Билмай кетса не хат бу,
Чиқа олмас армондан.
Қизикувчан ништиёқ
Ўнга тинчлик бермасди.

Кўйлакни ҳам аямай
Симёгочга тирмашди.
Чиқди, кўрди, ўқиди,
Ким ақлдан озибди?
«Эҳтиёт бўл, симёгоч —
Бўялган», деб ёзибди.
Ўқидию танидан
Чиқиб кетди муздек тер,
Уйга келиб дафтарга
Ёзиб қўйди тўрт йўл шеър:
«Эй, одамлар, билишдан
Ўзингизни тийманглар.
Қизиқувчан бўлсангиз,
Янги кўйлак кийманглар!»

8. МАТМУСА — РАССОМ

Кўчма музей келибди
Бизнинг Донишқишлоққа.
Эшитдию Матмуса,
Шошиб қолди уёққа.
Кўрди бориб мўйловдор
Қилич таққан зотларни.
У зотларнинг остида
Гижинглаган отларни.
Айниқса, демг, аёллар,
Қараб-қараб олди у.
Боқиб баъзи суратга,
Сурат бўлиб қолди у.
Бир биридан қизиқ,
Бир-биридан зўр, аммо
Абстракт санъатга
Тушунмади мутлақо.
Деди: шу суратга ҳам
Пул тўлашар, ҳойнаҳой.
Демак, рассом иши зўр,

Демак, рассом жуда бой.
Деди: санъат ким учун?
Санъат ҳамма учунми?
Мен ҳам энди бу ншда
Синаб кўрай кучимни.
Қатъиятли Матмуса,
У оғзига сўз олди.
Уйга келиб сандиқдан
Пайтавалик бўз олди.
Тоғорага ранг қорди,
Бўлсин учун созгина,
Қўшди тарнов сувидан,
Қўй қийндан озгина.
Қўлчўпни сиз сўраманг,
Топқирликдан камоли —
Гулдек мўйқалам бўлди
Эчкисининг соқоли.
Толдан ёғоч кесдию
Чорчўпни ҳам болади.
Сўнг у турфа матога
Турфа рангни чаплади.
Қарабсизки, расм тахт,
Шартга қўйиб имзони,
Олиб келди музейга,
Лол қилгани дунёни.
Кўринарли жой топиб,
Осди уни деворга.
Аллақандай «изм» деб
Езиб қўйган қаторга.
Эртасига келдилар
Мутахассис ходимлар.
Яъни, ўша «изм»нинг
Пири бўлган олимлар.
Қарадилар, кўрдилар,
Ҳеч тиш ўтмас англарга.
Ким дер: Кўринг услубни.

Ким дер: Қаранг рангларга.
Бу Фарбдаги зўр усул
Антирасм, дер биров.
Примитивизмда
Янги оқим, дер биров.
Хуллас, кўчма музейдан
Бу сурат ҳам жой олди.
Матмусага пул чиқиб,
Битта саман той олди.
Эй, ёронлар, борсангиз
Лондон, Париж, Румога,
Музейларда бир қаранг
Ўша таниш имзога.
Жилва қилиб ўзгача,
Бўй таратиб турибди.
Матмуса чизган сурат
Дунё кезиб юрибди.

9. МАТМУСАНИНГ ДУТОРИ

Матмуса қўй сотгани
Шаҳарга келиб қолди.
Қайтишда битта қўйнинг
Пулига дотор олди.
Уйга келгач, йўлакка
Боғладию отини,
Завқи сиғмай юракка,
Чақирди у хотинни.
Мана, хотин, кўриб қўй,
Мановни дотор дейди.
Манов боғични парда,
Манов ипни тор дейди.
Манов қулоқ, бу харрак,
Яъни, эшак боладир.
Шаҳарлик уни бундай-
Бундай қилиб чаладир.

«Муножот» деб отини,
Матмуса куй чалибди.
Қулоқ солиб хотини,
Роса қойил қолибди.
Депти:
Раҳмат, шаҳарлик —
Яхши чолғу берибди.
Фақат битта нарсага
Ақлим етмай турибди.
Бир маҳал бобомда ҳам
Шундай чолғу бор эди.
Эсимдан адашмасам,
Уша ҳам дутор эди.
Лекин у чалмай туриб,
Қулоғини бурарди.
Бармоғи ҳам манов ип
Устида югурарди.
Сен бўлсанг, битта ерни
Тутганча қолавердинг.
Бир хил тинғир-тинғирни
Қўймасдан чалавердинг.
Жаҳли чиқиб Матмуса,
Хотинини сўкибди.
Кетган қўйи учун ҳам
Аламини тўкибди:
«Эй, хотин, сен эринга
Нодон гапни деб қўйдинг.
Нима бўлди?
Ё қариб
Эс-ҳушингни еб қўйдинг?
Бобонг қўли дуторда
Югурса, югургандир.
Шўрлик керак пардани
Тополмай қидиргандир.
Энди мен чалганимда
Оғзингни юм, жим, депти.

Бобонг парда қидирган,
Мен уни топдим, депти.
Мутмуса шундай қилиб,
Қўкрагини керибди.
Эрини дово билиб
Хотин ҳам тан берибди.
Алқисса шу:
Машшоқлар —
Қидиришни ташласин.
Керак пардани топган
Матмусалар яшасин!

10. ТАНДИР ҚИЙГАН МАТМУСА

Ўзи тандир қуролмай,
Кўниб охир тақдирга,
Шаҳар томон йўл олди
Матмусавой тандирга.
Тандир бозор қизиган,
У тушгача айланди.
Ва ниҳоят бозорнинг
Зўр тандири сайланди.
Чертса, уч кун жаранглар,
Бир умрга етади.
Лекин уни қишлоққа
Қандай олиб кетади?
Ўйлаб кўрса, эшакка
Ортмоқнинг йўқ чораси.
Ортганда ҳам, арқонлаб
Тортмоқнинг йўқ чораси.
Аҳли бозор йиғилди,
Қизиб кетди маслаҳат.
Барчада бир шу ташвиш,
Ҳаммада шу ўй фаҳат.
Кенгашилди, ўйланди,
Миндирилди охири

Эшагига — Матмуса,
Матмусага — тандири.
У шод, бундоқ тадбирни
Топмас энг зўр топқир ҳам.
Ўзи яёв қолмади,
Зап ўрнашди тандир ҳам.
«Ҳайё-ҳайт» деб йўл олди
Донишқишлоқ томонга.
Мана, тандир ичидан
Қараб борар осмонга.
Ҳар қанчаки интилар
Матмуса йўл кўролмас.
Менинг уйим қайда?— деб
Одамлардан сўролмас.
Кетиб борар таваккал,
Кўкка қараб «Тангрим!— дер,—
Мени қилма шарманда,
Эшагимга ақл бер».
Бедапоя кўрганда
Эшак шўрлик нетади?
Қишлоқ қолиб мағрибда,
Машриқ томон кетади.
Кун ботару шом тушар,
Юлдуз чиқар осмонга,
Ҳамон борар Матмуса,
Етмас манзил-маконга.
Дейдиларки, то бу дам
Йўлда эмиш Матмуса.
Боши ҳам йўқ, чеки йўқ
Чўлда эмиш Матмуса.
Аё дўстлар, адашган
Бир мўминдан кулмайлик.
Матмусадек ўзимиз
Тандир кийган бўлмайлик!

1976—1984

НАЙНИНГ ҚИСМАТИ

Най даставвал наво бўлиб
Кирди дилу ўйларга.
Ҳамма унга шайдо бўлиб,
Олиб кетди тўйларга.

Тўйларда у қилди нола,
Эл ундан завқ симирди.
Вақт ўтиб най —
Қамтар бола
Ўзни қўйди, семирди.

Бора-бора аввалгидек
Ёнишлари қолмади.
Муҳлисларнинг ҳар галгидек
Олқишлари қолмади.

Лекин тақдир уни ошно —
Қилган эди куйларга.
Сур най номин олди,
Аммо
Бораберди тўйларга.

Туғилса қай уйда гўдак,
Хабар топиб бешикдан,
Наво чалиб, деб муборак,
Келаверди эшикдан.

Хотин-халаж чуввос қилиб,
Болалар шод зерикмай,
Гоҳ ғийқиллаб,
Гоҳ бўғилиб,
Куйлайберди собиқ най.

Охири у қариб қолди,
Бўғилдию томоғи,
Ҳам овоз,
Ҳам кўздан қолди,
Битди тамом қулоғи.

Лек, барибир,
Ешликдаги
Истеъдоди учун ҳам,
Ҳалол хизмат,
Пок юраги,
Пок ижоди учун ҳам —
Сақлар уни эл назарда
Ҳурмат қилиб қўяди,
Қар най катта сайлларда
Ғат-ғат қилиб қўяди.

1977

СЕН МЕНГА ТЕГМА

Азиз китобхон,
Қулоқ бер менга!
Бир кичик дoston
Сўйлайин сенга.
Ўзингдан ўзга
Билмасин ҳеч ким...
Мен бир колхозга
Бориб қайтгандим.
Чекиб кўп малол,
Жуда толибман.
Қайтибоқ дарҳол
Ухлаб қолибман,
Бир туш кўрибман,
Кўп таажжуб туш.
Таъбири, билмам,
Хуш ёки нохуш.
Тўс-тўполон, дашт,
Чор атроф очиқ.
Борлиқ аралаш,
Олам қоришиқ.
Бебош, беэга
Турфа хўжалик.
Ҳар ким ўзига
Излар ўлжалик.
Гоҳ келар кулги,
Гоҳ кўнгил зада.

Кўнгли чоғ тулки
Товуқхонада.
Мушуклар бунда
Ухлаб семирар.
Сичқонлар тунда
Бугдой кемирар.
Қўй сўйиб, ёзиб
Тўкин дастурхон,
Қашқирни този
Қилмоқда меҳмон.
Қичқираман: ҳай,
Бормисан, чўпон!
У чиқар шошмай,
Ёпиниб чопон...
Дер: одат шундай,
Сира ғам чекма.
Мен сенга тегмай,
Сен менга тегма...

Бу қандай одат,
Бу қандай савдо!
Бу ахир, офат!
Бу ахир, балол!
У сўз демай, жим
Қўл чўзди: Қара!
Ҳайҳот, қарадим,
Бу не манзара!
Девпечак учун
Баланд сўрилар,
Асал қутида
Қовоқ арилар...
Кийиниб укпар,
Чўп ушлаб қўлга,
Қўшиқ ўргатар
Укки булбулга.
Мен қичқираман:

Бормисан, боғбон!
Бу қандай чаман,
Бу қандай бўстон?
У дер (камондай
Қомати эгма):
Мен сенга тегмай,
Сен менга тегма...

Боғбон шундай дер,
Жўнар қошимдан.
Муздек қора тер
Қуяр бошимдан.
Шу пайт қайдадир
Янграр қўнғироқ.
Дилим айтадир:
Уйғоқсан, уйғоқ.
Бош кўтардим, воҳ,
Хайрият, тушим.
Қўл-оёғим соғ,
Жойида ҳушим.
Лекин бу ёқда
Чириллаб ҳамон,
Она товукдай
Қақшар телефон.
Биламан, бугун
Кечқурун мажлис.
Мени шу учун
Чақирар раис.
Борсам, гапирсам,
Сўзларим нордон.
Мен ҳақда у ҳам
Гап айтар ёмон.
Бор менда айблар,
Биламан ўзим.
Энг сози — мен кар,
Кўрмайдн кўзим.

Дедим: ҳар қалай
Терс тўнни кийма.
«Мен сенга тегмай
Сен менга тегма».

Нетай, ўзимга
Балони ортиб?—
Ётдим, устимга
Кўрпани тортиб.
Лек тинч йўқолди,
Чақди тўшагим.
Ичим ўт олди,
Ёнди юрагим.
Йигит ғурурим
Қўлимдан тортиб,
Ўрнимдан турдим,
Кўрпани отиб.
Асаб портлади,
Бўлди сабр адо.
Мени чорлади
Ички бир садо:
«Агар ҳалолсан,
Тилингни тийма!
Битсин йўқолсин —
«Сен менга тегма!»

1977

ШАҲАРМИ БУ, ҚИШЛОҚМИ БУ?..

Воқеия шеър

Қўп ажибдур дунё иши,
На сўнги бор, на боши бор.
Ун саккиз минг олам бўлса,
Барининг ўз қуёши бор.
Ҳар бир фарзанд — бир отадан,
Бир дарахтдан — ҳар бир мсва.
Лек оламда бир кўча бор
Қарвони йўқ ёлғиз тева.
На у ёқмас, на бу ёқмас,
На шаҳармас, на қишлоқмас.

Ёнбошида дорилфунун.
Муз майдони — улкан сарой.
Шаҳримизнинг нақ ўзида
Бир орол бор — эгасиз жой.
Шаҳарда ҳам, қишлоқда ҳам
Ҳеч бир сонун санокда йўқ.
Ҳужжатларни титкилаймиз,
Ҳайрон бўлманг, ҳеч ёқда йўқ.
Ажаб макон, ҳеч ким боқмас,
На шаҳармас, на қишлоқмас.

Қаердамиз — билолмасдан
Ҳар оғизга боқар бўлдик.
Биров айтар — қишлоқдамиз,
Биров айтар — шаҳар бўлдик.

Яна биров бу гап хато,
Ҳақиқатда бундоқ дейди:
Жуфт сон уйлар шаҳар бўлур,
Тоқ сон уйлар қишлоқ дейди.
Мен жуфтмидим ё тоқмидим,
Шаҳармидим, қишлоқмидим.

Анов қўшним шаҳарликдир,
Рўпарамда туради у.
Менга баъзан ҳазил қилиб
«Қишлоқи» деб юради у.
На у ёқда, на бу ёқда
Ҳеч ким бизга парво қилмас.
Шаҳар биздан юз ўгирган,
Қолхоз эса аъзо қилмас.
Мағизмидик, пўстлоқмидик,
Шаҳармидик, қишлоқмидик!

Кўча чети катта майдон,
Неча йилки, қўл урилмас.
Қишлоқ бўлиб, экилмас дон,
Шаҳар бўлиб, уй қурилмас.
Ҳамма бошлиқ елка қисар,
Нега деманг, негаси йўқ.
Кенг оламнинг эгаси бор,
Бу майдоннинг эгаси йўқ.
Шаҳарми бу, қишлоқми бу,
Ё дахлсиз қирғоқми бу!

Бу атрофда боғча борми?
Боғча қани — Ҳиротдадир!
Шаҳар билан қишлоқ аро
Бу иш даъво, исботдадир.
Сенда пул кўп деса шаҳар,
Қишлоқ айтар, сенда куч кўп.
Ўрта йўлда бола-чақа,

Эртаю кеч хайлала-хўп.
Ярми балчиқ, ярми тупроқ,
Ярми шаҳар, ярми қишлоқ.

Билмадик, бу ишқал ишни
Қачон қилган қайси хўжа:
Бир генерал номи билан
Бордир бунда икки кўча.
Ўн беш ҳовли биринчи уй,
Ўн саккизга учинчи сон.
Адресини тополмасдан
Шаҳар бўйлаб хатлар сарсон.
Асли шундай чатоқми бу,
Шаҳарми бу, қишлоқми бу?

Почтамиз бор, қўшни, лекин
Қишлоқсан деб қарамайди.
Қишлоқ айтар, узоқ йўлга
Велосипед ярамайди.
Газет келмас биз томонга,
Кимсаси йўқ оролдамиз.
Додимизни тинглар осмон,
Робинзондек аҳволдамиз.
Элдан шунча йироқми биз?
Шаҳарми биз, қишлоқми биз?

Уралдан ҳам ўтиб кетди
Бухородан чиққан олов.
Чор атрофдан бўй таратар
Зангор ўтда пишган палов.
Ўн қадамдан ўтган қувур
Бизнинг уйга келолмайди.
Чунки бу жой қишлоқ эмас,
Лекин шаҳар бўлолмайди.
На асфальтмас, на тошлоқмас,
На шаҳармас, на қишлоқмас.

Қишлоқ деса, на боғ-роғу
Экин-тикин, мол-қоли бор.
Халқининг на пода боқиб,
Ер чопгудек аҳволи бор.
Манов қўшним — фан доктори,
Чорвадорга ўхшамайди.
Бу қўшнимнинг вақти бўлмас,
Раҳбарликдан бўшамайди.
Шаҳарми бу, қишлоқми бу
Аросат бир тупроқми бу?..

Билолмаймиз, қай мамлакат
Қай ўлканинг мулкидурмиз.
Қишлоқ борсак — масхарамиз,
Шаҳар келсак — кулкидирмиз.
Дўстлар, бизга кўмак беринг,
Бизнинг кўча қай ёндадир!
Ёки фалак азми билан
Адресимиз осмондадир!
Биз сутмидик, пишлоқмидик,
Шаҳармидик, қишлоқмидик!

1976

ҚУМУРСҚАЛАР ЖАНГИ

Бир туп олма узра кеча
Жуда катта жанг бўлди,
Бошлар кетди неча-неча,
Неча оёқ ланг бўлди.

Ҳашаротлар урушгани
Даҳшат экан,
Қарадим.
Охир битта қумурсқани
Ушлаб олиб сўрадим:

— Сўйла,
Нечун бу можаро?
Нимадандир бу нифоқ?
Қумурсқалар аҳли аро
Зўр эди-ку иттифоқ?

Қумурсқавой душманидан
Узиб олган оёқни —
Туфлаб,
Одам тили билан
Тушунтирди нифоқни.

«Асли бизлар
Бир тан, бир жон,

Бир уядан чиққанмиз.
Бир чўп топсак,
Кўрсак бир дон,
Бир кавакка йиққанмиз.

Шу пайтгача бир саф бўлиб,
Не иш қилсак тенг қилдик.
Бугун бир иш сабаб бўлиб,
Уч гуруҳга айрилдик.

Кеча бир гап топди бизнинг
Тунги соқчи — тингчимиз.
Эшитдигу ҳаммамизнинг
Барбод бўлди тинчимиз.

У тун бўйи бедор бўлиб
Кўкка қараб юрибди.
Унда сонсиз дон сочилиб
Етганини кўрибди.

Қумурсқалар бугун тонгда
Эшитиб бу хабарни,
Йўлга чиқдик ўша онда
Кечиктирмай сафарни.

Аҳд қилганга ёр дея бахт,
Тупроқ ошдик,
Қум ошдик,
Ниҳоят, шу катта дарахт
Танасига тирмашдик.

Мақсадимиз шу нарвондан
Етмоқ эди осмонга...
Аммо бир йўл
Ногихондан
Бўлинди уч томонга.

Бир саф йўлни ўнгга бурди,
Бошқа йўлга боқмади.
Бир саф эса чапга юрди,
Ўнг уларга ёқмади.

Мен танладим ўрта шохни,
Энг тўғри йўл менга шул.
Эргаштириб минг ҳамроҳни,
Тик осмонга солдим йўл.

Аmmo қанот қоқди дарга,
Ғазаб билан бонг урди.
Ўнгу сўлдан кетганларга,
Қайтинг, дея буюрди.

Сўнг деди:
Биз қумурсқалар
Тўғри йўлдан юрамиз.
Қим шу йўлдан юрмаса гар,
Битта қўймай қирамиз..

Бурғу чалди бизнинг подшоҳ,
Жангга кирдик баробар.
Шундан дарахт бўлди жанггоҳ,
Мозор бўлди саросар».

Диққатимни тортди шу пайт
Қанотли шоҳ қумурсқа.
Учиб-қўниб, у пайдар-пай
Чорлар эди урушга.

Қараб турдим бир нафас тек,
Сўзи қизиқ кўринди,
Яқин борсам,
Темучиндек
Кўзи қисиқ кўринди.

Узоқ-яқин тарихларга
Мени хаёл учирди.
Кўп даҳшатли митти дарға
Хотирамга туширди.

Чидолмадим.
Чертки солиб
Йўқотдим бу бадбахтни.
Сўнг
Супурги, оҳак олиб
Оқлаб қўйдим дарахтни.

1977

ТУШ

Ҳазил

Кеча кўрдим даҳшатли бир туш,
Келолмайман ўзимга ҳамон.
Бир ёзувчи роман ёзармиш,
Мен эмишман унга қаҳрамон.

Ёзар эмиш мени хаёлан
Йўқ хислатлар қўшиб боримга.
Ҳисоблашмас ҳеч мантиқ билан,
Сира боқмас ихтиёримга.

У не деса, тўтиқуш монанд
Мен ҳам тилга жо қилармишман.
Жарликлардан сакраб беписанд,
Текис йўлда қоқилармишман.

Насиб бўлмай маҳбуб висоли,
Чекмоқ керак чоғи полалар
Нутқ айтаман ёрга, мисоли,
Газетдаги бош мақолалар.

Ўзим ҳайрон ўз қилмишимга,
Ўзим билмам, недир матлабим.
Ҳозир қилиб турган ишимга
Тўғри келмас ҳозирги гапим.

Лаънатлайман қаро иқболим,
Чидолмайман юрак доғига,

Бора-бора айланиб қолдим
Бозингарнинг қўғирчоғига.

Бу кунимдан ўлганим афзал,
Дея қўлга олдимۇ пичоқ...
Худо ўзи асради бу гал,
Бир сесканиб уйғондим шу чоқ.

Боқдим, шукур, қўл-оёғим соғ,
Шукур, тирик одамман ўзим.
Бир романни ўқиб баногоҳ
Илинибди салгина кўзим.

1980

ЁМОННИНГ СЎЗИ

Сен яхшисан,
• Мен ёмондирман,
Сен борсанки, мен омондирман.
Мени қаттол яратган ҳаёт,
Сени қилган ожиз, бенажот.
Сен — ниҳолсан, заволинг ўзим,
Сен — тириклик, мен эса — ўлим.
Кундуз бўлсанг, мен тун бўламан,
Сен бор бўлсанг, бутун бўламан.
Беомонман, лекин омонман,
Чунки сендек мен ҳам инсонман.

Бу оламнинг даргоҳи кенгдур,
Яхшисию ёмони тенгдур.
Қуёш кезиб кўкда саросар,
Нур сочади бизга баробар.
Фақат менинг қўйнимда тош бор,
Бундан сенинг кўзингда ёш бор.
Сен тутгансан қўлингга чироқ,
Мен қўйганман йўлингга тузоқ.

Мен ёмонман,
Жуда ёмонман,
Аввалига ожиз илонман,
Омон бўлса бу бошим менинг,
Боис раҳминг — қўлдошим менинг,

Бир кун бўлиб улкан аждаҳо
Бўлажакман қаршингда пайдо.
Шунда ўткир тишларим санчар
Сенинг юмшоқ кўксингга ханжар.
Лек ҳозирча борман, омонман.

Мен яшайман, гарчи ёмонман.
Бордир менинг ҳаётга ҳаққим,
Чунки мен ҳам бир тирик жонман.
Сололмайсан бошимга соя,
Мендан ҳужум, сендан ҳимоя.
Дунё иши шу асли, ошнам,
Ёмондан даф, яхшидан чидам.

Сен яхшисан,
Мен ёмондирман,
Сен борсанки, мен омондирман.
Тилагим, сен доим бор бўлгин,
Аммо мендан миннатдор бўлгин,
Мен бўлмасам, эй яхши одам,
Дод деб қочар эдинг дунёдан.

1978

IV

Ой ўртанар, кўзларида ёш,
Кўкси доғу юраги қийма.
Дер: «Эй, фалак, мен эдим қуёш,
Нега мени қилдинг таржима?»

Абу Али ибн Сино

РУБОИЙ

Менинг куфрим айбларга
 дилимдан ўзга султон йўқ,
Бу оламда менинг покнза
 имонимдек имон йўқ.
Замон аҳли аро танҳо
 муслмон мен эдим, э воҳ,
Агар кофир эсам мен ҳам,
 бу дунёда муслмон йўқ.

Ҳофиз Шерозий

• • •

Ёрим қўлига қадаҳ ким олгай,
Бозори санам касодга қолгай.

Ҳар кимки, кўзини кўрса дейди:
«Маст тутгучи бормиким, тутолгай».

Ашк баҳри аро балиқ бўлибман,
Қармоғини ёр чу сувга солгай.

Зор ила аёғига йиқилдим,
Уммед этамен, қўлимдан олгай.

Ҳофиз каби хуррам ул кишиким,
Жоми азалини нўш этолгай.

* * *

Кеча дoston бўлди ошиқ даврада гесуларинг,
То ярим тун баҳсга боис бўлди анбар мўларинг.

Кипригинг новакларидин қонга айланди кўнгил,
Ваҳ, яна қўмсар, ажабким, ул камон абрўларинг.

Авфилллоҳким, сабо келтирмаса сендан хабар,
Ҳеч насиб бўлмасди кўрмак бизга кўча-кўйларинг.

Беҳабар эрди жаҳон аввалда ишқ ошубидин,
Қолди ғавғага у кўргач ғамзаи жодуларинг.

Мен ҳам авваллар эдим дарди жужундин беҳабар,
Қўйди домин йўлларимга кокили ҳиндуларинг.

Тугмаларни ечгилу дил мушкулин айла кушод,
Ким, ечилмоғимга боис дилкушо кулгуларинг.

Кел вафо айлаб, қадам қўй Ҳофизингнинг хокига,
Ким бу оламдан олиб кетмишдур ул орзуларинг.

Бедил

* * *

Бўлибдир ғамга ошён маскани дил,
Шу боис ғам келур, сўрсам: қани, дил?

Кўзим мақсуди васлинг-у, қани кўз,
Дилим ёди ғаминг, аммо қани дил?

Адашган коривонга қўнғироқман,
На куйлар куйламасдан нолани дил?

Киши йўқдир кишига зору муҳтож,
Вале дил тутганидир домани дил.

Қадам қўйганда хоки турбатимга
Бўл огоҳким, оёғинг босгани дил.

Агарчи сувратим Бедилдир, аммо
Қилур бошдин-оёқ ашким мани дил.

* * *

Заҳм ўлди яна чашми пуроб ўлди бизим дил,
Рангин қадаҳ ичра қон шароб ўлди бизим дил.

Гулбоғу чаман фаслида тош ўлса у кўнгил,
Дашт узра ғубор ўлса-да, об ўлди бизим дил.

Васл анжумани ичра ҳаё жом бўлибдир,
Об ўлса агар бодаи ноб ўлди бизим дил.

Не ҳосил, аё нола, бул оташ нафасингдан,
Қон бўл, сени деб бўйла кабоб ўлди бизим дил.

Бир чашма-ку тўфони хаёл ичра бу олам,
Бедил, на илож, эмди сароб ўлди бизим дил.

* * *

Паришон хотирим деб гам яралмиш,
Яна чашмим туфайли нам яралмиш.

Қилур мавж гавҳару оина жавҳар,
Ажаб, беорзу дил кам яралмиш.

Атарлар ғунча поймолини гул деб,
Не ҳол, шодлик аро мотам яралмиш.

Сабо тўзғитгудек бир кафт тупроқ
Қўшилгач қон ила, одам яралмиш.

Қошимга келса гар фармони таслим,
Эгилгум, қошим асли ҳам яралмиш.

Агар хешлик учун пайдо бу олам,
Менинг кўнглимга кўнглим ҳам яралмиш.

Дилинг дардига йўқдир чора, Бедил,
Бўлиб соҳибмуҳр Ҳотам яралмиш.

Фридрих Шиллер

ГЕРО ВА ЛЕАНДР

Билармисан, олис элда,
Мовий зумрад Дарданелда
Геллеспонт¹ мавж урадир.
Бунда харсанг қирғоқларда
Бир-биридан йироқларда
Икки қаср турадир.
Осиёни, Оврупони
Айирмиш сув икки ён.
Лекин севган икки ёрни
Айирмоққа не имкон!

Сулув Геро қалбида сир:
Купидонга бўлди асир,
Леандрга мубтало.
Қиз ердаги Геба² мисол,
Ошиқ йигит, қилки хаёл,
Тийри камон кўк аро.
Лекин улар ўртасига
Тушди ота ғазаби.
Поймол бўлди ишқ, ногаҳон
Аёз теккан гул каби.

¹ Геллеспонт — Дарданел бўғозининг қадимий латинча номи.

² Геба — Мангу ёшлик маъбудаси.

Мана, йигит фироғида
Қоялик Сест¹ қирғоғида
Ошуфтаю паришон
Ўлтирарди бечора қиз.
Боқар эди гамгин, ёлғиз,
Олис Абидос² томон.
Не иложким, кўприк йўқдир
Леандрга элтгувлик.
Вафосиз ул ўзи, сени —
Гов ҳам йўқдир оламда лек
Ишқ йўлин банд этгулик.
Леандрда ёлғиз дард — ишқ,
Офтоб — ўшал олов гардиш —
Мана, сувга ботадир.
Сўнгач унинг ёғдулари,
Ёри турган қирғоқ сари
Йигит қулоч отадир.
Сузиб борар, билмас қўрқув,
Маст шавқ ила нашъа-ла.
У томонда сочар ёғду
Қиз ушлаган машъала.

Чиқиб сувнинг оғушидан,
Қизнинг иссиқ оқ тўшидан
Олар йигит ҳарорат.
Туташади шунда икков
Туташгандек икки олов,
Лаззатга йўқ ниҳоят.
Тонготарнинг илк ёғдуси
Висол ипин узади
Уйғониб ишқ уйқусидан
Йигит ортга сузади.

Сест — Дарданел кўрфазидаги тоғ.
Абидос — Дарданел қирғоғидаги шаҳар.

Ўттиз карра қуёш ботди,
Ўттиз карра тонг уйғотди.
Айланиб чарх — даҳри дун...
Елдек ўтди бу ўттиз кун
Бамисоли илк висол тун —
Илоҳий тун, ойдин тун...
Қим тўлқинлар даҳшатига
Ўзни отса мардона,
Муҳаббатнинг лаззатига
Муносиб ул ягона.

Чархи фалак бундоқ тездир,
Авроранинг ўрни Веспер
Эгаллайди, воҳ, шитоб.
Барглар хазон бўлаётир,
Қиш нафаси келаётир.
Яқин ҳижрон — изтироб.
Қисқа бўла борса кундуз,
Узоқ бўла борса тун,
Улар шод, лек қиш келар-ку,
Балокашу қаттол, тунд.

Мана келди сентябрь ҳам,
Кун билан тун тенг бўлган дам
Қиз қояда ўлтирар.
Феб¹ оловли арғумоқда
Уфқларга йўл олмоқда
Дам олгали то саҳар.
Атроф сокин, еллар-да жим,
Сув жимирлар осуда.
Зангор осмон акс этади
Бу зангори кўзгуда.

Денгиздан кўз узмайин қиз
Ялинади чўкканча тиз,

¹ Ф е б — Аполлон. У қуёш тимсоли дейилади.

Зор ила дер: «Эй тангрим!
Билдинг диллар орзусини
Вафосиз ул ўзи сени —
Вафосиз деб айтса ким.
Меҳр йўқдир одамларда,
Отамда ҳам йўқ шафқат.
Биз бечора ошиқларга
Раҳмдилсан сен фақат.
Не кечарди сенсиз ҳолим,
Мени беншқ чархи золим
Қилар эди хору зор.
Аммо ўзинг бўлиб ҳамдам,
Кўприксиз ҳам, қайиқсиз ҳам
Мен томонга келар ёр.
Ваҳималик гирдобларинг,
Тўлқинларинг шиддаткор,
Лек сен мардлик олдида мард,
Ёр аҳлига ўзинг ёр.

Қадим замон сен ҳам ахир
Купидонга бўлдинг асир,
Тарк этиб ўз уйини,
Колхидага ҳамроҳи-ла
Сузганида мағрур Гелла,
Миниб тилло қўйини.
Муҳаббатнинг оловида
Ёндинг, тангрим, ўшанда.
Ул гўзални олиб кетдинг
Сув остига — гўшангга.

Унда маъбуд ва маъбуда
Яшайсизлар тинч, осуда.
Маиғу шараф сизларга.
Сиздан ишққа ҳеч офат йўқ.

Ошиқ дилга фалокат йўқ,
Бошафқатсиз бизларга.
Гелла! Гўзал эй маъбуда,
Узат бизга қўлингни.
Бергил менинг ёримга ҳам
Ушал равон йўлингни».

Тун чўкканда борлиқ аро
Юксак қоя узра Геро¹
Машъаласи порлайди.
Машъал йўлчи юлдуз бўлиб,
Тун ичра бир кундуз бўлиб,
Леандрни чорлайди.
Аммо денгиз қораяди,
Увлар офат шамоли.
Булут билан тўсилади
Юлдузларнинг жамоли.

Гумбурлайди ногоҳ само,
Қуйиб берар ёмғир бало
Ёйиб қаро қанотин.
Даҳшат билан гувлар бўрон,
Чақмоқ билан гоҳи бирон
Ёришади қаро тун.
Асов тўлқин кўкка сапчир,
Қутуриши девга хос.
Жаҳаннамнинг қаъри янглиф
Тубдан келар гулдирос.

Геро йиғлар: «Даҳшат! Даҳшат!
Кронион! Бўлди! Тўхтат!
Қайтар офат балони.
Мен чорладим, менда гуноҳ,
Завол топса мандан, э воҳ,

¹ Геро денгиз тангриси Посейдонга мурожаат қилмоқда.

Леандрнинг ёш жони.
Мана денгиз қушлари ҳам
Қуруқликка қочдилар.
Бандаргоҳлар кемаларга
Қучоғини очдилар.

Фақат менинг севар ёрим,
Ўз аҳдида устиворим
Сузар очиқ денгизда.
Йўлга солган уни вафо,
Бизни ўлим қилгай жудо,
Шундайин аҳд бор бизда.
Шафқат қилинг, о, тангрилар,
Бўлинг унга мададкор.
Ҳолдан тойиб балки кўкка
Қараётир у сўнг бор.

Эй, Понт! Бағринг гирдоб экан,
Сокинлигинг ниқоб экан,
Илондек тинч ётгансан.
Офатингни яшириб сен,
Севганимни шошириб сен,
Ўз домингга тортгансан!
Мана энди ҳар иккала
Соҳилдан ҳам йироқда
У муқаррар завол сари
Қулочини отмоқда».
Даҳшат йўқдир сира бундоғ!
Тўлқин келар бўлиб тоғ-тоғ,
Ўзни урар қирғоққа.
Бу жаҳаннам! Бу жаҳаннам!
Ҳатто улкан кемалар ҳам
Яқин келмас бу ёққа.
Машғалани қўймас шамол,
Энди сўнгги нажот йўқ.
Ким бу қаърга кирди, унга

Ҳеч умиди ҳаёт йўқ.
Геро яна ёлборар, дер:
Афродита¹, сен мадад бер
Денгиздаги ёримга.
У безавол келса агар,
Атаб қилай қурбонликлар
Сендек мададкоримга.
Барча маъбуд, маъбудалар
Қаршисида эгар бош,
Бу офатни қайтаринг деб
Илтижо-ла тўкар ёш:
«Гирдобларда бино бўлган,
Кўп жонларга даво бўлган
Левкотей, сувдан чиқ.
Ёримга ҳам бўлгин ҳамдам,
Ташла унинг устига ҳам
Қутлуғ мато — ёпинчиқ.
Чўкаётган бўлса, ундан
Қувват олсин севганим.
Халос бўлиб бу офатдан,
Чиқа қолсин севганим».
Тина бошлар аста бўрон,
Кўк тоқида урар жавлон
Эос арғумоқлари.
Яна денгиз гўё кўзгу,
Яна унда тонгги ёғду,
Заррин қўнғироқлари.
Тиниқ мавжлар суйиб, тараб,
Гўё дафн қилмоққа —
Саҳар чоғи ўлик танни
Олиб чиқар қирғоққа.

А ф р о д и т а — денгиз хубобидан (купигидан) пайдо бўлган илоҳа. Гўзаллик ва муҳаббат илоҳаси.

Воҳ, у ўша! Севар ёри
Ўз аҳдида вафодори
Жонсиз ётар соҳилда.
Қотиб қолди қиз мисли тош,
На тилда оҳ, на кўзда ёш,
Сўнгсиз бўшлиқ бор дилда.
Гоҳ осмонга, гоҳ денгизга
Сокингина қарайди.
Қонсиз юзи алланечук
Илоҳий нур тарайди.

«Мен англадим, дунё деган
Тошу тарозулик экан,
Қисматимга кўндим, бас.
Умрим битди — қилмам ўкинч,
Билдим — не бахт, недир севинч —
Ишққа бўлдим ҳамнафас.
О, Венера, энди ўзни
Топшираман қўлингга.
Қурбон қилар бўлдим энди
Еш жонимни йўлингга».

Қиз ўзини жарга отди,
Гўё денгиз ичра ботди
Оппоқ кўйлак кийган ой.
Тангри қилди ваҳ, иноят,
Икки дилга абадият
Даргоҳидан берди жой.
У одил, у шафқатпеша,
Тирикликка меҳрибон.
Мангуликнинг чашмасидан
Зилол тўкар жовидон.

И. В. Гёте

«ФАУСТ» ДАН ПАРЧАЛАР

БИРИНЧИ ҚИСМ

ТУН

Готик услубда ишланган шифти қуббалик уй. Фауст миктобга қўйилган очиқ китобга кўз тикиб курсида бедор ўлтиради.

Фауст

Илоҳиёт ила банд бўлдим,
Файласуфи хирадманд бўлдим.
Илми ҳуқуқ, илми табобат —
Барчасини ўргандим, фақат,
Фақат менга бир нарса аён:
Нодон эдим, нодонман ҳамон.
Бордир доктор, магистр отим,
Ўн йилдирки, кечар ҳаётим
Шогирдларни алдамоқ ила,
Гоҳ ўнгу гоҳ терс сабоқ ила.
Таҳсил кўрар улар бесавоб,
Шундан чекар виждоним азоб.
Мен-ку авло уламолардан,
Табиблардан, фузалолардан,
Булар ичра жин урмаган кам,—
Мендан-чи, дарс олур жинлар ҳам.
Қимлигимни биламан, аммо —
Ғурур ила санамам асло
Ўзни олам боғибони деб,
Аҳли одам чароғбони деб.

Топганим йўқ бойлик ва шуҳрат,
Тотганим йўқ ҳаётда лаззат.
Ит чидамас, бу қандай ҳаёт!
Мен жодудан изладим нажот.
Токи руҳлар келсин, чорласам,
Аён этсин асрорин олам.
Токи мен ғўр, жаҳолатга банд —
Санамайин ўзни донишманд.
Танҳоликда билайин, олам
Қай куч ила уйғун эрур, жам.
Қўнгил бермай нодон бидъатга,
Токи етай туб ҳақиқатга.
Ой, сен менга бедор ошино,
Тунлар қўниб дарчамга танҳо,
Мен хат узра чекканда заҳмат,
Ўзинг бўлдинг тонггача улфат.
Қани энди, эй, моҳи анвор,
Қўрсанг мени бунда сўнгни бор,
Улфат бўлсам сенга тоғларда.
Чулғаб тонгги мовий туманлар,
Фаришталар бирла филмонлар —
Уйнаб учган кўк ўтлоқларда
Шабнам кечиб чопсам, унутсам
Диққи нафас олимликни ҳам.
Танҳоликнинг дарди юракда,
Лекин ҳануз мен шу катакда.
Бунда ёлғиз нақшин дарчадур,
Тушмас ундан ҳатто парча нур.
Чангга ботган китоблар билан
Тўла бу уй шипга қадар то.
Бу кулбада чироқ дудидан
Ҳатто ёруғ кундуз ҳам қаро.
Бунда сонсиз сўнгах қалашган,
Оламинг шу — шу сенга маскан.
Айтгил, яна не учун пайдо
Юрагингда бўйла ҳаяжон?

Не асрорким, бу зиндом аро
Йиллар ўтиб бўлмадинг хазон?
Айтгил, нечун кечдинг тангри ёр —
Табиатнинг тирик жонидан?
Девор ичра ясадинг девор
Аждодларнинг устихонидан?
Қоч бу ердан, ўтказма дамни!
Кет ва ҳамроҳ этиб йўлингга
Сирлар тўла Нострадамнинг
Қитобини олгин қўлингга.
Шунда сенга юлдузли само
Аён қилур тириклик розин.
Кўнглинг бўлур доғдан мусаффо,
Тинглагайсан руҳлар овозин.
Аммо улар белгиси мавҳум,
Шарҳ этолмас қуруқ тафаккур.
Эй сиз, руҳлар, сизни чорлагум,
Жавоб беринг, кўргузинг зуҳур...

(Қитобни очади ва макрокосм белгисини кўради)

Менга бу сирли хат бахш этиб қудрат,
Қўзғар юрагимда шодон туйғулар.
Бу нечук синоат, бу нечук ҳикмат,
Қайта уйғонадур дилда орзулар.
Қай тангри яратмиш ушбу белгини,
Яратмиш мукамал, расо айламиш.
Кўнглим дардларига даво айламиш,
Ғуссалар тунидан қутқармиш мени.
Борлиқ кўз олдимда мисоли суврат,
Гўё менинг ўзим ҳолиқи қудрат,
Гўё илкимдадир жаҳоний миръот,
Гўё кафтимдадир бутун коинот.
Аён бўлмиш менга бу доно ҳикмат:
«Сенинг ёнингдадир руҳлар дунёси,
Эшиги қулф эмас, сен кўрсан фақат.
Сени чўмилтирса саҳар зиёси,
Кўз очсанг, бу дунё мана, марҳамат».

(Суратни диққат билан кўздан кечиради)

Бу тинимсиз коинот ичра
Ажаб, комил тартиб устивор.
Мулки борлиқ аро қай бурчда
Эҳтиётлик хазинаки бор —
Неча минглаб қанотли жондор
Навбат ила олтин чўмичда
Бир-бирига узатадур боз,
Гоҳи шўнғир, гоҳ қилур парвоз.
Не манзара! Мен учун бироқ
Жонсиз сурат — манзара фақат.
Сенинг қутлуғ оғушингдан, воҳ,
Яна четда қолдим, табиат!
Қандоқ мумкин сенга етишмоқ,
Баҳра олмоқ қучоқларингдан,
Сенинг зилол булоқларингдан
Тўйиб-тўйиб шимирмоқ шарбат.

*(Алам билан янги варақ очади ва ер руҳининг
белгисини кўради.)*

Менга марғуб ушбу аломат,
Замин руҳи ошнодир менга.
У туфайли шавқ ила фақат
Интиламан доим олдинга.
Бундай чоғда тайёр бўлурман
Ҳамма учун бахш этмоққа жон.
Қуним битган бўлса бенолон
Бош кўтариб мағрур ўлурман.
Бурқиб ётар оқ булут,
Ой бўлди ниҳон.
Чироқ ўчди, тутунга
Чулғанди хонам.
Силаб ўтди қизғиш нур
Аста пешонам,
Вужудимни титратиб
Солиб ҳаяжон,
У дунёнинг даҳшатин

Этиб намоён,
Шипдан бир нафас келди!
Эй, руҳи олам.
Шу ердасан, келақол,
Кел, кел, кел! Тезроқ!
Юрак ёнар! Борлигим
Сен билан ҳамдам.
Фикрим чувалди, таним
Чулғади титроқ.
Кел, келақол, майлига,
Кўрсаму ўлсам.

*(Китобни олиб сирли дуо айтади. Қизғини олов
ичидан руҳ пайдо бўлади.)*

Р у ҳ

Иўқладингми?

Ф а у с т

(Юз буриб)

Бедаво хилқат.

Р у ҳ

Дуо билан мени чорладинг,
Кўп ёлбординг, кел деб зорладинг.
Мана, келдим.

Хўш...

Ф а у с т

Қандай даҳшат!

Р у ҳ

Кел, кел, деди ўзи бетоқат,
Ўзи қилди кўрмоқни орзу.
Мен раҳм этиб ерга тушдим-у,
«Даҳшат» дейди соҳиб каромат
Қани журъат, эй олий одам!
Туйғуларинг оташи қани?
Ҳа, йўл бўлсин бизга етгани!
Ёки мандан тиларсан ёрдам?
Сенми ўша Фауст, мен билан
Мағрур туриб сўйлашолган зот!
Келдим,— нечун бир сўз демайсан,
Айт, ғуруринг бўлдими барбод?
Қўрқув ичра тўлғанурсан лол
Аянчли бир чувалчанг мисол.

Ф а у с т

Йўқ, руҳ! Қўрққанним йўқ! Сўзларинг абас,
Мен Фаустман — сендан зарра кам эмас.

Р у ҳ

Мен — ҳаётнинг уммонидаман,
Ҳаракатлар бўронидаман.
Оловга ҳам, сувга ҳам ёрман,
Ҳамма ерда ҳамма вақт борман:
Туғилиш, ўлиш
Нисбатида мен.
Доимо ўсиш
Хизматида мен.
Мен — дарёдурман,
Мавжман — силсила.
Мен — дастгоҳдурман —
Соҳир ип ила

Замон отли кашта тўрин ер узра ёйиб,
Либос тиккум илоҳият учун ажойиб.

Фауст

Эй сен, тирикликнинг бетинч даҳоси —
Менинг тимсолим!

Руҳ

Йўқ! Ақлинг зиёси
Қашф этган руҳ фақат сенга ошино.
Мен эмас асло!

(Йўқолади.)

Фауст

(Аламли.)

Сен эмасми?
Йўқса, кимдир, айт?
Наҳотки мен —
Тангрига монанд —
Оллоҳнинг тимсоли, шу гумроҳга ҳам
Тенг бўлолмасам?

(Эшик тақиллайди.)

Ана холос! Ғоят бемаҳал
ташриф!
Мен руҳ вислолига бўлганда мушриф,
Қайфимни тарқатур бадқовоқ, ғалча,
Саёз қироатхон бу муллабачча.

Тунги ёпинчиқ ва тақя кийган Вагнер чироқ кўтариб келади. Фауст нохушлик билан унга қайрилади.

Вагнер

Кечиринг, сиз юнон фожиасидан
Шеър ўқиганингиз йўқми мабодо?
Журъат қилиб кирдим, муддао — сиздан
Шеър ўқиш санъатин ўрганиш, усто!
Воиз олмоқ бўлса обрў чўққисин,
У актёрга шогирд бўлиб ўқисин.

Фауст

Агар воиз бўлса актёр ўзи ҳам,
Бундай зотлар, ахир, эмас бизда кам.

Вагнер

Биз туну кун уйда қилурмиз меҳнат,
Оламини кўрурмиз байрамда фақат.
Ахир қандай мумкин элни бошқармоқ,
Ибодат аҳлидан биз гоят йироқ.

Фауст

Чинакам иқтидор йўқ бўлган жойда
Пешона теридан қанчалик фойда?!
Ақлу заковатда бўлолса устун,
Воизу носихнинг имони бутун.
Қимки ўзи танбал ҳам зеҳни ўтмас,
Аён ҳақиқатдан бир қадам ўтмас.
Бўлмагач янгилик излашга тоқат,
Ўзгалар фикрини такрорлар фақат.

Бундайлар гоҳида топуралар обрў
Баъзи гофиллару гўдаклар аро.
Ва лекин бўлмаса фикр ва туйғу
Юракдан юракка йўл йўқдир асло.

Вагнер

Аммо катта гапдир овоз, усул ҳам,
Сезаман, тажрибам шу борада кам.

Фауст

Ҳалол обрӯ олиб ўрганинг ҳар вақт,
Маъни денг, берилманг ортиқ оҳангга.
Қуруқ сафсатаю ваъз эса фақат —
Жаранглаб тургувчи қалбаки танга.
Кўнгилда шавқ ўти ёнса чинакам,
Чиройли сўзларни ахтармас одам.
Гар маъни пуч бўлса, қофиялик сўз,
Оҳангдор жумлаю чиройли мақол
Кўнгилни ғаш қилур, бамисоли куз —
Хазон япроқларини учирган шамол.

Вагнер

Ва лекин умримиз қисқадир ғоят,
Билим йўли эса узундан-узоқ.
Қаминангиз ҳоли ҳалитдан чатоқ,
Қўрқаман, баттарроқ бўлгай оқибат.
Умрининг ярмини берар баъзилар
Етиб олмоқ учун булоқ бошига.
Лекин ярим йўлда кўпи чўзилар
Урилиб жонбозлик харсангтошига.

Фауст

Қоғоз боса билмас кўнгил ташнасин,
Тафаккур мифтоҳи китобда эмас.
Ҳаёт асрорига интилган ҳар кас
Ўз қалбидан топар сирлар чашмасин.

Вагнер

Бироқ бу оламда энг гўзал ва соз
Ўтмиш асрларга айламоқ парвоз.
Нақадар завқлидир ўрганиб билмоқ —
Қанчалар кетибмиз улардан йироқ.

Фауст

Сизнингча, улар ер, биз эса само.
Ўтмиш асрларга қўл урманг асло!
Ечолмаймиз сирли мозий муҳрини.
Мударрислар айтган замон руҳини
Уларнинг ўз руҳи, фикри деб анланг.
Бу — ўтмиш ҳақида эртакдир. Уни —
Ҳақиқий ўтмиш деб айтурлар, аттанг.
Баъзилар ўтмишни қилганда хаёл,
Бир ҳужра кўринур — тўла чувринди.
Баъзиларга эса ўтмиш бамисол
Қўғирчоқ ўйини бўлиб кўринди.
Эмишки, аждодлар бўлмишлар бир чоқ
Бозингар қўлида тирик ўйинчоқ.

Вагнер

Дунё-чи? Ҳаёт-чи? Одамзод ўсди
Билмоқ учун олам сирин мукамал.

Фауст

Билмоқ ўзи нима? Гап шунда, дўстим,
Бу жабҳада ҳали кўп нарса ишқал.
Олам сирдонига калит топганлар,
Қалб уйин очганлар бўлган хору зор.
Барчага аёнким, уларни минг бор
Гулханга ёққанлар, бутга қоққанлар.

Гап кўп, аммо етар. Дам олиш даркор.
Кеч бўлди. Бугунча баҳсимиз тамом.

Вагнер

Менга қолса, қани, тонггача бедор
Бу ажиб суҳбатни этардим давом.
Лекин эрта байрам, фурсат топиб шом —
Келарман. Бирмунча саволларим бор.
Мен кўп ўқийман, кўп биламан, аммо
Билгим келар тўлуғ ва беистисно.
(Чиқади.)

Фауст

(Ёлғиз.)

Ўтга, чўққа урар тентак ўзини,
Хазина қидирар солмоқ бўлиб чанг.
Дур излаб кўлмакка тикар кўзини,
Ўзида йўқ хурсанд — топса чувалчанг.
Бунда мен руҳ билан қилганда суҳбат,
Мени лол этганда соҳир сиймоси,
У тинчимни бузди. Лек сенга раҳмат,
Дўзахийлар ичра энг паст гадоси!
Ақлдан озардим ёлғиз, эҳтимол,
Агар эшигимни очмаган бўлсанг.
Руҳ қаршимда эди улкан девмисол,
Мен митти одамдай турардим гаранг.

Мен тангри монанди саналган бир зот
Ўзни илоҳий деб билибман чиндан.
Фурур кўр қилибди кўзимни, ҳайҳот,
Ҳаддимдан ошибман. Айб ўтди мендан.
Осмоний санадим ўзимни бебок,
Авлиёман дедим, дедим аналҳақ.
Ўйладим ўзни мен фариштадек пок,

Даҳолар сингари зўр, ҳукми мутлақ.
Шу ғурур туфайли мен тирик ўлдим,
Чақмоқдай бир сўз-ла чилпарчин бўлдим.
Шармисор этмакка ҳаққинг бор мени,
Рух! Келишга мажбур этдим-у сени,
Тутиб туролмадим ва лекин бир дам.
Даҳшатли куч эди елкамдан шитоб,
Дилимни ўртади сўнгсиз изтироб.
Тубанликка отдинг мени бекарам,—
Тубанликким, шу ер — шу хонан ғам.
Энди нима бўлди орзу, ширин хоб,
Эзгу ҳаслларим айлайми ҳамдам?
Рост, ҳаёт заҳмати қийнамас бизни,—
Ўзимиз тўсамиз ўз йўлимизни.
Қорин деб ўтурмиз фоний дунёдан,
Юрак ташналиги бизга бегона.
Юксак мақсадларни кўзлаган одам
Бизларда саналур далли девона.
Энг гўзал, мусаффо, сирли туйғулар
Ҳаёт гирдобиди янчилар, ўлар.
Гоҳ илҳом забт этса кўнгиллар кунжини,
Учурмиз чулғаниб мовий туманга.
Лекин елкамизга осилган хуржун
Дарҳол олиб тушар бизни тубанга.
Сафсата виждонга пўшида бўлар,
Ўзимиз танбалмиз, бўшангмиз, хароб.
Шафқат, номус деймиз, аслида булар
Ожизлик юзига тортилган ниқоб.
Турфа хил сабабу узр ягона
Кўнгилни алдамоқ учун баҳона.
Бола-чақа деймиз, уй-жой ва хотин...
Гоҳ ўтдан қўрқамиз, гоҳида сувдан.
Йўқ, булар ожизлик солган қўрқувдан,
Зоҳир ҳадик эса, тубанлик ботин.
Менми худованд? Йўқ, кимлигим аён,
Мен коннот аро кўр бир чувалчанг —

Маҳкумман судралмоқ ва ютмоққа чанг
Оёқлар остида бўлмоққа қурбон.
Ҳа, умрим кечмоқда босиб чанг, мағор,
Чор атрофим китоб, ўзим тутқунда.
Эски-туски тўла сандиқлар бунда,
Барчаси ғубордир, барчаси ғубор.
Топурманми бунда нима изласам?
Ҳай, минглаб китобдан топдим бир маъно:
Доимо азобда яшаган одам,
Бахт эса ҳамниша бўлган истисно.
Эй сен, бош сўнгаги, тиржайиб ҳамон
Мени масхаралаб турибсанми, айт?
Е сенинг эганг ҳам мендек бир замон
Шодлик, бахт қидириб топганми кулфат?
Эй сиз, бағри чизиқ, турфа шишалар —
Кимё ашёлари, кулмоқдасиз жим.
Мен сизни калит деб билдим муқаррар,
Лек табиат қулфин оча билмадим.
Табиат ўз сирин ганжина тахлит
Тилсим қопқаси-ла айламиш ниҳон.
Очиб бера олмас ҳеч қандай калит,
Бузиб кира олмас ҳеч бир палахмон.
Эй, мен қўл урмаган синиқ сополлар,
Кимё соҳиби қолдирган бисот,
Эй, сиз, қай замонлар, қайси бир хаттот
Кўчирган қоғозлар — не хасби ҳоллар,
Шунча йил сизларга қилгунча тоқат,
Бўлмасмиди бир йўл айласам барбод?
Мерос сақламоққа лойиқдир фақат
Ўзи ҳам бир мерос қолдиргувчи зот!
Матоҳ йиғар фақат бечора хасис,
Ҳар янги лаҳзанинг меваси лазиз.
Ажабо, не учун бу сирли шиша
Оҳанрабо янглиғ тортар кўзимни?
Мен нигоҳ ташласам унга ҳамниша
Ойдин ўрмон аро сездим ўзимни.

Сени олқишлайман, эй қутлуғ шарбат.
Қўнглим топинади сен томон фақат,
Инсон яратолган энг буюк неъмат!
Сенда мангуликнинг ширин уйқуси,
Сендадир ўлимнинг энг зўр оғуси.
Кел, ижодкорингга бер букун нажот!
Сенга боқар бўлсам — дардим тағофил,
Сени қўлга олсам — таскин топар дил.
Тинадур исёнкор юрак қутқуси,
Мени оғушига чорлар йироқлар,
Чорлар янги кунлар, янги қирғоқлар,
Чексиз уммонларнинг нурли кўзгуси.
Ана, учиб келди ўтли арғумоқ,
Унинг қанотида учмоқ истайман.
Белгисиз бу олам, сирли бу равоқ
Бағрига отилмоқ, қучмоқ истайман.
Э воҳ, наҳотки мен — хасдек тубан зот
Тангри даргоҳига восил бўлолсам!
Ҳа, ер қуёшидан юз бур, эй одам,
Бир йўл ҳаётингни эта қўй барбод!
Одамзод ақлига даҳшат солгувчи
Ушал дарбозани қилгину яксон,
Тангрилар олдида инсоннинг кучи
Зарра кам эмасдир, этгил намоён.
Майли, гирдибоду даҳшат остона
Ривояти ила солароқ қўрқув
Хаёлот яратган турфа афсона
Тамуғ алангасин ёқса ҳам мангу,
Ушал остонадан дадил қўй қадам,
Майли, ҳатто сени қучса ҳам адам.
Кел, эй аждодлардан қолган майкоса,
Қўҳна ғилофингни тарк айлаю чиқ.
Сени унутгандим. Бир замон роса
Боболар базмида жилвагар, ёниқ —
Олмос қирраларинг кўргузиб, қадаҳ,
Неча мажлисларни қилдинг муфаррах.

Сени қўлга олиб айтдилар алёр,
Ҳамду сано ўқиб базм аҳли сенга,
Оппоқ симирдилар такрор ва такрор.
Ушал шод кунларни эслатдинг менга.
Ва лекин мен алёр айтолмам энди,
Чунки лаб очмоққа бўлмагай фурсат.
Неча йил қуюлди, қорайди, тинди
Мен ўзим яратган бу сирли шарбат.
Уни сипқорурман мен ўзим буқун
Келажак қуёшли янги тонг учун.
(Қадаҳни кўтаради.)

Шу пайт янграган хор овозини эшитиб сергакланади...

УРМОНДАГИ ҒОР

Фауст

(Елғиз.)

Эй сен, илоҳий руҳ, неки тиласам,
Барча тилагимни айладинг бажо.
Сен олов ичида кўриндинг менга,
Табиат кўркини қилдинг армуғон.
Менга бердинг сўнгсиз шавқ туйғусини.
Энди мен эмасман олам кўркига
Ҳайрат нигоҳини тиккан бир меҳмон.
Унинг замрини очиб қарайман
Дўстнинг юрагига боққандек гўё.
Неки жонли бўлса бу олам аро,
Сен бир-бир ўтказдинг кўзим олдидан
Ҳам ўргатдинг менга улар барини —
Барча жонивору қуш, ўт-ўланни
Оға — биродар деб билиш фунунин.
Ўрмонни қучганда даҳшатли бўрон
Ерга қулар экан асрий қарағай,
Ўзга дарахтларни қилганда поймол,

Акс садо берганда унга уфқлар —
 Ўрмондаги ғорга етаклаб мени,
 Бунда танҳоликда ўлтириб сокин,
 Уқитдинг ўзимга қалбим китобин,
 Мени ошно қилдинг ажиб сирларга.
 Мен ойга қарайман ва шабнам инган
 Япроққа, қояга солурман нигоҳ,
 Аста сузаётган булут сояси
 Ўтмиш шарпаларин эслатур менга.
 Қарайман ва менга юксак камолот
 Насиб бўлмаганин сезаман шунда.
 Мени тангриларга тенг қилгувчи куч —
 Юксак хаёлларга айлаб ҳамнафас,
 Яна ҳамроҳ бердинг тубан ва шаккок,
 Усиз ҳаётим йўқ, гарчи у сенинг
 Менга бағишлаган барча неъматинг —
 Қилган бўлса ҳамки тупроқ билан тенг.
 У менга кўрсатди гўзаллик сеҳрин,
 Еқди юрагимга сирли аланга.
 Совутмоқ бўламан ўзимни, аммо
 Яна ўртар мени сўнгсиз аҳтирос.

(Мефистофель келади.)

Мефистофель

Эҳ, дарвеш! Жонингга тегмади, наҳот,
 Кимсасиз ўрмонда ўй сурмоқ танҳо!
 Бу қандай кўргилик, бу нима ҳаёт,
 Уйлаб топмадингни ўзга бир савдо?

Фауст

Топсанг бўлар эди сен ҳам бирор иш
 Айғоқчилик қилиб юришдан бўлак.

Мефистофель

Ҳазиллашдим. Ҳадеб арра тортишиш,
Узинг ҳам ўйлаб кўр, нимага керак?
Бадфеъл, одамови экансан жуда,
Сенга дучор қилди не учун тақдир?
Эрта-кеч сен учун қайғурсам, ахир,
Нимаки истасанг, олам бурчида
Бўлса ҳамки, сенга қилсам муҳайё —
Яна айбдорман, бошимда бало.

Фауст

Таажжуб, айтмоғим керакми раҳмат
Эртаю кеч хира бўлганинг учун?

Мефистофель

Эй инсон, сўрашга қилурман журъат,
Мен бўлмасам қандай яшардинг букун?
Ким сени танҳолик уқубатидан
Диққинафасликдан қутқарди мудом?
Мен бўлмасам жисминг, эй доно одам,
Замин сафҳасидан ўчарди тамом.
Бу тоғ ўрмонига келдинг не сабаб?
Ғамларинг ёзмоқчи бўлдингми танҳо —
Елғиз хониш қилган бақага ўхшаб,
Вайронага қўнган бойқушдек гўё?
Бир карра ишондим, кўксингда ҳамон
Уша яккаш олим яшар бегумон.

Фауст

Қани билсанг эди, мен бу маснаддан
Топурман қанчалар қувонч ва ёғду.

Билганингда эди, сўзсиз, ҳасаддан
Ушал қувончимга солардинг оғу.

М е ф и с т о ф е л ь

Мана бу ҳақиқий самовий лаззат!
Тун бўйи ўй сурмоқ тоғли ўрмонда!
Илоҳий ҳисларни асрамоқ жонда
Ва танҳо изламоқ роҳи ҳидоят.
Олам яратилган қутлуғ олти кун —
Ҳикматин жам этмоқ кўнгилда бутун.
Бу ёруғ дунёда бўлса не дониш,
Неки асрор бўлса, барини олиш —
Сўнг тафаккур элтган ўша юксакдан
Алланарса қадар йнқилмоқ тубан.
(Хунук қилиқ қилади.)
У ҳақда нимадир айтардим, фақат
Тилга олмоқ учун йўл қўймас уят.

Ф а у с т

Нақадар разолат!

М е ф и с т о ф е л ь

Разолат? Ажаб!
Нечун кўзларингда бунчалар ғазаб?
Номусдан қизардинг, вужудинг — қаҳр.
Оғзимдан чиқмаёқ ҳақиқат сўзи.
Тириклик ичра бу бор гап-ку, ахир,
Ахир, усиз йўқ-ку номуснинг ўзи.
Майли, алдамоқни қўймагин сира,
Мунофиқ юзингга тута бер ниқоб.
Аммо билиб қўйгин, тор кулба ичра
Гретхен сен учун чекмоқда азоб.
У ёлғиз, у сени ўйлайди фақат,

Висол иштиёқи эзмоқда уни.
Емак-ичмагида йўқдир ҳаловат,
Тамом унутган у ором, уйқуни.
Унинг муҳаббати тошқин беқирғоқ,
Унинг муҳаббати билмас интиҳо.
Сен эса шўрликни унутдинг, қочқоқ,
Изтироб ичида қолдирдинг танҳо.
Тинч ўрмон қўйнида юлдузлар билан
Суҳбат қуриб бунда ётгандан кўра,
Хабар ол ўртанган қизнинг ҳолидан,
Сен деб хароб бўлган кўнглини сўра.
У шўрлик дарчадан термулиб букун
Қарвон булутлардан сўрмоқда нажот.
Қўшиқ айтмоқда у оҳиста, маҳзун:
«Э, воҳ, қани энди қуш бўлсам озод».
Гоҳ кулади шўрлик, гоҳ чимирақ қош,
Гоҳ маъсум хаёлин чулғайди туман.
Ва лекин ҳамиша кўзларида ёш,
Ва лекин ҳамиша кўнглида армон.

Ф а у с т

Илонсан! Илонсан!

М е ф и с т о ф е л ь

(Узича.)

Ўт солдим жонга,
Отган ўқим бориб тегди нишонга.

Ф а у с т

Бас қил васвасангни, эй руҳиллаъна,
У ҳақда бир оғиз сўз қота кўрма.
Базўр ором топган бўронни яна
Дардкаш юрагимда уйғота кўрма.

Мефистофель

Аммо қиз кўнглида қўрқув, ҳаяжон,
Мени унутди деб қилмоқда гумон.

Фауст

Йўқ, қайда бўлмай, у менга ҳамнафас,
Қўзим олдида у, у деб тепар қалб.
Мен, ҳатто, санамга қилурман ҳавас —
Ул санамга ёрим босганида лаб.

Мефистофель

Гуллар оғушида ётган жуфт танга,
Қарамоқ нақадар завқ берур манга.

Фауст

Йўқол, эй қўшмачи!

Мефистофель

Майли, сўка бер,
Мен эса эштитиб куламан, холос.
Тангри яратдию аёл билан эр —
Бир-бирига мойил берди эҳтирос.
Етар, қувла мунгли хаёлларни бас,
Ўзни йўқотма сен гўдак мисоли.
Ахир, сени жаллод ёки дор эмас,
Кутаётир гўзал ёрнинг висоли.

Фауст

Оҳ, дилбар оғуши мен учун жаннат,
Барча лаззатларнинг етук камоли.

Аmmo ёр бағрида топганда роҳат
Кўз олдимдан кетмас қизнинг заволи.
Мен ким? Бир беватан, ғамли сояман,
Девона кўнглимда ором йўқ зарра.
Мен гўё кўз етмас юксак қоядан
Ўзни тубсиз жарга отган шаршара.
Ёнимда эса ул — сокин кулбада
Осуда тириклик кўргувчи бир жон.
Ўша ниҳол қомат, ўша гул бадан —
Торгина кулбаси унга кенг жаҳон.
Мен-чи, ёвуз тошқин, менга гўё кам
Юксак қояларни отганим пастга,
Улкан харсанглару зарангларни ҳам
Беаёв қорганим қумга ва хасга.
Мен яна ул маъсум жон бир гўдакнинг
Сокин ҳаётига солурман чангал.
Айтганинг бўлсин сен ёвуз малакнинг,
Бошла мени қизнинг ёнига жадал.
Диёнат ҳислари чекинсин бир дам,
Адолат, шафқатга кўр бўлсин кўзим.
Мен уни қучганча баланд чўққидан
Тубсиз жар қўйнига отгайман ўзим.

М е ф и с т о ф е л ь

Яна ғазаб, яна мислсиз туғён!
Бор унинг ёнига, овутгин тезроқ.
Берк кўчага кириб қолса гар аҳмоқ —
Олам тугади деб қилади гумон.
Ахир сен ҳамиша мард эдинг, ботир,
Олға юр, чекинма, хаёл сур камроқ.
Дадил бўл, нимадан қўрқасан, ахир —
Шайтоннинг ўзи-ку ёнингда ҳамроқ.

ҲИБСХОНА

Фауст қўлида бир бойлам калит билан эшик олдида турибди.

Фауст

Вужудим аламдан ёнаётир, воҳ,
Сўнгсиз уқубатдан юрагим пора.
Мана шу хонада маъсум, бегуноҳ —
Банди бўлиб ётар битта бечора,
Нега жим турибсан, титрайсан нечун?
Қўзига боқишдан қўрқасанми ё?
Тез бўл! Иккиланма! Ўтса агар тун,
Унинг ҳаётига етгай интихо.

(Қулфга қўл узатади.)

Ичкаридан овоз

Мени ғар онам
Бўш қўйган эди,
Одамхўр отам
Гўштимни еди.
Танимни опам
Тупроққа берди.
Келганда кўклам
Топарман ҳаёт.
Учарман мен ҳам
Чиқариб қанот.

Фауст

(Эшикни очиб.)

Бечора сезмади бунда юрганам.

Кишан садосини тинглаб турганим.

(Ичкари киради.)

М а р г а р и т а

(Похол орасига яшириниб.)

Мени ўлдиргани келишди, ана!

Ф а у с т

(Секин.)

Жим бўл, сени олиб кетгани келдим.

М а р г а р и т а

(Оёғига йиқилиб.)

Эй қотил, озгина сабр қил яна!

Ф а у с т

Йиғлама, соқчини уйғотасан, жим.

(Кишанларни синдирмоққа уринади.)

М а р г а р и т а

(Тиз чўкиб.)

Қатл этмоққа мен бечорани
Ҳуқуқ берди ким сенга, бедод!
Қўй, тонггача ўлдирма мени,
Кўриб қолай тонг юзин, жаллод!
Ҳали вақт бор, ярим тун ҳозир,
Ҳукм тонгда этилгай ижро.

(Урнидан туради.)

Жуда ёшман, ёшман-ку, ахир,
Бўлмоқдаман бемаҳал адо.
Гўзал эдим ғоят бир замон,
Хусним мени ўлдирди аён.
Ёр ёнимда эди у чоқда,
Ҳозир эса йироқ-йироқда.
Мен гул каби сўлиб фироқда
Бўлурман ҳазон.
Қаттиқ қисма мени, шафқат қил,
Қилганмидим ёмонлик сенга?
Сени энди кўряпман, қотил,
Нажот бер менга.

Ф а у с т

Қандай чидай мен бу аламга?

М а р г а р и т а

Майли, жаллод, майлига, ўлдир,
Қатлим яқин, тақдирим шулдир.
Сут берайин фақат боламга.
Ёлғизимни қучоқлаб бу тун
Йиғлаб чиқдим у билан бутун.
Уни мендан тортиб олдилар,
Мени шундай дардга солдилар.
Энди эса қилишар тухмат,
Мен ўзимни қотил ўйлашар,
Мен ҳақимда қўшиқ куйлашар,
Бу қандай офат!

Ф а у с т

(Унинг қошида тиз чўкиб.)

Мен бундаман, менга қулоқ ос,
Келдим сени қилгали халос.

М а р г а р и т а

(Унинг ёнида тиз чўкиб.)

Кел чўкайлик тиз
Икков ёнма-ён.
Қўл чўзайлик тез
Тангримиз томон.
Ёришмоқда-ку
Зиндоннинг таши:
Сочмоқда ёғду
Дўзах оташи:
Ана, туради
У ерда иблис,
Қаҳ-қаҳ уради,
Дилда қўрқинч ҳис.

Ф а у с т

(Қаттиқ.)

Гретхен! Гретхен!

М а р г а р и т а

Ёрининг овози!

У мени чақирди — мен энди озод!
(Сакраб туради. Кишанлар тўкилади.)
Яқин эрк қушининг бахтли парвози,
Тугар истибдод!
Югурмоғим керак мен унга пешвоз,
Оҳ, қучмоғим керак бўйнидан маҳкам.
У «Гретхен» деди, таниш бу овоз
Барча дардларимга бўлгувчи малҳам.
У эшик олдида. Сезмоқда кўнгил

Бу ваҳший зулмату гам-кадар аро,
Даҳшатли дўзахий хандалар аро
Унинг тингладим мен — чорлаётир ул.

Ф а у с т

Шу ердаман!

М а р г а р и т а

Ана шу ерда ёрим!
Яна бир бор этгил сўзингни такрор.
Унут бўлди барча чеккан озорим,
Қолмади бир зарра кўнгилда ғубор.
Энди мен ўлмасман! Сен қилдинг халос!
Эртаю кеч сени ўйладим, холос.
Кўз олдимда кўча, ул оқшом чоғи —
Шунда илк бор гапга тутгандинг мени.
Кўз олдимда яна Мартанинг боғи —
Шунда биринчи бор кутгандим сени.

Ф а у с т

(Шошиб.)

Кетайлик, юр тезроқ!

М а р г а р и т а

Шошма, жонгинам,
Соғиндим, юзингга тўяйин бир дам.
(Қучоқлайди.)

Ф а у с т

Тез бўл, тез!
Атрофда йўқ ҳозир инсон зоти ҳеч.

Чиқиб жўнамасак агарда бу кез,
Кейин бўлар кеч.

М а р г а р и т а

Кўп бўлганинг йўқ-ку мендан йироқда,
Кўнглинг совудими ёки фироқда?
Упишни эсингдан чиқардинг наҳот?
Айт, нега бунчалар муздексан, ҳайҳот,
Не учун сен билан таним титроқда?
Куни кеча ахир қандоқ қучардинг,
Қучиб осмонларга олиб учардинг!
Кўзларингда эди жаннат яширин,
Бўсанг тотли эди, сўзларинг ширин.
Нега энди бунча совуқ нигоҳинг,
Уп мени, ёлборар сенга нигоринг.
Уп, нега қулоғинг эшитмас сўзим?
Кел, ўпай ўзим.

(Қучади.)

Бу не ҳол? Шулмиди умидим сендан?
Аввалги ҳарорат, ёнишлар қани?
Сен меники эдинг, йўқотдим сани?
Оҳ, ким ўғирлади, ким сени мендан?

(Ундан юз ўгиради.)

Ф а у с т

Жонгинам, юр энди, кетайлик тезроқ,
Юрагимда ёнган муҳаббат ҳаққи,
Мени олиб келган садоқат ҳаққи,
Кетайлик, кетмасак бўлмас ҳозироқ.

М а р г а р и т а

(Унга ўғирилиб.)

Наҳотки бу сенсан? Ишонмас кўзим.

Ф а у с т

Менман.

М а р г а р и т а

Қутқаргани келдингми ўзинг?
Келдингми қилгани кишандан озод?
Олурмисан яна бағрингга, жоним!
Мендан қўрқмайсанми? Мен аслида ким —
Билмасанг наҳот?

Ф а у с т

Тонг отмоқда, тез бўл, ўтказма дамни.

М а р г а р и т а

Мен ўлдириб қўйдим онамни,
Сувга отдим туққан боламни.
У фарзандинг эди сенинг ҳам,
У келтирди толе эмас, ғам.
Сен келдингми? Туш эмасми бу?
Таниёлмай турибман сани.
Кўзим олди доим қоронғу,
Бер-чи менга қўлингни қани.
Не кўргилик? Қўлларингда қон.
Артиб ол дарҳол.
Кўз тушмасин унга ҳеч қачон!

Қиличнингги филофигга сол,
Тез яширақол.

Ф а у с т

Утган ишга энди салавот,
Тез қочмасак топмасмиз нажот.

М а р г а р и т а

Сен ҳаммамиз учун ҳам
Яшашнинг керак.
Қабрларга, жонгинам,
Эк гулу чечак.
Учта чуқур кавлагин
Мозорда бу кун:
Онам ва акам учун,
Ҳамда мен учун.
Қабримни наридан ўй
Улардан озроқ.
Қизимни бағримга қўй,
Бўлмасин йироқ.
Уни қучиб жимгина
Уйқуга кетай,
Энди сени бу сийна
Қучолмас, нетай.
Гарчи ҳамон ўшасан
Севгим, бироқ сен —
Бегонага ўхшайсан,
Мендан йироқсен.

Ф а у с т

Мен билан юр, агар севгинг бўлса чин.

Маргарита

Озодликками?

Фауст

Ҳа, чиқ бу эиндондин.

Маргарита

Мени кутар бўлса у ерда ўлим,
Олиб борса мени мазорга йўлим —
Маيلي, чиқай унга мен пейввоз, аммо
Ўтмам ундан нари бир қадам ҳатто.
Кетяпсанми, Генрих, жонгинам?
О, қани энди
Биргалашиб сен билан мен ҳам
Кетолсам эди.

Фауст

Эшик очик! Фақат сен истасанг бас!

Маргарита

Менга ҳеч озодлик имкони бўлмас,
Гарчи чиқолсам-да, бу ердан қочиб,
Қайда юролардим юзимни очиб?
Элдан юзим шувут, виждоним нопок,
Яшамоқ не керак доим аламнок?
Не керак одамлар кўзидан пинҳон,
Ўзгалар юртида бўлмоқ саргардон?
Унда айғоқчилар кутишар мени,
Бир куни барибир туттишар мени.

Ф а у с т

Унда қолажакман ёнингда мен ҳам.

М а р г а р и т а

Йўқ, йўқ, жонгинам,
Бу ердан тез бор,
Қизингни қутқор!
Бора қол, тез бўл,
Чакалак ёққа.
Сени элтар йўл
Тўғри булоққа.
Кўприкдан ўтиб,
Бурял ўнг қўлга.
Тезгина етиб —
Оласан кўлга.
Боланг тирик, топ,
Йиғлар чақалоқ.
Қутқар уни, чоп,
Чопақол тезроқ.

Ф а у с т

Эсингни йиғ! Фурсат ғанимат!
Озодликнинг йўли олисмас,
Қўйсанг етар бир қадам фақат.

М а р г а р и т а

Тепаликдан ўтиб олсак бас,
Тош устида ўлтирар онам.
Титрамоқда муз бўлиб танам.
Йўл бўйида ёлғиз бу нафас
Тош устида ўлтирар онам.
У бошини тебратар аста,

Бемажол, хаста.
Кўз очмоққа йўқдир мадори —
Уни қаттиқ ухлатмиш дори,
Бизнинг ширин айшимиз учун.
Қандай шавқли эди ўша тун,
Қандай лаззат топганди жонлар!
Оҳ, қанисиз ўша хуш онлар.

Ф а у с т

Яхши гапга кўнмас бўлсанг, нетарман,
Сени зўрлик билан олиб кетарман.

М а р г а р и т а

Йўқ, йўқ, куч ишлатма, кўнмасман асло,
Қўлларимни қаттиқ тутма бунча ҳам.
Шундоқ ҳам гапингга кўндим доимо.

Ф а у с т

Тонг отар, оппоқ тонг, қара, жонгинам,

М а р г а р и т а

Тонг отар, янги кун. Сўнгни кун менга.
Керак эди бу кун тўйим бўлмоғи.
Мен билан бўлганинг айтма ҳеч кимга,
Сира лозим эмас элнинг билмоғи.
Бошимга бу кулфат тушди ноғиҳон,
Бевақт гулларимни қилдилар хазон.
Насиб бўлмас энди бирга рақс этмоқ,
Кўришмоғимиз бор олдинда бироқ.
Халойиқ юради қатлгоҳ томон,
Қаттакон майдонга сиғмас оломон.
Мен учун чалинар сўнгни қўнғироқ.

Жаллод бошим узра синдирар таёқ.
Чўкаман, тегади бошим кундага,
Даҳшат ичра боқар йиғилган одам
Мендек маҳкум бўлган осий бандага.
Кўзларида қўрқув, гўё хаёлда
Уларнинг бөшига тушмоқда болта.

Фауст

Улсам бўлмасмиди бу кунни кўрмай.

Мефистофель

(Эшикда пайдо бўлиб.)

Тез кетдик, ўласиз йўқса икковлон,
Бекорга оҳу воҳ қилиб ўлтирмай,
Чиқиш керак. Ана, кунчиқар томон
Қизармоқда. Тингланг отлар кишноғин,
Улар сезаётир тонготар чоғин.

Маргарита

Ногоҳ ер остидан пайдо бўлган ким?
Бу ўша, танидим, нақадар даҳшат.
Ҳа, у келган албат олгани жоним,
Бу муқаддас жойда турмасин, жўнат.

Фауст

Яшамоғинг керак, кетайлик, жоним!

Маргарита

Сенинг ҳукмингдаман, танграм, хоқоним.

Мефистофель

(Фаустга)

Юр, кетдик! Бўлмаса ташлаб кетаман!

Маргарита

Қутқар, тапгрим, сенга нола этаман.
Малаклар, теграмда қиллингиз парвоз,
Менга қалқон бўлинг ва айланг халос.
Сендан қўрқаяпман. Генрих.

Мефистофель

У мангу.
Қийноқларга маҳкум.

Осмондан нидо

Халос бўлди у.

Мефистофель

Тез бўл, кетдик!

(Фауст билан йўқолади.)

Маргарита

(Қоронғилик ичидан.)

Генрих! Генрих!

ИККИНЧИ ҚИСМ

БИРИНЧИ ФАСЛ

САРОЙ БОҒИ

Қуёв чиқаётган пайт. Император сарой аъёнлари орасида. Унинг қаршисида Фауст ва Мефистофель тиз чўккан. Улар бедабдаба, сипо кийинишган.

Фауст

Ҳазил ёнғин учун, подшоҳим, узр.

Император

(Уларни туришига ишора қилиб.)

Тезроқ бўлиб турсин бу ҳазил-ҳузул.
Мен олов ичида бўлдим пайдо,
Ўзимни Плутон ҳис қилдим гўё.
Қоялар ичидан чиқиб аланга,
Туташи хиёбон, боғу чаманга.
Чуқур чоҳ тубидан чиқдию олов
Равотнинг томига чирмашди дарров.
Улкан қуббаларда жам бўлиб ногоҳ,
Гоҳ кўздан йўқолиб, пайдо бўлиб гоҳ,
Ажиб манзаралар кўрсатди ёнғин.
Ўз кўзларим билан кўрдим мен тагин:
Оловлар ичидан ўтиб мен томон
Келарди бўлгали тобе аламон.
Ёнаётган мраммар устунлар аро
Бундай ниқоб базми бўлмаган асло.
Мен кеча бир ажиб дунёни кездим,
Ўзини самандарлар подшоҳи сездим.

Мефистофель

Сен уларнинг шоҳи бўлдинг, чин сўзинг,
Ҳа, барча унсурлар подшоси ўзинг.
Олов ҳайиқади сендан, билинди,
Денгизлар бағрига кўкрак ур энди.
Ўзингни энг ваҳший тўлқинларга от,
Сув девори аро кўрарсан работ.
Оёғинг остида марварид, инжу,
Бошинг узра тўлқин. Пастдан боқсанг, у —
Кўринур бамисли лаълиранг пештоқ.
Сен соҳиб бу рангни сарой ичра тоқ
Қаерда турма ё юрмагин қаён —
Доимо энг марказ бўлур сенга жой.
Бу шундай салтанат, бу шундай макон:
Сенинг билан бирга юради сарой!
Тирик, ҳаракатда жонли бу девор.
Атрофингда эса турфа хил жондор
Уймалашиб юрар, ўйнашар, аммо
Сенга яқинлашиб келолмас асло.
Ана, наҳанг сенга оғзин очади,
Аммо деворларга тегиб қочади.
Денгиз аждарлари туришар келиб,
Сен эса уларга қарайсан кулиб.
Сен рақслар базмини кўрурсан ҳар кеч,
Аммо бундай базм кўрмагансан ҳеч.
Ёнингга келади нерендалар,
Меҳмон бўлар сирли қасрингда улар.
Сув ости саройи ҳақида хабар
Етар Фетиданинг қулоғига ҳам.
Сени Пелей каби қилади ҳамдам,
У билан қилурсан Олимпга сафар.

И м п е р а т о р

Самовий қасрлар ўзингга, ошнам,

Гўдаклар иштилар унга доимо.

Мефистофель

Замин сенкидир, шубҳа йўқ асло!

Император

Не бахтки, сен бўлдинг саройда пайдо,
Сени юбордимми ё «Алиф лайло»!
Истагим, ҳамиша шу маъвода бўл,
Топқирликда мисли Шаҳризода бўл.
Кўргизурман сенга катта марҳамат,
Доим ҳозир тургин хизматга фақат.
Кун бўйи можаро, ташвиш мен билан,
Кечқурун овунай андак сен билан.

Сарой хизматчиси

(Шошиб киради.)

Уйлаган эмасман мен бирор сафар —
Олиб келурман деб бундоқ хушхабар.
Подшоҳим, бу бир туш, хаёл, бу айём —
Барча қарзларимиз тўланди тамом.
Қутулдик! Қандай бахт! Нақадар шодман!
Судхўрлар жабридан энди озодман.
Дўзах азобидан халосман бу дам,
Бундай шодлик бўлмас жаннатларда ҳам.

Саркарда

(Шундай шошиб.)

Ландскнехтлар ҳақин тўладик бизлар,
Аскар энди бизга содиқ умрбод.

Майхона соҳиби ўзида йўқ шод,
Яйрашар солдатлар, яйрашар қизлар.

И м п е р а т о р

Эркин нафас олар барча, ажабо!
Юздан ажинлар ҳам кетмиш мутлақо.
Барча — дадилқадам, хушнуд боқиши.

Х а з и н а д о р

(Тўсатдан пайдо бўлиб.)

Мўъжиза сабаби — бу икки киши.

Ф а у с т

Ҳисобот — соҳиби девоннинг иши.

Д а в л а т к о т и б и

(Аста яқин келиб.)

Қариган чоғимда бахт кулди менга.
Илк бор шод ҳисобот берурман сенга.
Мана шу бир варақ қоғоз — умрбод.
Барча мушкулларни айлади кушод.

(Уқийди.)

«Барчага маълуми ошкоро бўлсин,
Шу қоғоз баҳоси минг тилло бўлсин.
Салтанат ерида ётган барча кон
Бу қоғозга асос бўлур, бегумон.

Дафиналар зухур бўлгани фурсат,
Қоғознинг қиммати тўланур албат».

И м п е р а т о р

Бу не алдоқчилик? Бу не масхара?
Мен учун қоғозга ким чекди имзо?
Айтинг, ул муттаҳам топдим жазо?

Х а з и н а д о р

Шоҳим, бу ўз қўлинг, яхшироқ қара,
Сен ниқоб базмида кеча бўлдинг Пан.
Биз икковлон — давлат котиби билан
Ёнингга келдигу дедик: «Подшо —
Эл ҳожати учун чек бунда имзо».—
Сен қўл қўйдинг. Уша қоғоздан кеча —
Тун бўйи ухламай ўлтириб неча —
Хаттотлар кўчирди нусха беҳисоб.
Бизлар ҳам фурсатни ўтказмай шитоб,
Қилмоққа киришдик қоғоз пуллар чоп.
Турли баҳодадур патта — сармоя,
Унталик, ўттизу элликталик бор.
Халойиқ қувончи билмас ниҳоя,
Уларга қўшилиб биз ҳам бахтиёр.
Аввал ҳам номингни эшитган замон
Яйраб кетар эди севинчдан жаҳон.
Энди халқ номингдан ўзга сўз демас,
Фақат исминг ўқир, алифбо эмас.

И м п е р а т о р

Наҳотки халойиқ, аскар — барчасин
Хурсанд қилса шу бир қоғоз парчаси.
Ҳайронман, лекин йўқ менда эътироз

Сарой хизматчиси

Бир зумда тарқалди бу сонсиз қоғоз,
Уларни тўхтатиб бўлмас ҳеч энди,
Биринчи тўлқини растага келди.
Саррофларнинг тегмас қўли-қўлига,
Олтин берар элнинг қоғоз пулига.
Қоғозни тўлдириб эл ҳамёнига,
Борар майхонага, гўшт дўконига.
Ҳамма ичиб олган, шодумон, гўё
Базмдан ўзгани ўйламас дунё.
Барчада чиройли кийимга ҳавас,
Чеварлар ҳам бичиб, тикиб улгурмас.
Майхоналар тўлуғ, ҳар ёнда садо:
«Подшо учун ичинг, яшасин подшо!»

Мефистофель

Томошабоғ аро сайр этганда сиз,
Хилватда бир гўзал қизни кўрурсиз.
Қўлда товусқанот елпигич, жонон
Қиё боқиб қўяр аста сиз томон.
Унга сиздан меҳр, ширин сўз эмас,
Фақат қоғоз керак, қоғоз бўлса бас.
Пулни тутинг доим кўкрак чўнтакда,
Ёр хатин тутгандек доим юракда.
Бу пулдан саллотнинг мушкули осон,
Энди осиб юрмас у зилдай ҳамён.
Қашишга ҳам енгил, беркитганда пул
Инжилнинг ичига солиб қўяр ул.
Кечир, майда-чуйда гап билан бу дам
Улуғ иш қадрини туширган бўлсам.

Фауст

Сонсиз хазина бор еринг бағрида,
Фойдасиз ётибди замин қаърида.
Хаёлот бўлмасин қанча улугвор,
Бу бойликни тасвир айламоқ душвор.
Бўлмасин қанчалар дадил ва учқур,
Унинг поёнига етмас тасаввур.
Фақат зўр донишманд буни қилур ҳис,
Чунки чексизликка ишончи чексиз.

Мефистофель

Бу қоғозлар нақ роҳати жон,
Керак эмас тангаю ҳамён.
Йўқ бўлади ташвишлар талай,
Харид енгил, сотиш ҳам қулай.
Керак бўлса кумуш ё олтин —
Саррофлар бор — бордингу олдинг.
Топилмаса уларда агар
Ер остида тахланиб ётар.
Қазиб-қазиб оламиз дарров,
Бозорларга соламиз дарров.
Ишонмаган, кулган ҳар банда
Шунда бўлур буткул шарманда.
Олтин кумуш билан ёнма-ён
Қоғоз бўлур элда ҳукмрон.

Император

Бойлик бердингиз сиз юртга беҳисоб,
Мен имкон борича қайтаргум жавоб.
Сизлар соҳиб бўлинг конларимизга,
Уларни асрамоқ хизмати — сизга!
Хазиналар қайда — кўрсатмоқ сиздан,
Қазиб, ер остидан чиқармоқ — биздан.

Икки хазинадор ишлангиз ҳалол,
Давлат хазинасин тўлдилинг дарҳол.
Қўшилиб ер усти, ер ости дунё,
Битта олам бўлсин ажойиб, танҳо.

Х а з и н а д о р

Менинг учун жуда соз бўлур, агар
Мададкорим бўлса шундоқ сеҳргар.

(Фауст билан чиқади.)

И м п е р а т о р

Мукофотлай сарой аҳли ҳар қайсин,
Ҳар ким пулни қайга ишлатур, айтсин.

М а ҳ р а м

(Совғани қабул қилиб.)

Мен энди беташвиш ўйнаб қолурман.

Б о ш қ а м а ҳ р а м

(Шундай.)

Жононимга тилла сирға олурман.

К а м е р г е р

(Шундай.)

Мириқиб май ичиш менинг тилагим.

Бошқа камергер

(Шундай.)

Қиморга тортмоқда менинг юрагим.

В а с с а л

(Уйлаб.)

Қаср солдираман улкан, чиройлик.

Бошқа вассал

(Шундай.)

Мен эсам қўшаман бойликка бойлик.

И м п е р а т о р

Уйлаган эдимки, сизларда бу дам
Янги орзу-истак бўлур намоён.
Бошингиздан олтин сочганимда ҳам
Ушал аслингизча қолурсиз, аён.

М а с х а р а б о з

(Пайдо бўлиб.)

Савфо берилмоқда! Бизга нима бор?

И м п е р а т о р

Тирилдингми? Ичиб қўясан бекор.

М а с х а р а б о з

Сеҳрли қоғозга ақлим етмайди.

И м п е р а т о р

У сенга барибир — фойда этмайди.

М а с х а р а б о з

Яна ёгилмоқда! Барчаси менга?

И м п е р а т о р

Олабер! Буларни мен бердим сенга.

(Чиқади.)

М а с х а р а б о з

Беш минг крон! Ростми? Ёки бу уйқум?

М е ф и с т о ф е л ь

Тирилиб келдингми, қўш оёқлик хум?

М а с х а р а б о з

Тирилиш кўп бўлган, лек бундайни кам.

М е ф и с т о ф е л ь

Шодликдан жиққа тер бўлибсан, ошнам.

М а с х а р а б о з

Наҳот, шу қоғозлар пул бўлса? Шу чин?

М е ф и с т о ф е л ь

Олурсан, нимани сўраса қорин.

М а с х а р а б о з

Олсам бўладими бунга ер, сув, мол?

М е ф и с т о ф е л ь

Албатта! Кўнглинг не тусар бўлса, ол.

М а с х а р а б о з

Демакки, қаср ҳам, ҳовуз, хиёбон...

М е ф и с т о ф е л ь

Яшарсан бамисли катта зодагон.

М а с х а р а б о з

Зодагон бўламан шу бугуноқ, кўр!
(Кетади.)

М е ф и с т о ф е л ь

Шубҳам йўқ, тентакниги ақли жуда зўр!

ТУРТИНЧИ ФАСЛ

ТОҒЛИҚ ЕР

Юксак қоялар. Булут сузиб келади ва чўққилар орасидаги
ялапғилкка қўнади. Ундан Ф а у с т чиқиб келади.

Ф а у с т

Оёғим остида ёғар тубсиз жар,
Юксак қояларга қўюрман қадам.

Мени очик кунда неча денгизу
Неча саҳролардан учириб ўтган
Булутни тарк этиб чиқурман аста.
Ейилмай, таралмай ул тутам булут
Оҳиста шарқ томон учиб кетмоқда.
Мен ҳайрат нчнда унга боқурман:
Ана, у юмалоқ шаклидан аста
Бошқа кўринишга ўтди. Қаршимда
У турли сувратлар қилур намоеън.
Ростми бу кўрганим? Нурга йўғрилган
Юксак чўққи узра бўлади пайдо
Маъбудалар каби гўзал бир аёл.

Қим ул? Юнонам, Леда, Елена?
Нақадар улугвор бу қадду қомат!
Аммо узоқлашар мендан бу суврат,
Аста йўқолади, унинг ўрнида
Мози лавҳаларин ёдга солгувчи,
Қатор оппоқ қорли чўққилар пайдо.

Мени ўраётир салқин бир туман,
Муздек нафасини уриб кўксимга
Ана, булут бўлиб ҳаволанур у:
Э, воҳ, алдамасми мени кўзларим?
У ўша, биринчи муҳаббатим ул,
Йўқотган маҳбубам, ёшлик қувончим,
Кўнглим хазинаси, сени танидим.
У ўша, умримнинг барқут тонгида
Учратганим ёруғ, маъсума кўзлар,
Юрагимдан мангу жой бўлган, аммо
Вақтида мен англаб етмаган нигоҳ.
Агар уни асраб қололган бўлсам,
Жаҳон ганжи бўлар эди мен учун.
У қалб гўзаллиги каби мусаффо
Юксакка интилар. У кетаётир,

**Борлиғимнинг энг соф ва энг табаррук,
Парчасини олиб кетаётир ул.**

**Тоғ устига учар этиклар келади. Улардан Мефистофель
тушади. Этиклар яна йўлида давом этади.**

Мефистофель

**Сени доим сирли ҳаётга
Етаклайди беором дилинг.
Нечун тоғлар қалашиб ётган
Бу масканга саёҳат қилдинг?
Ҳеч тинчлик йўқ, толди-ку тиззам
Бул маконни дарҳол танидим:
Билсанг, агар ўтлик жаҳаннам
Туби бўлган бу ерлар қадим.**

Фауст

**Ҳар гапда бир чўпчак кераксиз,
Кунинг ўтмас ёлғон, эртаксиз.**

Мефистофель

(Жиддий.)

**Эшит! Бизни худо бир гуноҳ учун
Тубсиз жаҳаннамга ташлади у кун.
Ер қаърига тушдик фалакдан ногоҳ,
Маконимиз бўлди алангали чоҳ.
Гарчи бу маконда шуъла бор эди,
Аммо иссиқ эди, жуда тор эди.
Аҳвол мушкул бўлди, ортди ғамимиз,
Бизни йўтал тутди, қайтди дамимиз.**

Акса, йўтал пудаш — бари бўлиб жам,
Қўланса ҳавога тўлди жаҳаннам.
Бу ҳаво босими ортиб кун сайин,
Бир куни қўпорди ер қатламларин.
Остин-устун бўлди портлашдан ҳар ёғ,
Тоғ — ер туби бўлди, ернинг туби — тоғ.
Олимлар қотириб шундан миясин,
Яратдилар ост-уст назариясин.
Қайта туғилгандай бизлар дунёга,
Ер остидан чиқдик очиқ ҳавога.
Бу ҳолат сир бўлди кўп узоқ дамлар,
Ниҳоят, кашф этди буни одамлар.
(Ефес. 6,12)

Фауст

Мана, тоғ юксалиб турибди сокин,
Унинг қандоқ пайдо бўлганин локин —
Сўраб ўлтирмасман. Холиқ табиат
Ўзлигини ўзи яратган фурсат
Заминга ҳам шакл берди думалоқ,
Бир ерни жар қилди ва бир ерни тоғ.
Бари силсилалик — ёнбағир адир
Тоғ билан водини туташтирадир.
Кўмилиб ётади замин гулларга,
Ўрин йўқ бемаъни ағдар-тўнтарга.

Мефистофель

Фикринг шуми? Менинг ўзгадир сўзим,
Чунки барчасига гувоҳман ўзим.
Биламан, заминнинг чуқур қаърида
Олов ёниб, қўпган кучли гулдирос.
Малох болғасининг зарбаларида
Қоялар ушалиб сочилган паққос.
Текис ялангликда кўриб улкан тош,

Файласуф ноғихон қашиб қолар бош.
Бу харсангнинг қайдан тушганин билмас,
Малох болғасидан учганин билмас,
Харсанг ўз жойида тураберади,
Олим тушунолмай юраберади.
Бунн англаб етган фақат оддий халқ,
Фақат унинг фикри рости сўзи ҳақ.
Оддий ҳақиқатни тушунган киши.
Дер: буларнинг бари шайтоннинг иши.
У ўз ишончида мустаҳкам, тикка
Борар «шайтон тош»дан «шайтон кўприк»ка.

Ф а у с т

Олам яралиши ҳақида бундоқ
Шайтоннинг фикрини қизиқ эшитмоқ.

М е ф и с т о ф е л ь

Олам билан ишим йўқ, лек менинг ҳам
Уни яратишда бор андақ ҳиссам.
Бизнинг қонимизда куч бор — иждокор,
Асов куч, сурон бор, исёнкорлик бор.
Меҳнат маҳсулимиз ер юзи бутун
Кезиб кўриб чиқдинг сен уни буқун.
Айт, унинг қай бурчин маъқул билурсан?
Қайси нуқтасини макон қилурсан?
Сенга аён унинг барча тарафи.
«Олам мулки ила унинг шарафи»

(Матф. 4,8)

Лекин таскин топмас сира юрагинг,
Чегара билмайди сенинг тилагинг.

Фауст

Фикрим буюк ишлар билан банд.
Қани, топ-чи?

Мефистофель

Топаман албат.
Мен сен бўлсам эдим агарда,
Яшар эдим кўҳна шаҳарда.
Уни ўзга пойтахт билардим,
Қинғир-қийшиқ кўча қилардим.
Икки четин қилардим бозор,
Кўрар эдим расталар қатор.
Қанорада сасиган гўштлар,
Ўйнар эди пашшалар ғужғон,
Савдо қилар сабзафурушлар,
Дим, бадбўй ҳид, бетартиб сурон.
Нарироқда эса бўларди
Кенг кўчалар, катта майдонлар.
Боқса, одам кўнгли тўларди,
Кезса, ором оларди жонлар.
Ундан нари — шаҳар четида
Қўрғонлару боғ қилардим мен.
Гуллар экиб йўллар бетида,
Юрагимни чоғ қилардим мен.
Ким пиёда, ким аробада
Юрганини кўриб турардим.
Ким қасрда, ким харобада
Турганини кўриб юрардим.
Кўз олдимда бўларди шаҳар:
Кўча-кўйда тун-кун безавол —
Уймалашиб ётган одамлар
Чумолилар лашкаримисол.
Сайр этгани кўчага чиқсам,
Бутун шаҳар мени биларди,

Мени кўриб неча минг одам,
Таъзим ила қуллуқ қиларди.

Ф а у с т

Булар бари бекорчи меҳнат.
Тўқ бўлиши учун одамлар
Ѕўқ бўлиши учун дард, ғамлар,
Бошлиқ чекар туну кун заҳмат.
Лекин айтмас ҳеч кимса раҳмат.
Қашшоқ тўйса, бут бўлса ночор —
Кўпаяди албат исёнкор.

М е ф и с т о ф е л ь

Ундай бўлса, танлаб сўлим жой,
Тиклар эдим ўзимга сарой.
Ажойиб бир макон қилардим.
Теграмни боғ, бўстон қилардим.
Кўкка чўзиб текис шоҳларин,
Саф-саф бўлиб дарахтлар турар,
Эсар эди шаббода сарин,
Кумуш сувлар шарақлаб турар.
Фавворалар қилиб тантана
Рақс этарди гўзал, серфусун.
Хос хоналар қилардим яна
Паричеҳра жононлар учун.
Улар билан ўтказар эдим
Танҳоликни хушнуд, сарафроз.
Жононлар деб бекор айтмадим —
Жононларнинг кўп бўлгани соз.

Ф а у с т

Сарданапал! Замонага мос!

Мефистофель

Билолмасман, сен на ўйга банд.
Юксалибсан шунчалар баланд,
Балки сени жалб этмоқда ой,
Интилурсан унга, ҳойнаҳой?

Фауст

Асло! Буюк мақсадлар учун
Жой беҳисоб замин узра ҳам.
Зўр ишларга ҳозирман букун —
Менда қудрат, орзу бир олам.

Мефистофель

Ҳа, қўйибсан шуҳратга ҳавас,
Еленага бўлиб ҳамнафас.

Фауст

Йўқ, хаёлим шуҳратда эмас,
Фикрим энди мулку давлатда,
Эгаликда, бетин меҳнатда.

Мефистофель

Мадҳ этурлар шоирлар сени,
Авлодларга кўрсатиб ўрнак.
Куйлаб бирнинг тентак ишини —
Улар кўпни қилурлар тентак.

Фауст

Бегонадир сенга бу туйғу,
Сен инсонни қайдан билурсан?

Одамзоднинг энг юксак, эзгу
Ниятларин мазах қилурсан.

М е ф и с т о ф е л ь

Майли, қилмай туйғуни қадр,
Аммо сенинг тилагинг надир?

Ф а у с т

Мен юксакдан ташладим назар;
Кўз олдимда денгиз қирғоғи.
Кўрдим уни, асов тўлқинлар
Кўпик сочиб ялаган чоғи.
Юрагимни ранжитди бу ҳол:
Зулм — озод руҳ учун даҳшат.
Албат аҳли инсонга малол,
Ғолиб келса гар ваҳший қудрат.
Сув қайтганда ўйладим, тинар,
Йўқ, ушбу ҳол экан анъана.
Қирғоқни тарк этгач тўлқинлар,
Қайтиб ҳужум қилурлар яна.
Яна унга ғазаб этурлар
Аввалгидан кўра шиддаткор!
Сўнгра ортга қайтиб кетурлар —
Бунни яна этмоққа такрор.

М е ф и с т о ф е л ь

(Томошабинларга.)

Хўп янгилик топибсан, қойил!
Мен кўрурман бунни юз минг йил.

Фауст

(Куйиб-ёниб давом этади.)

Евуз тошқин соатлар қадар
Соҳилларга қилару ҳужум,
Бу ерларни неча асрлар
Қумга кўмиб, қилар беунум.
Шу боисдан ўртанур юрак,
Вужудимда қўзғалур тугён.
Мен ул кучни енгмоғим керак,
Мана, жангга ҳақиқий майдон.
Халос қилай забун қирғоқни,
Асов сувга тушов солайин;
Ҳосил бермай ётган тупроқни
Тўлқинлардан тортиб олайин;
Бу мумкиндир. Гарчи нақадар
Бебош, қайсар бўлса ҳамки сув,
Ҳар дўнгликни айланиб ўтар,
Ҳар чуқурга оқиб кирар у.
Режам тайёр, киришиб тездан
Мақсудимга топаман имкон.
Мен қирғоқни тўсиб денгиздан —
Ғов қўяман, тиклайман тўғон.
Боғ унажак соҳилда токим,
Басир ғавго бўлмасин ҳоким.
Хаёлимда шу иш, ўша ер,
Бу меҳнатда менга мадад бер.

Томошабинлар орқасида, ўнг томондан ҳарбий
музика ва ноғоралар садоси эшитилмоқда.

Мефистофель

Ноғоралар садоси!

Фауст

Нахот!

Донишга бу ёт.

Яна уруш!

Мефистофель

Уруш бўлса, не зарар сенга?

Маслаҳатим булдир, қулоқ ос:

Ҳар бир ишдан наф топ ўзингга

Ва темирни қизиғида бос.

Фауст

Қанақа наф? Қийин тушунмоқ,

Сўзласанг-чи очиқ, бежумбоқ.

Мефистофель

Йўл устида хабар топдим боз,

Бизнинг подшо эмиш қайғуда.

Эсингдами, биз уни қоғоз

Пуллар билан қилиб сарафроз,

Хаёлини чулғаб доғуда,

Бир лаҳза шод қилгандик жуда.

У жуда ёш ўлтирди тахтга

Ва дуч келди биз берган бахтга.

Рост билиб у шўрлик ёлғонни,

Сотиб олмоқ бўлди жаҳонни.

У ишонди — очиқ йўлим деб,

Қайга чўзсам, етар қўлим деб.

Токи сўнгги онига қадар

Олам ичра у бўлур танҳо.

Фақат унга ёр бўлар зафар.

Фақат унга бош эгар дунё.

У ишонди — бўлур муяссар
Унга бир йўл ҳокимлик, сафо.

Ф а у с т

Буюк хато! Ҳокимлар учун
Ҳукм сурмоқ ўзи катта бахт.
Улар тенгсиз ирода кучин
Кўрсатмоғи керакдир албат.
Ҳокимларга ярашур шиддат
Ва буюрмоқ мингга, туманга...
Лекин сафо, айшу фароғат
Олиб тушар уни тубанга.

М е ф и с т о ф е л ь

Тўғри, аммо бизнинг буюк шоҳ
Бу гаплардан бўлмади огоҳ.
Юрт чок-чокдан сўкилиб кетди,
Чўпак уйдек тўкилиб кетди.
Тарқаб барча чакка-чаккага,
Иниси ёв бўлиб акага,
Шаҳар билан курашиб шаҳар,
Боён билан аҳли ҳунарлар —
Деҳқон билан бою зодагон
Жанг қилади қаттол, беомон.
Шоҳга қарши юрди аҳли дин,
Айру бўлди миллат миллатдин.
Кўча-кўйда дуч келса икков,
Албат чиқди бир-бирига ёв.
Савдо билан чиққан ҳар тужжор —
Ўликлари қолди йўлда хор.
Яқин келди фалокат ўзи,
Авжга минди хунрезлиқ, ғорат.
Шундай қилиб, яшамоқ сўзи —
Жон сақламоқ бўлди оқибат.

Фауст

Оқсоқланиб, сургалиб оғир,
Муккасидан йиқилди охир.

Мефистофель

Бошда барча эди хотиржам,
Зўр зўрроқни ялаб юрарди.
Ожизлар-чи ўзларидан ҳам
Ожизларни талаб турарди.
Лекин яқин қолганди хатар,
Бош кўтарди бир неча оқил.
Улар деди: «Бас энди, етар,
Мамлакатга шоҳ керак, одил.
У қаттиққўл бўлсин. Бизнинг шоҳ —
Элимизга бўлолмас паноҳ.
Янги подшо тахтга ўлтирсин,
У кўрсатиб қудрат ва шиддат,
Мамлакатга бир йўла берсин
Ҳам тинчлик, ҳам адлу фароғат!»

Фауст

Руҳонийлар сўзи бу.

Мефистофель

Улар

Бошладилар халқни исёнга.
Эл кўнглига қутқу солдилар,
Фойда бўлсин учун ҳамёнга.
Мана букун турар тоғ аро
Исёнкорлар қўшини қатор.
Букун бизнинг беозор подшо
Жаңгга кирар, балки сўнгги бөр.

Фауст

Соддадил шоҳ эди у, эсиз.

Мефистофель

Юр, борайлик шоҳ ёнига биз.
Қимки яшар, ҳаётда бордир.
Уни эсиз демак бекордир.
Қимки бир бор топибди омон,
Омонликда бўлғай кўп замон.
Юр, биз унга берайлик мадад,
Қифоядир бир кичик зафар.
Шунда ундан кечган вассаллар
Йиғилишиб келурлар албат.

Улар тоғ оралиғига тушадилар ва водийда турган қўшинни
кўздан кечирадилар. Пастдан ҳарбий музика, ногора садолари
эшитилиб туради.

Мефистофель

Жуда соз у эгаллаган жой,
Бизга боқур зафар, ҳойнаҳой.

Фауст

Қандай мадад берурсан бироқ,
Ёки яна жоду ва алдоқ...

Мефистофель

Ғалабанинг кўп тадбири бор,
Билки, жангда енгар ҳийлакор.
Ўз ишингга сен ҳам пухта бўл,
Мақсад сари тутгил аниқ йўл.

Шоҳни ошно қилиб бахтига —
Утқазсак биз қайта тахтига,
Сен тиз чўкиб берурсан салом
Ва олурсан подшодан инъом.
Поёни йўқ денгиз қирғоғин
Аниқ билгин сенга бермоғин.

Фауст

Бундоқ ишга сен пири комил,
Жанг қилабер ўзинг, азозил!

БЕШИНЧИ ФАСЛ

ЯРИМ ТУН

Тўрт оқ сочли аёл пайдо бўлади

Биринчиси

Исмим Қамчиликдир.

Иккинчиси

Менинг номим Айб.

Учинчиси

Менинг отим Ташвиш.

Тўртинчиси

Менман Эҳтиёж!

К а м ч и л и к

Эшиклар берк, бунда яшар зодагон.

А й б

Демакки, кирмоққа йўқ бизда имкон.

Э ҳ т и ё ж

Сояга айлангум.

К а м ч и л и к

Йўқолгум.

А й б

Бенз.

Э ҳ т и ё ж

Зодагон уйида ортиқчамиз биз.

Т а ш в и ш

Ҳаммангиз маҳрумсиз бунда киришдан,
Фақат мен — Ташвишга йўл бор тирқишдан.

(Ташвиш кўздан йўқолади.)

К а м ч и л и к

Келган пзимизга қайтайлик илдам.

А й б

Сем қаерда бўлсанг, шундаман мен ҳам.

Э ҳ т и ё ж

Изингдан борурман мен ҳам доимо.

Қ а м ч и л и к

Қўк юзини булут қоплар қоп-қаро.

А й б

Олисдан биз томон келаётган ким?

Э ҳ т и ё ж

Ахир, у суюкли акамиз — Ўлим!

(Кетишади.)

Ф а у с т

(Саройда.)

Тўртов эди улар, учов қайтдилар,
Илғолмадим бунда нелар айтдилар.
«Эҳтиёж» сўзини эшитдим танҳо,
Сўнгра «ўлим» сўзин — мисли акс садо.
Ҳамон қувар мени шарпалар, ҳайҳот!
Ҳамон бўлолмасман улардан озод.
Оҳ, қани жодуга беролсам барҳам,
Дуо сўзларини тамом унутсам.
Табиатга ошно бўлсаму фақат.
Иyson бўлиб ерда қилсайдим меҳнат.
Ҳа. мен инсон эдим, то мен ўзимни

Қарғаб, қаро қилмай аввал юзимни,
Шарпаларга тўлди мен учум жаҳон,
Энди қутулмоққа йўқ сира имкон.
Кундуз ақлу фикрат ёр бўлса-да гар,
Тунда босиб келар қора соялар.
Тонг чоғи сайр этсам бардам, саломат,
Ваҳ, қарға қағиллар, хунук аломат.
Бир белги берадур менга ҳар бир ҳол,
Нетай, ҳар қадамда кўрадурман фол.
Мени ваҳм босар сукунат аро...
Эшик ғичирлади... ҳеч ким йўқ аммо.

(Ҳаяжонда.)

Бунда биров борми?

Т а ш в и ш

Ҳа, албатта бор.

Ф а у с т

Сен кимсан?

Т а ш в и ш

Мен бунда айлаган қарор.

Ф а у с т

Кет бундан.

Т а ш в и ш

Жойимда тутганман мақом.

Фауст

(Аввал газабланиб, сўнг ўзини босиб.)

Майлига, айтмайман мен дуо калом.

Ташвиш

Сенингча, мен бекорман,
Юрагингда лек борман.
Ҳар шаклда, ҳар турда
Мен бўлурман намоён.
Мендан бутун умрда
Озод бўлолмас инсон.
Қуруқда ҳам, сувда ҳам
Бўлурман қўрқинч ҳамдам.
Тақдири азал бормен,
Қисмат берган озормен.
Билмаганми эдинг ташвиш нимадир?

Фауст

Мен парвосиз ўтдим ҳаёт йўлидан,
Тутдим ҳаргиз шодлик, лаззат қўлидан.
Фароғат мен учун бўлди беқадр,
Уртамадим, уни йўқотсам, бағир.
Мен истак отини тинмай қистадим,
Истагимга етдим, яна истадим.
Мени етаклади ёшлик, эҳтирос,
Мана энди тиндим, қуюлдим бир оз.
Менга бўлди олам асрори аён,
Билдим, у дунёга ишонган — нодон.
Нодон ул — кўз тикиб булутлар сари
Одамларни кўрган ўзи сингари.
Заминда маҳкам тур, касб айла камол,
Фалакдан мангулик излама асло.
Фозил эрсанг, олам эмас гунгу лол,

Не кўриб билурсан, узатур дунё.
Шундай яша, интил мақсадга томон,
Шарпалардан излаб юрма синоат.
Интилишда — шодлик, гам, умид, армон,
Бирор сониядан топма қаноат.

Т а ш в и ш

Тузоғимга тушдими одам,
Қоронғудир унга бу олам.
Қуёш чиқар ва қуёш ботар,
Лек дилида унинг тун ётар.
Унинг учун ёруғ кун — зулмат,
Ҳар бир ҳолат — ёмон аломат.
Кўп бўлса ҳам молу давлати,
Бу давлатнинг йўқдир қиммати.
Емиш тўла — ўзи оч,
Эгни бутун — яланғоч.
На шодлигу на алам
Бергай унга бу олам.
Куни шундай ўтади
Фалокатни кутади.

Ф а у с т

Чекил, менмас сен айтган одам,
Безор бўлдим, бўйла, нақлдан.
Аммо сўзинг донишмандни ҳам
Оздирмоғи мумкин ақлдан.

Т а ш в и ш

Гўхтами йўқ бечора,
Йўл устида овора.
У бир гомон юради,
Яна ҳайрон туради.

У бамисли тузоқда,
Офат кўрар ҳар ёқда.
Ўзига ортган у ғам,
Юк бўлур ўзгага ҳам.
Дили доим озурда,
Ярим жон, ярим мурда.
Билмайдир — надур қувонч,
Интилиш йўқ, йўқ ишонч.

Бул бечоралик учун,
Бул оворалик учун
Ним уйғоқ ва ним уйқу;
Ҳолати учун мангу
У дунёда шул тариқ
Жаҳаннамга мустаҳиқ.

Ф а у с т

Эй қўрқинч шарпалар! Солурсиз нечун
Одамзодни шунча дард, изтиробга!
Сиз туфайли, инсон учун ҳар бир кун,
Ҳар лаҳза айланур минг бир азобга.
Жинлар чангалидан мушкул қутулмоқ,
Уларга туну кун йўллайман қарғиш.
Лекин ҳаммасидан кўра ортиқроқ
Сени лаънатлайман, эй, ёвуз ташвиш.

Т а ш в и ш

Ўша ёвузликни ўзда синаб кўр,
Қарғишларинг ажрин энди олурсан.
Одамлар бўлади — туғилишдан кўр,
Сен ўлим олдида кўздан қолурсан.

(Кўзига пуфлайди.)

Фауст

(Кўр.)

Кўзларимга олам бўлди зимистон,
Аммо юрагимда ёнар сирли нур.
Кўнгилда иштиёқ урмоқда туғён,
Яна менда ишчан соҳиб жонланур.
Эй, сиз, азаматлар, толмас, шербилак,
Меҳнатга чорлайман, сафларга тулинг.
Қўлларга олингиз замбил, белжурак —
Ариқлар очингу довонлар қуринг.
Ҳаммангиз бирликда, дўстона, аҳил,
Қилган меҳнатингиз етказур самар.
Мақсуд ҳосил бўлур, бошлаб бир ақл,
Минглаб қўл мардона ишласа агар.

САРОЙ ОЛДИДАГИ КЕНГ САҲН

Машъаллар. Мефистофель нозир сифатида олдинда.

Мефистофель

Келинг, тез, имилламай,
Ана, чопиб келурлар
Вужуди томиру пай
Ва қоқ суяк лемурлар.

Лемурлар

(Ялли.)

Мана, келдик, биз тайёр,
Бажарурмиз, буйруқ бер.
Балки ажратмоқ даркор
Соҳиб учун янги ер.

Олиб келганмиз қозиқ
Ўлчамоқ учун қанот
Келдик, аммо эса йўқ,
Нега чақирди жаноб.

М е ф и с т о ф е л ь

Гап шу: ётсин бу ерга
Ичингизда энг узун,
Ўлчаб унинг бўйига
Чуқур қазийсиз букун.
Боболар кетган ерга
Берурлар ҳар инсонни.
Йўл саройдан қабрга
Олиб борар ҳар жонни.

Л е м у р л а р н и н г б и р и

(Ер кавлар экан, қилиқ қилиб.)

Мен ҳам бир вақт ёш эдим,
Қувноқ эдим ва ботир.
Базмларда бош эдим,
Ҳар бир ишда дов, қодир.
Мана бу кун йўлиқиб
Қариликдек жабрга,
Кучим кетди, йиқилиб
Тушиб қолдим қабрга.

Ф а у с т

(Эшик, деворларни пайпаслаб саройдан чиқиб келади.)

Белкурак жаранги хуш ёқар менга,
Ишга киришибди халойиқ демак.

Сув офатин таслим қилиб заминга,
Довон қурмоқдалар мустаҳкам, юксак.

М е ф и с т о ф е л ь

Меҳнатларинг бизнинг фойдага фақат.
Тўғон қурасану аслида, Нептун
Офатлар базмини қурмоғи учун
Яратиб берурсан соз имконият.
Балоларнинг бари бизга ҳамнафас,
Меҳнатларинг бари бўлади абас,
Олам йўқ бўлади бир кун оқибат.

Ф а у с т

Ҳей, нозир!

М е ф и с т о ф е л ь

Бундаман.

Ф а у с т

Киришиб шаҳдам
Одамларни қилғил ишга сафарбар.
Аяма, соч, қанча керак сийму зар,
Майли, мажбур қилсанг, куч ишлатсанг ҳам.
Ариқ ишларидан жадал ва шитоб
Бериб тургил менга ҳар кун сарҳисоб.

М е ф и с т о ф е л ь

Бу гал ариқ эмас, бениҳоя зўр,
Сенга атаб жадал қазилмоқда гўр.

Фауст

Тоғ этаги қадар чўзилмиш ботқоқ,
У бор экан, барча меҳнатим абас.
Турғун сувни ҳайдаб, уни қуритмоқ
Менинг ниятимдир эзгу, муқаддас.
Миллион одамларни чорлаб у томон,
Бир юрт барпо этай янги, беадад.
Гарчи бунда хатар бўлгай ёнма-ён,
Эллар ҳур меҳнатдан топулар мадад.
Яйраб нафас олур кенгликда одам,
Ўтлоқларга қўю моллар тўлади.
Бир томонда бўрон, тошқин балодан
Сақлагувчи юксак довон бўлади.
Бу ер бўлур чиндан замин жаннати,
Майли, денгиз солсин бир ёнда сурон.
Ва лекин курашчан инсон қудрати,
Балолар йўлига бўлолур тўғон.
Шу мақсадга банддур хаёлим бутун:
Узоқ ҳаёт йўлин ўтдимү босиб,
Олам ҳикматини айладим якун,
Ким — эрк, ҳаёт деб жанг қилолса ҳар кун,
Эрку ҳаёт учун ўша муносиб.
Худди шундай меҳнат, кураш ва ҳавас
Банд айласа — ёшу кекса — ҳар кимни,
Шундай кунда кўрсам эдим бир нафас
Озод диёримни, озод халқимни.
Шунда мен айтардим баралла, шаксиз,
Тўхта, эй дақиқа, гўзалсан ғоят!
Айтардим ҳаётда мен қолдирган из
Ўчмайин қолажак абадул-абад.
Ўшал сонияни сезиб олдиндан
Энг олий лаҳзада турибман бу дам.

Фауст йиқилади, Лемурлар уни тутиб қоладилар ва ерга
қўядилар.

Мефистофель

У ҳаловат билмай ўтди бир нафас,
Шарпалар кетидан қувлади мангу.
Оқибат бемаъни, пуч ва арзимас
Сўнгги дақиқани тутмоқ бўлди у.
Мен билан олишди узоқ бу банда,
Юзтубан йиқилди вақти етганда.
Соат тўхтади.

Хор

Ҳа, бамисоли тун,
Тўхтади. Миллари тўкилди бутун.

Мефистофель

Миллари тўкилди. Бас, мурод ҳосил.

Хор

Тамом.

Мефистофель

Тамом? Ажаб, бу не қийлу қол,
Нима тамом бўлди? Юз берди не ҳол?
У йўқ энди, бўлди адамга дохил.
Яратмоқ, яъни бор қилмоқдан мақсад —
Аслида қайтадан йўқ қилмоқ фақат.
Интиҳо деймиз-у, қани ибтидо?
У асли бормиди бўлмаин пайдо?
Қўринган у шарпа эди, шубҳасиз..
Менга фақат йўқлик дунёси азиз.

Александр Блок

СКИФЛАР

Панмўғулизм! Гарчи ўзи даҳшатдир,
Аммо қулоғимга бу сўз лаззатдир.

Владимир Соловьёв

Сизлар миллионларсиз. Биз — олам жаҳон,
Беллашинг, сизда гар бўлса иқтидор.
Ҳа, биз скифлармиз. Осийи қон,
Қийиқ кўзларимиз қаттол ва хунхор.

Сизга замон — замон. Бизга-чи, бир он.
Бизлар итоаткор қулбачча гўё —
Мўғуллар бир ёну Оврўпо бир ён,
Биз қалқон ушладик икки ирқ аро.

Асрлар, асрлар ўтхонасида
Сурон карнайлари қуйилди сизга,
Лиссабон, Мессина бўлганда пайҳон,
Бу машъум эртакдек туюлди сизга.

Асрлар шарқ томон кўзни тикдингиз,
Бизнинг инжулардан тўлдириб ҳамён.
Асрлар беписанд фурсат кутдингиз
Оч тўпларга бизни этмоққа нишон.

Мана, фурсат етди. Бошимиз узра
Қанот қоқди кулфат. Ҳар кун бир алам.
Аммо вақт келарки, қолмагай сира
Сизнинг Пестумлардан ному нишон ҳам.

Кўҳна дунё! Тирик экансан ҳали,
Ҳали ширин азоб бераркан ҳаёт,

Қадимги донишманд Эдип шоҳ янглиф
Сфинкс қошида бир лаҳза жим қот!

Россия — сфинкс. Хушнуд ва нолон
Қоп-қора қонига беланган вужуд.
Тикилар, тикилар, тикилар сен томон,
Нафрати беҳудуд, меҳри беҳудуд.

Ҳа, бизнинг қонимиз севгандай севиш
Сизга насиб эмас ва бўлмас асло.
Сизга аллақачон бегонадир ишқ,
Ўртаб ёндиргувчи, қилгувчи адо.

Севамиз илоҳий ҳислар дунёсин,
Совуқ рақамларнинг ҳароратин ҳам.
Англаймиз туманли немис даҳосин,
Галл сўзин маънию камолотин ҳам.

Эслаймиз, Парижнинг дўзах кўчалари,
Венеция салқин саболарини.
Лимонзор боғларнинг хуш бўйларию
Кельннинг туманли биоларини.

Биз танни севамиз, севамиз дард-ла,
Унинг рангу таъмин ва ҳидин тенгсиз.
Бизлар гуноҳкорми, сўнгакларингиз
Синса бизнинг оғир, қаттол қўлларда?!

Юганидан ушлаб асов бияларнинг,
Белин синдирмоқни қилганмиз одат.
Бош эрмаган қайсар жорняларни
Қўлга қўндирмоқни қилганмиз одат.

Қани, келинг бизга! Нечун оташлар!
Оташдай бизнинг тинч оғушга келинг.
Вақт борида қинга жо бўлсин ханжар,
Бизга оға бўлинг, бизга дўст бўлинг!

Йўқ эса — бари бир яна биз учун,
Аҳдни бузмоқ келар бизнинг ҳам қўлдан.
Сиз тавқи лаънатга қолурсиз бутун
Тарихдан, келажак мажруҳ наслдан.

Биз-чи, юз бурамиз гўзал Оврүподан,
Бағрига олади ўрмонлар бизни.
Сизга ўгирамиз сўнг томоша учун
Қора Осиёй башарамизни.

Қани, келинг, келинг барча, Уралга,
Сизга жанглар учун очамиз майдон.
Оқил, кўкси тўла интегралга,
Темир машиналар бошласин қирон.

Аммо биз сизларга бўлмаймиз қалқон,
Ўтга кирмагаймиз энди ўзимиз.
Бораркан қиёмат жанги беомон,
Четдан боқар сизга қийиқ кўзимиз,

Сира қўзғалмаймиз, қаттол ёвуз хун
Шаҳарлар кулини совурганда ҳам,
Ҳатто ўликларни талаганда ул,
Оқ танлар гўштини қовурганда ҳам.

Сўнгги бор кўзни оч, эй кўҳна очун!
Тинч меҳнат базмига хушнуд, сарафроз —
Оғалик базмига сўнгги бор бу кун
Чорлаётир сени ваҳший соз!

Сергей Есенин

ЭРОН ТАРОНАЛАРИ

* * *

Доғлар кетмиш мажруҳ кўнгилдан,
Маст васваса қўзғамас тугён.
Мен дардимга Техрон гулидан
Чойхонада тополдим дармон.

Чойхоначи — барваста, ўктам,
Қойил қолсин рус, деб, чойимга,
Ўткир ароқ, май ўрнига ҳам
Аччиқ-аччиқ чой тутар менга.

Қуй, мезбоним, аммо ҳад билан,
Боғинг аро турфа гуллар бор.
Оқшом менга ниқоб остидан
Оҳу кўзин сузди гулрухсор.

Россияда гулдай қизларни
Тутқунликда сақламас эрлар.
Сармаст этар бўса бизларни
Беханжару, бемакру безар.

Бу тонг юзли дилдор қошимда
Бир бор хиром этса ноз билан,
Шоҳи рўмол солгум бошига,
Йўлларига шерозий гилам.

Мезбон, чой қуй менга лолагун,
Шоир сенга сўйламас ёлғон.

Эҳтиёт бўл ўзингга букун,
Сўнгра мендан қилмагин гумон.

Эшикка кўп қарайберма сан,
Гул боғингга барибир йўл бор..
Оқшом менга ниқоб остидан
Оҳу кўзин сузди гулрухсор.

* * *

Букун дедим саррофга атай,
Алишаркан сўмни туманга:
«Ўргат, гўзал Лаълимга айтай,
Ўргат, севдим, демоқни манга».

Ул саррофга дедим букун ман
Елдан сокин, жилғалардан тинч:
«Ўргат менга, гўзал Лаълимдан
Форс тилида сўрайин ўпич».

Яна дедим саррофга атай
Ҳаяжоним дилда беркитиб,
Ўргат, гўзал Лаълимга айтай,
Ўргат, айтай, «меникисан», деб.

Шунда менга деди у, эвоҳ —
Ишқ васфига топилмас сўзлар.
Севаман дер дилдан чиққан оҳ,
Ёқут каби ёнгувчи кўзлар.

Сўрма мендан бўсанинг исмин,
Номи йўқдир сенга айтмоққа.
У келтириб атиргул исин,
Гулбарг бўлиб қўнар дудоққа.

Севги дилга бермас кафолат,
Севги бахтга, ё дардга йўллар.

Меникисан деёлур фақат
Юздан ниқоб кўтарган қўллар.

* * *

Шаҳинам, о, менинг Шаҳинам,
Билсанг, шимол Ватандир менга,
Далалардан сўйлайми сенга,
Ой нур сепган бошоқлардан ҳам,
Шаҳинам, о, менинг Шаҳинам.

Билсанг, шимол Ватандир менга,
Унда ой ҳам юз бора улкан.
Шероз қанча бўлмасин кўркам,
Азиз ўлка Рязандир менга,
Билсанг, шимол Ватандир менга.

Далалардан сўйлайми сенга?
Сочим олмиш буғдойидан ранг,
Бармоғингга ўра хоҳласанг,
Зарра оғриқ сезилмас менга,
Далалардан сўйлайми сенга?

Ой нур сепган бошоқлардан ҳам
Олтин сочим сўйласин, дилдор.
Кул, ўйна-ю, даламни зинҳор
Эслатмагин менга, жонгинам,
Ой нур сепган бошоқларни ҳам.

Шаҳинам, о, менинг Шаҳинам,
Шимол ёқда бир нозанин бор,
Сенга ўхшар, ғоятда дилдор,
Балки мени ўйлар ул санам...
Шаҳинам, о, менинг Шаҳинам.

Дединг: Саъдий доимо ёрнинг
Сийнасидан оларкан бўса.
Худо ҳаққи, шошма, дилдорим,
Қочмас ахир ўрганиш бўлса.

Қуръонда бор, дединг, азалдан
«Алқасосул миналҳақ», тамом.
Мен туғилган бўлсам Рязанда,
Қайдан таниш бўлсин бу калом.

Сен куйладинг: «Фрот ортида
Гуллар борки, қизлардан гўзал!»
Бой бўлсайдим қўшиқ бобида,
Тўқир эдим бошқа бир ғазал.

Гар қизлардан бўлса зиёда,
Мен гулларни қирардим буткул,
То кўрмайин ёруғ дунёда
Шаҳинамдан сулувроқ бир гул.

Угит билан қийнама энди,
Угитларинг менга не даркор?!
Шоир бўлиб дунёга келдим,
Шоир каби ўпаман, дилдор.

Заъфар юртга нур тўкар оқшом,
Боғда гуллар жавлон урган пайт.
Кел, жонгинам, қўшиқ айт, Хайём —
Куйлаб ўтган қўшиқлардан айт,
Боғда гуллар жавлон урган пайт.

Ой нурига ғарқ бўлган Шероз,
Парвонадек учар юлдузлар.

Менга ёқмас, ўтинаман, рост,
Ниқоб тутса дилрабо юзлар,
Ой нурига кўмилган Шероз.

Қизлар юзин сақлар ниқобда,
Иссиқданми бўлиб асрамоқ,
Ё куймасин дерлар офтобда.
Севсин учун йигитлар кўпроқ —
Қизлар юзин сақлар ниқобда.

Ниқоб билан дўст бўлма, гулрў,
Ез сўзимни ёдинг лавҳига,
Умр ўзи ғоят қисқа-ку,
Тўймоқ қийин толе шавҳига,
Ез сўзимни ёдинг лавҳига.

Қисматларда не қаролик бор,
Қолмас бир зум бахш этсанг роҳат.
Гуноҳ бўлур шу сабаб, дилдор,
Бу дунёда яширсанг талъат,
Бергач уни она табиат.

Боғда гуллар тебранар оқшом,
Юрагимда ўзга бир диёр.
Ўзим сенга қўшиқ айтай, ёр!
Бу қўшиқни билмаган Хайём.
Боғда гуллар тебранар оқшом...

* * *

Ҳаво тоза, мусаффо, зангор,
Гулзор бўлди менга сайлгоҳ.
Уфқларга йўл олган сайёҳ,
Етолмайсан манзилга зинҳор,
Ҳаво тоза, мусаффо, зангор.

Далалардан ўтасан танҳо,
Боғлар сенга очади қучоқ.
Сен-чи, бўлиб гулга маҳлиё,
Тиканларга босмагин оёқ,
Далалардан ўтганда танҳо.

Шитирлар, йўқ, шивирлар барглар,
Нафис, гўё Саъдий ғазаяи.
Қўзларингга кўкнинг гўзали —
Олтин ойдан ёғилади зар.
Нафис, гўё Саъдий ғазали.

Дил қўшиғин басталар пари,
Най сасидек майин, дилрабо.
Оғушига олса ул барно,
Кетар дилдан ғам, ҳижрон нари,
Най куйлайди майин, дилрабо.

Мана, узоқ кезиб пиёда
Чарчаганнинг эзгу матлаби:
Эсар салқин, хушбўй шаббода,
Шимиради қақраган лабим.
Эсар салқин, хушбўй шаббода.

* * *

Ой юзида тилларанг жило,
Самбитгулдан таралар хуш бўй,
Кезмоқ на соз, қувноқ ва хушбўй
Мовий ўлка сукути аро.

Йироқларда Боғдод. Бир замон
Шаҳризода яшаган диёр.
Ул санамга энди не даркор,
Хазон бўлмиш жаннат гулистон.

Ул шарпалар сингмишдир ерга,
Дев, парилар бўлмишдир тупроқ,
Бош эгма, эй сайёҳ, қабрга,
Арвоҳларга солмагин қулоқ.

Атрофга боқ, қанчалар барқут!
Дудоғингни тортар чечаклар.
Душманга ҳам дўстлик қўлин тут,
Еруғ бўлсин кўнглим, десанг гар.

Уйна, сендан не қолур ўлсанг,
Висол айлаб ишқ болига тўй,
Уликларга сиғинмоқ бўлсанг,
Тирикларни ўз ҳолига қўй.

Шундай деган Шаҳризода ҳам,
Барглар айтар яна бир бора.
Бу дунёда армонсиз одам
Бечоралар ичра бечора.

• • •

Хуросонда бир дарбоза бор,
Остонаси гулга кўмилган.
Унда яшар бир пари рухсор,
Хуросонда бир дарбоза бор,
Ҳайҳот, уни очолмадим ман.

Қўлларимда куч ҳам етарли,
Сочларимдан олтин ранг олган.
Асир этди мени ул пари,
Қўлда гарчи кучим етарли,
Ул эшикни очолмадим ман.

Мардлигим не ишқ майдонида,
...Айтинг, кимга қилай шарҳи ғам?!

Севмас бўлса Шаҳи жонидан,
Ул эшикни очолмас бўлсам,
Мардлигим не ишқ майдонида?!

Яна тушди Русь сари йўлим,
Эрон, сендан кетгумми ҳали?
Наҳот, сени боз кўрмас бўлдим
Она юртга меҳрим туфайли?
Яна тушди Русь сари йўлим.

Хайр энди, хайр, паризод!
Дарбозангни очолмасам-да,
Ширин ғаминг бирла умрбод
Қуйлаб ўтай сени ўлкамда.
Хайр энди, хайр, паризод!

* * *

Фирдавсийнинг мовий диёри,
Кўпни кўрган, эй, кўҳна диёр!
Уйчан нигоҳ, кўзи зангори
Ўрусингни унутма зинҳор!
Фирдавсийнинг мовий диёри.

Ажойибсан, гўзалсан, Эрон,
Боғларингда лолаю наргиз,
Улар менга олис, бепоён
Бир ўлкани эслатар ҳар кез.
Ажойибсан, гўзалсан, Эрон.

Сипқорурман энг сўнги бора
Шароб янглиғ мушкин бўйингни,
Жоним Шаҳи, дилбар куйингни
Айриларкан сендан, не чора,
Тинглагайман энг сўнги бора!

Куйинг мангу қалбимда қолар,
Сени асло унутмам, жонон!
Тоғлар ошиб, кезиб саҳролар,
Сен ҳақингда куйлайман дoston,
Куйинг мангу қалбимда қолар.

Ғамларингдан қўрқмасман сира,
Фақат мени сақла ёдингда,
Русь ҳақида бир куй қолдирай,
Мени эсла куйлар онингда,
Қўшиқ бўлиб яшай ёнингда.

* * *

Шоир бўлмоқ — бу-ку тайин гап —
Ўз жонингни ўртамоқ фақат.
Ханжар уриб нозик таниннга,
Ўзгаларга бахш этмоқ лаззат.

Шоир бўлиш — борлиқни куйлаш,
Сенга кўпроқ бўлсин деб ошкор.
Булбул кўнгли бўларми ҳеч ғаш,
Қилар экан бир куйни такрор?!

Ўзгаларнинг овози билан
Тўтиқуш ҳам бийрондир, аммо
Куйла фақат ўз созинг билан
Қурбақадек бўлса ҳам ҳатто.

Қуръонда ман этмиш Муҳаммад
Лаб урма деб ҳатто шаробга.
Шоир ичар шунинг-чун ҳам май,
Ташлар экан ўзни азобга.

Шоир келиб ёри олдига
Ёт қўйнида кўрса уни гар,

Ут солса ҳам нафрат қалбига,
Қиз кўксига урмайди ханжар,—

Рашкда ёниб, кўнглида туғин
Мунгли куйлаб ташлайди қадам:
«Майли, ўлай хору саргардон,
Тақдиримда бор экан бу ҳам».

* * *

Бир жуфт оққуш жонон қўллари
Шўнғир олтин сочларим аро.
Бу дунёда одамлар бари
Ишқни куйлар такрор ва такрор.

Куйлагапман мен ҳам бир маҳал,
Букун яна такрорлар кўнгил.
Оташ сўзим боиси ўшал,
Нафис шеърим сабаби ҳам ул.

Жон-жонингга сингса муҳаббат,
Қалб кўксингда олтин тош бўлур.
Бахш этолмай куйга ҳарорат,
Техрон узра ой ҳам фош бўлур.

Қандай яшай энди, билмайман,
Ё Шаҳи-ла кечсин тунларим.
Қариганда ё қилай армон
Ишқни куйлаб ўтган кунларим.

Ҳар кимда бир ўзгача эъзоз,
Ҳар кимда бир ўзгача ҳавас.
Гар эроний куйлолмаса соз,
Билински, у шерозлик эмас.

Мен ҳақимда айтнинг, кимки бу
Куйим тинглаб мени сўрса гир.

У бундан ҳам соз куйларди-ю,
Хароб қилди ўшал оққушлар.

* * *

Нечун маъюс таратар зиё
Ой Хуросон чаманларига?
Русь бағрида кезаман гўё
Чўмиб оқшом туманларига.

Шундай дея, эй гўзал Лаълим,
Шамшодлардан сўрадим савол,
Бу сир бизга эмасдир маълум,
Деган каби боқди улар лол.

«Не учун ой маъюс сочар нур?»
Чечакларни тутдим сўроққа.
Улар деди: гулдан сўраб кўр
Саҳар пайти кирганда боққа.

Гул тебратди аста шохини,
Тилга кириб сўйлади гулбарг:
«Ўзга билан бўлди Шаҳина,
Ўпди бу кеч ағёрини дилбар».

Деди ёринг: «Қайдан билар рус,
Қўшиқ унга ҳам тану ҳам жон».
Шунинг учун ой боқар маъюс,
Шунинг учун юзида йўқ қон.

Не жафолар кўрмади олам,
Хиёнат кўз ёшдан хунлар.
Лекин, майли, ҳар на бўлса ҳам,
Мўътабардир нафармон тушлар

Талпинма кўп, девона кўнгил,
Барчамиздан юз ўгирмиш бахт.
Шафқат тилар гадолар фақат...
Талпинма кўп, девона кўнгил.

Фусункор ой кийиб зар либос,
Шуъла тўкар каштанлар узра.
Қўйиб Лаълим сийнасига бош,
Ниқобини тортаман юзга.
Талпинма кўп, девона кўнгил.

Биз барчамиз гўдакмиз бир оз,
Гоҳ кўзда ёш, гоҳ лабда кулгу.
Бўлмиш ушбу дунёда мерос
Одамларга шодлик ва қайғу,
Талпинма кўп, девона кўнгил.

Кўрганман кўп элатларни мен,
Толе излаб кезганман жаҳон.
Юрагимнинг эзгу истагин
Энди ортиқ қидирмам сарсон,
Талпинма кўп, девона кўнгил.

Умидим бор ҳаётдан ҳали,
Тугамаган кўнглимда бардош,
Кел, бир нафас ором ол, қалбим,
Ухла, қўйиб ёр кўксига бош,
Умидим бор ҳаётдан ҳали.

Зора тақдир бошимиз силаб,
Саодатга ёр этса бизни,
Толе булбул овози билан
Аллаласа пок севгимизни.
Талпинма кўп, девона кўнгил.

Михаил Светлов

ТИРИК ҚАҲРАМОНЛАР

Шафқатни билмаган
Кокилдор Тарас,
Эшитилар менга
Кечалар, ҳайҳот!—
Эшик орқасидан
Даҳшат тўла сас:
«Андрей! Сенга мен бергандим ҳаёт!...»
Гўзал панна турар,
Юзида йўқ қон.
Шамолда ўйнайди ўрим сочларин.
Ўқ тешган Андрей
Қулар ногаҳон
Бўронда йиқилган қайин сингарин.

Полтава устида
Сузар ярим тун,
Мана у, боғ ичра кезар рўдапо.
Бу кеч
Россияга қарши яширин
Юриш ўйламоқда сотқин Мазепо.

Кочубей тутқунда,
Қоронғу зиндон.
Қочишни ўтказар маҳбус кўнглидан.
Тонг билан Кочубей
Қатл этилган он

Евгений Онегин турди ўрнидан.
«Печорин! О, даҳшат!
Атроф зим-зиё.
Шубҳа ўртамоқда, дўстим, дилни кўп».
Қимор ўйнар экан Достоевский,
Кампирларни бўғар
Шум Раскольников.

Жимгина пирпираб
Сўнар юлдузлар,
Тонг отиб келмоқда қуюқ тумандан:
Паровоз қўзғалди,
Титради излар,
Анна Каренина айрилди жондан.

Ўртоқ классиклар!
Энди шуми иш!
Бари қаҳрамонлар йитиб кетмоқда
Наҳот ниятингиз
Фақат ўлдириш —
Дуэль
Поезд йўли
Ва ё сиртмоқда!

Роман ёзмоқчиман ўзим,
Каттакон!
Китобнинг биринчи бетидан бошлаб,
Ҳунар ўрганади
Ҳар бир қаҳрамон,
Мен ҳам ўрганаман ғафлатни ташлаб.

Рухий азобларга бўлсаю таслим,
Қаҳрамон зеркиб қолса бирор кеч,
Паровоз остига
Ташлайман ўзим,
Аmmo қаҳрамоним ташламайман ҳеч.

Бу ёруғ дунёдан
Кўз юсам агар,
Тобутим ортидан,
Изтироб-ла жим —
Мени сўнгги йўлга кузатиб борар
Мен қутқариб қолган қаҳрамонларим.

Қабрим тепасида
Тўхтаган йўлчи
Сўрайди:
— Улган ким? Сўйла, биродар!
Қаҳрамонлар айтар:
— Светлов ўлди!
Ҳақиқий ёзувчи эди у одам!

ИТАЛЬЯН ЙИГИТ

Тупроқда ётипти италян йигит,
Кўксига бемақшин, оддий қора бут.
Муштипар онанинг ёлғиз ўғлони,
Мусофир ўлкада узилган жони.

Неаполь шаҳрида ўсган азамат,
Нима излаб келдинг Россияга, айт?
Ўз она тупроғинг, гўзал юртинг бор,
Нетарди, элингда бўлсанг бахтиёр?!

Мен сени Моздокда ўлдирган одам —
Вулқонли юрагинг ғоят севардим.
Бепоён Волгада шавқ ичра бир дам
Енгил гондолада сузмоқ истардим.

Ва лекин мен, ахир милтиқ кўтариб
Сенинг диёрингга йўл олганим йўқ!
Рафаэль қадами теккан ер узра
Учиб ўтгани йўқ мен отган бу ўқ!

Мен ўз тупроғимда ўқ уздим, бу ер
Мени ардоқлаган қутлуғ, эзгу ер!
Бу ўлка ҳақида айтилган эртак
Таржимада шундай чиқмаса керак.

Менинг ўрта Доним, қўнғир тупроғим
Ўрганган эдими чет эллик олим?
Мунисам Россиям, Россиям ерин
Ё сен ҳайдаб эккан эдингми экин?

Сени келтирдилар поездга ортиб
Ўзгалар ерини олмоққа тортиб.
Токи сен кўксингга таққан бу салиб
Мозоринг устида турсин юксалиб...

Йўқ! Қилич кўтариб, ҳеч инсон ҳеч вақт
Менинг днёримга қўёлмас оёқ.
Ўқ уздим — дунёда йўқдир адолат
Душманга мен узган ўқдан одилроқ.

Мусофир ўлкада букун жон берди
Муштипар онанинг ёлғиз ўғлони.
Жонсиз кўзларида акс этиб турди
Гўзал Неаполнинг зангор осмони.

1943

Александр Твардовский

СҮЗ ҲАҚИДА СҮЗ

Енса қалбда зўр бир эҳтирос,
Туғён қилса шодлик ё алам,
Таажжубким, туйғуларга мос —
Сўз тополмай қолади одам.

Сўз кўп — инсон кураш, меҳнатин
Баёнига етар ифода.
Сўз йўқотгай аммо қимматин
Такрор бўлса ҳаддан зиёда.

Сўзлар борким, йўлларда чароқ,
Шулар билан ёруғ ҳаётнинг.
Билки, улар қадрин туширмоқ
Жинойтга, хиёнатга тенг.

Шу боис ҳам, эй, она диёр,
Ўтинаман, маъзур тут мени,
Гарчи дилда сўзларим бисёр,
Мақтамадим бари-ла сени.

Сен сўз эмас, меҳнат билан шан,—
Шу сабабдан мен ҳам доимо
Баландпарвоз сўздан қўрқаман,
Нопокликдан қўрққандай гўё.

Қуруқ манман эмас, ҳар қалай,
Бир шоирман ўзимдан огоҳ.

Мадҳинг бўлса ҳар қанча қилай,
Лекин фақат бўлмайин маддоҳ.

Сенга боқар меҳр ила башар,
Шухратингдан ҳайратда олам.
Ялтироқ сўз уятга қўяр
Тирнклару ўликларни ҳам.

Улар кўз-кўз қилиб зоҳирин,
Муздек бориб тегар юракка.
Эртак янглиғ ҳаёт тасвирин
Айлантирар ёлғон чўпчакка.

Сўз — бу менинг оши ҳалолим,
Сўз мен учун нондай муқаддас.
Шунинг учун бас, дейман доим,
Қутлуғ сўзни исроф қилмоқ бас.

Сўз-ку ахир ақлларга тож,
Юракларга оташ — сўз, ахир.
Олам аро бўлмасин торож
Жавоҳирлар ичра жавоҳир.

Сочманг ерга нуқрани қумдек,
Совурманглар уни ҳавода.
Сўз ҳам худди ҳақиқий сўмдек
Юрсим фақат олтин баҳода.

Сўз — бу оддий товушмас, ахир,
Сўз эмасдир оддий бир мато.
Сўзнинг ўзи аслида ишдир —
Шундай дерди Ленин доимо.

ШЕЪРИМ

Барча орзу муяссар бўлиб,
Етсам дейман бир ниятга ҳам.
Мен шеъримни уй-жойлик қилиб,
Рўйхатлардан ўтказиб қўйсам.

Қидирганнинг бўлса кўнгли тўқ,
Демасалар — чиқиб дафъатан:
— Танимаймиз, бунақа зот йўқ,
Сўраб кўринг бошқа кўчадан.

Бўлса дейман у барчага ёр,
Барча жавоб берса баробар:
— Бўлмасам-чи, таниймиз, у бор,
Ҳа, шу ерлик, бизга биродар.

Чоллар деса, — аввал билганмиз,
Ўқин дўстмиз, кўҳна қадрдон,
Биз у билан жангда бўлганмиз,
Берлингача бордик ёнма-ён.

Болалар ҳам уни эшитиб
Югуришиб келсалар эди.
— Ҳа, таниймиз, ҳатто ёд этиб
Айтишамиз, — десалар эди.

Эъзоз билан демасман, бироқ
Меҳр билан очсалар бағир:
— Ҳа, шу ерда. Бўлганда қаңдоқ,
Усиз яшаб бўлурми, ахир!

Шунда қолмас эди армоним,
Тўқ бўларди кўнглим, албатта.
Ишонч билан шунда ўзим ҳам
Борман дердим элда рўйхатда.

СЕН ВА МЕН

Сен кеч турдинг, ланжсан, сенга
Олам зимистон.

Мен тонг билан турдим, менга
Борлиқ пурафшон.

Сен уйқуга тўймагансан,
Тажанг, ғазабнок.
Мен шодонман, дилим равшан,
Жисму дилим пок.

Куч бўлсин деб тонгни қилдим
Мен кўксимга жо.
Мана кемам — иш столим,
Мен дарға гўё.

Сенга олам гўзаллиги
Тамом бегона.
Сенга ошно тушкунлигу
Ғашлик ягона.

Сенинг учун ёмон ҳамма,
Ҳатто ўзинг ҳам.
Дейсан, хоҳ ёз, хоҳи ёзма,
Ўтар бу олам.

Қаён боқсанг фақат танглик
Кўради кўзинг.
Сен кимдурсан? Минг аттанги,
Сен — менинг ўзим.

Сенинг барча феъл-атворинг
Менда бўлмиш жам.
Хайриятки, маним борим —
Сенмас ҳали ҳам.

Мен — сен билан мен эмасман,
Ичаман қасам.
Мен — менман, то сени ўздан
Олиб ташласам.

ТИРИКЛИК ҲАҚИДА

Қизиқмасман шуҳратга ортиқ,
Давлатга ҳам қилмасман ҳавас.
Фақат тонгги алвон шафақдан
Бир бўлаги менга бўлса, бас.

Болаликнинг илк хотираси,
Буғдой унга замин нафаси,
Май ёмғири ювган қайинзор —
Бир бўлаги мен учун даркор.

Уфққача мавжланиб ётган —
Кўк денгизнинг сокин бўйлари,
Ўтли даврон, ўтли ёшликнинг
Ўтли қўшиқ, ўтли куйлари.

Толедан ҳам, фалокатдан ҳам
Бир бўлаги мен учун бўлсин.
Токи нима ҳис қилса одам
Юрагимга келиб қуйилсин,
Оламда не дард бор, қувонч бор —
Барчасини кўрсин ўз кўзим.
То сўнгги дам айтайин, ҳалол
Аравамни тортганман ўзим.

Богумил Гюзел
(Македония)

ТОШГА МАДҲИЯ

Эй, сен, тупроқ билан дўст тутинган төш,
Ерга интиласан, ўзни ташлайсан,
Лек осмон орзуси билан яшайсан,
Мағрурсан, ҳеч нега эгмайдирсан бош.
Яланғоч бўлсанг ҳам ҳеч бир вақосиз,
Оёқлар остида бўлсанг ҳам забун,
Қуш бўлиб учганда — маконинг гардун,
Тош бўлиб урганда — зарбинг хатосиз.
Сенга нишон бўлгай танлар на фақат,
Нишондир юрак, ҳис, ядроку фикрат.

Эй, сен, кўнгли қаттиқ, тилсиз ҳиссиз тош,
Ҳаётни бақога қилибсан олмош.
Эй, сен, бир замонлар тирик жон бўлган,
Гул бўлган, қуш бўлган ё инсон бўлган,
Яшаб сўнг тугашга кўнмайин зинҳор,
Асл ҳолатингга қайтибсан такрор.
Қайтибсан севганинг, ёринг тупроққа,
Борлиқда бўлибсан боис нифоққа.
Сенга жилва қилар самовий нурлар,
Сенинг қаттиқлигинг кўплар орзулар.
Чил-чил қилмоққа бор-йўқни қодирсан,
Нодон кўнгилларга бепарводирсан.
Сени ёргай фақат заррадек уруғ —
Ҳаётний куч била қудратли, улуг.
Эй, сен, табиатга эгмайдирган бош —

Мағруру мустаҳкам ва безавол тош!
Сенинг қошингда ҳеч сув, олов, ҳаво,
Ернинг кўксин эзар зарбинг доимо.
Гоҳи юсакдасан, гоҳ қаърдасан,
Уру қир, дарёю тоғ — баридасан.
Ернинг тортиш кучи измингда гўё,
Гоҳ кўкка учарсан, тушарсан гоҳо,
Учмоғинг нимаю тушмоғинг надир,
Аслида иккиси бир ҳодисадир.

Сокинсан, бир вақтда ҳаракатдасан,
Поёнсиз маконда ва фурсатдасан.
Сенга мутлоқ сукут бўлмагай йўлдош,
Мағруру мустаҳкам ва безавол тош!

Эй, тош, сен бамисли юмалоқ яшин,
Буткул ёндиргувчи ўт бўл оташин,
Турғун тафаккурнинг деворини ёқ,

Чиркин туйғуларни куйдиргин мутлоқ.
Ўт қўйгин мағзи пуч, сусткаш шеърларга,
Панд бер ўзни вали билган эрларга.

Сен Тошсан, сенда ҳеч ҳис йўқ, туйғу йўқ,
Одилликда яна сендан эзгу йўқ.
Қим учун яхшисан, кимга ёмонсан,
Негаки сен — тошсан, сен — беомонсан.

Сенсан бу дунёга берувчи оро,
Сенсиз гўзаллик ҳам йўқдир мутлақо.
Замин сайёраси теварагида
Соқчидек турарсан чегарасида.
Юлдуз бўлиб учдинг мисоли чақин,
Олис юлдузларни келтирмай яқин.
Сен тошсан, йўнилиб кулган худолар,
Сен тошсан, уларни қилган адолар.
Сен жуда ёмонсан, жуда ёмонсан,
Сен тошсан, одилсан ва беомонсан.

Муҳаммад Иқбол
(Ҳиндистон)

ИШҚ ВА ҶЛИМ

Гўзал эди олам яралган чоғи,
Гўзал эди чиндан борлиқ қучоғи.
Қуёшнинг бошида олтин тож эди,
Ой кумуш шуъладан боривож эди.
Тун эгнида эди тим қора мато,
Шамдек нур сочарди Миррих ва Зухро,
Дарахтлар чулғаниб зулмат япроққа,
Кўклам нафасини уриб тупроққа,
Фаришталар берди шабнамга кўз ёш,
Гуллар чехрасида кулки бўлди фош.
Хурларнинг сочидек тим қора булут
Кўк сайрига чиқди — йўли беҳудуд.
Гунча хомуш, булбул сернаво бўлди,
Шоир юрагига дард ато бўлди.
Шунда замин деди — мен ўзим осмон,
Макон нидо қилди — менман ломакон.
Хуллас, ҳоким эди ерда ободлик,
Ҳаёт ҳам мужассам кулгу ва шодлик.
Мангулик шуъласи ёритиб юзин,
Малаклар парвозда синарди ўзин.
Ишқ деб аталарди уларнинг бири,
Доимо эзгулик эди тадбири,
Изтироб ва нурнинг тимсоли эди,
Бадбинлик, макрдан у ҳоли эди.
Бир кун у гулшанда учарди якка,
Учраб қолди ўлим отли малакка.

Сўради:—«Сен кимсан, недир касб-коринг,
Бунчалар даҳшатли турқу атворинг?»
Ўлим жавоб берди: «Номим ажалдир,
Мени ато қилган тақдир азалдир.
Тириклик либосин пора қилурман,
Борлиқ рўзгорини қора қилурман.
Менинг кўзларимда адам жодуси,
Йўқлик хабаридир унинг ёғдуси
Ва лекин оламда бордир шундай куч,
Унинг оти ишқдур — келолмайман дуч.
Даҳшат солур менга ўша куч фақат,
Унинг кўзларида нури ҳидоят.
У гоҳи кўзлардан ёш бўлиб оқур,
Аммо тирикликка бу кўзёш зарур».
Ишқ тинглаб бу сўзни кулди. Бу кулгу
Лаҳзалик чақмоқдай таратди ёғду.
Ўлимнинг юзига тушдию бу нур
Уни пора қилди. Барҳаёт, мағрур
Ишқ олдида ўлим тору мор бўлди,
Ўлим ўлди, севги барқарор бўлди.

АЛИГАРҲЛИК ТАЛАБАЛАРГА

Турли пайғомлар бўлур, мен битгучи хатдир бўлак,
Меҳрлар кўп, лек ватанга чин муҳаббатдир бўлак.
Сен қафаснинг банди бўлган қуш овозин тингладинг,
Лекин озод қуш наво қилганда лаззатдир бўлак.
Қорли тоғлар бу ҳаёт маъноси сокинлик, деса,
Қамтарин мўр айтадурким: завқи меҳнатдир бўлак.
Телба анжумлар хиромида не қилгай жозиба,
Ярқироқ сурат бўлакча, лек ғайратдир бўлак.
Кимки марҳумдир ҳаёт завқидан, ул марҳум эрур,
Чархи гардундир бўлак, жоми саодатдир бўлак.
Шамъи субҳ айтур: ёнишдур бу ҳаётнинг лаззати,
Ишқ ўтида ёнса дил, роҳи ҳидоятдир бўлак.

Дайр аро хум оғзига қўйгин калисо ғиштини,
Қим шароби ишқ кетурган чин камолатдир бўлак.

ЯНГИ ИБОДАТХОНА

Эй бараҳман, сенга бир сўз айтгали дил ёнадур,
Турфаҳол бўлмиш санамлар, бутларинг вайронадур.
Сен мусулмонларни ҳиндуга рақиб деб сўйладинг,
Бизга воизлар ҳам айтмиш: ҳинду ёв, бегонадур.
Тоқатим тоқ бўлди, кечдим икки маслакдин тамом,
Менга на масжиддур ошно, на ибодатхонадур.
Тош санамлардин, жарангдор сурадин не наф менга,
Жоним ўлкам зарра тупроғи асл дурдонадур.
Кел, биродар, ўртадин ол шармисорлик пардасин,
Икки миллат асли бир мақсаддадир, дўстонадур.
Уйғотиб уйқуда ётган бу кўнгуллар мулкени,
Бир ибодатхона қургаймиз, деманг афсонадур.
У жаҳонда тенгсиз ўлгай, қомати тоғдай баланд,
Гумбази мовий самонинг гумбазидан ёнадур.
Бир ажойиб куй таралсин ҳар томон тонг чоғида,
Куй эмас — бу ишқ шароби, эл дили — паймонадур.
Тинчлигу қудрат бўлур ушбу ибодатда абад,
Лек нажот қасрига бирлик ҳам меҳр останадур.

ГУЗАЛЛИК МОҲИЯТИ

Бир кун тангрига шундоқ савол қилди гўзаллик:
«Нега мени этмадинг мангулик ва азаллик?»
У шундай жавоб берди: «Олам бир суратхона,
Тун билан кун бўлмаса — ҳаёт ўзи афсона.

Борлиқ ахир ҳар лаҳза ўзгаришдан иборат,
Одамзодни банд этар — неки бўлса омонат».
Ой бу сўзни тинглагач, ғамгин бўлди, бўзлади,
Уз дардини тонготар юлдузига сўзлади.

Зухро тонгга сўйлади, тонг сўйлади шабнамга,
Бу нидодан ғамгинлик, сукут чўкди оламга.
Гул ёқасин чок этиб, аста эгди бошини,
Ғунча бағри қон бўлди, шабнам тўкди ёшини.

Чаманларни тарк этди армон билан гул кўклам,
Кетди гулшанга шодлик излаб келган ёшлик ҳам.

Улфат
(Афғонистон)

РУБОИЙЛАР

* * *

Яхши одам бўлса ёмонга улфат,
Ушал даврага мос касб этар одат.
Инсоний фазилат ўрнини аста
Эгаллай бошлайди ҳайвоний хислат.

* * *

Дер қирғоқда ётган бир сипиқ сопол:
Мен лой эдим, кўза ясади кулол.
Бир гўдак тош уриб синдирди, мени
Кўтариб келарди бир соҳибжамол.

* * *

Балиқ дер: ҳаётнинг боши дарёда,
Самандар дер: борлиқ — ўтда ифода.
Қушлар дер: тириклик фақат ҳавода,
Ҳақиқат бормикин, дўстлар дунёда?

* * *

Атрофда сукунат эди ҳукмрон,
Ҳатто гўдаклар ҳам қилмасди сурон.
Ногоҳ бир девона пайдо бўлди-ю,
Шодлик ва хандага тўлди ҳар томон.

* * *

Тўти сўйласа ҳам қанча бийрон,
Одам эмаслиги барчага аён.
Одамнинг одамлик фазли бўлмаса,
Сўзлашига қараб санама инсон.

* * *

Шамда ёнмас эса, парвонами ул,
Гул деб ўртанмаса, ул нечук булбул?
Бир синиқ кўнгилни кўриб ўзи ҳам
Шикаста бўлмаса, у қандай кўнгил?

* * *

Кулфатдан қўрқмагай сабрли одам,
Боладек бесабаб севинмагай ҳам.
Сабрсиз кишининг бўлмас меъёри —
Шодмон бўлганда ҳам, чекканда ҳам ҳам.

* * *

Қайнар кўзгу каби мусаффо чашма,
Кўзалар сўзлашар. Бирини дер: ошна.
Биз-ку сув ичамиз чанқамасақ ҳам,
Қандоқ бўлар экан сув ичса ташна!

* * *

Юрак кулбасида яшар муҳаббат,
Бошини макон этмиш ақл ва фикрат.
Баланд қасрлардан ақл излаю
Ва лекин муҳаббат излама фақат.

* * *

Гул рангин мақтайди булбул донмо,
Гул бўйин ардоқлар тонг эсган сабо.
Раиғу бўй савдоси тушиб бўлдилар:
Сабо саргардону булбул сарнаво.

Сильва Капутикян
(Арманистон)

КЎРНИНГ ТУШИ

Кўр туш кўрар — кўнглида лаззат,
Лабларида кулгу нишони.
Эл уйқуда, у эса фақат
Тунда кўрар ёруғ дунёни.

Боқар, қандай мовий бу само,
Қандай ёруғ, қандай кенг жаҳон.
Қаён боқса, ўзгача жило,
Қаён боқса, гўзаллик пинҳон.

Ҳар хуш бўйнинг бор ўзга туси,
Ҳар ён майса, ҳар ён гул-чечак.
Мана унинг болалик дўсти,
Кеча эди сочи жамалак...

Қиз туради дарё лабида,
Пастда тўлиб оқар юлдузлар.
Ғиллар оша келмиш у бунда,
Ғўллар юриб кеча-кундузлар...

Кўр туш кўрар, боқар ҳаётга
Ол этгумча шафақ самони!
Тўхта, қуёш, уни уйғотма,
Кўзларидан олма зиёни.

УҒЛИМГА

Сен аьлочи эмассан, уғлим,
Мақтовлар кўп ёғилмас сенга.
Оналар ҳам орзуманд бўлиб,
Ҳавас билан боқишмас менга.

Бувинг куяр, билмайсан қўним,
Тўп қувганинг қувган деб, фақат.
Тақиллатар эшикни қўшним
Қилмоқ учун сендан шикоят.

Лекин, гоҳ дард чексам ёнимда
Утирасан ўйинни қўйиб,
Эркаланиб хушнуд онимда,
Ғамгин бўлсам, боқасан куйиб.

Сенга совға этилган қандни
Кўраркансан дўстинг-ла баҳам.
Жанжалларда ожиз — дардмандни
Оларкансан қанотга ҳар дам.

Ҳавас билан қарадим сенга,
Таҳсин ўқиб, қошингда турдим.
Уриб турган ёниқ кўксингда
Булоқдай соф қалбингни кўрдим.

Балки олим бўлмассан, болам,
Сендан чиқмас шоир ҳам, бироқ —
Юлдуз бўлиб порламасанг ҳам
Майли, бўлгин йўлларда чироқ!
Болагинам, одам бўл, одам!..

* * *

Севги сирин билмоқ бўлдим, уриндим, аммо била
олмадим.

Севган кўнгил шоҳ бўлурми ва ёки гадо —
била олмадим.

Сени севдим, аммо кўнглинг маънос, беором, ўйларинг
пинҳон.
Сени шайдо айладимми, ё ўзим шайдо —
била олмадим.

* * *

Сен менниг севгим эдинг,
Севгим ҳамон сенсан ўзинг.
Қалбга ошно бўлса ким — бу
Бегумон, сенсан ўзинг.

Майли, бизни бир-биродан
Айламинш тақдир жудо,
Ўзгани дил севса ҳамки,
Дилситон сенсан ўзинг.

Майли, сен бирла эмасман,
Чорламасман ҳеч сени,
Борлиғим банд айлаган
Жисмида жон сенсан ўзинг.

Ўзгага кўнглимни бердим —
Иўқ, бу осон бўлмади,
Барибир қалбимда ошқору
Ниҳон сенсан ўзинг.

Ерга ёмғир жон берур, сен
Мен учун оби ҳаёт,
Яшнаган боғим-баҳорим
Ҳар замон сенсан ўзинг.

ВАТАН СЕВГИСИ

Она меҳри мисли бир кўклам,
Бўстон эгар кўнгиллар боғин.
Аммо, ахир, типратикон ҳам
Уз боласин дейди юмшоғим.

Ишқ бир оташ севган дилларга,
Ҳижрон енгар қалб бардошини.
Аммо жуфтин йўқотса агар,
Кабутар ҳам эгар бошини.

Бир севги бор, лекин дунёда,
Табиатда топилмайди ул.
Барча ишқдан эрур зиёда
Она юртга қўйилган кўнгил.

Инсон юрган ошиб довонлар
Шу муҳаббат чўққиси сари..
Бу ишқ учун неча замонлар
Олам кезган ер ўғлонлари.

Геворг Эмин
(Арманистон)

КЕЛАЖАККА

Менга сендан ўрганмоқ керак,
Яшамоқни ўргат, келажак.
Бергин менга тинчимас юрак,
Мушкул чоғда қилгин мард эркак,
Курашларда — уйғоқ ва сергак,
Бу дунёда этма хотиржам.

Манманликка бўлмайин ҳамдам,
Изламайин шон-шуҳратни ҳам.
Севдим!— демай — севмай чишакам,
Баҳор!— демай — келмасдан кўклам,
Етдим!— демай — қўймасдан қадам.
Бахтиёрман!— деб қилмай садо.

Оқни оқ дей, қарони қаро,
Тан берайин қилганда хато,
Тузатганда кутмай тасанно,
Тасаннодан касб этмай ҳаво,
Ҳеч ерда ҳеч кермайин кўкрак,

Шуни менга ўргат, келажак!

ГАРСИА ЛОРКА ҲАҚИДА ШЕЪРЛАР

1. ФАРЕД

Рақибларим — ул ёвуз, қаро
Қушларда айб йўқдир мутлақо.
Тангрим, қўшиқ бериб тилимга,
Нега қўйдинг қузғунлар аро?

Сен-ку мени яратдинг оққуш,
Зоғлар ичра ташладинг бундоқ.
Бегона ранг уларга нохуш,
Бамисоли бегона байроқ.

Тангрим, мени талатдинг ёмон,
Ҳолсиз қолдим, борлиқ танним хун.
Не қасдинг бор — йиқилганим он
Илонзорга ташладинг нечун?

Сенга аён ахир, парранда
Ҳашаротдан бўлгандир бунёд.
Шу боисдан зоти дарранда
Қанотликка кушанда, жаллод.

Улар асли тубандан тубан,
Ожиздан ҳам ожиздир, бироқ —
Уша ожиз тубанлик билан
У манфурлар мендан кучлироқ.

Уларда бор ўчталаб ҳасад,
Наво қилмас ва парвоз қилмас.

Куйламаган, учмаган жасад
Ҳайиқмайди, чунки йиқилмас.

Рақибларим — ул ёвуз қаро
Қушларда айб йўқдир мутлақо.
Тангрим, қўшиқ бериб тилимга
Нега қўйдинг қузғунлар аро?

Адо қилгач ул аҳли қузғун,
Илонзорга ташладинг нечун?

2. ТУШ

Даҳшатли туш кўрдим,
Бошимда йўқ ҳуш.
Душман ҳам кўрмасди
Бундоқ ёмон туш.
Бир оғир жундор қўл
Бўғзимдан тутди.
Бошқа бир шундоқ қўл
Оғзим беркитди.
Хирқираб дод дедим,
У ёвуз одам
Томошабинларга
Деди хотиржам:
«Қани бу овозда
Нафосат, жаранг?
Яна шоир эмиш
Бу одам, қаранг!»

3. СЎНИГИ СЎЗ

Юрт, сен ёлғиз тупроқ, макон эмассан,
Ё давлат қўшиғи, шиор ё байроқ.

Испания, сени она демасман,
Сен жаллод қўлида бўлсанг ўйинчоқ.

Йўқ, рози эмасман, мен учун Қайсар
Қайсардур, ҳеч қачон демасман олло.
Қолмасин мендан бир ном-нишон, асар,
Бўлганимдан кўра қўғирчоқ даҳо.

Йўқ, рози эмасман, сиз билан ҳеч вақт
Баҳс қилиб масала талашмайман ҳам.
Сизнинг қуролингиз ғазаб ва ҳасад,
Сиз — бўри зотидан, мен эсам одам.

Сўз айтмоққа сизга эмасман рози,
Чунки сўзингизда йўқдир ҳақиқат.
Сизнинг гапингизни эшитмоқ ўзи
Сиз билан баробар қилмоқ жинойт.

Бу заҳар ҳаводан олмасман нафас,
Йўқ, рози эмасман заққум фалакдан.
Замон ғалвирида адолат бўлмас,
У фарқ қилабилмас донни кепакдан.

Золимлар, сиз учун нақадар лаззат
Шу лаҳза! Жисмимни тарк этар жоним.
Ҳаётимга нуқта қўйдим энди, бас,
Бозорга солмасин ҳеч кимса шоним.

Мухран Мачавариани
(Гуржистон)

ЧОРЛАШ

Кўз олдимга келар хаёлан:
Енгил босиб тоғу тошлардан,
Бузоқ боқиб юрипти бола.
Унга дейман:
«Мухран, ҳой, Мухран!»

Овозимни эшитмайди у,
Қамчи ўйнаб борар беозор.
Мен-чи, фурсат ҳиссидан айру,
«Мухран!» дея чорлайман такрор.

Чақираман йиллардан ошиб,
Ана, мени эшитиб шодон —
Гоҳ югуриб, гоҳ аста босиб
Кела бошлар у менга томон.

Кела бошлар кулгу ҳамдами,
Яқинлашган сари тобора —
Тетиклашиб борар қадами,
Кўз олдимда улгая борар.

Келар, ортда қолдириб замон,
Келар, ошиб доvon, марзалар.
Аста-аста бўлар намоён
Лаб устида олтин сабзалар.

Қадамини ювади ёмғир,
Қадамига тўшалади қор.

У қувонар, ғам чекар оғир,
Май нұш этиб, сева бошлар ёр.

Яқин келди,
Менга разм солди,
Ана, бўлди ёнимда пайдо.
Шу пайт бирдан бола йўқолди,
Ўзим қолдим
хонада танҳо.

БАРАТАШВИЛИ МОНОЛОГИ

Мени зилдай эзар вужудим юки,
Қутула олсайдим мен ундан, ҳайҳот!
Уфқларга томон учолсам токи,
Мовий чексизликда ёзолсам қанот.

Мени эзмасайди вужудим агар,
Қийнамаса эди мушкул йўлимда,
Кўнглим юксаларди мисоли уқпар,
Юксаларди қўшиқ шавқли дилимда.

— Лекин сен моддийсан, демак, йўқ илож,
Буюклигингни ким англар сенинг, ким?!
Қайда бўлсин сенга камолу ривож,
Азоб берар экан вужуди золим.

Худо бўлсанг ҳамки, кўшишинг бенаф,
Сўзларинг ҳавога учурлар бекор.
Улар сенга асло келтирмас шараф,
Келтирур тубанлик, алам ва озор.

— Айтгил, набилигинг кимгадир аён?
— Йўқ, ҳеч кимса билмас,
Эл бундан рофил.
— Ҳаёт сенга нелар қилди армуғон?
— Ҳеч нарса, саробга интилди кўнгил.

Мен ҳаётдан яна нелар кутарман?
Тахтага қоқилсам дейман саҳрода.
Ниятимга фақат шунда етарман,
Шунда топажакман шуҳрат дунёда.

Менга азоб берган, жонимга жаллод —
Вужудимдан шунда бўларман озод.

ШОИР

У дунёга келди-ю, аммо
Элга аён бўлмади бу ҳол.
Буюк даҳо бўлганин пайдо
Замин ҳатто қилмади хаёл.

Баҳор эди. Далада деҳқон
Куйлар эди кўкламга доир.
Жаҳонга сир қолди, не жаҳон —
Қишлоққа ҳам бўлмади аён
Яралгани оламга шоир.

Ном қўйдилар ўзларига боп,
Устирдилар. Сал қотгач тани —
Елкасига юкладилар қоп,
Юбордилар буғдой тортгани.

Аммо унга сўйлади барглар,
Ариқ бўлди ойдинда сўқмоқ,
Ҳилол унга кўкдан сочди зар,
Эртак бўлиб туюлди ўтлоқ.

Йиллар ўтди, вақт етиб бир кун
Унинг ўзи бўлмайин огоҳ —
Бамисоли гирдобу қуюн
Шоир юрак уйғонди ногоҳ.

Пайдо бўлди ишқ дилда илк дам —
Сурди дарча олдида хаёл.
Сўнг юракда шуъла сочган шам
Аста бўлди юксалиб ниҳол.

Сўнг у дарахт бўлиб етилди,
Қуёш бўлиб сочди яна нур.
Шоир олам сари отилди,
Тор кулбага сиғмай тафаккур.

Улмас руҳи унинг истарди —
Мангу бўлса у билан вужуд.
Аммо — тирик оламнинг дарди —
Вужуд умри эмас беҳудуд.

У кўзини юмди ниҳоят,
Ҳамма каби йўл олди ерга.
Ўзгалардек уни ҳам қисмат
Олиб келди охир қабрга.

Шоир илк бор пайдо бўлган чор
Уни ҳатто билмаган олам,
(Гўё йўлда ўсган отқулоқ
Не деб парво қилмаган олам) —

Энди шоир юмгач кўзини,
Ундан жонсиз тана қолганда,
Тирикларга ташлаб сўзини
Йўқлик сари у йўл олганда —

Олам уни англади, билди,
Қалби билан ҳис қилди дунё.
Шундай, шоир оламга келди,
Шуҳрат топди бўлганда адо.

Андрей Малишко
(Украина)

* * *

Хоҳ койинг, хоҳ койманг мени,
Ишим қолган ҳар нима билан.
Ишим қолган кўкда самолёт,
Ерда ҳатто бир нина билан.

Ишим қолган, менга даҳли йўқ
Даладаги трактор билан.
Милтиқдаги отилмаган ўқ,
Кемадаги темир тўр билан.

Осмондаги сўнган, сўнмаган
Миллиард нафар йироқ юлдузлар —
Телескопли олимга эмас,
Бари менга дардини сўзлар.

Юрагимдан ўтадир тамом
Нимаики дард бор оламда.
Ер остида синалган атом
Портлар асли менинг хонамда.

Ошиқ олган бўса лабимда,
Кўнглимда у чеккан қайғулар.
Чўкиб ётар менинг қалбимда
Ушалмаган қанча орзулар.

Шунинг учун койиманг, дўстлар,
Ҳар нарсада ишим бор маним,

Шундан менда бу ҳассос кўзлар,
Шундан менинг куйиб ёнганим.

ҲАҚИҚАТ

Айтар эди бир замон онам:
— Усиб катта бўлурсан, ўғлон.
Оқил бўлу мард бўл чинакам,
Бу икки иш эмасдир осон.

Оқил бўлгин. Сен бу ҳаётнинг
Кенг йўлию сўқмоғин ўрган.
Ҳам томчининг, ҳам коинотнинг
Чексизликда кезмоғин ўрган.

Ҳақиқат — бир, ҳақиқат — аччиқ,
Шундан доим балога дучор.
Сен мард бўлгин, сен унга очиқ
Ҳимоячи бўлгин устивор.

Керак бўлса ҳақиқат учун
Юрагининг парча-парча қил.
Керак бўлса ҳақиқат учун
Минг бор ўлиб, минг бора тирил.

Майли, сендан дўстларинг кечсин,
Сендан кечсин, майли, қондошлар.
Рози эдим мен берган жонни
Ҳақиқатга бахш этсанг агар.

Оқил бўлу мард бўлгин, ўғлон,
Бу икки иш эмасдир осон.

ОНА

Ўт ичида тонг ёришар жим,
Ел тўзғитган тўзон эмас, кул.
— Бунда борми Иванко ўғлим?
— Пиёдалар ичидадир ул.

Она кезар дард ила танҳо,
Дард кўзлари қорасидадир.
— Бундамасми Иванко ўғлим?
— Танкчиларнинг орасидадир.

Она чопар, она оҳ тортар,
Ҳар кимга бир сўзни айтади:
— Қолмадими Иванко ортда?
— Йўқ, у зафар билан қайтади.

Уғлон эса аллақачонлар
Бу оламдан бўлмиш равона.
Энди унга ётдир маконлар,
Замонлар ҳам энди бегона.

Энди зафар қўшиғин куйлаб
Тинч ҳаётнинг гаштини сурмас.
Энди она қишлоғи бўйлаб
Дўстлар билан қувониб юрмас.

Она эса кутади ҳамон,
Унга ошно ширин бир рўё.
Эрта тонгда келару ўғлон,
Деразани чертади гўё.

Расул Ҳамзатов
(Доғистон)

ОНА ТИЛИМ

Ажабо! Туш деган нарса қизиқ-да,
Ўлиб қолганмишман тушда ногаҳон.
Қўксимда қўрғошин, қуёш тифида,
Тоғлар орасида ётибман бежон.

Узоқда шарқираб сойлар оқмоқда.
Борлиқда бир ажиб дилбарлик ҳоким.
Мен эсам ўйлайман ётиб тупроқда:
Мана шу тупроққа қўшилар хоким.

Мен ўлиб ётибман, кимсасиз, унут,
Ҳеч кимса қайғурмас ва чекмас ёҳу.
Фақат чўққиларда қурқурар бургут,
Фақат водийларда инграйди оҳу.

Навқирон ёшимда бўлдим-ку адо,
Оташ юрагимни ўйди ахир ўқ.
На онам, на ёрим бермайди садо,
Дўст тугул, ҳаттоки йиғичи ҳам йўқ.

Фигон отилади жонсиз бағримдан,
(Гўё фиғон бордек мурда дилида.)
Шу пайт икки киши ўтди наридан,
Қувноқ суҳбат қуриб авар тилида.

Мен-ку бу дунёдан кўз юмдим мангу,
Улар кулиб-кулиб сўзлашар борми;

Қандайдир Ҳасаннинг турфа ишию
Қандайдир Алиннинг шўх кирдикорин.

Авар сўзин тинглаб кирди менга жон,
Оҳиста тирилдим ва шунда билдим:
Мени тузатолмас ҳеч дори-дармон,
Жонимга масиҳдир шу она тилим.

Майли, ким қай тилдан завқу шавқ олса,
Менинг ўз тилимга минг жоним фидо.
Эрта она тилим агар йўқолса,
Мен бугун ўлишга бўлурман ризо.

Майли, қашшоқ бўлсин, майли, беҳашам,
Лекин менинг учун азиз ва суюк.
Жаҳон минбаридан янграмаса ҳам
Она тилим менга муқаддас, буюк.

Оташин Маҳмуднинг ёниқ шеърини
Наҳот таржимада ўқир авлодим?
Наҳот мен аварнинг сўнгги шоири,
Шуми эди менинг эзгу муродим?!

Севаман ҳаётни, дунё кўркини,
Муҳаббатим чексиз барча эл учун.
Ҳаммасидан азиз Совет юртини
Аварча куйладим етганча кучим.

Узоқ Сахалиндан Болтиққача то
Қалбимда кўраман ҳур Ватанимни,
Ҳар қайда қилайин унга жон фидо,
Лекин ўз юртимга қўйинг танимни.

Юртдошларим туриб қабрим олдида
Кўрсатсин аварнинг шоири шул деб.
Элим ёдга олсин она тилида
Ҳамзат Цадасанинг ўгли Расул деб.

Йўлга чиққан ҳар одам
 Қуруқ чиқмас бегумон.
 Нон олади, шароб ҳам.
 Аммо, эй, азиз меҳмон,
 Тоғларга йўл тутсанг гар
 Кел хуржунни тўлдирмай.
 Тоғ дилбари нон ёпар,
 Тоғ йигити тутар май.
 Йўлга чиққан ҳар одам
 Қуруқ чиқмас бегумон,
 Олар ўткир ханжар ҳам.
 Аммо, эй, азиз меҳмон,
 Ханжар тутма қўлингга.
 Ханжар сенга на даркор?
 Душман чиқса йўлингга,
 Бил, тоғликда ханжар бор.
 Йўлга чиққан ҳар одам
 Қуруқ чиқмас бегумон,
 Олар йўлга қўшиқ ҳам.
 Эшит, азиз, эй меҳмон,
 Соз қўшиққа бой бу эл,
 Қуйлар бизда кўп, аммо —
 Қўшиғингни олиб кел,
 Қўшиқ керак доимо.

ШОМИЛ

Яна ўртар мени эскиң жароҳат,
 Яна юрагимни қиймалар армон.
 ...У мен учун эди кўҳна ривоят,
 У ҳақда овуллар сўйларди дoston.

Кўнгил у эртакни қайда унатар,
Кечалар кўз юммай тинглардим тўлиб.
Ҳатто тоғлар узра сузган булутлар
Кўрнарди Шомил лашкари бўлиб.

У бир қўшиқ эди. Уни гоҳида
Онам куйлар эди, эслайман ҳамон.
Онам бу қўшиқни айтар чоғида
Уйга чўмар эди кўзлари гирён.

Суратдан боқарди черкаска кийган,
Кўзида ўт ёнган суворий одам.
У чапақай эди. Чап қўли билан
Қилич дастасини тутганди маҳкам.

У суратдан боқиб кузатган эди
Иккита акамни муқаддас жангга.
Онам марвариду болдоғин берди
Унинг номи билан аталган танкка.

Ўлимидан аввал отам бечора
Унга бағишлади ажойиб дoston,
Лекин Шомил номин қилдилар қора,
Ёғдирдилар марднинг шаънига бўҳтон.

Балки шу кўргилик бўлмаса, отам
Кўпроқ яшармиди... мен ҳам айбдор.
Кўпнинг овозига жўр бўлиб мен ҳам
Шомилни шеър билан қилгандим абгор.

Халқим эрки учун тоғлик еримда
Ёвларга беаёв бўлганди Шомил.
Болалик қилдиму мурғак шеъримда
Мен уни атадим сотқин ва қотил.

Төгларни тун чулғар. Етаман беҳол,
У дарчам олдида пайдо бўлади.
Гоҳида мўйсафид, кўпни кўрган чол,
Гоҳи лашкарбоши бўлиб келади.

Дер: «Нелар кўрмадим дардли оламда,
Қанча азобларга бўлдим гирифтор.
Ўн тўққиз жароҳат ёнар танамда,
Сен, гўдак, тиг урдинг йигирманчи бор.

Ўн тўққиз ярага чидадим, биллоҳ,
Ўн тўққиз ярамдан қолмади асар.
Лекин сен урган тиг битмагай, э воҳ,
Болам бўлатуриб солдинг-ку, ханжар.

Озодлик жангига боримни бердим,
Қўшиқ, маишатга бўлмади фурсат.
Маддоҳларни баъзан қамчилар эдим,
Шеърбозни калтаклар эдим бешафқат.

Лекин мен уларни жабрлаб, уриб,
Хато қилгандирман ва лекин ишон,
Сендек сафсатабоз шоирни кўриб
Ҳақлигимга бир бор келтирдим имон».

Тонггача қаршимда турар у сиймо,
Тонггача ўша руҳ беради озор.
Қуюқ соқолини бўяган хино,
Папоғи устидан ўраган дастор.

Мен унга на дейин? Унинг қошида
Ва сенинг қошингда айблиман, халқим.
Мен хато қилгандим гўдак ёшимда,
Лекин чекнимоққа йўқ бу кун ҳаққим.

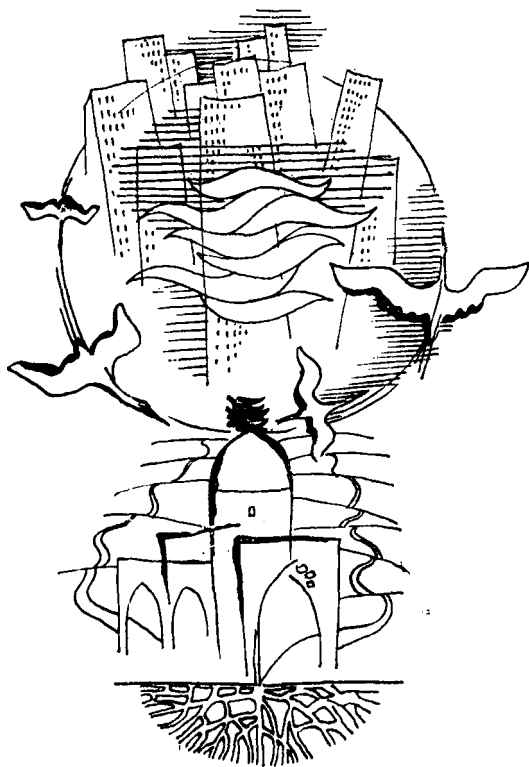
Нойиб Мурод бир вақт Шомилдан кетиб
Сўнг пушаймон бўлди. Яна қайтмоққа —

Аҳд қилди-ю, аммо ажали етиб
Йўлда дучор бўлди тубсиз ботқоққа.

Мен ҳам пушаймонман ўз шеърим учун,
Яна ортга қайтиб, қилдим деб хато —
Ё узр сўрайми Шомилдан бу кун?
Йўқ, йўқ, ботгим келмас ботқоққа асло.

У ҳам кечирмайди барибир мени,
Мен отдим орқадан, пана жойдан ўқ.
У қиличда ёзган мардлик шеърини,
Менинг бўҳтон шеърим кечирмайди, йўқ.

Майлига... лекин сен қил менга шафқат,
Халқим, кечир, Сени севаман ёна.
Жон ўлкам, сен мени қарғама фақат,
Мисоли ўғилдан ранжиган она.

V

Тун билан кун,
Ут билан сув
Бир-бирига зolimдир.
Коинотда
Азал,
Мангу
Исён руҳи ҳокимдир.

РУҲЛАР ИСЕНИ

Достон

МУҚАДДИМА

Туғилгансан озод, мудом
Озод бўлиб қол!
Назрул Ислоҳ

Бу дунёнинг
Қувончи кам,
Дарду ғами —
 зиёда,
Аммо
 ғамдан қочмоқнинг ҳам
Тадбири кўп дунёда.
Қимнинг дилдош
Бор улфати,
Дардин
 унга тўкади.
Ёлғизларнинг бор кулфати
Дил тубига
 чўкади.
Қим нажотни
 соқин туннинг
Уйқусидан сўрайди.
Қим ғамини
Никотиннинг —
Тутунига ўрайди.
Дил захмига малҳам топар
Қим ҳабиб,
Қим табибдан.
Қим қочмоққа
 айлар сафар

Ғам аталған
 рақибдан.
Ғар буларнинг
Йўқ имкони,
Сўнги чора этмоқ бор.
Кулфат тўла
 бу дунёни
Шартта ташлаб кетмоқ бор.
Лек оламда
 бир дард борки,
Унга сира нажот йўқ.
Бу азобга
 ким дучорки,
Унга кун йўқ,
Ҳаёт йўқ.
Бу машаққат
Ичган билан
Дил тубига
 чўкмайди.
Уни ҳеч ким
 юрагидан
Ҳеч кимсага
Тўкмайди.
Халос этмас
 битта арқон,
Нуқта қўймас
Битта ўқ.
Чидамоққа
 йўқдир имкон,
Қочмоққа ҳам
Чора йўқ.
У жон билан
 кетса дилдан,
Сукут қолса
 юракда,
Одамзоднинг

Руҳи билан
Яшайберар фалакда.
Бу —
 шоирнинг дилин эзган
Истибоднинг дардидир.
Юракдан
 қон бўлиб сизган
Истеъдоднинг дардидир.
Тўлғоғида бу аламнинг
Танҳо ингроқ —
 хониш бор.
Абадият
Жаҳаннамнинг
Оташида ёниш бор.

АБАДИЯТ ҲАҚИДА РИВОЯТ

Ровий айтар:
Аллазамон —
Аллақайси маъвода
Фалокатга учраб карвон
Поёни йўқ саҳрода,
Бу ноғиҳон
Тасодифдан
Барча ўтиб дунёдан,
Шу тасодиф амри
 билан
Омон қолди
Бир одам.
Белбоғига осганича
Қуруқ кўза —
 сувдонни,
Кезди неча
Кундуз, кеча
Бу дашти бепоёни.

Кеза-кеза

омир толди,
Умид узди жонидан.
Бир пайт
ногоҳ
чиқиб қолди
Бир чашманинг ёнидан.
Пикилганча сувга
беҳол
Лаб чўзганда ташна тан,
Тўлқинламди
бирдан зилол,
Садо чиқди чашмадан:
«Шошма, йўлчи,
Ичурсан, бас,
Муздек,
тиник,
тўламан.

Аммо билки,
Одий сувмас,
Обиҳаёт бўламан.
Азоб чекдинг кўп
саҳрода,

Майли,
Тўйиб ичиб ол.
Мени ичган бу дунёда
Мангу яшар
безавол.

Ол, ич,
Яша даврон суриб
Абадий бу даҳр аро,
Аммо
Мени ичмай туриб
Фикр қилгин аввало.
Ҳаётга-ку,
тўймас кўзинг,

Яшайсанми умрбод?
Мангу ҳаёт учун ўзинг
Ярайсанми,
Одамзод?
Мангулик дер
одам насли,
Лек
инсоний тафаккур —
Абадият надир асли,
Қила олмас тасаввур.
Йўлчи ҳайрон,
Йўлчи сергак,
Бу қандайин чашмадир?
Ичай деса —
чўчир юрак,
Ичмай деса —
ташнадир.
Узоқ-узоқ
Уйга толди,
Сув лабида ўлтириб.
Охир
Обиҳаёт олди
Кўзасига тўлдириб.
Уйлай-уйлай
Нари кетди —
Ул сеҳрли булоқдан.
Ногоҳ
Хазин сас эшитди —
Садо келди йироқдан.
Борди,
Э, воҳ,
ётар бир бош
Қум устида
бенажот.
Нола чекар,
Тўкар кўзёш,

«Лаънат,
 дейди,
 эй, ҳаёт!
Уша сувдан ичдим нега?
Афсус!»
 деру
 ўкинар.
Иўлчига у:
— Раҳм эт менга,
Улдир,—
 дея ўтинар.
Минг йил аввал
Шу булоқдан
Сув ичганман,
 чўмганман.
Яшайвериб,
Бу қийноқдан
Ўзни қумга
 кўмганман.
Умр кўрдим ҳаддан бисёр,
Ҳеч тоқатим қолмади.
Ер юзида
Менинг бирор —
Ҳамсуҳбатим
 қолмади.
Азоб борми
Бундан улуғ,
Даҳшат борми
 зиёда?
Менга ерда
 тириклик йўқ,
Улим ҳам йўқ
 дунёда.
Иўлчи боқди
Ҳайратда лол
Тирик инсон қабрига.

Сўнгра

қумга чўкди беҳол,

Раҳмат айтди сабрига.

Уз ҳолига

минг шукр этди,

Йиғиб сўнгни саботни —

Қум устига

Тўкиб кетди

Йўлчи обиҳаётни.

Йўлчи кетди

Бўлиб холи

Мангуликнинг ғамидан.

Тотиб қолди

Чўл ниҳоли

Обиҳаёт наmidан.

Илдизига унинг алҳол

Томчи етди,

Шу фақат,

Йиллар ўтиб,

ўша ниҳол

Чинор бўлди оқибат,

Шундан чинор

Узоқ яшар,

Шундан чайир танлари.

Мангуликдан кечиб башар,

Фоний умр танлади.

Кел, эй кўнглим,

Бизнинг ҳаёт

Эмас экан

жовидон,

Бу дунёда

изла нажот,

Яша фақат

шодумон.

Бу ҳаётнинг

Ярми роҳат,
Ярми ғамдир,
 шукр қил.
Умринг узун бўлса —
 раҳмат,
Агар камдир,
Шукр қил.
Шу офтобу
Минг бир оҳанг,
Минг бир рангли бу дунё
Сеникидир,
Ҳаёт эсанг,
Ҳаёт эсанг аввало.
Ҳам шавқ билан,
Ҳам дард билан
Утар экан бу дамлар.
Омом бўлсин
Сен англаган,
Сени англа
 одамлар.

БИРИНЧИ ФАСЛ

ШОИР ҚАЛБИ

Тун билан кун,
Ут билан сув
Бир-бирига золимдир.
Қоинотда

Азал,
Мангу
Исён руҳи ҳокимдир.
Замин узра
 қора қуюнин

Еғдирганда
 чарх-фалак,
Қиш қаҳрига
 эгмай бұйин,
Исён қилар
Бойчечак.
Қора булут
 зулумотга
Чулғаганда самони,
Чақмоқ —
 нурсиз бу ҳаётга
Еруғликнинг исёни.
Туғиларкан,
 дод дер гўдак,
Кўкси тўла фиғондир.
Жажжи мушти
Нақ гунчадак,
Бу — ўлимга исёндир.
Қаро қилган
Кўк дафтарин
Қоронғулик қасдига,
Тонг йиғади
 нур лашкарин
Шафақ туғи остига.
Еру уммон,
Буржлар аро
Гоҳи ошкор, гоҳ пинҳон,
Ибтидодан
 то интиҳо
Хукм сурар галғён.
Собир инсон юрагида
Қаноатки барқарор,
Коса янглиғ
 Сабр тагида
Оташ янглиғ Исён бор.

Куй,
 ғазали
 одамзоднинг
Дарддир,
 эзгу армондир.
Яралишдан,
Истеъдоднинг —
Табиати —
 исендир.
Шоир юрак —
Пок тилаги,
Имонидир башарнинг.
Армон тўла
 юракдаги
Исендир башарнинг.

* * *

Назрул Ислом
Бу дунёга
Шоир бўлиб туғилди.
Илҳом отли пок зиёга
Гўдак қалби йўғрилди.
Нигоҳидан
Сеҳрли нур
Борлиққа нур таради.
Коинотга
 у таҳайюр
Кўзи билан қаради.
Тунлар унга берди хаёл,
Шавқ атади
 кундузлар.
Гуллар
 ғазал айтди хушқол,
Эртақ айтди

Юлдузлар.
Улғайди у,
Усмир бўлди,
Етди йигит ёшига. —

Ишқ отли қуш
келиб қўнди

Назрулнинг ҳам бошига.
У ҳам ёнди барри кабоб,
Ҳам очилди

чун баҳор.

Ҳижрон берди
тотли азоб,

Висол этди
бахтиёр.

Гоҳ шодлик,

Гоҳ алаmidан

Дил чашмаси очилди.

Унинг ҳассос қалаmidан

Ишқий байтлар сочилди.

Бу дунёга

Назрул Ислом

Шоир бўлиб туғилди.

Ибтидодан

ёниқ илҳом

Шуъласига йўғрилди.

Етти аср аввалгидек

Бўлса эди замонлар,

Балки

Хусрав Деҳлавийдек

Битар эди дostonлар.

Туғилсайди

Назрул агар

Ярим минг йил илгари,

Битар эди

рубойлар

Мирзо Бобур сингари.

Агар
Неча замон ўтиб
Келмаса бу давронлар,
Бедилонга ғазал битиб
Тузар эди
 девонлар.
Узга эди
 аммо фурсат,
Узга эди эл дарди.
Замон
 унинг
 ёниб турган
Юрагини сўрарди.

* * *

Шоирни
 у туғилмасдан
Гадо қилган эдилар.
Уз юртида
Уз юртидан
Жудо қилган эдилар.
Ураб унинг
 нақ юракдек
Она Ҳиндистонини,
Зобитлар
 оқ ўргимчакдек
Сўрардилар қонини.
Бир томонда,
Ёвни эмас,
Бир-бирини беомон —
Сўяр эди
 тақводан маст
Ҳинду билан мусулмон.
Бир томонда
На уй кўриб,

На бир тўшак,
оч,
хароб,
Қўчаларда ҳаёт қуриб,
Ўлим топган беҳисоб.
Ганга оқар
кўзёш бўлиб,
Жамуна лим
бўлиб қон.
Бори бутун бардош бўлиб
Нажот кутар
Ҳиндистон.

* * *

Ҳар нечаким зўр истасьдод,
Тошқин илҳом,
У нега,
Халқинг ётса
чекиб фарёд,
Ярамасанг кунига.
Шоир эсанг,
Шоир бўлиб
Нега келдинг ҳаётга,
Элинг ётса
дардга тўлиб,
Келолмасанг нажотга?!
Не шоирсан,
Ташбеҳларнинг
Борми асли кераги,
Бўлмаса эл ғами —
дардинг,
Юрагинг —
эл юраги?!
Назрул Ислом
Ҳинд халқининг

Зардобини ютарди.
Назрул Ислом
Ўз қалбини
Байроқ қилиб кўтарди.
Юрагида то сўнгги дам
Исён ўти сўнмади.
Ҳақсизликка кўнди олам,
Аммо

шоир
кўнмади.
Кўргилик бу,
деди ҳинду,
Тақдир,
деди мусулмон.

Лекин
Зўрлар зулмига у
Тан бермади ҳеч қачон.
Ўзни ўтга отди ашиқ,
Жони борки,
курашди.
Умри унинг
Мангу ёниқ
Қўшиқларга туташди.

ИСЁН ҚУШИҒИ

«Сўйла, инсон,
Сўйла, қаддинг
Кўтариб баланд.
Юксакликда сенинг қадринг
Ҳимолай монанд.
Сўйла,
Сенинг пойингдадир
Бу улуғ замин.
Сўйла, отиб золим аср
Дарду аламин.

Сен ўтмишни сургувчи
Кучли бўронсан,
Осмонларга от сургувчи
Соҳибқиронсан.
Сен чақмоқсан,
Қаро зулмат
Бағрини ёққан.
Сен Индрасан,
Кўкда исмат
Чироғни ёққан.
Сен Шивасан, коинотни
Барбод қилгувчи.
Сен Гангасан, бу ҳаётни
Обод қилгувчи.
Сен — Дурганинг тош юраги,
Шафқат билмайсан.
Сен — Қришна қўлидаги
Куйлаган найсан.
Измингдадир чексиз фазо,
Замину замон,
Бу оламга эга танҳо
Ўзингсан, инсон!
Таггриларни осмон қадар
Кўтарган ҳам сен.
Сажда қилган,
Яна исён
Кўтарган ҳам сен.
Ҳам шафқат,
Ҳам беозорлик
Яшар қонингда.
Ҳам фидоний исёнкорлик
Ёнар жонингда.
Сўйла, инсон,
Сўйла, қаддинг кўтариб баланд.
Юксакликда сенинг қадринг
Ҳимолай монанд.

Назрул шеъри
мушоира —
Минбаридан янгради.
Ким деди:
Бу шеърмас сира,
Ким
днлидан англади.
Юрт оғзида бу шеър баҳси,
Эл тилида баҳоси,
«Қани шеърда гуллар рақси?
Қани булбул навоси?»
«Бу шеър
шарққа хосдир наҳот?
На ишқий,
на риндона...
Бундай ашъор Саъдийга ёт,
Ҳофиз учун бегона».
«Қонда бор,
Бузмоқ абас,
Исён эса гуноҳдир.
Ким шарият йўлин тутмас.
Эл биларки,
гумроҳдир».
«Ул кун Будда:
Мард агар сен
Дардни ичга ют, деган.
Ул юзингга урсалар сен.
Бул юзингни тут, деган».
«У дунёда бахтинг таъмин,
Бу дунёда чексанг ғам.—
Шундай дея берган таълим
Ул...
аллайҳи вассалом».
Маломатга қолди энди

Шоир битиб ҳақ достон.
Ҳинду уни
 «жобон» деди,
«Қофир» деди мусулмон.
«Бу исённи,
 бу нифоқни
Чиқармоқ не зоҳирга.
Сиёсат-ла ўйнашмоқни
Қим қўйибди шоирга».
«У ҳали ёш,
Ҳали гўдак,
Зарра парво этмайди.
Эс-ҳуши йўқ ҳайиққудак,
Жон қадрига етмайди».
«Ҳа, зулм бор,
Ҳақсизлик бор,
Барчага бу аёндир.
Аммо буни зинҳор-зинҳор
Айтиб бўлмас замондир».
«Ҳамма билар,
Инсон эркин —
Яшаши шарт пойидор.
Биз ҳам айтсак бўлар,
 лекин
Уйда бола-чақа бор...»

ФИДОЙИЛИК ТУҒРИСИДА РИВОЯТ

Қадим замон,
Аёл дини
Фидойилик,
 деганлар.
Эри ўлса,
 хотинини
Қўшиб кўмар эканлар.

Утиб
неча авлод умри,
Утиб
чексиз кўп замон,
Ҳеч бир давр
Бу удумни
Қилолмади қатағон.
Даҳшат эди бу чинакам,
Билар эди
одамлар.
Лек
одатга қарши
не ҳам
Қилар эди одамлар?
Ҳам ота,
Ҳам онаизор
Гўрга кириб баробар,
Қола берди
чирқираб зор
Бола-чақа
Дарбадар.
Асли
ўша замонда ҳам
Донишмандлар бор эди.
Лекин
улар ичра
мард кам,
Кўп —
эҳтиёткор эди.
Бош кўтармас эрлар,
Исён —
Аёллар ҳам қилмасди.
(Чунки улар эри қачон
Ўлишини билмасди.)
Утиб кетди
Минг йил фурсат,

Қарши қудрат йўқ эди.
Кимда шафқат,
Кимда ҳиммат,
Кимда журъат
йўқ эди.

Бир кун
Жангга кета туриб
Бош кўтарди
бир ўғлон.
От бошини шартта буриб,
Елди тикка
Шоҳ томон.
Деди:
«Эй, шоҳ!
Олдимда бор
Ё ҳаёту, ё ўлим.
Қолаётир рафиқам зор,
Қизалоғим ва ўғлим.
Агар мен бу жангда ўлсам,
Содиқ қолиб удумга,
Фарзандларим онасин ҳам
Ҳукм этарсан ўлимга.
Мен-ку,
улар эрки дея
Жангга кетаётирман.
Фарзандларим меҳри дея
Фидойиман,
ботирман.
Улсам,
Улар онадан ҳам
Етим қолса баногоҳ,
Тор-мор бўлсин бутун олам!
Бу не ваҳшат!
Эшит, шоҳ!
Боқийси йўқ
ҳеч одамнинг,

Биз кетармиз тамомий.
Аmmo аёл —
Бу оламнинг
Келажаги,
 давоми.
Шу-чун,
 ўлсам, куним битиб,
Васиятим шу бўлсин:
Ёрим эмас,
Ҳамроҳ этиб
Жанг қуролим кўмилсин».
Бу сўз
Мисли очиқ кунда
Бўлди момогулдирак.
Келтирдилар
Болта...
Кунда...
Бас,
Тафсилот не керак...
Бечоранинг очиқ қолган
Кўзларини юмдилар.
Мозорига
Ўзи билан
Қиличини кўмдилар.
Бўлсин дея тавқи лаънат,
Авлодларга таълимот,
Қабри узра
Ёздилар хат:
«Бунда ётар
 манфур зот!
Кўринг
 бу кас ҳолатини,
Ётар
 мисли
 хору хас,
Боболарнинг одатини

У билмади муқаддас.
Ҳис қилмади
У юракдан —
Аёл учун дунёда
Эри билан кўмилмакдан
Саодат йўқ зиёда!»
Қурбон бўлди
Битта юрак,
Қолди тавқи лаънатга.
Шундан аёл
Улса, эркак
Қўйилмади лаҳадга.

Кел, эй кўнглим,
Инсон асло
Яралмаган сабрга.
Сигинайлик
 ўша танҳо
Таҳқирланган қабрга.
Ҳақ учун
Бош тутган тикка
Мардлар руҳи
 ёр бўлсин.
Бу дунёда
 ноҳақликка
Кўнмаганлар бор бўлсин.
Зўрлик кўрсанг,
Қилма тоқат,
Ҳар бошда бир ўлим бор.
Фидойилар умри фақат
Бу дунёда
 пойидор!

ИККИНЧИ ФАСЛ

ҒАЛАЁН

Калькутта, 1926 йил

Калькуттани
Қучди гулу,
Бош кўтарди
 оломон.
Қутлуғ жанг,
 деб турди ҳинду,
Ғазот,
 деди
 муслмон.
Бараҳманлар
 довул қоқди,
Фатво берди
Имомлар.
Кўча тўлиб
 қонлар оқди
Тўқнашганда имонлар.
Фарзандидан она айру,
Отасидан —
 қиз, ўғлон,
Будда ҳаққи,
Бос,
 дер ҳинду,
Алқасос, дер
 муслмон.
Ҳинду иши таҳқир бўлди,
Муслим иши —
 таҳдидлар.
Бутхоналар вайрон бўлди,
Яқсон бўлди

Масжидлар.
Рикшами бу,
 соҳибми бу,
Гадоми ё зодагон —
Фарқсиз,
Фақат —
Бир ён ҳинду,
Бир ён эса —
 мусулмон.
Сиртга чиқди
Асрлик кин
Ва минг йиллик
 кудурат.
Икки жондош эл аро дин
Яна солди
 адоват.
Аслида-ку
Ҳаёт оғу,
Турмуш ўзи —
 зимистон.
Айбдор эмас
 бунга ҳинду,
Гуноҳқормас мусулмон.
Аслида-ку...
Беизтироб
Ҳўплаб қора қаҳвони,
Деразадан
 оқ тан жаноб
Кузатар можарони.
У кўп хурсанд,
Лабда кулгу,
Кўзи чақнар
 комирон.
Мусулмонни сўкар ҳинду,
Ҳиндни эса
 мусулмон.

Жаноб шодон,
Ушалмоқда
Ниятнинг энг улуғи.
Ҳосил бўлди шу тупроқда
Эккан нифоқ уруғи.
Бўлмасин, деб
 қилар орзу,
Бу низога ҳеч поён.
Майли,
Кўпроқ ўлсин ҳинду,
Назрул
 Жоҳил оломонга.
Кўп қирилсин
 мусулмон.
Қарадию
 оҳ чекиб —
Ўзни отди тик
 майдонга
Еқасини чок этиб.
Фарёд қилди:
«Не ваҳшат бу,
Бас, халойиқ!
Ал омон!
Қотилликни тўхтат,
 ҳинду,
Ғазотни қўй,
 мусулмон!
Ҳинд, мусулмон —
Биродармиз,
Фарзанд Одам Атога!
Ҳақ олдида
 баробармиз,
Айтинг,
Не бор низога!
Хунрезлик қил демаган-ку,

На ведаю
На қуръон!
Тиғ уради
 нега ҳинду,
Бош кесади
 мусулмон?
Фарқ —
 ким меҳроб,
 кимса бутга
Сигиниб бош қўядир.
Шу фарқ учун
Ёқиб ўтга
Эл бир-бирин сўядир.
Бас, адоват!
Бас, энди кин,
Жангни қўйинг,
 одамлар!
Сизнинг асли ёвингиз ким —
Билиб қўйинг,
Одамлар!
Улар
Узоқ юртдан келиб,
Ерга букиб шонимиз,
Бизни бизга
Душман қилиб,
Сўрмоқдалар
 қонимиз.
Босқинчининг
Қадимданоқ —
Фалсафаси аёндир.
Эл ичида
 бўлса нифоқ,
Демак,
 золим омондир.
Улар
Мазлум ватанида

Бўлмасин дер
 собитлар.
Жаҳолатнинг гулханида
Исинади
 зобитлар.
Элдан омад кетса,
 дастлаб
Ҳамжиҳатлик йўқолгай.
Бундай элни,
Сиртмоқ ташлаб,
Ҳар босқинчи йиқолгай.
Бу адоват
Наҳот мангу?
Наҳот битмас
 бу қирон?
Дўст бўлолмас
Наҳот,
 ҳинду —
Жигарига
 мусулмон?
Сен ҳиндмисан,
Муслимми ё,
Бирлик чоғи
 бу чоқдир.
Босқинчини
 энг аввало
Ҳинд баҳрига улоқтир.
Сўнг ушалгай
Барча орзу,
Яшар озод,
 тинч,
 омон
Ватанида эга ҳинду,
Юртида бек —
 мусулмон».

Назрул айтган сўзлария мен
Ундоқ баён қилмадим.

Ушал ёниқ

нафасга тенг

Сўзлар топа билмадим.

Таржима не?

Асл шеърнинг

Маъносию

ғояси.

Аммо ул ўт,

ул сеҳрнинг

Фақатгина сояси.

Назрул шеъри

Банголага

Қанот ёзди ногаҳон.

Алангали

бу нолага

Қулоқ тутди

Ҳиндистон.

Кекса Токур

шукр айтди шод,

Оқ соқолин силади.

Ёш шоирга

Нурли ижод,

Безаволлик тилади.

Бу дунёга

Назрул аммо

Олов бўлиб келганди.

Ўз ўтида ёниб

адо —

Бўлишини билганди.

Асролди

на халқ,

на Токур,

У сифмади замонга.

Исёнкорлик

Уни охир

Олиб келди

зиндонга.

Шоир бўлсанг,

Бўлсин қалбинг

Элга қурбон бўлгудек.

Шоир бўлсанг,

Бўлсин халқинг

Сенга қалқон бўлгудек.

Шоир бўлсанг,

Сени элинг

Қалби билан тингласа.

Ёд олмаса ҳамки шеъринг,

Фидолигинг

англаса.

Шоир бўлсанг,

Юртда яша

Меники деб айтгулик.

Жаннат юртдан кечиб ўша

Харобага қайтгулик.

Шоир бўлсанг,

Қаламингни

Найза қилиб тутолсанг.

Юракдаги аламингни

Оқ қоғозга

тўколсанг.

Шоир бўлсанг,

Қалб чироғинг

Ёниб турса то абад.

Бу дунёдан

кетар чоғинг

Ифлаб қолса шеъринг.

Ўз бағрига олса қучиб

Сени она маконинг...

Ғар шу бахтлар бўлса насиб
Ёўқ дунёда армонинг.

* * *

Назрул Ислом бўлди маҳбус,
Тунда уйдан олдилар.
Эл кўзидан узоқ, махсус
Бир хонага солдилар.
Иши қизиқ бу жаҳоннинг,
Ҳакамлар ҳукм этдилар:
Шоирни ул ғалаённинг
Сабабкори, дедилар.
Айбномани тингланг, ҳатто —
Фарёд қилар тошлар ҳам,
«Ҳинду билан

муслим аро

Қутқу солган — шул одам!»
Олис юртдан келган биров
Айб қўйди беандиша!
«Назрул Ислом —
Халқига ёв,
Нифоқ истар ҳамиша».
Бу дунёда
Бор қабоҳат,
Бу дунёда

бор ёлғон.

Аммо бундай

ошкор тухмат

Бўлмаганди ҳеч қачон.
Назрул Ислом

номи охир

Минг балога тақалди.

Эл учун

Жон тиккан шоир

Эл душмани
 аталди.
Хукм ўқилди:
Бош эгиб у
Аста борар ҳибс томон.
Ажаб!
Соқчи —
 бир ён ҳинду,
Бир ён эса мусулмон.
Уни туртар
 мусулмон ҳам,
Силтайди ҳинд ҳаволдор.
— Қирпичоқда
 ўлди акам,
Сенда экан айб,
 мурдор!
— Кўп азоблар чекди ҳинду,
Кўп қон тўкди
 мусулмон.
Сен кабилар йўқолса-ку,
Яшар эдик
Тинч, омон...
Аста
 қадам ташлар
 Назрул,
Уйларидан огоҳ йўқ.
Соқчилардан
 ранжимас ул,
Жаҳолатда гуноҳ йўқ.

ЖАҲОЛАТ ТЎҒРИСИДА РИВОЯТ

Алқиссаким,
Жуда қадим
Жаҳолатлик замонда,

Бошладилар иғвосин.

Тинмай

Кечаю кундузи

Топиб Наби сўзидан,

Дедилар:

«Дард берган —

Ўзи!

Давоси ҳам

Ўзидан!

Бандасига бермак дору

Яратганга исёндир.

Демак,

Ҳаким иши макру

Унинг ўзи

Шайтондир».

Бу сўзларни

чин, деб билди.

Нодон,

жоҳил оломон.

Донишмандни сазо қилди,

Қалтаклади

Беомон.

Чўғ темирда

Кўксин доғлаб,

Дорга осмоқ бўлдилар.

Сўнг бўйнига харсанг боғлаб

Сувга босмоқ бўлдилар.

Кейин

Сувни,

арқонни ҳам

Ҳайф билдилар

«шайтон»га.

«Еқинг,— деди

Энг бош ҳакам,—

Олиб чиқиб майдонга!»

Кенг майдонга

Кўмиб устун,
Боғладилар ҳакимни.
Сўнг темирни ўтга қўйиб,
Доғладилар ҳакимни.
Буюрдилар:
«Ёқинг шитоб,
Азозилнинг ошнасин.
Керак бўлса
Кимга савоб,
Чўп келтириб ташласин».
Савоб учун
Биров ўтин,
Биров ташлар дона хас.
Ҳаким
Бошин баланд тутиб
Жоҳил элга қарамас.
Бир пайт
Гулхан сари бир чол
Аста кела бошлади.
Қучоғида
Бир боғ похол,
Ғарам узра ташлади.
Деди:
«Асли туғилгандан
Басир эдим мен ўзим.
Сен
жодунинг тиғи билан
Очиб қўйдинг
кўр кўзим.
Тангри билиб
Яратган кўр,
Даво қилдинг не учун?
Сўроқда мен —
манглайн шўр —
Няма дейман
Маҳшар кун?

Ҳақ йўлидан озган одам,
Кўзим очиб
 не бердинг?
Мени бир йўл
У дунё
 ҳам —
Бу дунёдан айирдинг.
Кўрлигимда
Бу оламни
Тасаввурда кўрардим.
Дунёдаги бор одамни
Мушфиқ билиб юрардим.
Шафқат ила
Қим нону
 ким
Чақа ташлаб кетарди.
Мен ҳам
 шунга кўнган эдим,
Менга шу ҳам етарди.
Қорним тўйса —
 саодатим,
Йўқ туман хил тилаклар.
Ҳамсуҳбатим,
Ҳам улфатим
Жажжи ширин гўдаклар...
Ўйлар эдим:
Дунёда бор
Мусаффолик,
 содалик.
Кўзим очиб
Кўрдим илк бор
Бераҳмлиқ,
Сохталик.
Ўғрилигу фаҳшни кўриб,
Жим юраркан одамлар.

Ўз дўстига
Кулиб туриб,
Тиғ ураркан одамлар.
Бир ёнда айш
Кўкка чирмаш,
Бир ёнда,
 боқ,
 оҳу воҳ...
Букун менинг
 кўнглимда ғаш,
Имонимда —
 иштибоҳ.
Дердим:
Юртни бир бор кўрсам.
Кўрдим.
Орзум тўқ энди.
Йўлда ётган
 кўрчалик ҳам
Эътиборим йўқ энди.
Бу дунёдан
Тўйдим охир,
Адо бўлсам майлига.
Ё қайтадан,
Уша басир,
Гадо бўлсам майлига!»
Бу сўзларни
Эшитдию
Фарёд қилди донишманд.
«Еқинг,—
 дея сўради у,—
Олов бўлсин сарбаланд.
Тезроқ кетай
Бу дунёдан,
Ҳеч тоқатим қолмади.
Мендан
 шифо олди
 одам,

Олам —
 шифо олмади.
Хурофотнинг захри теккан
Нодон,
 жоҳил,
 гумроҳлар —
Давосига ожиз экан
Мен кашф этган гиёҳлар.
Кўр кўзларга
Меҳргийёдек
Нур бахш этди
 наштарим.
Қалблар кўзин
 очмоққа
 лек
Қамлик қилди
Қунарим.
Одамларга
 мен
 яхшилиқ —
Қилмоқ бўлдим,
Нетайин,
Манглайда
 шу экан
 битик,
Еқинг,
Куйиб кетайин!»
Ут қўйдилар.
Енди гулхан.
Қаро бўлди
 самовот.
 Жаҳолатнинг
 ҳукми билан
Қурбон бўлди
Буюк зот.
Гулхан ёнди

Кўкка ўрлаб.
Чўғи ҳар ён
 сочилди.
Шу оловдан
Элнинг,
 ажаб,
Ақл кўзи
 очилди.
Ўкиндилар,
Аза тутиб
Йиғладилар,
 кўйдилар.
Донишмандга
Йиллар ўтиб
Олтин ҳайкал
 қўйдилар.
Э, воҳ,
Олим кўзи билан
Кўрсайди бу
 ҳурматни...
Аммо
Ҳаким ўзи билан
Олиб кетди
 ҳикматни.
Қўй, эй кўнглим,
Сен ул замон
Даҳшатин
 кам ўйлагин.
Сенга насиб бўлган даврон
Созин олиб
Куйлагин.
Шукроналик
 майин ичиб
Яйраб қолгин
 бир нафас.
Бу оламдан

Бир кун кечиб
Кетгучи бир
 биз эмас.
Кел, эй кўнглим,
Кел, муҳаббат,
Шеър завқига
 қонайлик.
Утда ёниш бўлса,
 фақат —
Шеър ўтида
 ёнайлик.
Фақат
Бизга ғаму кадар,
Қайғу-ҳасрат
 ёт бўлсин.
То
 биз учун
 жон берганлар —
Руҳи мангу
 шод бўлсин.

УЧИНЧИ ФАСЛ

ТУТҚУНЛИКДА

«Онажоним,
Менга бу кун
Сендан ўзга дилхоҳ йўқ.
Зиндондаман,
Билмам, нечун,
Менда зарра гуноҳ йўқ.
Гувоҳкорман
 на оллоҳим,
На виждоним олдида.
Фақатгина...

Бир гуноҳим
Онажоним олдида.
Кечир, онам!
Кўзингда ғам,
Азоб бўлдим жонингда.
Букун байрам,
Мен букун ҳам
Бўлолмадим ёнингда.
Одамлардек
Беозор, тек
Яшаб юрсам нетарди.
Менга толе,
 сенга тинчлик
Балки насиб этарди.
Булбулларга,
 гулларга маст
Ёзсам фақат ғазаллар,
Балки мени
 миршаблармас,
Изларди ёш гўзаллар.
Менга ҳам ёр сокинлигу
Сенинг ҳам йўқ бу дардинг;
Мен — уйлик,
Сен — келинлигу
Набиралик бўлардинг.
Оҳ, у йўл берк,
Менда йўқ эрк,
Тирик умрим — афтода.
Не қилайки,
Одамлардек
Яшолмадим дунёда.
Лек кўнглимда нолиш эмас,
Алланечук дилшодлик.
Гарчи жисмим
Банди қафас,
Руҳимда бор озодлик.

Туғилишдан қул эмасман,
Қуллик ёт бу жонимга.
Эрк истаги
Сутинг билан
Кирмиш менинг қонимга.
Мени оташ,
 гирдобларга
Отган ўшал истагим.
Онажоним,
Азобларга
Қўйди сени юрагим.
Мени кечир,
Фақат сендан
Букун узр сўрайман.
Узр сўраб, умид билан
Хаёлимни ўрайман.
Рози бўлгин,
Гар ўғлонинг
Юрак қўрин асролса.
Бир кун
 она Ҳиндистоннинг
Хизматига яролса».

* * *

Вақт кам бўлса,
Ундан одам
Улгурганча олади.
Кўп бўлса, не қиларин ҳам
Билолмасдан қолади.
Назрул қайноқ иш қўйнида
Кун ўтганин билмасди.
Нақ бир олам юк бўйнида,
Кеча-кундуз тинмасди.
Бўш вақт бермас жарида ҳам
Ноширликнинг иши кўп.

Уйда,

элдан нарида ҳам

Тинч йўқ,

Йўқлар киши кўп.

Бир томонда битилмаган

Достонлари беҳисоб.

Бир ён

Кўриб етолмаган

Ётар минг-минг жилд китоб...

Шеър устида ўлтирмоққа

Танҳо бедор кеча бор.

У худодан

Ўй сурмоққа

Вақт сўрарди неча бор.

Мана фурсат!

Бунда на ғам,

На дунёнинг ташвиши.

На нозир,

на айғоқчи ҳам,

На хайрихоҳ бир киши.

Мана фурсат,

Хаёл учун.

Ўй сур, кўкка ҳаволан.

Керак бўлса, умринг бутун

Қайта яша хаёлан.

Аммо

хаёл, ўйдан не наф,

Қўлда қалам бўлмаса,

Юрак очмоқ учун сўйлаб,

Дилдош одам бўлмаса.

Қалам надир,

Бўлса аён

Кетмаслиги бекорга,

Бармогидан чиқариб қон,

Ёзар эди деворга.

Умид бўлса

Бир кимсанинг
Келишидан садога.
Дилдош надир,
У дил сасин
етказарди самога.
Аммо бенаф.
Кўз олдида
Фақатгина тош девор.
Хаёл эса...
 хаёлида
Поёнсиз бир бўшлиқ бор.

* * *

Назрул Ислон
Тор зиндоннинг
Туйнугидан қарайди.
Кўриб зангор
 соф осмоннинг —
Бир парчасин,
Яйрайди.
Унда
Эркин қанот қоқиб
Қушлар учиб юрибди.
Бунда
Шоир кўкка боқиб
Ҳавас қилиб турибди.
Қушлар билан учай деса,
Қани унинг
 қаноти?
Бир оламдир
Орзу эса...
Етармикин ҳаёти?
Назрул Ислон
Тор зиндоннинг
Туйнугидан қарайди.

У фалакдан
Ҳиндистоннинг
Толенни сўрайди.
«Майлига,
Мен тутқун бўлсам,
Сен озод бўл,
Онажон!
Минг қийноқда
Майли, ўлсам,
Юртим,
 бор бўл,
Бўл омон.
Умрим етса,
Меҳринг таянч,
Сени яйраб куйларман.
Бу кун эса,
Мушкул,
 аянч
Қисматингни ўйларман.
Неча минг йил
Манглай теринг
Тўкиб ерга,
 қолдинг оч.
Сен оламга
Ипак бериб,
Ўзинг ўтдинг,
 яланғоч.
Бебаҳо —
 фил суякларинг,
Баҳринг аро —
 тўла дур.
Ғаввос қилиб гўдакларинг,
Келгиндилар
 оладир.
Юртим,
Битмас матонатинг,

Сен —
мужассам бардошсан.

Фил сингари
Зўр қудратинг,
Фил сингари
Ювошсан.
Она ўлкам,
Бир кун сени
Озод кўргим келади.
Истибдоднинг занжирини
Барбод кўргим келади.
Кўтарарсан
Сен ҳам қаддинг,
Йўл оларсан
эрк сари.

Ҳимолайнинг ортидаги
Озод ватан сингари».
Назрул Ислом
Зиндонда банд,
У зах ерни қучарди.
Шеъри эса қушлар билан
Осмонларда учарди.
Кенгликлардан ошар эди
Қалб шукуҳи шоирнинг.
Эл дилида
Яшар эди
Исён руҳи шоирнинг
Ўз умрини қилганди у
Шеъри билан жовидон.
Ўқир эди
Уни ҳинду,
Ёдлар эди
Мукулмон.
Шоир банди,
Шеъри бироқ
Учар эди бетўсиқ,

Ҳимолайдан ошиб
Узоқ —
Кетган эди бу қўшиқ,
Дунё бўйлаб
Довруқ солди
Назрул Ислом эрк саси...
Ҳиндистонда эсиб қолди
Озодликнинг нафаси.

* * *

Қийнадилар уни
Узоқ —
Юртдан келган жаноблар.
Синдирмади аммо қийноқ,
Буколмади азоблар.
Умид унга сабот берди,
Ишонч берди
Матонат.
Юрагига қанот берди
Она юртга
Муҳаббат.
Бу кунлар ҳам ўтиб кетар,
Ҳаёт олдда...
Ҳали ёш...
Баъзан...
Хаёл суриб кетар
Тош деворга қўйиб бош.
Ёш кўнглига қилар таъсир
Фалакнинг каж хислати.
Кўз олдидан ўтар бир-бир
Шоирларнинг қисмати.
Бобокалон Рудакий дер:
«Қулоқ солгин сўзимга.
Адолат деб битдиму шеър,
Нил тортдилар

Кўзимга».
Тилга кирар Фирдавсий ҳам:
«Лаънат,— дейди,— тақдирга.
Рустам, Золни таниб олам,
Ўзим қолдим
Таҳқирга...»
Навоний дер:
«Зулмат аро
Кўп изладим йўлимни.
Мен ўзимни қилдим адо,
Енголмадим зулмни».
Ухшар Назрул фарёдига
Барчасининг нидоси.
Охир
Шоир кўз олдига
Келар Бобур сиймоси.
Дейди:
— Тингла огоҳ бўлиб,
Гар сен бўлсанг тутқунда,
Мен бир юртга подшоҳ бўлиб,
Умрим ўтди қувғинда.
Ўн иккимда
Тахтга миндим,
Ёш очилди кўзларим.
Қондошларга ёв кўриндим,
Мени сотди дўстларим.
Нажот истаб
Мен ҳар нафас
Қуюн каби елганман.
Юртингга мен
Шоҳ бўлибмас,
Паноҳ излаб келганман.
«Толе йўқи жонима балолиғ бўлди,
Не ишники айладим, хатолиғ бўлди
Ўз юртни қўйиб, ҳинд сори
юзландим,

Эрк куйчиси
Насимийни
Товонидан шилдилар..
Назрул Ислом
Сураар хаёл,
Уйи
адо бўлмайди.
Дер:
Шоирда
бор бир иқбол,
Яъни,
шоир ўлмайди.

ШОҲИ ЖАҲОН ВА АВРАНГЗЕБ ҲАҚИДА РИВОЯТ

Подшо одил бўлмас, деган
Ҳақиқат бор —
Уйлайлик.
Келинг,
шоҳлар золим экан,
Бизлар одил бўлайлик.
Тождорлардан безди дунё,
Кўравериб золимлар.
Шоҳлар аро
Бўлган аммо
Шоирлару олимлар.
Тарих кўп йил таҳқир битар
Чингиз каби жобирга.
Аммо
мангу таъзим этар
Улуғбекка,
Бобурга.
Хуллас...
Тахмин, Мирзо Бедил
Тириклиги вақтида

Шоҳи Жаҳон ўттиз бир йил
Ултирди Ҳинд тахтида.
Неки қилди —
Ҳақ деб билди,
Билди шуни адолат.
Қимларгадир зулм қилди,
Қимларгадир —
саховат.

Ўз даврида
даврон сурди,
Едласин деб асрлар —
Неча-неча шаҳар қурди,
Шаҳар ичра —
Қасрлар...
Май ҳам ичди,
Айш ҳам қилди,
Ғуссасини ўлдирди.
Хазинани зару
дилни
Шодлик билан тўлдирди.
Шоҳи Жаҳон
жасур,
доно,
Кўп ҳикматга ёр эди.
Шоҳнинг аммо
Бир бедаво
Оғир дарди бор эди.
Ҳар комирон одамнинг ҳам
Бўлганидек бир ками,
Шоҳ кўнглига
Гоҳ чўкиб ғам,
Қаро эди олами.
Бу ғам — на мулк,
на дарди шон.
На фарзанд,
на ишқ дори.

Номсиз ғамки,
 келар осон,
Қийин эди кетмоғи.
Бундай чоғлар ором берур
На сайру на саёхат.
Кўзларидан қочарди нур,
Юрагидан ҳаловат.
Зардоб ютиб ғуссасидан,
На суҳбат,

 на майталаб —
Улуғ подшо ғўшасидан
Чиқмас эди ҳафталаб.
Кўзёш ювар юзларини,
Кўнгли тўла таҳлика...
Шунда

 унинг сўзларини
Тинглар эди
 малика.

Айтар эди шоҳ ўз дардин
Мумтоз Маҳал хонимга:
«Тўйдим тож-тахт,
Мулк — баридан,
Бари тегди жонимга.
Бу давлат,
Бу шону шавкат
Омонатга ўхшайди.
Вазирларнинг фикри фақат
Хиёнатга ўхшайди.
Барчасининг чўнтагида
Шоҳ қасдига пинҳон ўқ.
Фарзандларим юрагида
Менга зарра меҳр йўқ.
Ҳар бир шарпа
Менга қўрқинч —
Қолат бўлиб кўринар.

Умрим сўнги —
 тўла ўкинч,
Даҳшат бўлиб кўринар.
Бўлмай туриб
Бир фалокат,
Ё бир фитна қурбони,
Тарк этсайдим
Бехосият,
Бевафо бу дунёни».
Шунда
Гўзал Мумтоз Маҳал
Тинглаб шоҳнинг зорини,
Ўқиб ҳар гал
Битта ғазал,
Овутарди ёрини.
Бедорликда тунлар билан
Уланарди кунлари.
Минг бир кеча
Эртак айтган
Шаҳризода сингари.
Зулму фитна,
 адоватнинг
Гуноҳлигин ўқирди.
Мангуликка адолатнинг
Ҳамроҳлигин ўқирди.
Ўқир эди:
Одамки бор,
Утмоғи бор жаҳондан.
Фақат эзгу ишлар ёдгор
Қолғусидир инсондан.
Юрагига шоҳнинг қанот —
Берар эди ғазаллар.
Қанот надир —
Қайта ҳаёт
Берар эди ғазаллар
Лекин шоҳнинг

Қай гуноҳи,
Қай зулмига интиқом —
Бир тонг
 кўкка чиқди оҳи,
Қўлдан тушиб синди жом.
Воҳ,
 ҳеч кимга
 йўқдир омон,
Йўқдир омон
 ажалдан.
Жудо бўлди Шоҳи Жаҳон —
Қалби Мумтоз Маҳалдан.
Девонага айланди шоҳ,
Дардин элга сўзлади.
Мажруҳ қушдек
Тўлғанди гоҳ,
Гоҳ бўтадек
 бўзлади...

• • •

Кунлар ўтиб
Шоҳи Жаҳон,
Тенгсиз ҳажр азобида
Қурмоқ учун берди фармон
Маликага обида.
Деди:
«Тикланг, шундай сарой,
Зарни қилманг ҳеч ҳисоб.
Ҳавас қилсин кечалар ой,
Кундузлари — офтоб.
Ер юзида унинг асло
Баробари бўлмасин.
Мумтоз Маҳал номи дунё
Тургунича ўлмасин».
Ишга тушди

Сонсиз асир,
Меъмор,
 нақош,
 сангтарош.
Занжи қуллар оғоч ташир,
Филлар ташир харсангтош.
Йигирма минг,
Йигирма минг
Жон жабридан бир амал —
Мўъжизаси бу оламнинг
Бино бўлди
Тожмаҳал.

* * *

Йигирма йил...
Вақт-бешафқат.
Кўпни кўриб дунёда,
Шоҳ қариди,
Лек алпқомат
Йигит бўлди шаҳзода.
Тилак қилди
Шоҳи Жаҳон:
«Ўғлим фақат шод бўлсин.
Мендаги бул дарди ҳижрон,
Ҳасратларга ёт бўлсин».
Ошно қилди
 ўйин, кулгу,
Овга, чолғу,
 санъатга.
Хаёлотни қилди мамну,
Ўргатди шавқ,
 ғайратга.
Ёвқур,
 жасур,
 ҳар бир ишга

Қодир қилиб ўстирди.
Тиг уришга,
 ўқ отишга
Моҳир қилиб ўстирди...
Фан бобида имло ила
Шариатдан берди дарс.
Нутқ санъати,
 ҳарбий ҳийла,
Сиёсатдан берди дарс.
Лек, раҳмат, деб
Дарслар учун,
Мана ҳарбий найранг, деб,
Отасига қарши бир кун
Исён қилди Аврангзеб.
Шоҳ қўлида қилич синди,
Ниҳоя йўқ армонга.
Отаўғил тахтга минди,
Ота тушди зиндонга.
Деманг,
 булар ривоятдир —
Хаёлотда етилган.
Бу шафқатсиз ҳақиқатдир,
Тарихларда битилган...
Вақт етиб
Минг олтмиш тўққиз
Пилнинг шаъбон ойига,
Чўқтирдилар отани тиз
Ўз фарзанди пойига.

А в р а н г з е б

Тақдир экан,
Не дей ўзга.
Фалак ҳукми — адолат.

Ш о ҳ и Ж а ҳ о н

Бас,
Ҳожат йўқ ортиқ сўзга,

Содир бўлди хиёнат
Терс айланди гардуни дун,
Сўзла,
недир муродинг?
Ҳукм — сенинг ҳукминг бу кун,
Вожиб — сенинг ироданг.

А в р а н г з е б

Аламингга ниҳоя йўқ,
Не тахтпараст одамсан.
Сен шоҳ,
Сенга ҳимоя йўқ,
Аммо нетай,
отамсан.
Ўйла ўзинг,
Гуноҳ кимда?
Қимдан олдим тарбият?
Сен уйғотдинг юрагимда
Тожу тахтга муҳаббат.
Бу туйғуни бериб,
нега
Қаро қилдинг бахтингни?
Сўнг, қариб ҳам
Нечун менга
Бўшатмадинг тахтингни?
Ҳа, ҳа!
Инсон шоҳми, гадо
Одам сутин ичгандир.
Тирикликда қайси подшо
Тожу тахтдан кечгандир?

Ш о ҳ и Ж а ҳ о н

Келар бир кун сенга ҳам гал,
Ешсан,
вақт бор синовга.
Ўзингга ур тигни аввал,

Оғримаса —

бировга.

Шухрат майи ғоят ширин,
Сархуш қилар одамни.
Сен бу бахтга етдинг, лекин
Забун қилиб отангин.
Унутмаки,
Доҳил бўлдинг
Тождорликнинг шонига,
Э, воҳ,

бўя икки қўлинг

Икки оғанг қонига.

Бобир насли

тарихида

Бу энг қаро бир варақ.
Билки, инсон тақдирида
«Алқасосул миналҳақ!»

А в р а н г з е б

«Ҳақдан қасос!»

Аё, Хуррам!

Сен ҳам мендек бўлгансан.

Уз отанга қарши сен ҳам

Бир вақт исён қилгансан.

Юришмади

Лек омадинг,

Келолмай тахт ёнига,

Қўлларингни бўёлмадинг

Бузрукворинг қонига.

Ш о ҳ и Ж а ҳ о н

Кўтарганман исён ростдан,

Макр эмасди у бироқ.

Салтанатни инқироздан

Лозим эди қутқармоқ.

Аён этди вақт —

ким ҳақли,

Кўрди, билди жаҳон ҳам.

Инсон билан инсон фарқли,

Исён билан исён ҳам.

А в р а н г з е б

Ўз қилмишин

Ҳар бир тождор

Адолат деб айтадир.

Билур ёлғиз парвардигор —

Чин ҳақиқат қайдадир.

Мен — олломас,

Не билайин,

Лек қиличим кесган пайт,

Энди сени не қилайин,

Падаримсан,

Ўзинг айт.

Ш о ҳ и Ж а ҳ о ш

Ажаб,

мени падар дейсан,

Лек меҳр йўқ кўзингда.

Не қилай, деб сўрма мендан,

Ихтиёринг ўзингда,

Лозим кўрсанг қай ажални,

Буюр —

Хоҳ кес,

хоҳи ос.

Илтимосим —

Тожмаҳални

Вайрон қилма,

шу холос.

Уша мендан ёдгор танҳо,

Уйроқ руҳим,
Юрагим.
Жонимни ол,
 руҳим аммо
Хароб қилма.
Сўрагум...

А в р а н г з е б

Ваҳшийликка бормас қўлим
Тожмаҳални бузмасман.
Сўрамагин мендан ўлим,
Ота бошин узмасман.
Падаркушлик шонин асло
Раво кўрмам ўзимга.
Сен яшарсан
Мендан ризо,
Ризо бўлсанг сўзимга.
Эрта мени подшо қилиб
Кўтарурлар,
 келарсан,
Халқ олдида,
Ризоман деб
Мени дуо қиларсан.
Қариб қолдинг,
Тахт ғамин қўй,
Ором гаштин суриб ёт.
Хузуримда маслаҳатгўй
Бўлиб қолгин умрбод.

Ш о ҳ и Ж а ҳ о н

«Маслаҳатгўй бўлиб қолгин
Хузуримда умрбод...»
Сен дунёга туғилган кун
Мен нақадар эдим шод.

Юрганингда атак-чечак,
Минганингда илк бор от,
Келин кўриб,
Сўнгра гўдак...
Мен нақадар эдим шод.
Уша шодон дамлар нечун
Мен дунёдан ўтмадим.
Ё болангга тўй қилган кун
Сенга аза тутмадим.
Кўзларимга бутун дунё
Ҳеч оқармас тун бу кун.
Сулолангдан,
 Бобур мирзо,
Омад кетган кун бу кун,
Э, воҳ,
Ота-фарзанд аро
Кўтарилди оқибат.
Бу — интиҳо!
Чин интиҳо —
Етиб келди оқибат!

* * *

Тарих —

 бир минг олтмиш тўққиз
Филнинг шаъбон ой.
Тож соҳибин
Қилдилар ҳибс
Ўзи суйган жойида.
Яъни аркли саройида —
Шарқда шундай қонда —
Иззат-икром ўз жойида,
Қўш гиламлар пойида.
Фақатгина тахту тож йўқ,
Машварат йўқ,
Девон йўқ.

Хазинага эҳтиёж йўқ,
Чунки қўлда фармон йўқ.
Кеча Ажам, Рум, Хитога
Ларза солган буюк шоҳ,
Қараб ётар кенг дунёга
Тор дарчадан...
Кўкда моҳ
Аста кезар,
 сочар хомуш
Борлиқ узра сиймин ҳал.
Мисли хаёл,
Сеҳрли туш,
Мағрур турар Тожмаҳал...

* * *

Эй дил,
Қулоқ бер нидога,
Токи ерда инсон бор,
На подшога,
На гадога
Алқасосдан омон бор.

«Жафо учун,
Вафо учун
Ҳаққин олди Шоҳ Жаҳон.
Бири уни қилди забун,
Бири эса — жовидон.
Ғамли тарих ибрат бўлсин,
Бўлсин сенга намуна...»
Дея, аста,

 маъюс,
 сокин
Оқиб ётар Жамуна.

ТҮРТҮНЧИ ФАСЛ

ШАРПАЛАР

Инсоният
Минглар қийноқ —
Уйлаб топган
 дунёда.
Бу қийноқлар ичра бироқ
Бириси
 энг зиёда.
Унга тоқат йўқ
 инсонда,
Йўқ ундан зўр
 дил доғи.
Бу изтироб —
Тор зиндонда
Танҳоликнинг қийноғи.
Шоир қалбнинг
Дилдоши йўқ,
Қийналади
 ёш жони,
Қутулмоқнинг
 иложи йўқ,
Йўқ ўлмоқнинг
 имкони.
Назрул
Хаёл суриб ётар
Шифтга боқиб
Узун кун.
Неча-неча тонглар отар,
Неча-неча чўкар тун.
Гоҳ
Ажиб бир ҳолат бўлар.

Ҳайрон бўлар
 ўзига,
Алланечук
Оқ шарпалар
Кўринади
 кўзига.
Улар келиб
Ҳар замонда:
«Етар!
 Назрул!
 Тур!— дейди.—
Ултирма бу
 зах зиндонда,
Бизлар билан юр», дейди,
«Йўқ, йўқ»,— дея
Тутқун шоир
Шарпаларни қувади.
Кўздан оққан
Аччиқ ёши
Юзларини ювади.
Шеър ўйлайди
Назрул Ислом,
Излаб жонга ҳаловат.
Уйда шеър йўқ,
Дилда илҳом,
Руҳда шавқи синоат.
Наҳот,
Тамом бўлди шоир?
Наҳот, битди саботи?
Наҳот,
Қалбда тугади шеър
Тугамасдан ҳаёти?
Ахир, унда
Қанча орзу,
Ишқ бор эди,
 муддао!

Наҳот, бари тамои?

Назрул

Қилди кўкка

Илтижо:

«Эй, холиқи олам,
Тилагимни қондир,
Умримга бер барҳам,
Вужудимни ёндир.
Ҳолим бир сенга ҳам —
Бир менга аёндир,
Яратибсан одам,
Одамликча қолдир.
Тугади ирода,
Йўқ ўзга дил розим,
Етганим маъвода
Бўлинсин овозим.
Қим, авжи навода
Ушалсин бу созим,
Энг олий фазода
Тугасин парвозим.
Шоирга дунёда
Аслида шу лозим.
Эй, холиқи олам,
Тилагимни қондир,
Умримга бер барҳам,
Вужудимни ёндир.

На жонда ғайратим,
На кўзда ҳайратим,
На дилда алам бор,
На қўлда қалам бор.
На бошда фикратим,
На керак
Сийратим.
Эл учун адоман,
Тугадим тамоман.

Сигмай кенг жаҳонга,
Сигдим тор зиндонга.

Эй, холиқи олам,
Тилагимни қондир,
Умримга бер барҳам,
Вужудимни ёндир!»

Назрул Ислом
Қилган нидо
Етди
 юксак осмонга.

Олий руҳлар
Уни раво
Кўрмадилар
 зиндонга.

Шоир руҳин
Олиб мангу
Кўкка
 парвоз этдилар.

Тор зиндонга
Фақат жону
Жисмин ташлаб кетдилар.
Назрул Ислом
Тор катакда
Девонавор турибди.
Руҳи унинг
 кенг фалакда
Қанот ёзиб юрибди.

ОЛИЙ РУҲЛАР ТУҒРИСИДА НАҚЛ

Болаликда эшитганим
Талай-талай эртақдан —
Хаёлимда бири маним,

Сира чиқмас юракдан.
Марҳумларнинг руҳи кўкда
Доим учиб юрармиш.
Биз уларни кўрмасак-да,
Улар бизни кўрармиш.
Биз хайрли ишлар қилсак,
Шодон бўлар эмишлар.
Мабодо,
Биз ёмон бўлсак,
Нолон бўлар эмишлар.
Дўст, қариндош —
уруғларнинг
Руҳи — оддий руҳ эмиш.
Лек даҳолар,
Улуғларнинг
Руҳи — олий руҳ эмиш.
Ўз аршидан
Улар бизга
Бўлармишлар раҳнамо.
Кўп ишларни дилимизга
Солармишлар доимо.
Йироқда
Дард ичра қолиб
Дўстимиз зор бўлса гар,
Дилимизга гашлик солиб,
Қилармишлар
Бохабар.
Бизни кундуз
Банд этса иш,
Холи топиб уйқуни,
Улар бизга эслатармиш
Кетганларнинг руҳини.
Шунинг-чун ҳам
Дилимизни —
Кўтармишлар ёғдуга.
Қилармишлар ошно бизни

Меҳр деган туйруга.
Офат келса
Бизга ногоҳ,
Билгувчи ҳам улармиш.
Фалокатдан бизни огоҳ
Қилгувчи ҳам улармиш.
Аммо
Олий руҳлар фақат —
Пок дилларга ёр эмиш.
Қайда бўлса самимият —
Уша ерда бор эмиш.
Улар яшар
Биздан ўзга,
Бенамоён ва бесас.
Шарпалари ҳеч бир кўзга,
Ҳеч қулоққа сезилмас.
Улар бизни
Кўриб турар,
Бунни сезмас нодонлар.
Улар билан суҳбат қураар
Фақат
Буюк инсонлар.
Улар борки — бизлар одам,
Ҳақиқат бор беомон.
Яхшилиқ ҳам,
Емонлик ҳам,
Қайтар бир кун, бегумон.
Биз мабодо,
 қилсак гуноҳ,
Ҳар қанчаки хилватда,
Олий руҳлар
Бўлур огоҳ,
Жазо берар албатта.
Гарчи
Бидъат ётдир менга,
Даҳрий фикрат эгадир,

Олий руҳлар борлигига
Ишонаман, негадир.
Лаззат ширин,
Давлат ширин,
Ҳеч тўймаслар одамлар.
Руҳлар борки,
 бир-бирларин
Еб қўймаслар одамлар.
Кел, эй кўнглим,
Руҳларни сен,
То борсанки, қилгин ёд.
Кимлар уни виждон десин,
Кимлар десин
Эътиқод.
Аммо улар
Дунёда бор!
Шак келтира кўрмагин.
Мени нопок йўлдан
Зинҳор,
Зинҳор олиб юрмагин.
Ҳатто ўзинг қолсанг ёлғиз,
Дема,
Мендан огоҳ йўқ,
Яшамоқдан, эътиқодсиз,
Ортиқ ерда гуноҳ йўқ.

БЕШИНЧИ ФАСЛ

ОЗОДЛИК

Байроқ қилиб,
Эл қўзғалди —
Назрул Ислом исмини.
Тор зиндондан уни олди.
Аммо фақат

Жисмини.
Назрул Ислом
Озод,
Аммо
Эл қаноти қайрилди,
Еш,
 навқирон,
 тирик сиймо —
Шоирдан айрилди.
Назрул Ислом
Шеъри бутун
Ҳиндистонда янграрди.
Аммо шоир
 уни бугун
На тинглар,
На англарди.
Шоирини қўймай —
Қўлда —
Эл кўтариб элтарди.
На қувонар
 Назрул бундан
Ва на парво этарди.
Бир ёнидан қучар ҳинду,
Бир ёнидан мусулмон.
Аммо
Ҳушдан айрилган у,
Унга ётдир бу жаҳон.
Табриклайди
Уни Токур,
«Озодлигинг муборак!»
Рўзномалар қутлов ёзур,
Булар унга не керак?
У на уйғоқ
Ва на ухлар,
Ҳиссиз боқиб турарди.

Руҳи унинг
Олий руҳлар
Даргоҳида юрарди.
Шоир топди
Эрк чинакам,
Озод бўлди тамоман.
Бир йўл унга дарди олам
Барбод бўлди тамоман.
У бир йўла
Шўришлардан,
Савдолардан қутулди.
Жабру жафо кўришлардан,
Низолардан қутулди.
Қутулди
У сиғолмаган,
Сиғдирмаган жаҳондан,
Холис бўлди
Ҳам зиндондан,
Ҳам зиндондек замондан.
Ҳам тарк этди
Бир йўл уни
Эл дардидек оғир юк.
Бу дунёда
қолди тани,
Беҳуш,
беруҳ,
ва буюк.

* * *

Қирқ йил ўтди,
Узоқ қирқ йил.
Бу дунёда бегона —
Назрул Ислом
Яшар бедил,
Яшар дарвиш,

Девона.
Қирқ йил ичра
Нелар кўриб,
Нелар чекди
 Ҳиндистон.

Аmmo
 кўзи
Очиқ туриб,
Гофил ўтди
 ёниқ жон.

Босқинчилар
Юртдан кетди —
Эл ғазаби
Қуволди.
Шоир
Бунн
На ҳис этди,
На кўрди,
На қуволди.
Назул Ислом
Бу дунёда
Етмиш беш йил
Яшади.

Аmmo
Уттиз икки ёшда
Бу дунёни
Ташлади.
Шоир умри
Қолди шеърда,
Қолди
Ёниқ дostonда.
Битганлари
унинг —
 ерда,
Руҳи эса —
 осмонда.

ШОИРЛАР ВА ПАЙҒАМБАРЛАР ҲАҚИДА РИВОЯТ

Етмиш икки минг пайғамбар
Кўрган эмиш бу олам.
Шоирлар ҳам
Улардан кам —
Бўлмагандир, муқаррар.
Пайғамбарлар тариқати
Ақлгадир, кўзгадир.
Шоирларнинг ҳақиқати
Аммо тамом ўзгадир.
Аҳли наби одамзодни
Зухд-йўлига чорлади.
Рад этиб бу истибдодни,
Шоир аҳли бормади.
Пайғамбарлар айтди:
Инсон —
Ишқи ёлғиз оллога.
Шоир Мажнун қилди исён,
Ошиқ бўлди Лайлога.
Уни ота —
(Аслида дин)
Келтирганда тавбага,
«Жоним олу Лайло ишқин
Олма»,— деди каъбага.
«Ёраб, балойи ишқ ила қил ошино мани,
Бир дам балойи ишқдин қилма жудо
мани».

Пайғамбарлар:
Шароб ҳаром,
Осий,— деди,—
майпараст.
Лекин шоир Умар Хайём
Ишқ майнга бўлди маст.
Наби айтди:

У дунё чин,
Иста руҳнинг камолин.
Шоир айтди:
«Оллоҳ замин —
Узра сочган жамолин».
Дунё таркин
одамларга
Имон қилди анбиё.
Қарши барча пайғамбарга
Исён қилди шуаро.
«Зоҳид, сенга ҳуру
Менга жонона керак,
Жаннат сенга бўлсин,
Менга майхона керак».
Кун борки,
Тун бўлган каби,
Сув бордирки — алаंगा.
Туғилганда ерда Наби,
Шоир келди оламга.
Озодликнинг майин ичиб,
Шавққа тўлди шоирлар.
Набиларга қарши чиқиб
Наби бўлди шоирлар.
То дунёга келмиш башар,
Бир жабҳада келиб дуч,
Ёндош яшар,
Ҳам курашар
Инсон аро икки куч.
Бошлар ўзга-ўзга йўлдан,
Бошқа-бошқа маслаги,
Наби янглиғ ақли билан
Шоир янглиғ юраги.
Бири тутиб айш йўлин берк,
Тийилмоққа ундайди.
Бири эса шалоладек
Қуйилмоққа ундайди.

Мен ҳам битта саргашта жон,
Урта йўлда турурман.
Улар аро икки жаҳон
Овораси эрурман.
Шеър, ишқ фаслин
Илк онидан
Раҳнамодир қалб менга.
Балки шеърнинг осмонидан
Тушмоқ чоғи заминга...
Эй кўнгил, бўл содиқ ҳабиб,
Мени зинҳор ташлама.
Ҳабибим бўл, аммо ҳадеб
Ўз куйингга бошлама.
Ёлғиз маним деса фикрат,
Йўқ, маним, деб даъво қил.
Лекин гоҳи, етди фурсат,
Фикратга ҳам ошно қил.
Тутма менга ишқ йўлин берк,
Майли, тошгин, қуйилгин.
Аммо ўзга берма кўп эрк,
Қирқни кўрдинг, қуйилгин.
Сен дунёнинг бирлигига
Ишон,
Бирдир олам, рост.
Лекин унинг сирлигига
шак келтирма,
Бу ҳам рост.
Бас, ўй сурма, сенга дунё —
Асроридан не ғам бор?
Бу дунёда
Одил танҳо
Вақт аталган ҳакам бор!

НИҲОЯ

Деҳли. 20 март, 1979 йил

Ут балоси,
Сув балоси,
Ортиқ ерда бало йўқ.
Лек офатнинг йўқ давоси —
Бош кўтарса
Халойиқ.
Уту сувга тадбир бордир,
Эл ғазаби — беомон.
Ут ночордир,
Сув ночордир
Қўзғалса оч оломон.
Шундай дейман
Тўхтаб қолган
Автобусда ўлтириб.
Намойишга эл қўзғалган,
Кўчаларни тўлдириб
Оқиб келар ялангоёқ —
Деҳқон,
 косиб,
 коранда.
Икки юз минг
Қўли қадоқ,
Икки юз минг
Оч банда
«Беринг бизга ер билан сув,
Меҳнат беринг,
Беринг нон».
Бош кўтарган
 Тамилнаду,
Бош кўтарган Ражастон.
«Бу тупроқда,

Айттинг,

инсон —

Нега бунча беқадр?

Бизда ҳам бор орзу,
армон,

Гуноҳимиз нимадир?

Ё айбимиз —

Бизнинг маскан —

Шу жафокаш ватанда?

Қаролик ё ўт туташган

Қаро кўзда,

Баданда?

Нега кимда ҳар нарса бор,

Бизда эса...

Нега биз —

Фақат чайир,
аммо ночор

Қўлгагина эгамиз?

Яралишда

Ҳам маҳшарда

Тенгмиз,

Инсон бўламиз.

Не учун биз кўчаларда

Туғиламиз,

Уламиз?

Асли қисмат

Ё асирлик,

Изтироб, кўз ёшмиди?

Шарқ чиндан ҳам минг асрлик

Қотиб қолган тошмиди?»

Эл оқими қатор-қатор,

Пўқ,

Шашқатор —

кўздан дур.

Оқиб келар

Панжоб,

Биҳор,
Майсур,
Ассом,
Манипур..
Оқиб келар уфқ тагидан
Сўнгсиз қора оломон.
Бу —
Ҳиндистон юрагидан
Силқиб оққан
Қора қон.
Мен бу фурсат
Иштироксиз
Деразадан қарайман,
Не қилайки,
Бунда ёлғиз
Томошага ярайман.
Негаки,
Мен ўзга элдан,
Балки ўзга замондан.
Балки бунда учиб келган
Гироқ юлдуз томондан —
Бир меҳмонман.
Ҳайрат кўзин
Машъал қилиб боқаман.
Хаёлан
Шул мавжли тўлқин
Қучоғида оқаман.
Жисман четда,
Аммо руҳан
Ғалаёнда мен ҳам бор.
Назрул Ислом
Руҳи билан
Бормоқдаман бир қатор.
Мен ҳам алвон
Туғ кўтардим.

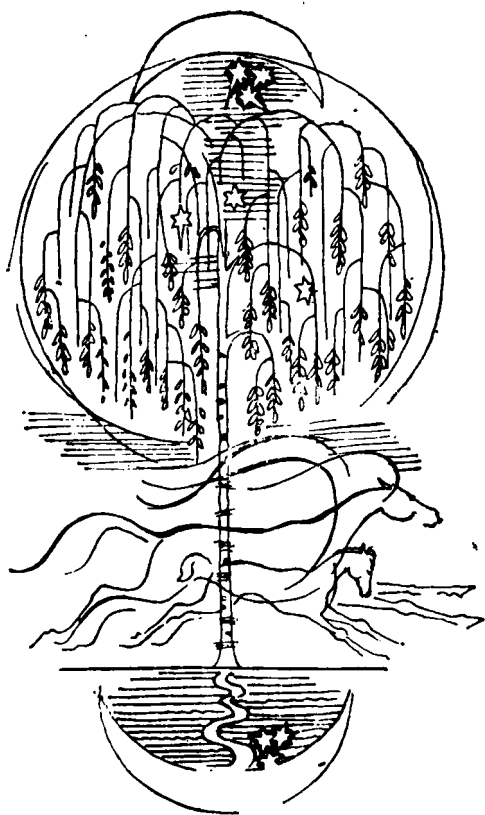
Шу эл доғи доғимдир.
Дарди унинг —
Менинг дардим,
Оҳи — менинг оҳимдир.

* * *

Кўтаролмай
Дардлар юкин,
Замин қалқиб турибди.
Назрул Ислом
Руҳи букун
Олам кезиб юрибди.
Илҳом чоғи
Дил заминдан
Кўк тоқига ўрлайди.
Назрул Ислом
Руҳи мандан
Шунда ҳисоб сўрайди.
Шоир бўлиб
Элга букун
Даркормисан,
дер менга.
Фидоликка халқинг учун
Тайёрмисан,
дер менга.
Дер:
«Шоирлик — юракда қон —
Силқиб турган жароҳат.
Тиламасман сенга, ўғлон,
Осуда бахт,
Фароғат.
Тиламасман бир зум ором,
То тириксан,

Бедор бўл.
Азоб берсин сенга илҳом,
Шеър дардида бемор бўл.
Тақдирингдан сенга дунё
Роҳатларин сўрмасман.
Уз қисматим
Сенга аммо
Сира раво кўрмасман».
«Сақла,—
 дейди,—
 юрак қўринг.
Дил оташинг сўнмасин.
Умринг адо бўлмай туриб
Чўғинг адо бўлмасин».

1978—1979

VI

Тўлқинини, бўронини билмаган одам
Денгиз доим тинч экан, деб ўйлаши мумкин.
— Инсон ҳам шу. Фароғатда — беозор, сокин;
Лекин юрак қатларида тўфон яшприн...

ИСТАМБУЛ ФОЖИАСИ

Шеърний драма

Қ а т н а ш у в ч и л а р :

Ж а л о л — колхоз ранси, 64 ёшда.

С а о д а т — хотини, 60 ёшда.

И с к а н д а р — укаси, 60 ёшда.

Й ў л б о ш л о в ч и, полиция, сайёҳлар ва бош-
қалар.

Воқеа шу кунларда Истамбул шаҳрида бўлиб ўтади.

ХАЗОН ЯПРОҒИ

Яқинлашаётган кучли пўртана товуши. Кема зирҳига урилган тўлқиннинг қарсиллаши эшитилади. Чақмоқ чақади, момақалди роқ гумбурлайди.

О в о з

«Диққат! Диққат! «Беруний» сайёҳ кемаси радиоузелидан гапирамиз. Шимолдан келган ҳаво оқими Урта Ер денгизиде шамолнинг кучайиши, чайқалишнинг ошишига сабаб бўлди. Ҳурматли сайёҳлар! Кема палубасига чиқиш қатъиян ман этилади. Бўрон 9 балл, денгиз 8,5 балл».

Бўрон кучая боради. Тўлқинларнинг қарсиллаши денгиздаги чайқалишнинг кучайганидан дарак беради. Ниҳоят, бўрон ва чайқалиш пасаяди.

О в о з

«Диққат! Диққат! Совет сайёҳ кемаси «Беруний» Босфор бўғозиде сузиб бормоқда. Бир неча дақиқадан сўнг кема Истамбул бандаргоҳига киради». Мусиқа. Саҳна очилади.

БИРИНЧИ МАНЗАРА

Истамбул. Машҳур Қапали чарши олдидаги майдон. Чап ва унг томонда тимлик расталар. Орқада шаҳар, мачитлар, миноралар, замонавий кўп қаватли уйлар. Узоқда кўм-кўк Босфор кўрфази. Кемалар. Улар ичиде йирик бўлиб қизил байроқли «Беруний» кемаси ажралиб туради. Бозор олдидаги майдондан турли тоқфадаги кишилар: турклар, инглизлар, японлар ўтиб турадилар. Аравачаларда юк тортиб бораётган хизматкорлар, улар ортида сигарета тутатиб келаётган бойваччалар. Газета, сигарета сотаётган болаларнинг овозлари:

— Газет! Газет! Газет! «Хуррият», «Гунойдин».
Жаноб президент ҳазратларининг маърузалари! Жо-
пуния Амриқонинг чўкмас ҳарбий кемаси бўладур!

Сигарета сотаётган бола

— Сигарет, сигарет! «Мальбуро», «Мальбуро!» Кеп
қолинг!

Г а д о й

(Уткинчига)

Садақа қилинг, жаноби! Садақа қилинг, сэр!

Саҳнанинг асосий қисми қоронғулашади ва олд саҳнага йўл-
бошловчи етагида бир гуруҳ ўзбек с а й ё ҳ л а р и кириб кела-
дилар.

«

Й ў л б о ш л о в ч и

— Мана, келдик. Шарқ бозори деган жой шу ер,
Жондан бошқа ҳамма нарса бунда муҳайё.
Дунё бозор деган гап бор, лекин аслида
Истамбулнинг Шарқ бозори ўзи бир дунё.
У дунёдек бепоёну дунёдек рангин,
Дунё каби савдоси ҳам, ғавғоси ҳам кўп.
У шундай бир салтанатки, бойлиги олам,
Султонлари қаторида гадоси ҳам кўп.
Бу томонда гилам раста, бу ён заргарлик,
Бу қаторда кетганича баззозлик — мато.
Бошдан-оёқ кезмоқ учун Шарқ бозорини
Бир кун эмас, бир ҳафта ҳам етмайди ҳатто.
Аммо бизнинг ихтиёрда икки соат бор,
Истаганча кўринг, харид қилинг, илтимос.

*(Саодат оқсоқланиб тўдадан ажралиб чиқади
ва чеккадаги ўриндиққа ўтиради. Унинг ёнига
Жалол келади.)*

Фақат *(соатига қараб)*

Икки соатдан сўнг, яъни олтида

Автобусда учрашамиз, кечикманг, холяб.

(Сайёҳлар ғовур-ғувур билан тарқала бошлайдилар.)

Сумкали сайёҳ

Қулмуҳаммад ака! Нима харид қиласиз?

Янгамизга тилла сирға олинг!

Фотоаппаратли сайёҳ

Э, укам,

Пулнингизга тилла тугул, жез ололмайсиз.

*(Фотоаппаратини чиқариб, ҳаммаёқни суратга оли
бошлайди.)*

Термосли сайёҳ

(сумкали сайёҳга)

Жияним шим олиб келинг, деган.

(Қоғозга қараб.)

«Леу Страус»,

Танлашворинг, биродар!

А ё л с а й ё ҳ

(Термосли сайёҳга.)

Э, кимга айтяпсиз!
Эркак киши шим танлашни билар эканми,
Юринг, сизга ўзим танлаб бераман.

(Кетишади.)

С а о д а т

Вой, вой —
Оёққинам тамом бўлди.

(Туфлисини ечади.)

Ж а л о л

Сенга айтдим-а,
Узоқ йўлга баланд пошна туфли кийма, деб!
«Улар,— дединг,— Англистон, Фарангистонга
Шиппак кийиб бораманми, у юртдагилар
Нима дейди», деб гапимга қулоқ солмадинг.

(Саодатнинг оёғини кўриб.)

Бай-бай... Шўрлик... Товонинг гўшт бўлиб қолибди.
*(Сумкадан йод, пахта олиб хотинининг оёғини
муолажа қилади.)*

С а о д а т

Қариганда заёҳатга чиқмай мен ўлай,
Уйгинамда жужуқларни бағримга босиб,
Телевизор кўриб ётсам бўлмасмиди-я!

Ж а л о л

Бундай сафар ҳаммага ҳам насиб бўлмайди —
Шунча юртни кўрдик. Кўп ҳам ношукур бўлманг.
Даниядан йўлга чиқиб, ярим дунёни
Кезиб, мана, Туркияга келдик. Париваш —
Нозаниним, сарвқоматим, оёгингизга
Бутун бошли Европани пойандоз қилдик.
Ушалмаган яна қандай орзулари бор?

С а о д а т

Биттагина орзум — эсон-омон уйимга
Етиб олсам бўлди. Энди икки дунёда
Саёҳатни орзу қилмай. Бўларим бўлди,
Ҳаммасидан чайқалиши ёмон бўларкан.
Ҳар гал тўлқин қарсиллатиб келиб урганда
«Субҳонолло» дейман. Бай-бай, кема жонивор
Арғимчоқдай учади-я!

Ж а л о л

Ешлик пайтингда
Ҳалинчакка тўймай қолган бўлсанг мабодо,
Маза қилиб учиб олдинг.

С а о д а т

Ичак-човоғим
Нақ тескари бўлиб кетди. Вой, бошгинам-эй!

Сумкали сайёҳ

(Ҳовлиқиб киради.)

И-е, сизлар нима қилиб ўлтирибсизлар,

Ахир, бозор қизигандан-қизиб ётибди.
Жондан бошқа ҳамма нарса бор экан, янга
Сизга нима керак, юринг!

Ж а л о л

Бизга жон керак.

С а о д а т

(Жалолга)

Камолжоним, японский магнитофон деб
Кўп ялинган эди, боринг, олинг, дадаси.
Мен шу ерда ўлтираман.

С у м к а л и с а й ё ҳ

(Бош бармоғини кўрсатиб.)

Бундоқлари бор.
Юринг, ўзим кўрсатаман.

Ж а л о л

Овора бўлманг,
Бир камим шу узоқ юртдан... Э, келинг... қўйинг.

С у м к а л и с а й ё ҳ

Билганингиз...

(Чиқади.)

Сукут.

Ж а л о л

Хотин, нега жим бўлиб қолдинг?

С а о д а т

Дадаси...

Ж а л о л

Ҳа.

С а о д а т

Эрталабдан бери кўнглимда
Бир хиралик бор.

Ж а л о л

Соғинчдан, дармонсизликдан...

С а о д а т

Ундан эмас. Ҳали сизга айтай дедим-у,
Юрагингиз гап бўлмасин, деб индамадим.

Ж а л о л

Хўш, нима гап?

С а о д а т

Нонуштадан кейин анови
Аё Сўфия масжидига бордик...

Ж а л о л
Хўш?

С а о д а т

Шунда

Бир турк бизга жуда узоқ тикилиб қолди.

Ж а л о л

Нима бўпти?

С а о д а т

Мен чўчидим. Афти бир хунук...
Башараси тўла чандиқ, қора плашда.
Ҳасса тутган. Сиз унга ҳеч қарамадингиз.
У кўзини олгани йўқ.

Ж а л о л

Қараса нима?

Бир анқовдир.

Биз уларга, улар бизларга
Анқаямиз. Қўш томоша...

С а о д а т

Томоша бўлса

Гўрга эди. Эрталабдан бери кетмайди.
Музейда ҳам, султонларнинг саройида ҳам
У эргашиб юрди. Бир пайт яқин келганда
Қарадиму юрагим бир шувиллаб кетди.
У кўзини олиб қочди...

Ж а л о л
Ваҳима қилма,
Ҳар нарсадан чўчиб восвос бўлиб қолибсан. .

Сумкали сайёҳ

(Яна пайдо бўлади.)

Чарм камзул олдим. Қалай, ярашибдими?

Саодат

Ярашибди. Бинойидек.

Ж а л о л

(Ўзича.)

Тўқимдаккина.

(Сумкали сайёҳга.)

Омадингиз келибди-да.

Сумкали сайёҳ

Келганда қандоқ!
Биз томонда бунақаси бўлмайди.

Ж а л о л

(Кесагиб.)

Яшанг!

Сумкали сайёҳ
(Соатиға қараб.)

Бир соатдан кўпроқ вақт бор.

(Бозорға кириб кетади.)

Ж а л о л

Эҳ, ёшлар! Ёшлар!
Матоҳ деса ўзларини томдан ташлайди.
На андиша, на ғурур, на истиҳола бор.
Ановининг икки кўзи магазинларда,
Бирор нарса ярқ этса бас, шўнғиб кетади,
Кўрсичқонга кўзи тушган қирғийга ўхшаб.
Дакки берсам, «Мен бу ерга Наполеоннинг
Мозорини кўраман, деб келган эмасман»,
Деб айтади, уяти йўқ.

С а о д а т

Нима қилсин — ёш.
Кийингисин келади-да... Ёшлигингизда
Ўзингиз ҳам жуда башанг кийинардингиз.
Оқ китель-шим, оқ кепка, оқ брезент туфли...

Ж а л о л

Туфлини биз тиш порошок билам оқлардик.

С а о д а т

Не бўлса ҳам, дуруст эди ўша кийимлар.

Ж а л о л

Ҳам арзонроқ эди. Топиш қийинмас эди.

С а о д а т

Жувонлар ҳам ҳозиргидек кийинмас эди.
Узун кўйлак, узун лозим, енг бу ергача.

(Бармоқ учини кўрсатади.)

Ж а л о л

Дуррачани айтмайсанми? Узоқдан кўриб
Юрагимиз дукулларди.

С а о д а т

Ҳо...

Ж а л о л

Ҳаммагамас.

Сен бошқача эдинг. Гўзал, кўзларинг жоду.
Мен қишлоқда икки йилча бўлмадим, холос,
Икки йилда копток ўйнаб юрган қизалоқ —
Офатнжон, сарвиқомат бўлиб қолибсан.

С а о д а т

Фарғонадан сиз ҳам бошқа бўлиб келгансиз...
Дадаси... Ҳой, дадаси...

Ж а л о л

Ҳа!

Саодат
(Қўли билан кўрсатиб.)

Ана, келяпти.

(Чўчиб тисарилади.)

Уша одам! Қўрқаяпман, кета қолайлик.

Жалол

Қани? Нега чўчийсан-а?

Саодат

Ана, ана у!

(Қора шарпа дарахт панасида тўхтайдди.)

Жалол

(шарпага)

Ҳей, сен кимсан?

(Шарпа жим.)

Гадомисан, қаландармисан?

(Шарпа жим.)

Берироқ кел, ҳой!

Саодат

Ҳақирманг, кетсин, даф бўлсин.

Ж а л о л

Дил билиюрмисан, гардаш!

(Шарпа жим.)

Демак, туркмассан.
Арабмисан ё ҳинду, ё эрониймисан?

Н о т а н и ш о д а м

(Сукутдан сўнг. Панада турганча.)

Ҳамма миллат номин айтдинг. Аммо не учун
Ўзбекмисан, деб сўрашга тилинг бормади?
Мен ўзбекман!

Ж а л о л

Тавба, тавба!

С а о д а т

Ё парвардигор!

Н о т а н и ш о д а м

Нега ҳайрон бўласизлар? Ё чет элларда
Ўзбекларнинг борлигини билмасмидингиз?
Чўчимангиз. Мен хон ё жосус эмасман.
Мен бир хазон япроғиман. Тақдир шамоли
Ўз боғимдан йироқларга учириб кетган.

Ж а л о л

Шўрпешона экансан-ку. Гапинг рост бўлса,
Панадан чиқ.

Саодат

(Чўчиб.)

Йўқ, дадаси, қўйинг, чақирманг.
Турқи совуқ кўринади. Жуда қўрқаман,
Ким билади, бу инсон ким, муроди нима?
Юринг, кетдик, жон дадаси, сафаримизнинг
Охирида кўргиликка учраб қолмайлик.
Бегона юрт...

Жалол

(Саодатга)

Жим тур...

Нотаниш одам

Тезроқ кетай... мабодо
Она-юртдан бир кафт тупроқ келтирмадингми?

Жалол

Тупроқ йўғ-у, у тупроқда битган майиз бор.

(Сумкадан бир халтача олиб узатади.)

Берироқ кел, ол, ҳайиқма, потаниш одам.

Нотаниш одам

(Панадан чиқиб яқин келади. У плашда, юзи чандиқ.
Қўлида ҳасса. Сочлари оппоқ. Жалолнинг қўлидан
халтачани олиб очади, бир дона майизни оғзимга со-
либ, узоқ тамшанади).

Шукр.

Шукр, юртим нафасини туйгандек бўлдим.
Қуллуқ, юртдош, минг ташаккур, илоҳо тангрим
Насибангни бутун қилсин!

Ж а л о л

Узингни танит,
Кимсан, қачон буёқларга келиб қолгансан?

(Шарпа жим.)

Гапирсанг-чи! Қаерликсан? Ўзбекистонда
Бирор киминг борми? Айтсанг, балки танирман.

Н о т а в и ш о д а м

Ҳеч қаерда ҳеч кимим йўқ. Қисмат даштида
Бир шўракман — юмалоқ хас. Қуриган жисмим
Замонларнинг қуюнида мангу саргардон,
Ватани йўқ, элати йўқ бир бенавоман.
Бу дунёга қачон келдим — эсимда ҳам йўқ.
Бамисоли дунё борки, мен борман. Шунча —
Узоқ бўлди бу ғурбаткаш умрим. О, мendan
Ҳеч нарсани сўрама, қўй!

Ж а л о л

Эй, жабрдийда,
Не балолик қисмат сени бу кунга солди?
Эл олдида юзинг шувут бўлса, уни айт.
Ҳақиқатда агар жосус, хоин бўлмасанг,
Ўзга неки гуноҳ бўлса, унинг афви бор.
Мард бир ўлар, номард юз. Ҳа! Эгилган бошни
Қилич кесмас, деган гап бор. Қолган умрингни
Айрилиқнинг азобида ўтказма, юртдош.

Тортинма, айт, юртга қайтмоқ ниятинг бўлса,
Мен қўлимдан келганича ёрдам берайин.
Ўз юртимда мен кичкина одам эмасман.

Нотаниш одам

Аmmo менинг нажотимга на-да сен, ҳатто
Парвардигор қодир эмас.

(Сукут.)

Қирқ йил илгари
Мен ўлганман. Қарағайзор ўрмон ичида
Кўмилганман. Рўпарангда турган — арвоҳим.

Саодат

Бу не даҳшат! Туш кўряпман. Йўқ, бу ўнг эмас.
Қўрқинчли туш!

Жалол

Берироқ кел, нега қўрқасан?
Қаердадир кўргандекман...

(Сукут.)

Йўқ, эслолмадим...
Мабодо сен биз томонда — эски Қўштепа,
Янги номи Энгельс — унда бўлмаганмисан?

Нотаниш одам

*(Чўчиб тушади, яқин келиб бир Жалолга, бир Саодат-
га тикилади, ҳаяжонга тушади.)*

Бўлмаганман, йўқ.

(Нари кетади.)

Ж а л о л

Ўзингни яширма, токай —
Беркиниб кун кўрмоқ мумкин!

Н о т а н и ш о д а м

(Ўзича.)

Қандай тасодиф!
Замон, макон деб аталган поёнсизликда
Қитъалар ва йиллар оша бундоқ учрашув!

(Жалолга)

Қўй, сўрама. Суриштириб нима қиласан?
Фойдаси йўқ.

Ж а л о л

Майли, юртдош, ўзинг биласан.
Бирор нафим тегармикин деб ўйлагандим,
Афтодаҳол кўринасан.

С а о д а т

Ёруғ дунёда
Қанча бахтсиз одамлар бор!..

Ж а л о л

(Енидан пул чиқариб узатади.)

Мана буни ол,
Бир кунингга яратарсан.

Нотаниш одам

Пўқ, керак эмас,
Камбағалман, лекин гадо бўлганимча йўқ.
(Фотоаппаратли сайёҳ кириб келади.)

Фотоаппаратли сайёҳ

Жалол ака, янга, қани бу ерга туринг,
Абадият учун битта кадр қиламиз.

(Фотоаппаратини тўғрилайди. Нотаниш одам кетади,
Сайёҳ бир-икки суратга олади.)

Ана, бўлди.

(Бош бармоғини кўрсатиб.)

Мана бундоқ расм чиқади!

(Нотаниш одам кетган томонга қараб-қараб қўяди ва
кетади.)

Ж а л о л

(Атрофга қараб.)

Хах, қочириб юборди-я!

С а о д а т

Шўрлик беватан...

Қўйинг, майли, бир ҳисобда кетгани яхши.
Дард-ҳасрати қуриб кетсин, кўнглимни эзди.

Ж а л о л

Ҳаётимда бир савоб иш қилай деб эдим.
Ватанидан жудо бўлган бечора экан.
Бир ёрдамим тегиб қолса, ёмон бўлмасди.

С а о д а т

Лекин ўзи истамаса, нима қиласиз?

Ж а л о л

Уни топши керак.

С а о д а т

Қандай қилиб топасиз?

Ж а л о л

Ана, ўзи келди.

Н о т а н и ш о д а м

(Кириб келади.)

Яна келдим. Ўзимни
Танитмоқчи эмас эдим. Лекин ўйласам,
Кейин армон бўлар экан. Майли, айтаман.
Лекин битта шартим: гап шу ерда қолади,
На бу жойда, на Ватанда бирор кимсага
Мен тўғримда сўзламайсиз.

(Сукрут.)

Энди эшитинг.

Қўштепаннинг гузарида бир тут бор эди,
Юз йиллик тут...

Ж а л о л

(Саодатга)

Ҳа, айтдим-ку, уни кўрганман.

Н о т а н и ш о д а м

Уша тутдан сал пастроқда, эски ҳовлида
Уста Аҳмад яшар эди.

Ж а л о л

У менинг отам.

Билармидинг?

Н о т а н и ш о д а м

Ҳа. Урушнинг биринчи йили
Ҳалок бўлган эди.

Ж а л о л

Тўғри. Айт, кимсан ўзинг?

Н о т а н и ш о д а м

Сен ўшанда эндигина уйланган эдинг,
Жонон келин Саодатни

(Саодат чўчиб кетади.)

бағрингга босиб

Етганинга, саҳар пайти қорахат келди.

(Жалол ва Саодат лол.)

Бир ойдан сўнг чақириқ хат келди ўзингга.
Қўрққансан, деб айтолмайман, лекин кўзингга
Уша пайтда ҳаёт ширин кўриниб қолди.
Янги турмуш, гўзал хотин... тинчинг йўқолди.
Шунда энди ўн еттига кирган Искандар
Уканг уйда туrolмади, ёшин яшириб
Сендан олдин жангга кетди.

Ж а л о л

Укам Искандар
Новгородда ҳалок бўлди.

Н о т а н и ш о д а м

Афсус...

Ж а л о л

Минг афсус,
У мард эди.

Н о т а н и ш о д а м

Афсус шуки, у ўлмай қолди.

Ж а л о л

Йўқ... Наҳотки...

Нотаниш одам

Мен бўламан ўша Искандар!

(Саодат қичқириб юборади.)

Жалол

Ёлғон! Ёлғон! Сен у эмас! Искандар ўлган!
Менинг укам Ватан учун жонини бериб,
Ер қаърида ётибди. Сен арвоҳни тинч қўй.

Нотаниш одам

Танимадинг. ё танишни истамадинг. Сен —
Қаҳрамоннинг акасисан, шуңиси маъқул.
Қабиҳ чиндан кўра эзгу ёлғон яхшироқ.
Сен айтганча бўлсин, гапим — ёлғон, афсона.
Ҳеч чўчима. Шаънингга доғ туширмайман. Йўқ!
Мен ўлганман. Ўлганимча қоламан. Аммо,
Бир ўтинчим — онам тирик борми — шуни айт.
Айт, яширма. Ўзимни фош қилмайман, ишон.
Фақат, онам ўлган бўлса, аза очаман,
Йиғлаб-йиғлаб юрагимни ёзаман, холос.
Агар тирик бўлса, сендан битта илтимос:
Жигарлик қил, укамг адо эта олмаган
Васиятни сен бажаргин.

(Қўйнидан тумор олади.)

Мана бу — тумор.

Мени жангга кузатаркан, онам бечора
Шуни тикиб берган эди. Айтган эдики:
«Сен кенжамсан, жангдан омон қайтасан. Ахир,
Мени гўрга қўядиган ўзингсан, болам!
Болам! Сенинг дийдорингни кўрмагунимча,
То қиёмат илҳақ бўлиб ётаман. Сени
Тумор ўлим, офатлардан асрайди бешак.

Тилагим ҳам васиятим шуки, сен қайтгач,
Қачон вақти қазо етиб дунёдан ўтсам,
Шу туморни ўзинг бошим остига қўйгин».

(Сукут.)

Онагинам, туморинг-ку, мени асради,
Мен сутингни оқлолмадим. Беомон қисмат
Болангни ўз Ватанидан бенасиб қилди.

(Жалолга)

Агар онам тирик бўлса, жигарим, энди
Мана — тумор, васиятни ўзинг адо эт.

*(Саодат деворга суянганча, Жалол бошини ушлаб теб-
ратганича лол. Сукут.)*

Демак... онам ўлган. Мени кута-кута у
Илҳақликда адо бўлган. Кечир, онажон!
Кечир мени! Кечир мени! Мен одамманми?
Эгаси йўқ, санқиб юрган бир қари итман.
Бенавоман, бедавоман.

(Кетади.)

Ж а л о л

Искандар! Тўхта!

(Искандарнинг орқасидан чиқади.)

П а р д а

ИККИНЧИ МАНЗАРА

Қарвоқсарой майхонаси. Саҳна ичкарасида икки, уч, тўрт кишилик ясағлиқ столлар. Майхонанинг ўнг томонида саҳна. Лекин у бизга кўринмайди. Столларда бизга таниш сайёҳлар. Тўрт аёл бир стол атрофида. Саодат ҳам улар орасида. Ҳамманинг кўзи саҳна томонда. Мусиқа янграб турибди. Раққоса ва чолғувчиларнинг сояси деворда аксланади. Саҳна олдида уч кишилик стол атрофида Ж а л о л ва И с к а н д а р. Саҳна орқаси қоронғулашиб, биз фақат Ж а л о л ва И с к а н д а р ни кўра-
миз.

Ж а л о л

Бу дунёда жудоликнинг турфа хили бор.
Биров ёрдан айрилади, биров диёрдан.
Йўқотишлар ичида энг мушкул, энг даҳшат —
Бу ўзликни йўқотмоқдир. Эҳ, сен Искандар!
Сен ўзингни йўқотибсан. Қандай кўргилик!

И с к а н д а р

Гуноҳим шу — тирик қолдим. Минг пушаймонман.

Ж а л о л

Айбинг тирик қолганингмас...

И с к а н д а р

Тирик ўлганим.

Ж а л о л

Эл-юрт — майли, қариндошу уруғлар — майли,
Онанинг ҳеч хаёлинга келтирмадингми?

(Искандар қайғу ичида бош тебратиб ўтиради.)

Сендан кейин уч ой ўтмай мен ҳам жўнадим,
Гроднода яраландим. Тузалиб чиқиб,
Эльбагача бордим. Умр бор экан — қайтдим.
Ўша кунни унутмайман — онам бечора

Тут тагида кир ювмоқда экан. Кўрдию —
«Болам, болам!» деб елкамга осилганича
Йиғлайберди. Совун юқи қўллари билан
Юзларимни, бошларимни сслаб йиғлади.

«Нега ёлғиз қайтдинг, болам, уагинангни
Қаерларга ташлаб келдинг?»— деб фарёд чекди.
Кейин билсам, сендан қорахат келган экан,
Хат ёнида командиринг Данилов ёзган
Мактуб ҳам бор экан: «Она! Фарзандинг билан
Ифтихор қил!— деб ёзибди — ўғлинг қаҳрамон!»

(Сукут.)

Пиллар ўтди. Олтмиш тўртнинг баҳори эди.
Москвада ветеранлар анжуманида
Бир полковник менга узоқ тикилиб қолди.
Биз танишдик. Қараки, у Данилов экан.
Мени сенга ўхшатибди. Қучоқлаб олди,
Новгородга бирга бордик. Қабрингни топдик.
«Қабринг» дедим, мени кечир — ўзга не дейин?

Қоронғулик чўқади. Ўрмондаги — яланглик. Д а н и л о в в а
Ж а л о л л а в ҳ а ёнида.

Д а н и л о в о в о з и

Қирқ учинчи йил. Еттинчи сентябрь эди.
Бизнинг рота олов сели ичида қолиб,

Бу ерда ёв ҳужумини қайтарар эди.
Биз оз қолдик. Лекин ёвга таслим бўлмадик.
Искандаринг шунқор эди. У якка ўзи
Тўртта танкни ёндирдию бешинчисига
Қўлидаги граната билан ташланди.
Қўз олдимда танк ва инсон рўбарў келди.
Бамисоли эртақларда ёвуз махлуққа —
Қора девга кўкрак тутиб тик ҳамла қилган
Паҳлавондек эди ўша дамда Искандар.
Лекин, афсус, эртақдаги каби бўлмади.
Ваҳший кучни енголмади мардлик, адолат...
Қўз олдимда танк дўстимни... Даҳшат, о даҳшат!

(Сукрут.)

Биз биродар тутингандик. Билагимизни
Кесиб, қонни қонга қўшиб олгандик. Дўстим,
Энди менинг диёримда қабринг устида
Қарағайлар алла айтиб тебранмоқдалар...

*(Қоронғулик. Сўнг яна карвонсарой. Жалол ва йиғла-
ётган Искандар.)*

Ж а л о л

Ўша ернинг тупроғидан бир кафт келтириб
Мен Жасорат майдонда қабр ясатдим.
У қабрда йил-ўн икки ой навбахорнинг
Чечаклари алвон-алвон бўлиб ётади.
Май келганда — Галаба кун — галстук таққан
Пионерлар у майдонда сафга тизилиб,
Қурбон бўлган аскарларнинг руҳи олдида
Қасамёдлар қилишади.

И с к а н д а р

Етар, бўлди, бас!
Адо бўлган юрагимни қайтадан эзма.

Елгон шуҳрат шариф қилган исмимга лаънат,
Уша жангда танк остида мажақланмасдан
Тасодифан тирик қолган жисмимга лаънат!
Қани эди, ҳақиқатан мен ўлган бўлсам,
Қани, чиндан униб ётса қабримда гуллар.
Қани эди, ҳалок бўлган дўстларим каби
Мангу сукут оғушида роҳатда ётсам.
Одам насли азал-абад ўлимдан қўрқар,
Нечун, нечун? Ахир ўлим олий маъсудлик.
Бор вужуднинг, жону руҳнинг осудалиги,
Аммо бу бахт мендан доим юзини бурди.
Энди кимман? На ўлик, на тирик бир вужуд,
Кўзи очик, қадам ташлаб юрган қабрман.

(Сукут.)

Шундай қилиб, ўша куни мен омон қолдим,
Чуқурликка қулабману ҳушдан кетибман.
Бир маҳал кўз очсам, икки баҳайбат немис
Автоматни тўғри қилиб қараб турибди.
Қисмат экан, асоратнинг аччиқ алами,
Чидаб бўлмас қийноқлари бошланди. Инсон —
Гулдан нозик инсон — вақти келса, темирдан
Мустаҳкамроқ бўлар экан. Ушанда билдим.
Изтиробдан одам ўлса, мен ўлар эдим.
Уша йиллар даҳшатини сўзламоқ учун
Пиллар керак...

*(Қоронғуликда кўмир ташиётган асирларнинг сояси
кўринади.)*

Хуллас, бир кун ярим кечада
Етти асир маслаҳатни бир жойга қўйиб,
Пойлоқчинни гумдон қилдик. Урмонга қочдик.
Уша дамдан вақт сезгиси йўқолди. Қанча
Югурганимни билмайман. Тасаввуримда
Эс-ҳушимдан жудо бўлиб то бугунгача
Югураман, югураман... Ҳеч тўхтамайман.

Кимдан қочиб бормоқдаман, қайга қочаман —
Менга сира аён эмас. Ҳаёт бамисли
Қоп-қоронғу ўрмон... Ҳатто тушларимда ҳам
Тўда-тўда итлар мени қувлайди...

(Сукут.)

Хуллас,
Кўзни очсам, бир кулда ётибман... Оқ соч
Немис кампир бошим узра ўлтирар эди.
У ўрмондан беҳуш ҳолда топибди мени.
(Май ичади ва Жалолнинг қадаҳига қараб.)
Ичмаяпсан?

Ж а л о л

Жигар чатоқ.

И с к а н д а р

Сен ҳам қарибсан.

Номоз ўқийсанми?

Ж а л о л

(Мийиғида қилиб қўяди ва бош тебратиб «йўқ», ишю-
расини қилади.)

Сен-чи?

И с к а н д а р

Жон деб ўқирдим.
Лекин менда эътиқод йўқ. У дунёга ҳам,
Бу дунёга ҳам.

Ж а л о л

Ишончсиз яшаш — кўргулик.
Ҳар юракка битта таянч нуқта — зарурат.
Бусиз одам одам эмас — бўшлиқ бўлади.

И с к а н д а р

Менга қолса, эътиқодсиз яшашдан кўра,
Чангалзорнинг ярим ваҳший қабиласидек
Илонгами, тўнғизгами сиғинган яхши...
Менинг хаста жонимга ҳам бир асо керак,
Аммо қани, ўша имон? Ўша эътиқод?
Замон барча худоларни аршдан қулатди.
Савоб, гуноҳ барбод бўлди. У дунёдаги
Сўроқлардан қўрқадиган одам қолмади.
Мен саргардон ҳаётимда нимани кўрдим?
Ҳамма ерда имонсизлик, фаҳш ва қабоҳат!
Тубанлик бор — алҳазар йўқ. Биз нафас олган
Шу ҳавога тўлиб кетди ёлғон садолар.
Туман хиллик тўлқинларда тонгдан-тонггача
Миямизни алдоқ билан тўлдирмоқдалар.
Фақат бир гап: биз яхшимиз, бошқалар ёмон.

Ж а л о л

Шунинг учун одамзодга иккита қулоқ —
Битта ақл тарозуси бериб қўйилган.
Икки ёнга қулоқ сол-у, бир мезон билан
Ўлчаб, ўзинг хулоса қил. Ҳақиқатни топ.

И с к а н д а р

Ҳақиқат йўқ. Бўлган эмас. Дунёда фақат
Манфаат бор. Манфаат деб аталган «чўпон»
Одамзодни пода қилиб ҳайдаб юрибди.

Ж а л о л

Ҳа, шубҳасиз, сен танлаган дунёда шундоқ.

И с к а н д а р

Мен танлаган дунё? Менда танлаш ҳуқуқи
Борми эди? Саргашта жон учун дунё — бир.

Уммонлар бир, сахролар бир, дарёлар ҳам бир,
Одамизод бошидаги савдолар ҳам бир.
Дунё икки бўлса, сарҳад борми ўртада?

Ж а л о л

Ҳа, сарҳад бор. У одамлар қалбидан ўтган.
Бас, ўзингни соддаликка солма, сену мен
Фақат икки одам эмас, икки оламмиз.

И с к а н д а р

Бир отаю бир онанинг икки фарзанди
Ўртасида, демак, энди тубсиз жарлик бор...
Қани айт, мен қайси олам, қайси жамият,
Қайси ватан одамиман? Ажрим қилиб бер:
Мени ўзбек она туғиб, алла айтди-ю,
Немис она олиб чиқди ажал домидан.
Бир оламда кўз очдим-у, бошқа оламда
Умрим ўтди — энди қайси дунё номидан
Сўзламоғим керак? Менга тушунтириб қўй.
Сармоядорманми? Ушал иккинчи онам
Укасига куёв бўлдим ва ундан мерос
Дюссельдорфнинг банкасида сармоя қолди.
Вақт бўлдики, ўн минг ақчам юз мингга борди.
Вақт бўлдики, бир дўконча тебратдим, холос.
Йўқсилманми? Энди мenden йўқсил одам йўқ,
Кўзим хира, дармонсизман, ташландиқ зотман.
Хотин бошқа эрга теккан, ўгил уйланган.
Бу ўрмонда қуёнлардек урчиб, кўпайиб,
Қуёнлардек танимаймиз бир-биримизни.
Мана, менинг таржиман ҳолим, айт энди,
Қайси дунё рўйхатига қўшасан мени?

Ж а л о л

Бу ҳолатни ажрим қилмоқ менинг ишиммас,
Юртга қайтсанг, тегишли жой ажрим қилади.

Фақатгина, маслаҳатим, ҳеч бир нарсани
Беркигмай айт — улар ҳаммасини билади.

И с к а н д а р

Қайси айбим учун сўроқ беришим керак?
Танк мажақлаб кетмагани учушим, ёки —
Асоратда омон қолган бошим учушим?
Мен фашистга аскар бўлиб жангга кирдимми?
Ўз юртимга ўқ отдимми? Тухмат қилдимми?
Жигар бўлиб юрагимни сен тушунмасанг,
Мени ким ҳам тушунарди, шафқат қиларди?!
Мени ким ҳам тушунарди, шафқат қиларди?!

Ж а л о л

Ёшликда ҳам сен ўлгудай жиззаки эдинг,
Қарибсан-у, бу одатдан халос бўлмабсан.
Сени ўлди деган эдик, майли, ўлмабсан —
Лекин айбим нима, десанг, ҳайрат қиламан.
Қирқ йил юртга қадам қўймай, беному нишон
Юрганнингни ўзинг гуноҳ санамайсанми?
Сен сўроқдан қўрқма, ука, виждонингдан
қўрқ.

И с к а н д а р

Виждон... Виждон... Ўша виждон борми ўзингда?
Баъзан мени ўйлаганда қийналмайсанми?
Қабримдаги совуқ тошга қўлинг теккан пайт
Бармоқларинг куймайдими? Ёки кўзингдан
Ёшинг оқса, яноқларинг ловулламасми?
Кўриб туриб сен бахтимни тортиб олдинг-а!
Кўзларингни олиб қочма, менга тик қара.
Агар сенда виждон бўлса, бундоқ қилмасдинг.
Индамайсан. Ёдгорлик қўймадинг менга,
Гуноҳингни кўмиб, мрамартош бостиргансан!
Мени кўриш сенга, ака, қанчалар оғир!
Юрагингда имон бўлса эди, мен билан
У дунёда учрашмоқдан қўрқиб юрардинг.

Ж а л о л

Менга нима даъвойинг бор?

И с к а н д а р

Ҳа, билмайсан-а!

Қоражарнинг ёқасида, пасқамлик жойда
Ака-ука нима учун муштлашган эдик?
Ун еттида эдим, сен-чи, йигирма бирда.
Мени роса дўппосладинг, ўшанда уйга
Энгил-бошим қоп-қора қон бўлиб қайтдим-у,
Онамга чурқ этганим йўқ.

Ж а л о л

Шунча йил ўтиб

Ҳали эслаб юрибсанми? У гапларни қўй.

И с к а н д а р

Урганингни унутардим, лекин қалбимга
Ханжар санчдинг сен — жигарим, қандоқ унутай?
Мен-ку, уни жонимдан ҳам яхши кўрардим,
Билиб туриб Саодатни йўлдан урдинг-а!

Ж а л о л

Йўқ, мен йўлдан урганим йўқ, у ўзи севди.

И с к а н д а р

Елгонни қўй. У нур каби покиза эди,
Мени яхши кўрар эди, учрашар эдик.
Бизлар худди қўш кабутар эдик, сен иблис
Қирғий бўлиб чангал солдинг. Гунчани уздинг.

Ж а л о л

Яхши кўриб қолдим уни, жонимдан ортиқ
Ссвиб қолдим, нима қилай?

И с к а н д а р

Бу гап ҳам ёлгон,
Сен чиранчоқ, манман эдинг. Энг гўзал қизни
Қўлга олиб дўстларингга мақтаниб юрдинг.
Билардингики, мен ишқида девона эдим,
Шеърлар ёзиб юрар эдим. Кўрганда титраб,
Вужудимда сирли оташ гуриллар эди.
Мажнунлигим аён эди бутун қишлоққа,
Сен-чи, уни холи топиб панага тортдинг...
Севмагансан! Саодат ҳам севмаган сени,
Ҳеч севиши мумкин эмас. Сен — зўравонсан.
У меники эди — ахир.

Ж а л о л

Сен бола эдинг.
Ўғил бола ўн еттида бола бўлади,
Қизни эса, эрга берсанг она бўлади.
У муносиб эмас эди сенга, гапирма.

И с к а н д а р

Боламидим? Кўнгиллилар сафига туриб
Жангга кетган, қаҳрамонлик қилган Искандар —
Боламиди? Унинг шону шуҳрати билан
Сен кекириб юрибсан-ку!

Ж а л о л

Бас қил!

И с к а н д а р

Қулоқ сол!
Виждон гувоҳ, энди сенга ростини айтай.
Мен ўшанда фидойилик кўрсатиб эмас,
Номус кучи, ёшим тўлмай урушга кетдим.
Қандай чидай: севган ёрим, тунлар тушимда —
Оғушимда бўлган ёрим қайлиқ бўлибмас,

Остонамдан келин бўлиб кирса-я!
Сен билмайсан, мен ўшанда жангга кетаркан,
Юрагимга алам ўтин солиб кетганман,
Ўша ўтни тиг учида олиб ўтганман.
Қаҳрамонлик қидирмадим, ўлим қидирдим,

Шу ўт билан тикка бордим найзабозликка,
Енаётган биноларга ўзимни урдим.
Лекин, афсус... Ажал деган ит экан асли,
Қочсанг — қувар экан, қувсанг — қочабераркан.

(Сукут.)

Сен уйланган кун ёдимдан сира чиқмайди.
Меҳмонларни кутиб олдим ширин сўз билан.
Қулиб юриб чой ташидим. Лекин юрагим
Хўнграб-хўнграб йиғлар эди. О, билармисан?
Тўйинг менга аза бўлди, ёр-ёр — марсия.
Ўша куни биринчи бор ичдим, маст бўлиб
Рақсга тушдим. Ҳамма яйраб қарсак чаларди.
Мен бамисли ярадор қуш қанотин ёзиб
Чарх ургандек алпон-талпон айланар эдим.
Бир пайт сенга муқом қилдим. Сен пул қистирдинг.
Сўнг панада пешонамни деворга уриб,
Овозимни чиқармасдан, дод, деб йиғладим.

Ж а л о л

Тақдир экан, нима қилай, менда гуноҳ йўқ.

(Термослик сайёҳ яқин келади.)

Т е р м о с л и к с а й ё ҳ

Жалол ака! Чой дамладим — қулинг ўргилсин,
«Тўқсон беш»дан, бир пиёла ичинг, илиндим.

*(Келиб бўш стулга ўтиради ва термоснинг қопқоғига
чой қуяди.)*

Томоша хўп қизияпти. Четда қолибсиз?
Суҳбат чортанг кўрнади...

(Искандарга ишора қилиб.)

Таништиринг. Кема катта, саёҳатчи кўп,
Танишмадик.

(Искандарга)

Менинг исмим Қалхўжанлēs.

(Сочига ишора қилади.)

Чайқалишда, қалай, кўнгил айнамадим?
Лекин ёмон бўлди... Менга нашъа қилгани —
Ҳамма ўқчиб, кўнгли айниб чўзилиб қолган,
Диктор бўлса радиодан:

(Диктор қизнинг овозига тақлид қилади.)

«Кечки овқатга!
Иштаҳангиз карнай бўлсин! Марҳамат қилинг!»

(Жалолга чой узатади.)

Ж а л о л

(Термосли сайёҳга.)

Хўжанлēs, чойхўрликни кейин қиламиз,
Бизни озроқ холи қўйинг, сиздан илтимос.
Термослик сайёҳ

Хўп, хўп. Гапнинг қоқ белига тепибмиз-да, а?

(Жалолга чой узатиб)

Лекин, ака, икки ҳўплам...

(Жалол қўли билан рад қилади.)

Майли, бўлмаса.

(Чойни қайтиб термосга қуяди, қопқоғини ёпади. Жалолга яқин келиб, шивирлаб)

Янгисидан бор... Бир куни бир гўзал аёл
Қора денгиз соҳилида ётган экан...

Ж а л о л

(Оҳиста, лекин қатъий.)

Бас,

Бора қолинг.

Т е р м о с л и к с а й ё ҳ

Бўлди, бўлди. Бора қоламиз.

(Искандарга синчиклаб қараганча узоқлашади.)

(Сукут.)

Ж а л о л

(Искандарга.)

Қирқ йил ўтди, у гапларни унут, қаридик,
Беш фарзандда ўн иккита набирамиз бор.
Замон бошқа ва замоннинг дардлари бошқа.
Дунё қалқиб турган бир пайт — аҳли оламнинг
Буюк дарди қаршисида сенинг гапларинг
Жуда майда кўринади, жуда бачкана.

Искандар

(Заҳарханда билан.)

Сафсатага аммо ғоят уста бўлибсан,
Жаҳон дарди.. Оламшумул гаплар... Замона...
Қалқиб турган замин дарди, каттакон дард-у,
Битта қалбнинг азоблари, демакки, майда!
Жуда гўзал, тантанавор, сохта фалсафа.
Шу дабдаба соясига беркинмоқчисан,
Мени ватангадо қилган ўзинг эмасми?

Жалол

Бунча менга таъна қилдинг, айт, қайси жигар
Жигарига мен сингари оқибат қилар?
Мен-ку, ахир, сени этган машҳури жаҳон,
Сен ҳақингда китоб ёзган —«Укам қаҳрамон».
Тарихларда ўчмасин деб номинг умрбод
Қишлоғингни атаб қўйган Искандаробод?

Искандар

Тиригимни хорлаб, уриб қилдингу абгор,
Ўлигимни эъозладинг. Ташаккур минг бор.
Сен буларнинг барчасини укангга меҳринг,
Пок руҳига ҳурматингдан қилган эмассан.
Сенда меҳр борми, юксак хаёллар борми?
Йўқ, дилингда фақатгина ҳисоб-китоб бор.
Ёдгорликни менга эмас, сен ўзинг учун,
Ўз обрўйинг, ўз мартабанг учун тикладинг.
Уша мрамар Искандарга обида эмас,
Сенинг ёлғон шуҳратингга пойдевор бўлди.
Айт, кўзимга қараб туриб тўғриси айт.

Менинг юртга қайтишимни истармидинг? Ёўқ!
Чунки қайтсам, пойдеворинг синиб тушади.

Ж а л о л

Тилингни тий. Мени таҳқир қилмоққа ҳатто
Бошда туғи борларнинг ҳам ҳақ-ҳуқуқи йўқ.
Мен обрўни сенинг қабринг устидан эмас,
Ўз меҳнатим эвазига топганман.

И с к а н д а р

Бекор!

Сен меҳнатга эмас, гапга жуда устасан.
Ешлигингдан енгил яшаб, енгил юргансан.

Ж а л о л

Эй, нодон, қирқ йил ичнда бир одам эмас,
Олам, ахир, бошқа бўлди.

И с к а н д а р

Сен эса — ўша!

Баландпарвоз гапларинг ҳам, ғўдайишинг ҳам.
Муғамбирсан! Мендан бир гап яширмоқдасан,
Икки марта савол бердим — жавобинг мужмал,
Онам борми? Тирикми ё ўлганми? Рост айт.
Қўрқма, тирик бўлса, юртга чопиб кетмайман,
Сен у юксак аршингда бўл, забун этмайман.
Биласан-ку, ул дарбоза менга берк, фақат —
Айт, эзилиб адо бўлди юрагим.

(Сукут. Искандар май ичади.)

Ж а л о л

Тирик.

Онанг тирик.. Эзилма деб айтмадим, холос.

Бу йил саксон бешга борди. Сенинг доғингда
Соё бўлиб қолди онанг. То шу кунгача
Ўлганингга ишонмайди. Ҳар кун бечора
Қабристонга бориб сенинг номинг ўйилган
Мармартошга дардларини айтиб келади.

И с к а н д а р

Онагиннам, онагиннам!

(Пешонасига уради.)

Эй, шўр пешона,
Мендан бахтсиз бу дунёда бир зот бормикин?
Сени унда илҳақ қилиб, бунда мен илҳақ.
Гуноҳқорман, кечир, онам, номардлик қилдим.

(Йиғлайди.)

Онажоним, мени сендан жудо қилдилар,
Ўртамизда буюк жарлик пайдо қилдилар.
Ватанимга сузсам — бир кун, учсам — бир соат.
Лекин ўша жарликдан мен ўта олмасман.
Бу дунёда даргоҳингга ета олмасман,
У дунёга умид боғлаб қиларман тоқат.
Мени сендан ким айирди?

(Жалолга.)

Сен эмасми у?

Сен-ку, мени ўз уйимдан бегона қилган.
Уканг севган қизни хотин қилиб яшашга
Ҳеч бўлмаса, элу юртдан уялмадингми?
Халқ кўзига қандай қараб юрибсан? Уят!
Уят! Сендек ака билан бир уйда эмас,
Бир заминда яшамоқдан номус қиламан.
Нега бундай қилдинг? Нега? Жавоб бер ҳозир.

(Қадаҳни уриб синдиради.)

Нега менинг юрагимни суғуриб олдинг?

Ж а л о л

Узингни бос, маст бўлдингми? Нима гап ўзи?
Кўрган одам нима дейди? Эс-хушингни йиғ.

И с к а н д а р

(Аччиқ йиғлайди, сўнг тиз чўкиб ёлборади.)
Мени кечир, акалик қил, менга ёрдам бер.
Уз юртимга қайтаман, бас, мени олиб кет.

(Этакларига ёпишяди. Жалол ўнғайсизланади.)
Кемада бир жой топилар, ўрин бўлмаса,
Ит сингари бир бурчакда ётиб кетаман.
Бу ерларда ташлаб қўйма мени, жигарим.

(Саодат киради.)

Ватан, мени тупроғингдан бенасиб этма,
Заррин хатли сағаналар менга керакмас,
Оқ мрамардан поғоналар менга керакмас,
Менга фақат, бир қулоч ер берсанг кифоя.

С а о д а т

Искандар!

И с к а н д а р

А?

(Бирдан ҳушёр тортиб, эгини тузатиб ўрнидан туради.)

Менга нима бўлди? Маст бўлдим.
Кечиринглар, кечиринглар.

(Кўз ёшларини артади.)

Мана, ҳушёрман.

*(Нима қиларини билмай турган Жалол енгил тортади
ва Саодатнинг ишораси билан секингина чиқиб кетади.)*

Кел, Саодат, бир дам ўлтир.

(Стулни тўғрилаб жой кўрсатади.)

Кайфим ошибди,

Бош айланди, ўзимни сал йўқотиб қўйдим.

Саодат

Толиқибсан, уйингга бор. Биз ҳам кетамиз.
Вақт ҳам аллақанча бўлди.

Искандар

Шошма, Саодат!

Саодат

Эрта яна эрталабдан шаҳар айланиш,
Оқшом йўлга чиқиш керак. Анча чарчадик,
Хуш қол.

Искандар

Мендан нега энди бунча қўрқасан?
Наҳот шунча даҳшатлиман? Бир нафас тўхта,

Балки қайта кўришмасмиз. Тасодифни кўр,
Қирқ уч йилда учрашдиг-а!

Саодат

Ишониш қийин.

Искандар

Бу ҳолатга ўлгунимча ҳайрат қиламан.

Саодат

Сени дарров танимадим.

Искандар

Аввалда мен ҳам
Хаёлимга келтирмадим. Кўзим ожизроқ,
Узоқ ерни кўролмайман. Лекин қандайдир —
Сезги мени етаклади. Илиқ ҳиссиёт
Эргаштириб қўйди сенга. Изингдан қолмай
Бозоргача бордим.

Саодат

Мени роса кўрқитдинг.
Дастлаб сени айғоқчи деб ўйладим. Кейин
Таниб қолиб юрагим бир шувиллаб кетди.
Ҳали-ҳануз ҳаяжондан титрайман...

Искандар

Гапир.

Гапиравер, овозларинг қўнғироғидан
Юрагимга ором кирди. Тўхтама, гапир,
Тўйиб тинглай, овозинг ҳеч ўзгармабди-я!

Саодат

Қўй, Искандар...

Искандар

Гўзал эдинг, жуда шўх эдинг,
Кўзларингда бевафолик йўқ эди, аммо
Мени яхши кўриб юриб акамга тегдинг.

Саодат

Тақдир экан. Биз ёш эдик. Ун еттига ҳам
Тўлмагандик... У ишқ эмас, бир ҳавас эди.

Искандар

Ҳавас эди, дегин. Қани ҳар бир севги ҳам
Уша ҳавас каби тиниқ, беғубор бўлса.
Эсингдами, бугдойзорда, ғарам ичида...

Саодат

Қўй, эслатма.

Искандар

Қарашларинг оташ эди-я,
Эсламасдан бўлармиди! Ҳов, пичан ортиб
Аравада келганимиз. Хол аравакаш —
У лақма чол ниманидир ҳикоя қилиб
Эзмаланиб борар эди. Биз орқасида
Ҳикояни тинглаш қайда — термулишардик.
Ҳар гапидан тўхтаганда, эшитган бўлиб,
«Ҳа» деб қўйсам, у гапини давом этарди,
У сўзларди, биз эсак маст...

Саодат

Шайтон эдинг-да.

Искандар

Шайтонлигим — меъеридан сал ошган экан,
Билагимни ғарчча тишлаб олгансан. Мана.

(Билагини кўрсатади.)

Саодат

Айб ўзингда...

Искандар

Айб ўзимда. Бўшлик қилганман.
Акам сени илиб кетди.

(Сукут.)

Ҳеч ишонмайман.
Ростдан уни яхши кўриб қолдингми?

Саодат

Бас қил.
Энди нима фойдаси бор?

Искандар

Кўрқитганмиди?
Ҳа, кўрқитган, сен жим тургин, ўзим айтаман.
Тегмайдиган бўлсанг, сўйиб кетаман, деган.
Сен шунда ҳам кўнмагансан. Кейин у номард
Ҳийла билан сени қўлга олмоқчи бўлди.
Бир кун тунда деразангни чертиб чақирди.

«Искандарман, буёққа чиқ»,— деди оҳиста.
Шунда қалбинг кабутардек патирлаб кетди.
Соғингандинг мени, шошиб, югуриб чиқдинг.
Қоронғида у худди мен бўлиб кўринди.
У гапирмай имо қилиб, ўша дарага —
Биз учрашиб турадиган овлоққа юрди.
Сен ишониб орқасидан кетдинг, Саодат,
Нега унга ишондинг-а! Зўрлик қилганда,
Нега мени чақирмадинг? Етиб борардим.

(Саодат гапирмоқчи бўлади.)

Сен нндама. Ҳаммасини ўзим биламан.
Қаклик эдинг — мушук бўлиб ҳамла қилди у,
Аблаҳ сени таҳқирлади. Энди мен уни
Улдираман.

*(Қўлига бўшаган шишани олиб Жалол кетган томонга
интилади.)*

Энди мендан омон қолмайди.

С а о д а т

(Қичқириб.)

Йўқ, Искандар!

(Уни қучоқлаб олади, ялиниб кўксига бош қўяди.)

Айб ўзимда! Унда гуноҳ йўқ.

И с к а н д а р

Мени тутма, У мараз! У ўлишни керак!

Саодат

Аввал мени ўлдир. Уни яхши кўрганман.

Искандар

Саодатим! Оҳ, нақадар олижанобсан!
Ушанда ҳам у номарднинг айбин яширдинг,
Номус кучи, тўйга рози бўлдинг, биламан.
Ҳеч вақт уни севмагансан — у билан кетма.
Ёнимда қол. Қариганда бирга турайлик,
Уша ёшлик қувончларин эслаб юрайлик.
Сен ёнимда бўлсанг, олам гуркирар эди.
Дилга қувонч, ҳаётимга нур кирар эди,
Қолган беш кун умримизда бир жону бир тап —
Яшар эдик, беватанга бўлардинг ватан.
Йўқ, дема, қол!

Саодат

Қандоқ йигит эдинг, Искандар,
Пок ва содда, қалби кўзгу каби мусаффо.
Сени яхши кўрдим, лекин...

Искандар

Саодат, эшит,
Кўзларингда кўрмоқдаман муҳаббатингни,
Сен ёнимда қоласан, ҳа, бирга яшаймиз.
Фақат мени кечир, нопок бу оламда мен
Фариштадек соф эмасман — сенинг бу маъсум
Кўзларингга қарамоққа қилмайман журъат.
Лекин ишон, мен ҳаминиша ўз юрагимни
Сенинг севгинг нури билан ювганман фақат.

(Билагидаги тиш ўрнини силаб, ўпиб йиғлайди.)

Сен розисан, минг ташаккур.

(Саодат гапирмоқчи бўлади.)

Йўқ, йўқ, гапирма.

Биз кўк денгиз ёқасида кулба қиламиз.
Олисдаги ёшлигимиз ўтган ватанга
Умримизнинг сўнгигача зор термиламиз.
Овозларинг қўнғироғи Қалбимга мадад,
Сочларингнинг оқ толаси кўзларимга нур.
Босган оёқ изларингга юзимни босиб
Ҳаётдан кўз юмгунимча айтай ташаккур.

(Саодат ҳайрат ва қайғу ичида узоқлашиб боради ва кўздан йўқолади.)

Ҳеч нарсани кўрмай қолдим, бу нечук ҳолат?
Қаердасан? Ташлаб кетма мени, Саодат!

П а р д а

II

СЎНГГИ КЕМА

УЧИНЧИ МАНЗАРА

Истамбул бандаргоҳи. Бир томонда лотинча ҳарф билан пештоқига «Денгиз йуллари» деб ёзилган баланд бино. Бир томонда совет сайёҳ кemasи «Беруний». Бизга кеманинг бир қисми кўринади. Тўғрида! кўм-кўк Босфор кўрфази. Кемалар. Мачталарда турли мамлакатларнинг турли рангдаги байроқлари. Одамлар орасида бизга таниш сайёҳлар ҳам ҳар хил нарсалар кўтариб ўтадилар. Ж а л о л ва Саодат киради.

Саодат

(Тўхтаб, бир чеккага ўтиради.)

Саёҳатга чиқмай ўлай. Вой, оёғим-эй.
Хотинини ёмон кўрган эр урмай-сўкмай,

Ѕаландпошна туфли билан сафар қилдирсин.

(Туфлини ечади)

Уйга қайтар кун бор экан, минг қатла шукур.

Ж а л о л

Қара, денгиз қандай кўм-кўк, осойишта, жим.

С а о д а т

Тўлқинини, бўронини кўрмаган одам
Денгиз доим шунақа деб ўйлаши мумкин.

Ж а л о л

Инсон ҳам шу. Фароғатда беозор, сокин,
Лекин юрак қатларида тўфон яширин.

Ф о т о а п п а р а т л и с а й ё ҳ

(Шеър ўқиб кириб келади.)

Мен Босфорда бўлмаганман ҳеч,
Уни сўзлаб беролмам сенга,
Лекин мовий кўзларинг ҳар кеч
Денгиз бўлиб кўринар менга.
Гўзал Босфор!

(Фотоаппаратини чиқаради.)

Жалол ака, мангулик учун
Битта сурат. Бундоқ туринг. Ҳов, анов кўприк
Осиёни Оврупога улаб турибди.
Кўприкни ҳам туширамиз. Гўзал чиқади.

(Гап асносида Жалол ва Саодатни ҳар хил қилиб тўр-ғизади, манзара танлайди.)

Сафаримиз оламшумул бўлди-да, ака,
Газетага катта очерк тайёрлаб қўйдим.
Сарлавҳаси — «Бечораҳол гўзал Европа!»
Сизга айтсам, келажакни ўйламоқ керак!
Авлодларга сиздан, биздан нима қолади?
Фотосурат! Бу кичкина масала эмас,
Бу — лаҳзанинг мангуликка қўл берган чоғи!

(Ниҳоят, танлаган манзараси ўзига маъқул бўлади.)

Шундай туринг!

(Фотоаппаратини тўғрилаганда мўйловли полициячи келиб, «мумкин эмас», деган ишорани қилади.)

Полициячи

Но, Но!

Фотоаппаратли сайёҳ

Пардон, пардон.

(Аппаратини ёпиб, бўйнига осади, полициячи нарига кетади.)

Қаранг-а,
Шундай гўзал манзарани ололмай қолдик,
Аттанг, аттанг!

(Чиқади. Сайёҳлар якка-якка ва тўп-тўп бўлиб кемага қараб борадилар.)

Ж а л о л

Саёҳатнинг энг соз лаҳзаси
Уйга қайтиш бўлса керак. Қара, одамлар
Қандай хурсанд. Бир-бирига навбат бермасдан
Теплоходга чиқишяпти. Жўнашга ҳали —
Роппа-роса уч соат бор. Одамзод шу-да,
Бир сафарга ошиқади, бир ватанига.

(Сукут.)

Ватан — қандай ширин сўз бу. Унинг қадрини
То мусофир бўлмагунча киши билмайди.

С а о д а т

Биз-ку, бир ой ўтмай юртни шунча соғиндик.
Қирқ йилни бир ўйланг...

Ж а л о л

(Уйга чўмиб.)

Оғир... Жуда ҳам оғир...
Ҳеч тасаввур қилолмайман.

С а о д а т

Қандай даҳшатли!
Иситмада алаҳлаган одамга ўхшаб
Туни билан кўрқиб чиқдим.
Бу кўрганимиз
Денгиздаги чайқалишдек бўлди.

Ж а л о л

Чайқалиш —
Нима ўзи! Тўфон бўлди! Мен шу бир кунда

Гўё бутун ҳаётимни қайта яшадим.
Дунё остин-устун бўлди.

Термосли сайёҳ

(Бошқа сайёҳлар билан гурунглашиб ўтиб бораркан.)

Хов, Жалол ака!
Оҳаммисиз? Сафаримиз қариди, мана!

Ж а л о л

Хурсандмисиз?

Термосли сайёҳ

Ҳа-да, хурсанд бўлганда қандоқ,
Дунёда ўз юртимиздек жононаси йўқ.
Лондон, Париж — шаҳарми? Бир чойхонаси йўқ.

(Кемага қараб юради.)

Каютага киринг, кўк чой қилиб бераман.

(Кетадилар.)

С а о д а т

Уйлаб сира ўй тубига етолмаяпман.
Искандарнинг ҳамма гапи агар рост бўлса,
Юрт олдида у гуноҳсиз.

Ж а л о л

Мен ишонаман.

Саодат

Йўқса, нега ватанига қайтиб бормади?

Жалол

(Синовчан тикилиб.)

Узинг айт-чи?..

Саодат

Наҳот, бунга сизу мен сабаб?

Жалол

Ростини айт! Искандарда кўнглинг бормиди?

Саодат

Неча марта айтганман-ку, у маҳалда биз —
Бола эдик, болаларда ишқ нима қилсин!

Жалол

Мен ҳам шундай деб ўйлаган эдим...

Саодат

Искандар

Мнясига бир нарсани қуйиб олибди:
Гўёки сиз мени зўрлаб олган эмишсиз.

Жалол

У астойдил севган экан... Энди тушундим.

Билмабман... йўқ... тўғрироғи, писанд қилмабман...
Кўнглим совиб кетди.

Саодат

Менданми?

Жалол

Йўқ, ўзимдан.

Искандарнинг юрагини билган эдим-ку,
Лекин сени кўрганымда ўзни унутдим.
Сендан бошқа ҳеч нарсани ўйламай қўйдим.
Эсу ҳушимдан айрилдим.

Саодат

Мен-чи? То ҳануз
Унутмайман, қуёш чиқиб гўдак ҳаваслар
Тонгги туман каби зумда тарқалиб кетди.

Жалол

Уша тонгги туман бошқа одам бошида
Кетмас булут, ўчмас соя бўлиб қолибди.

Саодат

У ҳали гўр бола эди...

Жалол

Уша гўр бола

Қоражарда бир кун менга ташланиб қолди.
Ушанда мен Искандарни роса ургандим,
Алқасос, у кеча мени қонга белади...

Бу сафар мен юрак қоним билан бўялдим.
Ёмон бўлдим, виждонимдан ёмон уялдим.
Ўзимни кўп сўкдим, кўнгил кўйинга кириб
Жигаримни изтиробга ташлаб қўйибман,
Изтиробки, инсон зоти чидаши қийин...

Саодат

Демакки, мен гуноҳкорман? Сизни жигардан
Жудо қилган мен эмасми?

Жалол

Сенда гуноҳ йўқ,
Мен айбдорман.

Саодат

Рост гапиринг... пушаймонмисиз?

Жалол

Нега энди?

Саодат

Искандарни кўргандам буён
Бошқачасиз, авзоингиз ўзгарди-қолди.

(Ишлайди.)

Нега сизни яхши кўрдим? Пешонам қурсин.
Мен дунёга келмай ўлай. Бу кўргиликка —
Ўабабчиман. Пушаймонсиз, билиб турибман.

(Сукут.)

Сизда бундоқ ҳолат сира бўлмаган ахир,
Қийналяпсиз, буни сөзиб мен қийналяпман.
Саёҳатдан ғавғо чиқиб, қариган чоғда
Наҳот ширин турмушимиз заҳар бўлади?
Менга бундай қараш қилманг — ўрганмаганман.
Азоб чекиб яшасангиз... йўқ... бундан кўра
Мен сабабчи бўлсам, майли, мендан ажралинг.
Жигарингиз мендан кўра азизроқ.

Ж а л о л

Бас қил.

(Сукут.)

Қийналяпман. Рост. Не қилай, жигарим экан,
Юрагимнинг бир парчаси ёниб ётибди.
Лекин, хотин, сен ўртага тарозу қўйиб
Мен азизми, у азизми, деб сўроқ қилма.
Сен — қисматим, у — азобим, шуни билсанг бас.

(Сукут.)

Искандарни уруш қилди тирик хароба,
Харобани тиклаб бўлмас... Уруш бўлмаса
Балки у ҳам ўз бахтини топиб кетарди.
Энди унинг юртга қайтиб бориши қийин.

С а о д а т

Қайтишини хаёлга ҳам келтира кўрманг,
Шармандалик бўлади-я! Дабдаба билан
Аллақайси юртдан тупроқ олиб келгансиз.
Қанча мрамар, олтин суви — ҳисоблайсизми?
Гап, албатта, пулда эмас...

Ж а л о л

Бас қил, Саодат.

Мрамартошни гапирасан, укам қайтганда

Яна шунча пул сарфлаб тўй қилар эдим.
У тош бунда

(Кўкрагига уради.)

Харсанг бўлиб чўкиб ётибди.

С а о д а т

Ўйлайсизми? Қаҳрамон, деб юрган укангиз
Қочоқ чиқса, сиз ким деган одам бўласиз?

Ж а л о л

Нега қочоқ?

С а о д а т

Умри юртдан қочиб ўтгани
Қочоқ демай нима дейди?

Ж а л о л

Йўқ, у қочоқмас.

Қочоқларни мен кўрганман — урушдан қочиб
Йиллаб сёмонхоналарда яшаганлар бор.
Билагига ўқ отганлар, ё бармоғини
Болта билан чопиб узиб ташлаганлар бор.
Мен урушда душман танки босиб келганда
«Онажом», деб қочиб қолган зотларни кўрдим.
Ана улар қочоқ, хоин... Искандар эса...

С а о д а т

Хато қилманг, ўйлаб кўринг — сиз киму у ким.
Донғи кетган қаҳрамонсиз, Ўзбекистонда
Танимаган бир одам йўқ. Ўзингиз учун
Сиз Жалолсиз, лекин юртга — Жалол Аҳмедов!

Бу обрўни туширмоққа ҳеч ҳаққингиз йўқ.
Булар менинг сўзлариммас — ўз сўзларингиз.
Ахир, доим такрорлайсиз — мен аввал халқни,
Кейин жигаргўшаларни ўйлайман, дейсиз.

Ж а л о л

(Иккиланиб қолади.)

Искандар-чи?

С а о д а т

(Сўзи таъсир қилганидан қувватланиб, ҳужумни давом эттиради.)

Искандар ҳам худди шунақа.
У ҳам фақат эл фарзанди. У ҳам қаҳрамон.
Ватан учун қурбон бўлган табаррук инсон.
Қишлоқ унинг номи билан «Искандаробод»,
Мактаб унинг номи билан — Аҳмедов, ахир.
Қолаверса, набирангиз — бу йил мактабга —
Ўша номи машҳур мактаб остонасига
Қадам қўйган набирангиз номи Искандар.
Сиз бир жигаргўшангизни гўрдан чиқариб,
Бошқаларин гўрга тиқиб қўймоқчимсиз?

Ж а л о л

(Уф тортади, хаёлга чўмиб қолади.)

Энди нима қилиш керак?

С а о д а т

Нима қилардик?
Искандарни учратмадик, кўрмадик, тамом.

Ж а л о л

Иўқ, бу энди мумкин эмас. Уни кўрдик-ку?

С а о д а т

Сиз кўрдингиз, хўп, мен кўрдим, бошқа ким кўрди?
Эл-юрт нафи учун баъзан ёлгон ҳам керак.

(Сукут.)

Ж а л о л

(Четга)

Икки ўтнинг орасида ўртанар жоним,
Кўкрагимни куйдиради таққан нишоним.
Изтиробда қолдим, шундай лаҳзада инсон
Бу дунёга келганига бўлар пушаймон.

(Саодатга)

Мен умримни яшаб бўлган одамман, энди
Болаларга мендан ёлгон мерос қолсинми?
Фарзандларим мени ёлгон кафанга ўраб,
Сохта тобут билан гўрга олиб борсинми?!
Бизни кўмиб устимиздан тупроқ тортишар,
Лекни ахир ҳақиқатни кўмиб бўлмайди.
У бамисли товонтешар, минг тупроқ тўкма,
Бир кун келиб қаердандир ёриб чиқади.

(Сукут.)

Бор гапни мен тиргимда айтишим керак,
Ҳеч бўлмаса, гўримда тинч ётишим керак.

Саодат

Сиз бу гапни тилга олманг. Бу мумкин эмас.
Ҳеч ким бунга йўл қўймайди. Мен йўл қўймайман.
Мармар лавҳа — майли, мактаб номи ҳам майли,
Майли, қишлоқ номи бўлсин — «Дарбадаробод».
Обрўйингиз бир пул бўлсин — майлига, лекин
Болаларнинг тақдирини ўйламайсизми?
Бир ўғлингиз Ижроқўмда муовин, бири —
Эрта бир кун фан доктори бўлиб турибди.

Жалол

Ана энди ўз гапингни айтдинг, Саодат.
«Эл-юрт», дейсан «қишлоқ шону шуҳрати» дейсан.
Асли сенда ўз оиланг ҳам бола-чақанг
Фойдасидан ўзга мақсад йўқ, бўлмаган ҳам.

Саодат

Бу оила сизники. Ё бегонамисиз?
Мен не десам, аввал бошда сизни ўйлайман.
Бу обрўни сиз томчилаб йиққансиз ахир,
Энди уни пақир билан тўкмоқчимисиз?

Жалол

Мен бу кеча бир лаҳза ҳам ухлаганим йўқ,
Бутун умрим кўз олдимдан бирма-бир ўтди.
Искандарнинг узоқ йиллар чеккан дардини
Бир кечада юрагимдан кечирдим бугун.
Бу ерда мен ўлиб кетган укам биланмас,
Ўлиб кетган виждон билан учрашиб қолдим.
Сен билмайсан, анча-мунча гуноҳларим бор.

Саодат

Яна қандай гуноҳ?

Ж а л о л

Эшит, айтиб бераман:

(Сукут.)

Бу воқеа ўн етти йил илгари бўлган.
Эндигина ранс бўлиб сайланган эдим.
Эрта баҳор бир кун обком вакили келиб
Бир пиёла чой устида гап очиб қолди:
«Биз маслаҳат қилдик,— деди — областимизда
Сизнинг колхоз машъал бўлиб туриши керак.
Қурултойга сиз борасиз. Нутқ гапирасиз».
«Нега,— дедим,— қўшни колхоз ҳамма жиҳатдан
Олдинда-ку...» У: «Йўқ,— деди — ҳамма жиҳатни
Ўйламоқни бизга қўйинг. Сиз муносибсиз.
Қаҳрамоннинг акасисиз. Табиат сизга —
Кўп хислатлар бериб қўйган. Кўрсаткич бўлса...
Кўрсаткични тўғрилайсиз. Ёрдам берамиз».
Бўшлик қилдим. Кўндим. Шундан бошланиб кетди...

С а о д а т

(Қўрқиб атрофга қарайди.)

Тсс... гапирманг. Шўрим қурсин. Сизга не бўлди?
Биласизми қаердасиз?

Ж а л о л

Яхши биламан.

Сен ҳам шунни билиб қўй! Биз ёт билмасин деб
Айбимизни ёпа-ёпа кўп ютқизганмиз.
Мен аҳд қилдим — юртга қайтгач биринчи ишим —
Марказкомга бориб ҳамма гапни айтамак.

Бу унвопу нишонларим, шону шуҳратим
Бари сохта деб айтаман. Не бўлса-бўлсин.
Ўн етти йил ич-этимни кемириб ётган
Изтиробдан қутуламан.

Саодат

Бекор айтибсиз.
Эсингизни йиғиб олдинг. Шунча обрўга
Шунча ҳурмат-эътиборга шукур қилмасдан...
Бу — тузликқа тупуриш! Э, қўйинг, гапирманг!

Жалол

Мен тузликқа ўша вақтда тупурган эдим,
Энди уни тоза қилиб кетганим керак.

Саодат

Оғир бўлинг, ҳар қандай рост дегулик эмас.

Жалол

Йўқ, Саодат, бу дунёда одамзод учун
Ҳақиқатдан муқаддасроқ ҳеч нарса йўқдир.
Худпарастлик, номардликнинг ҳар дақиқаси
Ҳақиқатнинг юрагига отилган ўқдир.
Бас, дабдаба билан кечган умр энди тамом,
Тамом! Энди сохта шуҳрат мен учун ҳаром!
Шуни ўйлаб кўнглим равшан бўлиб турипти,
Юрак озод бўлган қушдек учиб юрибди.
Кўр кўзимни очиб қўйди ушбу жаҳаннам...
Ватаним бор, бахтим бутун, менга нима кам?
Йўқ, мен яна шон орзусин дилга солибман,

Ҳайъатларда ўлтиришни истаб қолибман.
Оқибатда нима бўлди? Осмонга қараб
Варанглатиб кимдир отган мушак мен бўлдим.
Айём кунни думчасига «офарин!» деган
Шнор боғлаб учирилган пуфак мен бўлдим.
Шамолларда дариллаган, ипи узилиб
Энди ерга тушаётган варрак мен бўлдим.

С а о д а т

Қўрқинг, қўрқинг!..

Ж а л о л

Эътиқоди суст одам қўрқсин,
Менинг эса қўрқадиган жойим сира йўқ.
Фақат мардлар ўз айбини айта олади,
Фақат мардлар хато йўлдан қайта олади.
Бу мардликка кимки бир бор журъат қилмаса,
Юрагида бир умрлик армон қолади.

(Сукут.)

Искандарнинг изтироби менга ҳам кўчди,
Лекин қанча уринмайин, унинг ўрнига
Мен ўзимни лаҳза қўйиб кўра олмадим.
Тўқлик қадрин билмас киши, гадо бўлмасдан,
Ватан қадрин билмас киши, жудо бўлмасдан.
Одам эсанг, ўз Ватанинг фидойиси бўл,
Фарзанд бўлиб севиб улгур, адо бўлмасдан.

(Сукут.)

Искандарга, бош эгиб бор юртингга, дедим,
Мана ўзим юртга бошни эгиб бораман.

Кечир, Ватан, шуҳратпараст эканман, кечир,
Искандар — оқ, мен олдинда юзи қораман.
Ғариб юртда у хойнамас, ишондим, билдим.
Мен бағрингда яшаб туриб хиёнат қилдим.

Саодат

Йўқ! Гапирманг! Сўзингизни шамоллар олсин!
Кўрганимиз туш, даҳшатли туш бўлиб қолсин.
Елбораман, тиз чўкаман, бу гапдан қайтинг,
Искандарни кўрмадим, денг. Улган денг, айтинг!

(Жалол жим.)

Нега жимсиз? Сўзингиздан жоним титроқда,
Фош қилсангиз, юролмаймиз ахир қишлоқда,
Таъналардан юрагимиз адо бўлади,
Искандарнинг азоблари ҳалво бўлади.
Нега жимсиз? Кўздан оққан ёшгинам билан,
Йиллар ғами оқартирган бошгинам билан
Эгилайин, оёгингиз ўпайин.

*(Искандар қўлида тугун билан пайпасланиб кириб
келади ва четда қулоқ солиб туради.)*

Қўйинг.

Шундоқ қилманг. Майли, менинг бағримни ўйинг,
Лекин сиздан фарзандларга жафо қолмасин,
Иснод деган бир умрлик бало қолмасин.
Ялинаман, ёлбораман.

Искандар

Сеним, Саодат?

Нега энди йиғлаяпсан, бу нечук ҳолат?

Ийги сенга ярашмайди, бошингни кўтар,
Дунё ўзи алдоқчи, қўй, ҳаммаси ўтар.
Сен Ватанга қайтаяпсан — йўлинг бўлсин оқ...

С а о д а т

(Искандарга ғазаб билан.)

Яна пайдо бўлдингми сен — баттол, шумоёқ!
Ҳаммасига сен сабабчи — нега ўлмадинг,
Нега пайдо бўлдинг, без ғойиб бўлмадинг.
Ўзинг каби бизни бахти қаро қилдинг-ку,
Юртимизда юртимиздан жудо қилдинг-ку.

Ж а л о л

(Саодатга)

Овозингни ўчир, ҳозир бўғиб ташлайман!

С а о д а т

(Жалолга)

Ўлдир, юртга шармандалик билан қайтмайман,
Кўзларимни ўйиб, майли, сўйиб кет мени,
Бегона юрт мозорига қўйиб кет мени.
Йўқ, сен билан кетолмайман, ориятим бор.
Ўлган яхши яшагандан кўра шармисор.

И с к а н д а р

Қўй, Саодат, бундай сўзни тилиннга олма.
Мен ўлганман, ер юзида йўқман, қийналма.
Ўйлагинки, биз бу ёруғ дунёда эмас,

У дунёда бир дақиқа бўлдик ҳамнафас.
Биз йўқ! Юрак, руҳларимиз қилди мулоқот.

(Жалолга)

Саодатинг — гавҳаринг, қил уни эҳтиёт!
Бунни сенга айтаяпман!

Ж а л о л

Искандар ҳаёт!
Тамом! Бунни одамларга айтиб бўлганман.

С а о д а т

Даҳшат!

(Искандарга)

Энди бир сен эмас, мен ҳам ўлганман.
Искандар, шу ғариб юртда мени олиб қол.

И с к а н д а р

Йўқ, Саодат, бунни ҳатто қилмагин хаёл,
Ғарибликни душманга ҳам раво кўрмасдим.
Ихтиёрим бўлса, бунда бир зум турмасдим.
Билармисан, нечун қилар най дардли наво?
Қамишзордан айрилдим, деб у дод этармиш,
Чаманларда, боғларда ҳам фарёд этармиш:
Мен тўқаймас, жаннатимдан бўлдим-ку, жудо!

(Жалолга)

Эсингдами, Жалол, эски гузарда бир чол
Девонаваш ўлтирарди, эгни турфаҳол.
Кўзи кўрмас эди, бизлар кулиб ўтардик,

Дўпписига чақамас, тош ташлаб кетардик.
Гоҳи дейман ҳаддан ортиқ эзганида ғам,
Қани эди, ўз юртимда ўша чол бўлсам.
Гадо эмас, подшо сезар эдим ўзимни,
Юрагимни қувончларга тўлдиран эдим.
Дўппимга тош солиб эмас, тепиб ўйнашса,
Болаларни дуо қилиб ўлтиран эдим.

Ж а л о л

Юртингга қайт, энди сенга монелик йўқ ҳеч.

И с к а н д а р

Жон деб борар эдим, учар эдим, лекин — кеч.
Умр гули кетди, чўпдек устихон қолди.
Энди фақат ўлим деган бир имкон қолди.
Ватанимга не юз билан, не деб қайтаман?

Ж а л о л

Сени кўрдим, онамизга қандай айтаман?

И с к а н д а р

Айта кўрма, ёлбораман, онам билмасин,
Жароҳати янги бўлиб фарёд қилмасин.

(Туғун узатади)

Ўзимдан деб шу совғани унга олиб бор.
Энди онам дийдорини кўрмоғим душвор.
Тирик юриб даргоҳида бўла олмадим,
Фарзанд бўлиб хизматини қила олмадим.
Унга атаб икки-уч хил кийимлар олдим,
Бир кунига яратар, деб буюмлар олдим.

Эҳтиётга жамғарганман — шуни олиб бёр.
Сўққабашман, куним яқин, менга не даркор.

Ж а л о л

Онамизга бўз кўйлагу дока рўмолдан
Ўзга нарса даркор эмас — чнқар хаёлдан —
Унга совғанг эмас, ўзинг кераксан, ахир.

И с к а н д а р

Ялинаман, ол, бунчалар бўлма тошбағир.

Ж а л о л

Насиб этса, бир кун ўзинг олиб борасан.

И с к а н д а р

(Қатъий.)

Ол!

Ж а л о л

Бас. Жиндек меҳримни ҳам ерга қорасан.
Такрор дейман, буюминга онанг зор эмас.
Тошбағир ким, сенми, менми, ўйла бир нафас.
Узоқ қирқ йил сен онани қидирганинг йўқ,
Мен борман деб, тирикман, деб билдирганинг йўқ.
Бизнес деган гирдибоднинг домида юрдинг,
Қуч борида бойликка маст, айшингни сурдинг.
Энди қариб, кучдан қолиб, баридан айру,
Бу оламнинг ҳаваслари бўлганда абас,
Меҳру саҳо касб этибсан — ҳаёт ўзи шу —
Қамбағалдек сахий ёруғ дунёда бўлмас.
Аччиқ гаплар айтдим, гарчи ҳар бир сўзим ўқ —

Жароҳатингга туз сепиш ниятимда йўқ.
Сенга боқиб виждонимни ўйлаётирман,
Мен ҳам сенга виждон бўлиб сўйлаётирман.
Рост айт! Агар учраштира тасодиф ҳолат,
Сен онангни танирмидинг? Эслайсанми? Айт.

И с к а н д а р

Ака, мени адо қилдинг. Урдинг бешафқат.
Тани бошқа, дард билмайди. Бу чин ҳақиқат.
Ҳа, мен худди ўрмонзорда адашиб қолиб,
Онабўри эмчагини сўрган боламан.
Шу ўрмонда умрим ўтди, шунда қоламан.
Лекин менга қаттиқ тегдинг, хайрлашар чоғ
Энди битта воқеани эсга соламан.
Бу ҳеч кимга айтилмаган сир эди, алҳол,
Саодат, кел, йиғингни қўй, сен ҳам қулоқ сол.
(Йиғлаб ўтирган Саодат бери келади.)

Роппа-роса ўн тўққиз йил бўлди ўшанга.

(Жалолга)

У пайтда сен раис эмас, бригадир эдинг,
Ёдингдами, мароқашлик учта меҳмонга.
Ўз далангни кўрсатгандинг.

Ж а л о л

Ҳа-ҳа, эсимда.

Пахтачилар эди.

И с к а н д а р

Балли. Улар ўша кун

Етиб қолди.

Ж а л о л

Август эди. Колхоз боғига
Жой қилгапдик.

И с к а н д а р

Ҳа. Сен энди яхшилаб эсла,
Ушаларнинг бири эди Ибн Мутаваккил...

Ж а л о л

Бўлди, бўлди! У сен эдинг. Энди эсладим
Наҳотки сен!

С а о д а т

(Четга)

Оҳ, мен ахир ош дамлагандим,
Қандоқ уни танимадим? Нега сезмадим?
У шийпонда имо билан сув сўраганда
Мен косада сув келтириб бердим. У олиб,
Мендан кўзни сира узмай сипқарган эди.
У кўзларда дард бор эди, меҳр бор эди.
Қувонч билан ғам аралаш сеҳр бор эди.
У дам сени билганим йўқ, қандоқ билардим,
Таниганда, билганда ҳам нима қилардим?
Э-воҳ, сени шу ҳолга солиб қўйдимми?
Юрагингни, Ватанингни олиб қўйдимми?

И с к а н д а р

Уша кун мен худди тушда кўргандек кўрдим
Бирга ёнғоқ ўйнаб юрган ўртоқларимни.
Оқшом колхоз клубида учрашув бўлди,

Мен ҳайъатдан одамларга термилар эдим:
У амаким, у опам, у болалик дўстим...
Кампирларнинг орасидан кўзим жавдираб
Мен онамни излар эдим, топа олмасдим.
Тирик борми ё ўлганми — била олмасдим.
Бир ўйладим — шартта турсам — қичқириб айтсам:
Эй, сиз, жигаргўшаларим, қадрдонларим,
Жондошларим, мен Марокаш фуқаросимас,
Ўзингизнинг Искандарман. Тирикман, десам.
Ана унда томошаю қий-чувни кўринг.
Базўр тилни тишлаганча ўлтирдим.

Ж а л о л

Нега?

Нега ўзни танитмадинг?

И с к а н д а р

Қандоқ танитай?

Хиёнатсиз эканимга исботим қани?
Бир ярим йил Рурнинг қаро шахталарида
Ит азобин чекканимга қоғозим борми?
Ё фашистнинг соқчисини ўлдирганимда
Ундан тилхат олганмидим? Мени чалажон
Ўрмонзорда топиб олган немис кампир ҳам
Хужжат ёзиб, бармоқ босиб бермаганди-ку.
Ким ишонар эди менга? Ким бўлар эдим?
Эъоз билан эл елкада кўтариб бориб
Қабристонга элиб қўйган ўлик эртаси
Маъракага салом бериб кириб келса-я!
Тасаввур қил, қандоқ ҳолга тушар халойиқ!
Тишни тишга қўйдим. Йиғин тамом бўлдию
Биз шийпонга бориб ётдик. Э воҳ, ўша тун
Лаззати бир жаҳон эди, дарди бир жаҳон,
Ўлгунимча хаёлимдан нари қетмайди.

(Сукут.)

Ойдин кеча эди. Хушбўй даланинг иси
Димоғимни эркаларди. Мен кўз юммасдан
Юлдузларга қараб ётдим, шашқатор ёшим
Саҳаргача юзларимдан оқиб ёстиққа
Томаберди... томаберди... жиққа ҳўл қилди.
Тонгга яқин аста турдим. Ҳамма уйқуда,
Қоровул ҳам ухлар эди. Боғ эшигидан
Қатта йўлга чиқдим — таниш ўша йўл билан
Ҳовлимизга қараб юрдим. Оёқ ялангман.
Бу дунёни унутганман, болага ўхшаб
Югураман, энтикаман. Оёқ остимда
Гўдакликдан таниш, юмшоқ ва илиқ тупроқ
Бир яйрайман, бир йиғлайман, ўкраб йиғлайман.

С а о д а т

Эй, фалак, бу не изтироб! Чидаб бўлмас ҳеч!

И с к а н д а р

Тор кўчага бурилдим у нимқоронғуда
Таниш тутни кўрдим. Ичим ўртаниб кетди.
Ўша ариқ, ўша девор, ўша дарбоза.
Худди мени кутган каби қия очилган.
Қандай мардлик, қандай журъат келди, билмайман.
Мен ҳовлига кирдим, ана, у бир туп ўрик,
Ана ўша тандир — онам бир замонларда
Нон ёпганда менга атаб кулча қиларди.
Эски айвон. Астагина бордим у кўрдим!
Онагинам сокингина ухлаб ётарди.
Ой нурлари оппоқ сочу киприкларида
Акс ётарди. Кўзларимни қоплаб келган ёш
Ногоҳ унинг рухсорини тўсди. Оҳ, онам,
Онагинам, ўғлиниг шундоқ ёнингда туриб

Эркаланиб сийнангга бош қўя олмайди,
Бола бўлиб ҳидларингга тўя олмайди.
Уша лаҳза она билан фарзанд ораси,
Оҳ, нақадар яқин эди, нақадар узоқ!
Қошида мен узоқ-узоқ ўлтирар эдим.
Лекин қўрқар эдим, онам уйғониб қолса,
Мени олам билмаса ҳам, у билар эди,
Болажон, деб қучоғига жо қилар эди.

(Сукут.)

Тонг отмасдан, ҳали кўкнинг Зухроси сўнмай,
Қуёш ҳам илк нурларини сочмасдан бурун
Яна ўша таниш тупроқ кўчани босиб
Ортга қайтдим. Бир пайт боқсам, гузар томонга
Ўт шуъласи кўриндию у ёнга юрдим.
Эски гузар энди катта сайхон бўлибди.
Ўртасида улкан ҳайкал — солдат ҳайкали
Мангу олов косасини ушлаб турибди.
Яқин бордим. Мармар лавҳа. Ўт шуъласида
Порлаб турар заррин хатда ёзилган номлар.
Миркомиллов, Абдуллаев, Собиров, Шеров —
Бари менинг тенгқурларим, оғайниларим.
Улар билан биз иккита эски дўппининг
Орасига пахта тиқиб тўп тепар эдик.
Анавини «чатоқ» дердик, буни «пакана»,
Мирзахалил «фирром» эди... Фалак гардиши
Қирқ иккита бўз боланинг ширин жонини
Қирқ икки туп атир гулга айлантирибди.
Нари бордим. Алоҳида тикланган қабр,
Бўй баробар мармар лавҳа. Бошида юлдуз.
Ким экан, деб қизиқдим у ўқидим. Ҳайҳот!
Ҳайҳот, дунё! Сенинг бундоқ ишларинг бордур,
Қабристонга биров ёри, биров фарзанди,
Биров ота, онасини йўқлаб боради.
Мен-чи, у кун, не сўз билан баён этайки,

Ўз қабримнинг тепасида ўзим турардим.
Дердим, фалак, нега мени шу ҳолга солдинг,
Ҳадду поён борми алам, дарду сабримга.
Ўзим тирик мозор бўлиб келиб турибман
Менга насиб этмаган шу совуқ қабримга...

(Ийғлайди.)

Шу пайт кема томондан «Қароқўзим» қўшиғи янграйди. Ж а л о л, Са о д а т, И с к а н д а р кема томонга қараганча узоқ жим қолишади. Қўшиқ бўлинади.

О в о з

«Диққат! Диққат!» «Беруний» теплоходининг барча сайёҳлари диққатига. Бугун кемада Ўзбекистон куни эълон қилинади. Барча қардош республикаларнинг вакиллари бугун Ўзбекистон меҳмонлари бўладилар. Кеч соат тўққизда томоша залида тўпланишингизни сўраймиз. Ўзбек сайёҳлари иштирокида концерт бўлади. Диққат, диққат! Теплоход жўнашига ўн беш дақиқа вақт қолди. Теплоходга чиқишингизни сўраймиз. Бугунги кечки тадбиримиз мутасаддиси Жалол Аҳмедов, ўн еттинчи бўлмага зудлик билан етиб келинг! Диққат! Диққат!»

Ж а л о л

Насиб қилса, кўришармиз, хайр, Искандар!
Энди юртга яширинмас, ўзинг бўлиб бор.
Олтимш — ҳали ўтакетган қариллик эмас,
Кўзларингизни даволаймиз — ҳали яшайсан.

И с к а н д а р

Умр ўтди.

Ж а л о л

Билки, иксон умридан агар
Бир кун муддат қолган бўлса, ўша муддатни
Покланишга сарф этмоғи керак. Ҳа, шунда
Нопок ўтган бутун умр бир туш бўлару
Уша бир кун ҳаёт бўлар. Чинакам ҳаёт.
Бошқа гапим йўқ, Искандар, омон бўл!

И с к а н д а р

Хайр!

(Жалол кетади.)

С а о д а т

Искандар! Сен мени кечир. Гуноҳим буюк.
Ешлик қилдим, хато қилдим. Пок юрагингга
Ишқ солибман, йўқ, даҳшатли қармоқ солибман,
Қармоқ билан юрагингни юлиб олибман.
Уч тақдирга завол бўлди бир енгилтак қиз.
Мен акангни севиб қолдим, лекин умримиз
Чегаланган коса каби жарангсиз бўлди.
Чолғуси йўқ қўшиқ каби оҳангсиз бўлди.
Энди билдим, ҳақиқат бир юксак тоғ экан,
Ундан кўзни юмиш мумкин, терс қараш мумкин,
Аммо тупроқ билан кўмиш беимкон экан.
Энди сенга сўнгги сўзим: Ватанингга қайт.
Ўтган ишлар ўтди. Энди қолган умрни
Елғон билан эмас — ҳалол ва пок яшайлик.

И с к а н д а р

Саодат, мен умрим борки, сендан розиман,
Миннатдорман, бу қабоҳат тўла дунёда

Сенинг ёдинг покнзалик тимсоли бўлиб,
Шуъла бўлиб ҳаётимни ёритиб турди.
Шу нур ҳаққи, миннатдорман, бор бўл, омон бўл!

(Теплоход гудок чалади.)

Саодат

Кўришгунча хайр, Искандар!

Искандар

Саодат, оқ йўл!

(Саодат кетади, Искандар соҳилда ёлғиз.)

Ана, кема, Ватанимнинг битта бўлаги.
Оҳ, Ватаним бунча яқин, бунча узоқсан,
Ўртамизда икки қадам масофа холос.
Икки қадам қўйсам — тамом, қучорингдаман,
Аммо ўша икки қадам — икки дунёнинг
Орасича йўлдир. Гўё туғилмоқ, ўлмоқ
Саналари орасида турган чизиқча...
Ана, кема йўлга чиқди. Энди у мендан
Беғубор у йилларимдек узоқлашади.
Бир дам тўхта, болалигим, мовий баҳорим,
Ғурбат юртга ташлаб кетма мени, диёрим.
Узоқлашма. Кўз олдимда тургин бир нафас,
Сен бу ожиз дийдамга нур бергин бир нафас.
Сенинг билан энг бахтиёр оним кетмоқда,
Қуриб қолган вужудимдан жоним кетмоқда.
Юртим, кемам тўлқинларнинг устида қалқиб,
Гирдобларга кўкрак уриб кетиб борадир.
Йўқ, у — офтоб менга тунни қолдириб, балқиб
Ёруғ кундуз масканига етиб борадир.
Энди менга шаби ҳижрон фалакда танҳо
Саргардон бир юлдуз каби мўлтираш қолди.
Ҳар йил бир бор бандаргоҳга келиб умидвор,

Сайёҳлардан «бир кафт тупроқ», деб тилаш қолди.
Хайр, Ватан, хайр, онажон!...

(Денгизга қараб аста тиз чўкади.)

Болангни кечир,
Айрилиқда ўлиб кетсам, мендан рози бўл.

(Ииғлайди)

Қани эди, насиб бўлиб бағрингда ўлсам,
Бу дунёдан ҳеч беармон кетган бўлардим.
Гўё она қучоғида ухлаган бола —
Тупроғингда эркаланиб ётган бўлардим.

(Сукут.)

Қуёш ботиб кетди — кемам кўздан йўқолди,
Ана, кўкка бирин-кетин чиқди юлдузлар.
Юлдуз — юлдуз ёшлар тўкиб менинг ҳолимга,
Кўнгилдаги фарёдига фалак ҳам бўзлар.
Эй, қоронғу фалак, энди сен бағрингни оч,
Ерда менинг маконим йўқ, олиб кет мени,
Кафан қилиб ботаётган қуёш нуридан,
Юлдузларнинг Ватанига дафн эт мени.
Абадият маконига мени олиб кет,
Соғинч номли юлдуз бўлиб сузиб юрайин.
Иисонларга беватанлик дардини сўзлаб.
Юрагимдек симоб бўлиб қалқиб турайин.
Юлдузлардан юлдуз бўлиб кўринса замин,
Меҳр тилай ва осойиш тилай ҳар замон.
Қайда адо бўлса менинг нотавон жисмим,
Рухим айтар: ота юртим, сен бўлгин омон!

1984—1985

МУНДАРИЖА

«Эй, мен билган, билмаган дунё...» 3

I

Ифтихор туйғуси	6
Тирик сайёралар	9
Бизлар ишляпмиз	11
Ота тилаги	18
Зангори шуълалар	20
Она тилим ўлмайди	22
Еш шоирларга	25
Бонг уринг	28
Ёлғизлик истаги	33
Тоғ лочини	35
Темиртан даҳолар	38
Замин сайёраси	41
Шеърятнинг қизил карвони	44
«Оқсоқол»	47
Армон	51
Ихлос	52
Икки эпитафия	55
Таажжуб	56
Отдошларимга	57
Тожик биродаримга	60
Қаламҳақи ва ойлик	62
Уч байт	63
Шаҳр аро	64
Навойи ғазалига мухаммас	66
Ғазал	68
Болалар	69
Аруз ва бармоқ	72
Манфаат фалсафаси	73
Тангри ва ямоқчи	76
«Ўйлайман...»	77
Тилак	78
Тандир ҳақида эртақ	79
Қузатиш	83

КАНАДА ТУРКУМИДАН

Калгариди соат ўн икки	88
Аукцион	90
Арслон ўргатувчи	92
Алишер Навоий кемаси	96
Унутиш қўшиғи	98
Сармоядор	100
Кўча четидаги аёл	102
«Замин отли бир сайёрани...»	105
Ватан соғинчи	106
Шарқий қирғоқ	108
Янги йил орзулари	112
Сирдарё ўлани	116
Май мустазоди	117
Бир бурда нон	119
Афгон шоирларига	121
Шоирлик	123
Муҳаррир	124
Кечикиш	125
Тўй оқшомида	126
Фафлат	127
«Совуқ чордоқларда...»	128
Кўҳинур	129
Қалб шундай уммонки...	134
Ўзбекистон коммунистлари	135
Бўронлар авлодига	140
Олег Кошевой нидоси	141
КУЗ ЕМҒИРИ	
1. Райком секретари	143
2. Табиат ва қизалоқ	145
Максим Горький билан суҳбат	147
Келажакка мактуб	149
Тушлик танаффус	152
Пиёла	158
Ғазални севган қиз	159
«Оддий севги бўлса...»	161
Яхшилик ва ёмонлик	162
Салбий ҳаяжон	163
«Қуллуқ қил демасман»	165
Ўзимга савол	166

Деҳли аэропортида бўлган воқеа	167
Юртим боласи	169
«Доктор хонасида...»	171

III

Соф ҳавонинг фойдаси	174
Елим айтар	176
Мажлис қилинг	177
Бир таваккалчи дейдики	180
Бу кўҳна ҳасрат	181
Сиёсий сабоқ ёки Бек Бековнинг гаройиб саргу- зашти	182
Эзма чоллар	192
ДОНИШҚИШЛОҚ ЛАТИФАЛАРИ	
1. Матмусанинг қишлоғи	194
2. Матмусанинг қалпоғи	195
3. Матмусанинг лагани	196
4. Матмусанинг чархпалағи	197
5. Матмусанинг тандири	199
6. Матмусанинг уйланиши	201
7. Қизиқувчан Матмуса	202
8. Матмуса — рассом	203
9. Матмусанинг дутори	205
10. Тандир кийган Матмуса	207
Найнинг қисмати	209
Сен менга тегма	211
Шаҳарми бу, қишлоқми бу?	215
Қумурсқалар жанги	219
Туш	223
Емоннинг сўзи	225

IV

<i>Абу Али ибн Сино</i>	
Рубоий	228
<i>Ҳофиз Шерозий</i>	
«Ерим қўлига...»	229
«Кеча дoston бўлди...»	230
<i>Бедил</i>	
«Бўлибдир ғамга ошён...»	231
«Заҳм ўлди яна...»	232
«Паршон хотирим...»	233

<i>Фридрих Шиллер</i>	
Геро ва Леандр	234
<i>И. В. Гёте</i>	
«Фауст»дан парчалар	242
<i>Александр Блок</i>	
Скифлар	312
<i>Сергей Есенин</i>	
ЭРОН ТАРОНАЛАРИ	
«Доғлар кетмиш мажруҳ кўнгилдан...»	315
«Бу кун дедим саррофга айтай...»	316
«Шаҳиннам, о, менинг Шаҳиннам...»	317
«Дединг: Саъдий доимо ёрнинг...»	318
«Зафар юртга нур тўкар оқшом...»	318
«Ҳаво тоза, мусаффо, зангор...»	319
«Ой юзида тилларанг жило...»	320
«Хуросонда бир дарбоза бор...»	321
«Фирдавсийнинг мовий днёри...»	322
«Шоир бўлмоқ, бу-ку тайин гап...»	323
«Бир жуфт оққуш жонон қўллари...»	324
«Нечун маъюс таратар зид...»	325
«Талпинма кўп, девона кўнгил...»	326
<i>Михаил Светлов</i>	
Тирик қахрамонлар	327
Итальян йигит	329
<i>Александр Твардовский</i>	
Сўз ҳақида сўз	331
Шеърим	333
Сен ва мен	334
Тириклик ҳақида	335
<i>Госумил Гюзел</i>	
Тошга мадҳия	336
<i>Муҳаммад Иқбол</i>	
Ишқ ва ўлим	338
Алигарҳлик талабаларга	339
Янги ибодатхона	340
Гўзаллик моҳияти	340

<i>Улфат</i>	
Рубойлар	342
<i>Сильва Капутикян</i>	
Кўрнинг туши	344
Уғлимга	345
«Севги сирин...»	345
«Сен менинг севгим...»	346
Ватан севгиси	347

<i>Геворг Эмин</i>	
Келажакка	348
Савол аломати	
Гарсиа Лорка ҳақида шеърлар	349
1. Фарёд	349
2. Туш	350
3. Сўнгги сўз	350

<i>Мухран Мачавариани</i>	
Чорлаш	352
Бараташвили монологи	353
Шоир	354

<i>Андрей Малишко</i>	
«Хоҳ койинг, хоҳ койманг...»	356
Ҳақиқат	357
Она	358

<i>Расул Ҳамзатов</i>	
Она тилим	359
«Йўлга чиққан ҳар одам...»	361
Шомил	361

V

Рухлар исёни. <i>Достон</i>	366
---------------------------------------	-----

VI

Истамбул фожиаси. <i>Шеърӣй драма</i>	446
---	-----

На узбекском языке

Эркин Вахидов

Избранные произведения в двух томах

Том II

САДАКАТ—НАМЕ
(КНИГА ПРЕДАННОСТИ)

Стихи,
переводы,
поэма,
драма

Редактор *М. Кенжабоев*

Рисом *Г. Жирнов*

Расмлар редактори *М. Карпузас*

Техн. редактор *Т. Смирнова*

Корректор *Ш. Соатова*

ИБ №3210

Босмахонага берилди 21.04.86. Босишга рухсат этилди 02.10.86.
Формати 70×90^{1/32}. Босмахона қоғози №1 Адабий гарнитураси.
Қўқори босма Шартли босма л. 19.30. Шартли кр.
отгиск 19.30. Нашр л. 18.56. Тиражи 25000. Заказ № 1030.
Баҳоси 2с. Шартнома №256—85. Фафур Фулом номидаги А да-
биёт ва санъат нашриёти 700129. Тошкент, Навоий кўчаси. 30.

Ўзбекистон ССР нашриётлар полиграфия ва китоб савдоси ишла-
ри Давлат комитети «Матбуот» полиграфия ишлаб чиқариш бир-
лашмасининг Бош корхонасида териблиб 1-босмахонада босилди.
Тошкент, Ҳамза кўчаси, 21.